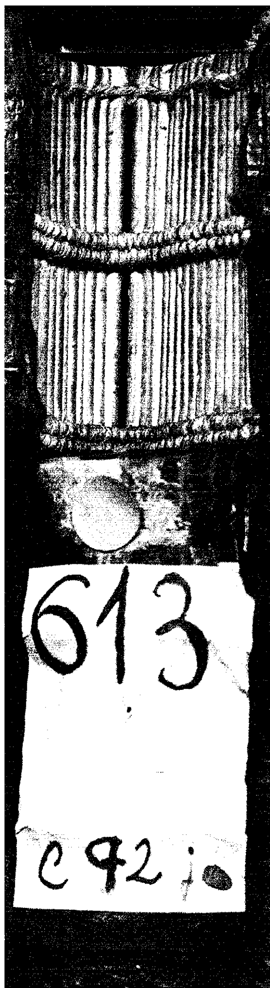

613
C 92 i

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE,

opuſculum ſcholæ Salernitanæ, ad Regem Angliæ, Cum Arnoldi Nouicomenſis, Medici & Philoſophi antiqui Enarrationibus vtiliſsimis, nouiſsimè recognitis & auctis, per Ioannem Curionem.

Reliqua ſequens pagella indicabit.





ANTVERPIAE,
Apud Ioannem Bellerum, ſub inſigni Falconis. 1562.

Contenta.

I. De Conseruanda bona valetudine, opusculum Scholæ Salernitanæ ad Regẽ Angliæ, cum Arnoldi Nouicomensis enarrationibus, nouissimè auctis & recognitis per Ioan. Curionem.

II. De ratione victus salutaris post incisam venam Anastasij.

III. Victus & cultus ratio exposita quatuor per singulos menses versibus per Ioachimum Camerarum.

IIII. De moderatione cibi & potus, itẽ somni & vigiliarum doctrinæ saluberrimæ.

V. De victus salubris ratione priuatorum Polybi tractatus Ioan. Guinterio Andernaco interprete.

Reue-

Reuerendo &

AMPLISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOmino, D. Ioanni Pico, Regij Monasterij Montis Sancti Petri apud clarissimam Erphordiam, Abbati dignissimo, domino ac Mæcenati suo plurimum obseruando, Ioannes Curio Bercken.

ὑγιαίνειν.



N iterum sub Gratiosi nominis tui patrocinio, Amplissime Pater, Salernitanæ Scholæ περὶ ὑγιεινῶν, siue de tuenda Sanitate præcepta, cum luculenta & succincta Arnoldi Villa nouani in singula capita exegesi in lucē exeunt, sed solito (vt equidem arbitror) haud paulò emendatiora nitidioraq;: vt quæ ab innumeris fere antea parum animaduersis atque notatis errorum mendarumque portentis exemerim, adeoq; ab inculta, squalida, ac impura barbarie, maxima iam cura & diligētia repurgauerim, adnixus nimirum, vt hoc quicquid est operis, eo, quod prius edideram, cum elegantius, tum melius, ac

ob id lõgè gratius etiam atq; optatius in manus eorum, qui sanitatis tuedæ curam susceperint, rediret. Plurima igitur ex Hippocrate, Galeno, Paulo, Alexãdro, atq; alijs Græcis autoribus ab Arnoldo, hisce cõmẽtarijs passĩ inserta, sed corruptè ac perperã citata, ex doctis & fidelibus Latinis interpretibus in genuinum ac verum sensum restitui. Ex Rhaze, Serapione, Auicẽna, Auerrhoe, Mesue, et reliquis Arabicæ doctrinæ scriptorib⁹ desumpta, in Latiniorem sermonem conuerti. Multa superflua resecui, omissa nõ pauca reposui. Saniores alicubi expositiões, reiectis quæ absurdiores videbantur, substitui, reliqua quæ ab Arnoldo ipso rudius tradita fuerãt, ne delicato lectori nauseam concitarent, paulò tersius ac nitidius reddere contendi. Quin ipsos quoq; versiculos numeris suis, quoad fieri potuit, restitui: plurimũ interim in id studij impendẽs, ne rhythmus, quo maiores nostri impẽsius delectati sunt, penitus deperiret. Sciebã equidẽ hoc laboris genus mihi molestiæ, tædij, atq; calumniæ plurimum, gloriæ verò quam minimum pariturum (præsertim cùm pauci hodie reputent, quantum sudoris exhauriatur in restituendo, dum collatione veterum codicũ emendantur deprauata: quotque autores necessariò excutiãtur ei, qui scriptores, bo

nos quidem illos, sed verborum spurcitie horridos, & nō vno modo deprauatos, ita emendare refingereq; instituit, vt tutius studiosorū manibus teri deinceps queāt) vicit tamen impulitq; ardens cumprimis iuuādæ iuuentutis amor quē anteponendum rebus omnibus arbitror: vicerunt de inde & præstantißimorum virorum, vt hanc sarcinam in humeros attollerē, aßiduæ & frequētes adhortationes. Siquidē anno ab hinc, ni fallor, quinto, Theodoric⁹ Loher à Stratis, vir pietate & eruditione admirandus, Carthusianorumq; per inferioris Germaniæ prouinciam Visitator sagacißim⁹, primus ad hoc laboris suscipiēdū haud segniter adhortatus est. in cuius iam subitò ceu flosculi parcarum pollice succisi locum, multò acrior succeßit instigator Reuerēdus & eruditus bonarum artium magister Simeō Crusius, olim Canonicus Magdeburgēsis, nunc Moderator ac Prior Carthusianorum domus Saluatoris prope Erphordiam, incredibilis eruditorū piorumq; omniū adiutor ac cultor. Quin etiam Valentinus Craticula, Serenißimæ atque inuictißimæ Roman. Regiæ Maiestatis beneficētia ac liberalitate celeberrimæ iam Reip. Budeunicensis in Bohemia Ecclesiastes & Pastor verè, καθολικός, ac Decanus Bechiuēsis, vir optimè cūprimis

de me meritus, ἐμὲ νῦν σπεύδοντα καὶ αὐτὸν ὤτρυνε. Sed his omnibus vehementius hactenus extimulauit vir humanitate iuxta ac pietate insignis ac Reuerendus M. Hēningus Hopffe, ædis Deiparæ virginis in clarißimo hoc oppido Canonicus & Præpositus lōgè dignißimꝰ, nostræq; Scholæ Rector magnificus, compater ac fautor meus verè candidus, & ob id vnicè mihi semper colendus, qui nonnunquam Aristarchi quoque vices subire in hoc opere grauatus non est. De te verò quid dicam, eximie ac clarißime I. V. Doctor Georgi Iuda, fraterna mihi necessitudine tantū non coniunctior? qui doctißimus certè ac candidißimus optimo quidē iure nunc apud doctißimum, maximeq; pium, ac Reuerendißimum Dn. Iulium dignißimum Ecclesiæ Numburgensis Episcopum, doctorumq; omnium incomparabilem fautorem ac patronum Cancellariatu fungeris? Te profectò autore atque impulsore, vt verè & ingenuè fatear, hoc quicquid fuit molestiæ audacter aggressus ad finem perduxi, vtinam æquè feliciter. Strenuè quoque incitauit I. V. designatus Doctor Valentinus Seydelius, vir humanitate ac morum integritate nemini secūdus, qui iudicem hic agit, & in profanis ac secularibus negoiijs vices implet Reuerendißi-

dißmi in Christo patris, ac principis illustrißimi Dn. Danielis sanctæ Moguntinẽsis ecclesiæ Archiepiscopi, sacri Romani imperij principis Electoris & cæ. summi & singularis studiosorũ literarumque omnium Mecœnatis. Nihil etiam intentatum reliquit, nullũ non mouit lapidẽ, felicis memoriæ vir Christianus Egenolphus typographus Francofordiensis, propter distracta iã omnia proximè editionis exemplaria. Ad hoc stimulatores haudquaquam segnes accessit tandẽ & doctißim⁹ excellentißimusque medicinæ Doctor Dn. Adam⁹ Lonicerus, Physicus Francofordiensis, sedulus studiorũ meorum adiutor ac fautor. Idem & alij ex amicis non pauci instãter à me pugnaciterque contenderunt. Quum itaque nullum vndiquaque vrgentium cernerẽ modum, ijque potißimùm incitarẽ, quibus denegare quicquam turpe videretur, passus sum equidẽ imponi mihi clitellas: & hoc quicquid est opusculi, pro virili mea portione reformare, ac veluti recoquere cœpi, id solũ circa arrogantiam quærens, vt optima hæc medicinæ præcepta, quoad possem dilucidiora auctioraq; efficerẽ. In quo quidem, dũ plusculum tribuentibus mihi amicis operã dedi, si assecutus sum, quod desiderarunt, gaudeo. sin cupi-

am pulcherrimæ materiæ parum decoris à me additum, & dicendi series totaque interpretatio deformior adhuc, inutilisq; plerisque in locis videbitur, illud mihi cõfugium, patrociniumque concedat, quòd non sponte, sed importunis amicorum efflagitationibus, ac quotidianis ferè conuitijs ad hanc prouinciã capessendã incitatus sim. Has autẽ meas qualescunq; ineptias, Reuerende Pater, tui amplissimi nominis auspicijs, tuoque fauore cõmendatas, in manus hominum redire volui, ac principiò quidẽ, vt pro eo, quòd in R. G. tuæ benignitate hactenus ac fide studia mea omnia, velut in tutissimo sinu conquieuerit, mei vicissim amoris erga R. G. tuã eximij aliquod extaret μνημόσυνον gratique animi erga promptissimã R. G. tuæ in me voluntatẽ darem aliquam significationem. Deinde verò vt hac etiam qualicũque mea nuncupatione posteritate testatum foret, quãto in hunc vsq; diẽ amore R. G. tua Academiã hanc nostrã prosecuta sit, vt in quam, haud secus atq; Louanij quondã Hieronymus ille Buslidius, nõ ædificijs solùm reparandis instaurandisq;, verùm multò magis etiã augẽdis professorũ salarijs, ingentem pecuniarum summã transfuderis: sed hoc quoque laudabilior, quòd is moriẽs, cùm vti am-

plius

plius non concederetur, in publicã studiorum vtilitatem sua transtulerit, tu verò firmo adhuc & vegeto corporis robore idẽ quotidie præstes. Quod ad me quidẽ attinet, quãdiu quicquã spiritus in hoc corpusculo calebit, non desinã pro virib^9 seruire R.G. tuæ, & sancto fratrũ tuorum collegio, idq; certè magna cum animi synceritate. Nec ingratos R.G. tua experietur doctißimos simul & humanißimos Academiæ nostræ proceres quot sunt, quotq; post alijs erũt in annis: imò verò nõ albis solũ, siue matriculis, vt vocant, sed parietibus etiam atque publicis Academiæ monumentis inscribent, quo vel omnium seculorum posteritas intelligat, se R.G. tuæ quàm plurimum debere. Deinde precibus quoque suis Deum optimum maximũ suppliciter pro tua, tuorumque omnium incolumitate & salute nunquam desinent interpellare. Optimè in Domino valeat R.G. tua, & non munusculum hoc, quod vile admodum, minimique precij offero, sed animum offerentis expendat, ac me, meaque studia in clientela sua conseruare dignetur. Erphordiæ IIII. Calend. Octob. Anno 1556.

M. MARCVS FRYTSCHIVS LAVbanus, Candido Lectori. S.

QVisquis es, & medicã non planè respuis artem,
Hunc studiose librum (sic quia dignus) ama,
Qui nouꝰ egrediẽs, vitio purgatꝰ ab omni,
Liberius clarias gestit adire domos.
Curio fatidici decus insuperabile Phœbi
Edidit hoc plenũ frugis & artis opus.
Vlnis ipsum igitur complectere vtrisque Iuuentus,
Ac bene de merito dic bona vota viro.
Nam quibus instructus, siue morbis mẽbra tueri
Possit homo, liber hic dogmata certa tenet.
Magnanimo Anglorum regi quæ dedita quondam,
Iam renouata tibi Teutonis ora vides.
Tuq; cohors iuuenum, teneris quæ protinus annis
Sedula das operã verba Latina loqui:
Incolumem, moneo, si gestis ducere vitã,
Membrorumq;, cupis prosperitate frui:
Curio manè tibi Curio nocte legatur,
Non imitalis est absq; labore labor.
Exiguũ certè, quo pagina vẽditur, æs est,

Quæ

Quæ disces, magnæ cõmoditatis erunt.
Nã docet, affectus qua sint ratione regẽdi,
Omnis ab excessu semina morb⁹ habet.
Vini epulisq; modũ præscribit, Cypridis vsum
Tẽperat, & quæ sint sana lauacra monet.
Cũ corp⁹ nimio repletũ sanguine turget,
Incisis venis euacuare iubet.
Vesperi ait somnum capiẽdũ, nã q; diurno
Tẽpore qui dormit, multa pericula ciet
Inscius in febrim dilabitur, atq; catarrhũ
Colligit, & toto corpore languet iners.
Hic quoque certa leges anni discrimina, namq;
Diuersos radios ardor, & algor habẽt.
Nõ eadẽ Veri, Messi, Autũnoq;, Hyemiq;
Cõueniũt, tribui vult sibi quodq; suũ.
Quid sibi quodq; velit, quid quælibet exigat ætas,
Curio monstrabit, si tibi lectus erit (tus.
Si sapis ergo, moras tollẽs studiosa tuuẽ-
Hũc tibi emes (paruo vẽditur ære) librũ.
Insuper Autori, grato pro pignore fata
Optabis Pylio non citiora sene.
Sic tibi non deerunt, qui scripta salubria condant,
Materia ingenijs conueniente suis,
Hisce vale, atq; bono feliciter vtere seclo,
Castalium ad fontem iã via trita patet.
Tẽpora quæ forsã subitò vẽtura sequẽtur

Non ita fœcundæ conditionis erunt.
Si sapis ergo, tibi hæc quos porrigit arripe crines,
An bona vel mala sit, secla futura latet.

EIDEM M. HENRICUS Spinæus Berckensis.

*Q*Vòd malè curarent homines lāguētia membra,
Viderat ex alto pulcher Apollo loco.
Terti⁹ exclamat: quæ morbis quæritis ægri
Pharmaca mortales? quæ medicina datur?
Tenditis in mortē tali ratione medendi.
Corruit & labēs non reparatur opus.
Restitui in melius si vultis corpora læsa,
Viuendiq; frui commodiore via:
Huic operi vigiles oculos imponite claro,
Voluite tā doctū tēpus in omne librū.
Discitis hinc certas medicādi saucia leges
Integra quóue modo sit retinēda sal⁹.
Præstitit hoc artis medicæ tibi Curio Doctor,
Curio Apollinei gloria magna chori.
Extendi vitam qui longū vultis in æuū,
Curio Tithoni, dicite, viue dies.

ODE M. LVDOVICI Helmboldi Mulhusini.

*N*Vlla vis, virtusq; manet perennis
Rebus his, quæ viribus extruuntur
Corporis, quæ mēs operatur, omni

Tempore durant.
Nunc ager, vel sylua, vel est rubetum,
Quod fuit quondam Phrygij aula Regis,
Arx fit è contrà modò Carolaea,
Quod seges olim.
Firma sunt, fidumq; sibi tuentur
Nomen, & famam, documenta, quorum
Autor est Phœbus, sine honore nunquã
Commemorandus.
Vtilis res est medicina, totum
Sustinet mundum, nisi salua nanque
Membra sint, præceps domui vniuersæ
Turbo minatur.
Claret idcircò podalyriana,
Fama, nec laus Hippocratis remittit,
Aemulus fertur volucrum per alta
Astra Galenus.
Hos duces, hos signiferos secutus
Curio, excellit simul, & referri
Inter heroas medicos profunda
Mente meretur.
Mentis hic index liber est, amomum
Plantat, extirpat tribulos, venena
Enecat, morbos fugat, atq; sanos
Protegit artus,
Sanitas curæ sua sit cuiuis,
Huic viam monstrans igitur tuendæ,
Gratijs omnem comitatus ibit
Curio in orbem.

INDEX SVMMARIVS EORVM QVAE hoc libello tractantur.

¶A.

Aceti proprietates	153
Aëris electio	83
Aestatis cibus	94
Albica piscis marinus	123
Allium contra venena	75
Amarellus auis aquatica	120
Anguillæ esus calculosis noxius	129
Anguillarum, lampretarum coctio	128
Animalium viscera	156
Anisi vtilitates	159
Animus hilaris	5
Anni tempora quatuor	212
Aqua crapulæ confert	111
Aqua intercus	22
Aquæ potus noxius	109
Athanasia	182
Auditus grauitas	200
Aues esui aptæ	112
Aurium tinnitus causæ	201
¶B.	
Brassica temulentiam curat	175
Brodium pisorum	132
Butyri proprietates	136
Butyrum ad quid conducat	136
¶C.	
Cæparum affectus	184
Cæpæ contra venena	77

Cal=

Caluitiem emendare 186
Calx 211
Cancrum durat chærefolium 190
Capitis dolor 212
Capo, ſiue gallus caſtratus 113
Caput purgare 186
Capitis dolorem viola pellit 137
Caro
- Arietina 46
- bouina 44
- caprina 46
- ceruina 43
- leporina 44
- porcina 64.106
- vitulina 112
- ſalſa 43

Carpio piſcis ſquamoſus 123
Caſei eſus 42
Caſei facultates 138
Caſeus recens 63
Catarrhus 17
Caſtorium 181
Caulium effectus 174
Cerebra ſtomacho inimica 64
Cerebri confortatio 7
Ceraſorum eſus commoda 145.157
Ceruiſiæ confectio 153
Ceruiſiæ potus 92.93.151
Chærefolij herbæ effectus 191
Chelidonia 194
Cholerica complexio 232.240
Cibi bene nutrientes 52.60
Cibi & potus alternatio 130

Cibi varii temperaturæ officiunt 36
Ciborum ratio 35
Cibi melancholici vitandi 38
Cibus iucundus 64
Cœna parca 24
Colorum hominis indicia 238
Columba cibus cholericus 115
Colica passio 23.188
Conchulæ marinæ 175
Condimenta generalia 100
Conspicilia vitrea 13
Consuetudo altera natura 168
Consuetudo varianda 170
Coturnix siue Quiscula 116
Croci proprietates 196
Crusta panis 105

¶D.

Dentes à putredine, &c. conseruandi modus 9
Dentes molares 218
Dentes quot 218
Dentium dolori conducentia 207
Dentium immundities 9
Diætę adminiſtratio 172
Diætæ habenda ratio 168
Diæta moderata 7
Dispositio cibi, edendi item ac ciborũ ratio 31
Dolor capitis 16
Dormiendi ratio 20

¶E.

Ebrietatis incommoda 87

Ebries

Ebrietatem viola pellit 187
Edendi & bibendi modus 141
Enula campana 191
Epilepsiæ mederi 187
Excrementorum retentio 4
¶F.
Fames duplex 33
Febris causa 15
Figuum proprietates.66. & facultates 149
Fistulæ curatio 210.211
Flatuum in aluo retentorum nocumẽta 21
Fœniculi semen 158
Fons oculos recreat 12
Frigellus auis cibo accommoda 118
¶G.
Galbio piscis marinus 123
Gallinæ commendatio in cibo 112
Gaudij repentini incommoda 5
Gornus piscis marinus albus 128
Gulosi valentes 36
¶H.
Humores quatuor in homine 219
Hydrops 22
Hyemis cibi parci 97
Hyssopi virtutes 189
¶I.
Ira 3
Irasci vtile quibus 3
Iura è carnibus 60
¶L.

Lac 62
Lactis electio 134
Lactis esus 40
Lac muliebre 135
Lætitia valetudini confert 5
Lampreta piscis 128
Lingua boni alimenti esus 157
Lotij retentio 4
Lucius piscium tyrannus 121

¶M.

Macrellus piscis 126
Maluæ facultates 176
Manuum lotio 8
Manuum lotionis vtilitas 102
Manuum tremor 179
Medulla ossium 65
Malancholica complexio 227.236
Mentha 177
Mens hilaris 5
Merlengus piscis 126
Merula auis 117
Mespilorum vtilitates 150
Mictio nocturna 150
Morhua piscis 126
Musti potionis nocumenta 107.151
Mutatio subita nociua 169

¶N.

Nasturtium herba 181.193
Nauseam marinam quę prohibeat 98
Nocturna repletio noxia 4
Nuces contra venena 82
Nuces post pisces 142

¶O.

¶ O.

Ortygometra auis optimi succi 117
Ossa, nerui & dentes homini quot 217
Ostreæ marinæ 175
Otis, gallina syluestris 119
Oua sorbilia. 66
Ouorum differentiæ. 52

¶ P.

Pandiculari membra 8
Panis calidus nociuus 103
Panis crusta 105
Panis electio & ratio 104
Pectere crines 8
Panis triticeus 61
Panis odor 103
Perca piscis squamosus 122
Perdicis in cibo vsus 118
Persica, passulæ, racemi 148
Persica prima mensa edenda 38
Petroselinum 100
Phasianus gallus syluestris 117
Phlebotomia & venæ sectio 241
Phlebotomia qb⁹ mēsib⁹ cōueniat 244
Phlebotomia quibus morbis & ætatibus cōueniat, & quātum sanguinis quoque tempore detrahendum 258
Phlebotomiæ effectus 252
Phlebotomiæ impedimenta 245
post Phlebotomiā cōsiderāda quę 257
circa Phlebotomiā quę obseruāda 255
Phlegmatica complexio 220.222.234
Pigrities 16. Piper 100

Piper nigrum 198
Pisa 131
Pisorum coctio 133
Pisces qui, & quibus conducant 121
Piscium electio 124
Piscium salsa calida 102
Plagitia piscis 123
Pomorum esus 39
Porri effectus 198
Potus mali correctio 98
Potus triplex 130
Primula veris 181
Prunorum facultates 147
Pulegij effectus 192
Pulices fugare 183
Pulmonis esus 157
Pyra syluestria cõtra venena valẽt. 79
Pyrorum nutrimentum 39.144

¶R.

Raporum cõmoda & incõmoda 154
Raphanus satiuus viperarũ ictus discutit 80
Rheumatis remedia 209
Ruta contra venena valet 78.98
Ruta cruda, saleque condita, visus aciem exacuit 78
Rutæ duo genera 78
Rutæ facultates 182

¶S.

Salis commoda 161
Sal cum vino 100
Salicis effectus 195

Salſamenta varia 100
Salis commendatio in cibis 161
Salis & ſalſorum nocumenta 162
Saluatellæ ſectionis commoda 264
Saluia potus malitiam emendat 98
Salueæ operationes & effectus 180
Sanguinea complexio 229
Sanguis 220
Sapo ſiue ſmigma 211
Sapores & eorum qualitates 163
Saxatilis piſcis 122
Serpentes fugat ſinapi ſuffitum 186
Serum lactis 137
Sinapis effectus 186
Sitis aqua extinguenda 110
Somni tempus conuenientiſsimũ nocturnum 19
Somnus meridianus 4.15
Spaſmus, ſiue conuulſio 21
Speculum oculorum aciem excitat 12
Spodium 160
Starna auis magnitudine anſeris 115
Stomachi eſus 156
Sturnus cibo commendatur 114
Sulphur 211

¶T.

Tenaſmus 5
Tencha, vel tinca, piſcis glaber 128
Teſticuli gallorum 63
Theriaca contra venena auxilio eſt 81
Timor nocet valetudini 2
Torminum curatio 191

Tranſ-

Tranquillitas sanitati confert 6
Tremor manuum 179
Tremulus auis, vulgo Motacilla 119
Tristiam vriic quibus 2
Tristitia nocet valetudini 1
Truta piscium generosissimus 124
Turtur boni alimenti 113
Tussis remedium 188

V.

Vapores stomrchi prohibentia 99
Venæ scissura quanta 255
circa Venę sectionem quæ consideranda 251
Venenorum lethalium remedia 75
Vermes progenerantia 8
Vertigo 23
Vina theologica 56
Vini boni proprietates 69
Vini differentia 56
Vini nimia potatio 86
Vini nitor 71
Vini color 71
Vini sapor 70
Vini odor 70
Vino parce vtendum 4
Vinum dilutum 90
Vinum enulatum 192
Vinum forte 71
Vinum formosum 71
Vinum fragrans 71
Vinum frigidum 71
Vinum friscum 71

Vinum candidum & dulce 72
Vinum est lac senum 92
Vinum melius 89
Vinum saluiatum 179
Vinum vetus 90
Vinum rubrum nociuum 74
Vinum Landonium 74
Violæ effectus 187
Vippa panis cum vino 167
Viridia oculis dant releuamen 13
Visum conseruantia 7.206
Visus nocumenta 203
Visus recreatio 12
Vocis raucedinis causæ 208
Vomitum sistentia 188. 191
Vrticæ effectus 188
Vuæ recentes 67

Indicis finis

An-

Antonii Musæ BRASAVOLI DE hoc Libello iudicium.

VVlgatus Salernitarum de tuenda valetudine Libellus, his, qui legunt, non parum vtilitatis prestat: illisque multo maiorem, qui libelli præcepta obseruant.

Pone gulæ metas, vt sit tibi longior ætas.
Esse cupis sanus? sit tibi parca manus.

De

De conſeruanda bona valetudine, liber Scholae Salernitanae.

¶ *De animi Pathematis, & remedijs quibusdam generalibus.*

Caput I.

ANglorum Regi ſcribit ſchola tota Salerni:
Si vis incolumem, ſi vis te reddere ſanum.
Curas tolle graues, iraſci crede profanum:
Parce mero, cœnato parum, nõ ſit tibi vanum
Surgere poſt epulas, ſomnũ fuge meridianum,
Ne mictum retine nec comprime fortiter anum.
Hęc bene ſi ſerues, tu longo tẽpore viues.



Ræſens hic liber a Doctoribus Scholæ Salernitanę in gratiã Regis Angliç cõſcriptus, multa & varia conſeruandæ bonæ valetudinis præcepta complectitur.

IN hoc autē capite octo imprimis generatim referuntur, quæ nos singulatim deinde, ac suo quodq; ordine explicabimus. PRIMVM ergo est, vt tuendæ sanitatis suæ studiosus, anxiferas, grauēis, & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet. CVRAE enim corpus vehemēter extenuāt & exiccāt, somnū impediūt, perpetuisq; vigilijs conficiunt, vires destruunt, febres etiā accendunt, ac grauissimis valetudinibus initia præbēt: ipsæ quoq; Melancholiam generant, pariterq; calorem innatum resoluunt, & extinguunt, & magis si diutius durârint. Autor Galenus, cùm multis alijs locis, tum præcipuè Aphor. libr. 2. cōment. 28. & libro. 3. comment. 31. & de tuenda sanitate libro. 1. cap. 11.

Tristitia. SVB eodem præcepto comprehendi debent & TRISTITIAE, quæ & ipsæ corporis naturam frigiditate & siccitate corrumpunt, id quod Salomon quoq; cap. 17. Prouerbiorum suorum attestatur. Spiritus tristis, inquit, exiccat ossa. Sed cùm omnis mœstitia generandæ melancholiæ vim habeat, quò tamen vehemētior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eò plus affert periculi. Nā extra hoc, quòd corpus maciē paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodicè constringit, spiritum

obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudiciũ obscurat, & memoriam obtundit. In mœroribus item fortibus, vti à Nemesio capite vigesimo de natura hominis, ex tertio lib. Demonstrationum Galeni refertur, biliosa quædam superfluitas consueuit in ventriculum defluere, & multò magis quum ipse malè affectus fuerit, quæ sanè molestiam exhibet, vt non prius à mœstitia & cruciatu cesset, quã superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiam Aphoris. libro 6. comment. 50. attestatur.

IDEM de timore quoque intelligendũ: nã & ipse intro & ad principiũ, tum spiritum, tum sanguinem vnà cũ refrigeratione eorum, quæ in summo corpore sunt, abducit ac contrahit: itaq; etiam pulsus tum arteriarum, tũ cordis, iis qui timent, minimi ac maximè imbecilli sunt: partes in superficie positæ algẽt, corpusq; pallescit, tremor incidit, vox interrumpitur, & vires deniq; couelluntur omnes. Quod autem in tristitia paulatim patiuntur homines, id in timore confertim accidit, dissidentibus scilicet inter se passionibus iis, non toto genere, sed magnitudine & vehementia. Itaque etiam ob timorem & immensum mœrorẽ nonnulli repentina morte interierunt, *Timor.*

quòd ſcilicet imbecilla ſuaptè naturâ animula eorum ſub valido affectu oppreſſa, conſertim extincta & ſuffocata ſit., quemadmodum luculenter & perſpicuè docet Galenus libro 2. cap.5. de cauſis ſympt. Quippe extingui eam accidit propter affectus ipſius naturam, vt cuius generatio infrigerando conſiſtat: ſuffocari autem, eò quòd totus ſanguis vnà commeet, atq; ad principiũ deferatur. Cuius ſanè rei inſignia exempla extant apud Plinium libr. 7. cap.36. naturalis hiſtoriæ. Quocirca eum, qui ſanitatis ſuæ tuendæ curam ſuſceperit, cane peius & angue, omnia illa, quæ non aſpectu & auditu modò verùm & mentis agitatione triſtia exiſtunt, fugere oportebit. Quod Ariſtoteles quoq; innuiſſe videtur, cum problemat.5.ſect.7.ſcribit λειποθυμίαν incidiſſe quandoque, qui homines ſuffocari laqueo vidiſſent ſolùm. Lege plura apud Stephanum Athenienſem in lib.1.ad Glauconem comm.12.

Triſtari vtile.

HOC tamen ignorandũ non eſt, quòd obeſis nonnullis, quibus corpus immodicè plenũ eſt, ac iis etiam, qui ſpiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum vtile ſit, ſi curis, timore, & triſtitiis conficiantur, quò nimirùm ſpiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur ali-

qua ex parte atque auferatur : id quod vno ore confirmant Paulus Aegineta lib.1.cap.57. Aëtius lib. 4. cap 33. & Rhazes lib.4.cap.9.ad Almansorem.

SECVNDVM, vt ab ira téperet. Ira.
Nam cùm ira sit feruor quidam, ac vehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffundatur, vt eam planè dilucidéq; Galenus lib. 1. cap. 4. de different. feb. & in libro de causis morborum, cap. 2. definit, necessariò corpus ipsum immodicè calefacit & exiccat, quo fit, vt febrem nõnunquã accendat, in ijs præsertim corporibus quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere natura apta sunt. Etsi enim motus cordis sedetur, in hisce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidam etiam ira commoti, quasi attoniti, ac extra se positi videntur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuosius concitatos, ἀποπληξίαν incidisse multos, repéteq; animam expirasse, nonnullos verò furore, comitialis morbi accessione, παραλύσει, conuulsione, podagra, & articulorum maximè ac totius corporis tremore comprehensos, concidisse tradant. Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, &, vt Cicero ait, ira præsen-

te nihil rectè fieri potest. Offenduntur autem ab ira potissimum, qui temperaturam corporis totius calidiorem, quàm par sit, aut morbo, aut natura consecuti sunt, præcipuè quando cor & caput naturali intemperie immoderatè feruent, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen vitijs, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præsidiũ adfert. Innatum enim calorem in ipsis iam torpescentem excitat adaugetq́;. Quod Hippocrates etiam libro. 2. epidem. partic. 4. in eum scribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda est, vt excandescentia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in vasa subter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis, & καχεξία laborantibus, ex quibusdam interuallis, & temporibus opportunis assumenda est, non sanè ita continẽter, vt facultas offendatur, sed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes, non immoderatas facere oportet, sed tum opportunè tum moderatè assumere, ita & excandescentiam, si clarissimis Medicinæ scriptoribus, Galeno libr. 3. cap. 10. de difficul. respirat. Paulo libr. 1. cap. 58. &

Irasci vtile.

Aëtio

Aëtio lib.4.cap.34.credendum est.

TERTIVM vt moderate vino vtatur. Vinũ enim modice haustum natiuum calorem adauget, teste Galeno capite 4. de causis morborum. Vbi verò immoderatius bibitur, quàm vt vinci possit, tantum abest, vt animal calfaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quemadmodũ copiosè Galenus lib.3.cap.5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græcè caros, & comata vocamus, neruorum resolutio, comitiales morbi, conuulsiones, tetani, & debilitas ventriculi, ac reliquorum morborum omnium, immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodq; frigidũ est vitium. Sed de his plura infrà capite decimoquinto. *Vinum.*

QVARTVM, vt in cœna modico cibo vtatur: exiguus nãq; cibus à facultate vinci perfectè & facilè potest. Qui verò noctu multum ingerunt, vẽtriculumq; nimio cibo onerant, dolorem primum & angustiam perpetiuntur, deinde nec probè dormire, nec rectè cõcoquere possunt, quòd nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio põdere pressa, subindeq; superare ingestũ cibum nequeat, id quod & infra cap.5. vberius ac fusius declarabimus.

QVINTVM, vt stari à sumpto ci-

bo surgat: hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus sumptus ita facilius descendit in imum ventriculi, in quo, Galeno libr. 5. cap. 5. de locis affect. teste, coctionis opus perficitur. Infra ca. 2. & 76.

Somnus meridianus.

SEXTVM, ne à prādio somno indulgeat. Is nanque somnus, qui cibum statim excipit, fumosis exhalationibus caput replet, destillationesq; parit. Sed de hoc vberius infra cap. 3.

Lotij retentio.

SEPTIMVM, ne lotium diutius, quā natura fert, remoretur: hinc enim interdū oriuntur δυσουρία καὶ ἰσχουρία, hoc est, vitia, in quibus vrina aut ægrè & difficulter excernitur, aut in totum supprimitur ac cohibetur. Eodem modo calculus aliquando & aqua intercus gigni perhibentur, neque aliud quidquam æquè vesicam lædit, atque longior, vltra mingendi voluntatem, lotij retentio, id quod testantur, cumprimis Galenus lib. 6. cap. 4. de hoc affect. Rhazes lib. 4. cap. 6. ad Alman. & Auicen. Fen. 19. 3. tract. 2. cap. 6.

Excrementorum retentio.

OCTAVVM, ne cōpressis natib⁹ ventris onus supprimere & retinere tētet, ita namq; indurantur feces in intestinis, ob continuam suctionem venarum miseraicarum, quæ cum intestinis continuatæ, omnem humiditatem è fæcibus exugunt, quo fit, vt illę

exic-

exiccatæ, difficilioris exitus intestina obstruant. oppilentque: oppilationem verò, ob flatuum eductionis præclusionem, & aliarum consequentium fæcum coaceruationem, nocumenta sequantur, cùm illa, quæ cap. 4. enumerantur, tum etiam quæ referuntur à Cornelio Celso lib. 1. cap. 3. Ex ventre inquit; suppresso, inflammationes, caligines, capitis dolores, aliaq; superioris partis mala increscunt. Quibus accedunt etiam, vt Rhazes testatur, τεινεσμὸς, & cibi fastidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν, Latini verò appetentiæ amissionem vocant.

SVMMOPERE præterea cauendū, ne in exoneranda aluo nimio conatu vtatur, nam & hinc non rarò sequi solet τένεσμος, siue exitus intestini, q̄d ob osse sacro ad anum vsque pertinet, Græcis ἀπευθυσμένον καὶ ἀρχὸν dicitur, Latinis Longanon, rectum & princeps, teste Andræa Væsalio lib. 5. cap. 5. fabricæ humani corporis.

VLTIMO tandem loco subiungitur, longissimo tempore victurum, quicunque hæc præcepta studiosè & diligenter obseruauerit.

SI tibi deficiāt Medici, medici tibi fiant.

Hęc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

HOC loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu Medici, vicem eius, cũ apud alios, tũ nobiles maximè & excellentes viros supplere possint.

Mens hilaris. PRIMVM, animus hilaris ac lætus: lætitia enim calorem excitat naturalem, spiritus temperat, & puriores reddit, virtutem corroborat, ætatẽ floridam facit, iuuenile corpus diu cõseruat, vitã prorogat, ingeniũ acuit, & hominẽ negotijs quibuslibet obeũdis aptiorẽ reddit. Conuenit vt hæc ipsa lætitia siue gaudiũ, bonæ valetudini cõmodũ, sit temperatũ, nõ excedens modũ, neq; repentinũ. Nimio enim & repẽtino gaudio, queadmodũ Gale. li. 2. cap. 5. de Symptomaton causis, & Alexander Aphrodiseus problemate. 21. memoriæ prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, vt virtus vitalis, vnà cũ innato calore tota egeratur, ac dissipetur, adeoq; syncope nonnunquàm & repentina mors consequatur. Atque huius quidem rei extant horribilia ac pertimescenda exempla apud T. Liuiũ Deca. 3. lib. 2. Val. Maximum lib. 9. cap. 12. Plinium lib. 7. ca. 32. & 53. & A. Gellium lib. 3. cap. 15. At enim cùm, iuxta tritissimum scholis medicorum dictũ

contraria contrariis curentur ac depellantur, illis potissimum gaudiũ adsciscendum est, qui tristioribus animi pathematis immodicè cõficiũtur. Quod sanè per illa cumprimis consequentur, quæ principes facultatũ partes corroborant, sanguinem bonũ generant, & spiritus instaurant: eadẽ quippe & mõstri, Auicenna. 4. 1. cap. 1. & 11. 3. trac. 2. ca. 10. teste gaudiũ & lætitiam conciliant adiũguntq;. Huiusmodi porrò sunt cibi suaues & boni succi, vinũ subtile ac delectabile, boni & fragrantes odores, delectabiliũ rerũ cõmemoratio, & cũ amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuersatio. Quare, vt Eobanus noster diserte canens, admonet:

Vtere conuiuis non tristibus, vtere amicis
Quos nugæ, & risus, et ioca falsa iuuãt.
Quem non blanda iuuent varij modulamina cantus?
Hinc iecur & renes, ægraq; corda stupent.
Nã nihil humanas tãta dulcedine mẽtes
Afficit, ac melicæ nobile vocis opus.
Tãge lyrã digitis, animi dolor oĩs abibit,
Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Atque hinc adeò est, quod grauissimus autor Plutarchus in libro de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacando sedandoque ab affectibus

& perturbationibus vehementioribus Musicam adhibere solitum. Sic Saul quoque per Dauid psallentem à spiritu maligno liberatum legimus. His similia & scitu non indigna, lib. 1. & 14. Dipnosophiston Athenæus refert. At qui hactenus quidem dicta magna ex parte hisce etiam versibus ex Hieronymo Fracastorio complexi sumus:

Tu tamē interea effugito, quæ trista mētē
Sollicitāt, procul esse iube curasq;, metumq;
Pallentem, vltrices iras: sint omnia læta.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoque læta iuuabunt
Munera, sic dulces epulæ, sic copia rerum,
Sic vrbis, sic ruris opes, & summa voluptas.
Visere sæpè amnes nitidos, iucūdaq; Tēpe,
Et placidas sūmis sectari in mōtib⁹ auras
Accedāt iuuenūq; chori, mistæq; puellæ.

Tranquillitas animi. SECVNDVM, Animi trāquillitas: nobiles enim & excellētes viri, ob maximas & diuersas curas, quas sustinēt (si ipsis cætera oīa antè pariter adfuerint) mentis inquietudine magis, q̄ mediocris cōditionis homines læduntur. Nā si quid aliud, hæc maximè somnum impedit, qui nobilibus cū biliosæ ferè & siccioris naturæ sint, imprimis conueniebat. Vigiliæ verò, vt Galenus lib. 7. cap. 6. Terapeu. metho. autor est,

ma-

magis adhuc totũ corporis habitũ sic-cant, adeóq; iis, qui alioquin ex siccitate laborãt, infestissimæ sunt. Vel REQVIES hic ad corporis quietẽ, quæ motui opponitur, referenda est. Nam & hæc quoque ad valetudinẽ necessariò adhibetur. Calorem enim naturalẽ assiduis laboribus fractũ ac dissipatũ reuocat, vires exhaustas ac penè perditas recuperat, adeóq; præstat, vt animal se colligat, ac durare possit, Quod disertè admodum apud Ouidium lib. 1. epist. 4. Phædra Hippolyto iis versibus significauit:

Quod caret alterna requie, durabile nõ est
Hæc renouat vires, fessaq; mẽbra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat, sicut enim non semper laborare, ita nec semper quiescere expedit.

TERTIVM, Moderata diæta, id est, modus seu ratio viuẽdi, Græcis cõmuniter Δίαιτα dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latinis characteribus, dietam scribere maluerunt, vulgus Regimen sanitatis, siue regulam victus appellat. Complectitur autem in se, non modo, quę ad cibi & potus rationem attinent, sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales medici vno ore vocare solent. Harum enim commodus & moderatus vsus *Dieta moderata.*

saluberrimus est, & corporis constitutionem conseruat: Intempestiuus verò & immodicus sanitatem, adeoq; naturam hominis corrumpit. Vt igitur vita morbis omnium minimè obnoxia sit, harũ legitimus vsus solicitè ac diligenter seruãdus est. Plura infra ca. 55.

¶ *De confortatione cerebri.*

Cap. II.

LVmina manè, manus surgẽs gelida lauet vnda,
Hàc illàc modicum pergat, modicum sua membra
Extendat, crines pectat, dentes fricet, ista
Confortant cerebrum, confortant cætera membra.
Lote cale, sta pranse, vel i, frigesce minutè.

Hic traduntur sex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorum membrorum omnium.

Visum cõseruãtia. PRIMVM, vt singulo quoq; die mane oculi ieiuno lauẽtur: à sordibus. n. & lemis, quæ in ipsis noctu coaceruantur, & palpebris adhærescunt, ne inde læsionem percipiant, aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idque aqua clara, viridi, & frigida, inspersa potius quàm per manus admo-

ta faciendum est, vel certè in eadem aſperri ambo, quoad poterunt, immergendi, ac longiori deinde temporis ſpacio ſupprimendi ſunt. Hoc enim non abſtergit modò, ac claros nitidoſque reddit, ſed ſanos etiam conſeruat, viſum acuit & confortat, & maximè in iuuentute, quemadmodum Paulus Aeg. lib. 1. cap. 31. Rhazes lib. 4. cap. 22. ad Alman. & Auicenna. 33. Trac. 1. cap. 5. & 33. Trac. 4. cap. 3. fidelisſime tradunt. Cur autem frigida magis quàm calida lauari debeant, ratio hæc eſt, quòd, vt Galenus cùm alibi ſæpè, tum maximè aph. lib. 2. commen. 16. & li. 3. cap. 41. de aliment. facul. & cap. 86. artis medicinalis teſtatur, conſeruatio in temperatis ſemper per ſimilia fiat. Oculi vero, vt li. 5. ca. 1. de generat. animal. & lib. 2. cap. 10. de partibus eorundem, & in li. de ſenſu & ſenſibili ca. 2. Ariſtoteles ſcribit, ſunt de natura aquæ, hoc eſt, frigidi, quare etiam frigida potius, quã calida lauari debent. De recreatione & confortatione viſus paulò poſt, & infrà cap. 79.

SECVNDVM, vt manus quoque lauentur: cùm enim inſtrumenta ſint, quibus emundantur organa ſuperfluitatum cerebri, aures nimirum, oculi, nares, & os, conueniet ſane & ipſas cũ primis eſſe mundas. Lauandæ igitur ſunt, *Manuum lotio.*

ſunt, ſed frigida magis, quàm calida: & hoc quidem cùm alias ob cauſas, tùm maximè, quod lotio manuum in aqua calida, & præcipuè poſt cibi ſumptionem, Auicenna.16.3. Trac.5.cap.1.teſte vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in ventriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiuſmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta fit cõcoctio, quæ potiſsima generationis vermium cauſa exiſtit, Plura de lotione manuum infra capite 23.

Vermes.

TERTIVM, vt poſtquã è ſomno experrectus ſurrexerit, paulatim inambulando ſe moueat: vt primæ & ſecundæ concoctionis excrementorum redundantiæ, quæ ſunt fæces & vrina, deſcendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuenturque.

Pandiculari.

QVARTVM, vt ſub idem tẽpus pandiculetur, hoc eſt, manus, pedes, & ſimul totum corpus extẽdat: quo videlicet ſpiritus vitales vnà cùm ſanguine, qui per ſomnum intro magis fugiunt, vt lib.6.part 5. Ep. apho.29. doctiſsimè & breuiſsimè Hippocrates dixit, ad exteriora membra reuocentur, eoq; modo ſpiritus cerebri puriores ac temperatiores reddantur.

Pectere.

QVINTVM, vt crines pectat & ornet.

ornet. Per hoc em̃ pori capitis aperiũtur, cerebri vapores in somno collecti ab oculis ad superiora alliciuntur ac dissipantur, & spiritus temperantur, subtilioresq́; fiunt. Pectinis igitur supra caput administratio sensuũ instrumenta, & corporis reliquum corroborat, visionem acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoq́; ob id ipsum interdiu sæpius reuocanda est, veluti Auicenna.3.3.trac.4.capite.3.copiosè scribit. Atque huic sanè instituto pecte eburneus probè politus & læuigatus tutissimum præstabit vsum, moderatè a frõte ceruicem versus quadragies ductus. Marsilio Ficino lib.1. de vita, cap.8.teste.

SEXTVM, vt dẽtes fricet ac mõdet: immundities enim dentium præterquam quod oris graueolentiam parit, spiritus etiam fœtidos, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipsi non paruam noxam inferunt, Sordes item dentium cum cibo permistæ & in ventriculum delatæ, cibum ipsum sæpè corrumpunt. Idem de lingua iudicium est, nam & huic adhærentes sordes, ne in ventriculum deferantur, diligenter abstergendæ sunt. Quare os mane experrecto gargarizandum, & (nisi hyems sit) multa aqua frigida, cui aceti nonnihil admi- *Dentium immundities*

fsam

ctum sit, fouendum est, vt eleganter admodum lib.1. cap.2. Cornelius Celsus præcipit. Nihil autem dentibus æquè nocet, ac frequentior lactis esus, veluti Galenus lib. 3.cap.14. de alimẽ. facul. diserrè & copiose scribens admonet. Nocet, inquit, lactis esus assiduus dentibus, & circũdatis carnibus, quas gingiuas nominant. Has enim humidas, dentes vero putrefactioni & erosioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os vino diluto colluere conueniet. Satius autẽ fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris. Ita namque omne caseosum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circumfixum fuerit, abstergetur. Quod si etiam cuipiam tam robustum sit caput, vt vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis consuluerit, veruntamen & mel vino permissũ, misturam ex vtroque reddit meliorẽ. Illud verò dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit præsidium, si quis post sumptum ipsum primò melicrato, deinde vino adstringente os colluat. Hæc ille. Porro modus, quo dentes à putredine erosione, dolore & graueolentia vindicari possint, optimus nobis à Dioscoride libr.4.cap.146. Plinio lib.26.cap.8. Galeno lib.8. cap.136. de simp. medic. facul.

facul. & Auicenna. 7. 3. cap. 2. præstituitur: vt os singulo quoque mense vino vel aceto, in quo Tithymalli radix ad dimidias decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solùm dentium ac oris commendat odorem, sed eorundem etiam dolori auxiliatur, & sanitatem conseruat. Idem hoc remedium ex Archigene habet Galenus libro. 5. de compos. phar. secundùm locos cap. 18. Plura infra ca. 80. Aures quoque bene à suis redundantijs exonerandæ sunt, neque solum eorum excrementorum, quæ manifestè per certos meatus, sed omnium etiam, quæ occultè exeunt, vacuatio lacessenda & molienda est.

VLTIMVS versus tria præcepta saluberrima complectitur. PRIMVM, vt balneo lotus atque æstuans omni cura & diligentia aduersus ambientis cœli frigidiorem intemperiem sese muniat & defendat, ne illa scilicet per poros à balneo apertos in omne corpus permanans, ibidem mali quidpiam ingeneret. A contrario siquidem ad contrarium repentina & inordinata transgressio. Galeno aph. lib. 3. commen. 22. teste, periculosa admodum existit, præsertim cùm facta ad frigiditatem subita commutatio eos, qui antea diffiabantur, & per sudores euacuabantur humores, tam in profundum corporis repellat,

repellat, adeoq; partes etiam ad ventriculum atque intestina attinentes offendat.

OBSERVANDVM etiã, ne à recens accepto cibo, balneo statim vtatur: neque protinus post lotionem comedat aut bibat: qui n. paulò ante bibit, huic caput repletur: qui verò cibũ sumpsit, nõ caput modo, verum & corpus totum alimoniam ad se, priusquã concocta fuerit, trahit, adeoque crudis & incoctis humoribus impletur: Statim verò post lotionem cibum vel potum sumere, caput replet, deuceratumq; interdum superfluitare facit, quemadmodum copiose in 3. libro de vic. rat. in morbis acutis comment. 55. & 56. & in lib. de Marasmo cap. 14. Galenus ostendit. De potu idẽ confirmat etiam Cornelius Cels. qui lib. 1. cap. 3. in eum scribit modum: Illud nosse oportet, quod ex labore sudanti, frigida potio perniciosissima est, atque etiã (cùm sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoque venientibus, Asclepiades inutilem eam iudicauit. Atque ex hac quidem causa, quomodocunque sudanti adhuc, frigidum bibendum non est. Cauendum etiam ne in ipso balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona ventriculi concoctio oblęditur, & naturę pugna

dietur, dum sanguis, spiritus, & calor naturalis adscititio balnei calore ad exteriora allecti & protensi, ad interiora retrahuntur, & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in ventrem confluunt, qui non, vt in aliis somnis, concoquuntur, sed longè plures fiunt, incocti permanentes. Somnus verò à balneo vtilissimè conceditur. Nihil enim est vt Galenus libro.4.cap.9.de Sanitate tuenda scribit, quod æquè concoquat ea, quæ concoqui possunt, & malos succos per habitum digerat, vt somnus à balneo.

SECVNDVM, vt paulisper à cibi sumptione celso & erecto corpore consistat: quò cibus ingestus, in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est æquabiliter descendens, promptius concoquatur, ac raro deinde nec ita longo incessu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus, dissipetur, adeóq; cibi præpediatur concoctio. Plura infra cap.76.

TERTIVM, vt post venæ sectionẽ frigescat. q̃ est, in paulò frigidiore ambientis nos aëris constitutione tantisper immoretur, siue decumbat, dum sanguis & spiritus per phlebotomiam exagitati, sedentur & conquiescant.

Atque huic quidem interpretationi astipulatur etiam Ioannes Fernelius, qui in libello de vacuandi ratione ca. 19. in hunc modum scribit: neque igitur ad consueta munia properet, neque celerius inambulet, neque vllo exercitationis genere se fatiget, neque vtatur Venere, neque protinus calidiora loca ingrediatur, neque in balneum descendat: quandoquidem sanguis & spiritus vehementius incitati, ne dissipentur, aut incalescant, sedandi comprimendique sunt. Hactenus ille. Vel MINVTE, aduerbialiter hic accipiendum, pro eo, quod est parũ siue paulisper: vt referatur scilicet ad ea, quæ immediatè pręcedunt, & sit hic sensus: Sumpto cibo, cœlo frigidiori te paulisper exponito, quo calor innatus, propter circunstantem extrinsecus frigiditatem, ad interiora refugiens & secedens, meliorem & concoctionem, & sanguificationem, tum etiam nutritionem operetur. Experientia siquidem constat, calorem per seipsum, ac spontè quidem post cibi sumptionem, vt eũ mutet facilius, ac cõcoquat, in profundum refugere: atque hinc adeò fit, vt exteriora corporis membra, quæ antè vtcunque calida sentiebantur, à prandio atque cœna frigore & tremore cõcutiantur. Quare naturæ in eo, quod

rectè

rectè operatur, opitulandum est. Nonnulli verò in hunc modum exponere maluerũt. Ne is, scilicet, cui vena secta est, se subito calfaciat, sed paulatim: quod subitæ mutationes citra læsionẽ non facilè contingant. In eiusmodi enim permutationibus, quod plurimũ existit, atque repentè, periculosum est satis: quod verò paulatim fit, tutũ: vt inquit Galenus aph. lib. 2. comment. 51. Idem testatur etiam Aristoteles Sec. 8. problemate. 15.

¶ *De recreatione visus Additio.*

Fons, Speculũ, Gramen, hæc
dant oculis releuamen.
Mane igitur montes, sub se-
rum inquirito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita naturæ vi & substantiæ quadam similitudine oculos recreant, & visum maximè consolantur.

PRIMVM, fons: per quem qualisbet pura & perspicua aqua, siue ea sit fontium, siue fluuiorum, siue etiam puteorum intelligenda est. Hæc enim ob cognationẽ & similitudinẽ quam cum oculis habet, visum citra violentiam congregans, ad naturam reducit & recreat. τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ἀεὶ χρήζει τῶν ὁμοίων, inquit Galen. aph. li. 1. com. 16.

Oculi

Oculi autem frigidi & humidi, perspicui atque omnium partium nitidissimi & pulchrè politi sunt, perinde atque aqua, quocirca ab eiusdem aspectu eos corroborari, simul ac refici consentaneum est. Atque hoc sane consilio Aristoteles Alexandrum illum cognomento Magnum instituens, ei præcepisse videtur, vti frequenter ac diutius aquam viridem, claram, & perspicuam intueretur, oculosq; in ipsam submergeret: eiusq; rei testem habemus non contemnendum Ioannem Mesuen in opere practico de ægritudinibus oculorũ. Cæterùm si nulla fontium, aut fluuiorum inspiciendorum facultas fuerit, oculis profectò ex aquę frigidæ, claræ, & perspicuæ in peluim viridem infusæ contuitu eadem accedet commoditas.

Speculũ. SECVNDVM, speculũ, quod & ipsum vtique oculorum aciem eadem ratione excitare putandum est. Oculus namq; leuis est & lucidus, ac splendens instar speculi: quod tum experiẽtia inter omnes constat, tum à Plin. quoque lib. 11. cap. 37. ostenditur. Oculis, inquit, absoluta vis speculi, adeoque, vt tam parua illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, vt pleræq; alitum è manib. hominum oculos potissimum appetant,

quòd effigiem suam in ijs cernentes, velut ad cognata desideria sua tendũt. Causa etiam, cur speculi inspectione, oculorum acies excitetur, adeóq; visus substantia conseruetur, hæc adsignari potest, quòd radij in superficie speculi collecti, quum ob densitatem & duritiem eius vlterius procedere non possint, minime dissoluantur, ac dissipentur: ob æqualitatem lænitatemquè seruentur infracti, ob nitorem verò augeantur, & multò, quàm prius erãt, reddantur fortiores: quod nec ipsum sane Aristoteles, Mesue referente, ignorauit, cùm eundem illum Alexandrum adhortaretur vti se subinde ad tersum & directum speculum contueretur, & longiori deinde temporis spacio oculorum aciem in ipsum defigeret.

VITREA quoq; vocata conspicilia visus substantiã cõseruant, adeoquè præstant, ne oculi minutioribus rebus contuendis victi fatiscant, néve spiritus resoluantur. Atque hinc certe gemmarij sculptores & aurifices subtiliter quidpiam ac ingeniose sculpturi, eiusmodi vtuntur conspicilijs, aut sane per vesicam ex tenui, puro atque albo vitro conflatam, eamquè clara & perspicua aqua plenam, oculorum aciem rei scalpendæ intendunt. Cur verò ita visus non defatigetur, in causa *Cõspicilia vitrea.*

est, quòd species de medio clariori, ad densius permeantes, maiores simul & crassiores appareant, adeóq; visum cõseruent.

Viridia. TERTIVM, Gramen, per quod quarumlibet herbarum, frondiumq;, ac aliarum etiam rerum virentium cõtuitus accipiendus est. Oculis enim iucundissimũ spectrũ viriditas est. Atq; hinc sane Aristoteles problemate. 20. Sect. 31. quærit: Quamobrem, cùm cæteras intuimur res, conspectus noster peius afficiatur atque fatiscat, cùm ad virides, & herbescentes inspicimus, vt olera, cæteraque his similia, recreetur, meliorq; euadat? An, inquit, conspectum in alba, nigráve intendere minimè possumus, propterea quòd vtrunque id genus coloris videndi viribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi, nigrive obtinent, itaque aspectus cùm mediocri leniq; obuio afficiatur, nihil debilitatur: imò verò corroboratur atque reficitur. Hæc ille. Quanquam autem viridia omnia, vtpote temperatissima visum maximè colligant, atque oculos reficiant, inter ipsa tamen alia aliis efficaciora inueniuntur. Sic certè nullius aspectus Smaragdo iucundior est. Quod Plinius libr. 37. cap. 5. disertè iis significauit verbis: Herbas virentes,

tes, inquiens, frondesq; auidè spectamus, Smaragdos verò tātò libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis vires. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Cùm & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio est, ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Idem ferè lib.29.ca. 6. de scarabæo viridi scriptum reliquit. Scarabęi, inquit, viridis natura, contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores cōtuitu eorum acquiescunt. Neq; obstat quòd Galenus cap.2. &.6. libro.1.de Sympt. causis, vbi ex professo de ijs agit, quæ oculos aut molestant, aut tristant, & libr. 10. cap. 3. de vsu part. cœruleo & fusco recreandi & reficiendi visus quā maximā vim inesse scribit. Sunt enim & hi colores medij atque temperati, adeoquùe ob id oculis gratum & iucundum spectaculum præbent, visumquùe morbo affectum, aut fatigatum corrigunt ac recreant, quod omnibus sanè coloribus ad medium inclinantibus commune est. Hoc igitur prouidentes pictores, quando in albis corijs, & cōsimilib. rebus, quibus facile visus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuscos apponunt, in quos subinde in-

tuentes, recreant oculos ac reficiunt. Atque etiam ophthalmia laborantes lux quidem offendit, eosq; deprehendit. Fusca verò ac cœrulea sine dolore intuentur. Quæ hactenus dicta sunt, ea omnia Marsil. Ficin. lib. 2. cap, 14. de producenda vita, planius & dilucidius iis verbis expressit. Causam, inquiens, perquiremus, ob quam color viridis visum præ cæteris foueat, salubriterque delectet. Inueniemus tandem naturam visus esse lucidam ac lucis amicam, volatilem tamen ac facile dissipabilem. Idcirco dum per lucem se dilatat velut amicam interdum nimio lucis excessu rapitur prorsus, & vehementi dilatatione dissoluitur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fugit, ideoque radios in angustum inde retrahit. Optat verò visus ita perfrui lumine, vt per amicum hoc suum amplificetur quidem nec tamen interim dissipetur. Iam verò in quocũque colore plus admodum tenebrarum, siue nigredinis est, quàm lucis, non dilatatur; nec ideò delectatur radius visus ad votũ. Vbi vicissim plus admodum splẽdidi coloris est, quàm nigri, spargitur latius, noxia quadam voluptate distractus. Quamobrem color viridis, maximè omnium nigrum cũ candido temperans, prǽstat vtrunque,
dele-

delectans pariter atque conseruans, & molli insuper & adhuc tenera qualitate, sicut & aqua, radijs oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes lōgius disperdantur. Quæ enim dura sunt, simul & aspera, frangunt quodammodo radios. Quæ vero rarissima sunt, dissolutioni aditum patefaciunt. Sed quæ soliditatem aliquam habent, lenem'q; simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, neque longius disperdi permittunt. Quæ denique præter hæc beneficia, tenera quoque sunt & mollia, sicut aqua res'q; virides, liquidis oculorum radijs mollitia blandiuntur. Denique visus radius quidam est in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac temperatum lumen in aqua, quodammodo resistente requirit. Itaq; gaudet aqua, delectatur speculis similibus, viridibus oblectatur. Hactenus ille. Addit Mesues: Exercitationem quoque legendi scripta maiusculis literis exarata, visum corroborare, adeo'q; non parum ad tuendā oculorum sanitatem conducere.

POSTERIORE versu innuitur, Oculos matutino quidem tēpore, montium, vespertino verò fontium collustratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prædictis facile

elici potest. Per montes porro viridaria, hoc est, loca herbis ac plantis virentibus consita intelligenda sunt. De conferentibus visui, plura intra capite 79. De nocentibus vero cap. 78.

¶ *De diurno siue meridiano somno.*
Cap. III.

Sit breuis, aut nullus tibi somnus meridianus.
Febris, pigrities, capitis dolor, atque catarrhus,
Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.

QVATVOR diurni siue meridiani somni incõmoda hic referuntur.

Febris causa. PRIMVM, febris, quę dupliciter per somnum diurnum accendi potest: vno quidem modo in spiritibus, altero vero in humoribus: In spiritibus quidem, quia acres & fumosæ exhalationes, quæ vigiliis dispergi solent, somno diurno non modo retinentur sed etiam augentur: Iis itaque retentis, ac vnà cum spiritibus permistis contingit, vt calor inde extraneus collectus febrilis fiat. Atque hæc sane febris, cùm nihil stabile, nihil firmum habeat, sed vti celeriter generatur, ita soluitur etiam, ἐφήμερα Græcis, hoc est, diaria vocata est, quod fere diem

non

non excedat. In humoribus autem, tũ hæc iam dicta febris, ratione nimirum flatuum, qui ex cruditate prouenıunt, tum etiam putrida per somnum diurnum accenditur, quod calore & spiritibus interdiu ad exteriora protensis virtus concoctrix debilitetur. Perfecta enim & absoluta concoctio fit, quã do calor & spiritus colubentur, & in profundum corporis secedunt. Ob cũ namque motum calor naturalis incensus auctiorque redditus, optimè cibos, non solum in ventriculo, verumetiam per vniuersi corporis habitum conficit. Quod noctu potissimũ fieri rationi cõsonum videtur, etenim tunc calor propter circunstantem extrinsecus aëris frigiditatem, ad interiora refugiens, cibum facillimè mutat, concoquit, & in membra distribuit. Interdiu vero contra, ad exteriora eductus & expassus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo nascitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantium febris putrida accenditur, quemadmodum Auicenna. 1. 4. Tract. 2. cap. 1. copiose docet.

SECVNDVM, pigrities, quæ & ipsa eodem ex fonte manat ac funditur. *Pigrities.*

tur. Ex crassa nanque & incocta materia in ventre vaporosi ac crassi exhalantur spiritus, qui ad caput elati, plus æquò cerebrum humectant: eo autem humectato, nerui quoque qui à cerebro propagati per corporis partes prorepunt, plurima humiditate opplentur: exuperantia prætereà humiditatum, quæ ad musculos, tendines, & articulos confluere solet; tantum abest, vt somno diurno dissipetur, vt multò pertinacius etiam hærens augeatur. Necesse igitur est, ex eiusmodi subinde somno in omnibus motibus voluntarijs pigritiam sequi, & veluti in seipso dissolutum hominem apparere, quemadmodum diserté Galenus apho. li. 3. comment. 5. ostendit. Contrà verò, vigiliæ diurnæ hoc præcipuè nomine commendantur; quod nonmodo exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeoq; spiritus extenuent ac temperent, sed certe corpori simul atque animo promptitudinem quandam & robur ad solitos motus addant.

Dolor capitis. TERTIVM, Dolor capitis, qui & ipse ab iisdem initijs proficiscitur. Ex cibo nanque incocto in ventre vapores crassi excitati in caput feruntur, qui ibidem, ob dictas causas retenti; nimia humiditate, quàm potius vigilijs exiccantibus absumere conueniebat,

bat, cerebrum opplent, & ob eam rem caput perturbant, eiusq; dolorem, grauedinem & frigidos morbos pariunt: paululum verò inde moti, si ad cutem peruenerint, faciem vitiato colore inficiunt. Materia enim praua existente necesse est, quicquid inde defluit esse prauum. Quod Galenus aphor. lib. 1. com. 14. ita scribens innuere voluit. Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ: vt quando humida atque aërea substãtia exitit, tunc quod ab ea defluit, vaporosum est atq; suaue, & cætera.

QVARTVM, catarrhus quo generatim hoc loco tametsi minus proprie omne ῥεῦμα, hoc est, quilibet excremẽtitij humoris ex capite in subiectas partes descensus significatur. Qui iuxta partium, ad quas defluit, diuersitatem, diuersa quoq; nomina sortitus est, quemadmodum Galenus lib. 3. ca. 4. de Sympto. causis, Paulus lib. 3. cap. 28. & Aëtius lib. 8. cap. 53. diserte scribũt. Vbi enim ad os ac fauces, & mox ad stomachum siue gulam, atque inde in ventriculum defluxus contingit, simplici vocabulo Græcis κατάῤῥοος, & contractè κατάῤῥους. Latinis distillatio dicitur. Dum ad nares decumbit κόρυζα Græcis, Latinis grauedo vocatur. Vbi verò ad palatum & asperam *Catarrhus.*

arteriam delabitur, vt etiam membra-nam interiorem, quæ hanc integit, ex-asperet, rauca vox efficitur, vocaturq; hoc malum Græce βράγχος, Latinis raucitas, siue raucedo, id quod ex hisce etiam versiculis, qui infrà ca. 82. haben tur, manifestò apparet.

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Ca-tharrus:
Si ad fauces, Branchus: si ad nares, esto coryza.

Habet autem hoc incommodū eandem omnino cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui vigiliarum tempore per cutem resolui ac dissipari solent, somno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum, humores in subiecta refundens, ῥεῦμα progignit.

Præter hæc & alia nonnulla somni diurni mala Auicenna. 3.1. doc.2.ca.9. enumerat. Nam & frigidas atque humidas ægritudines, παραλύσεις nimirum & defluxus ad articulos, ob retentionem humiditatum, quas vigiliæ resoluere ac dissipare solent, nonnunquam procreat. Genuinum faciei colorem, velut paulò antè etiam dictū est, corrumpit. In sanguine enim excremētitias atque aqueas humiditates, lotio

ſimiles, multiplicat: quæ, cum ſuo tem-
pore per vigilias non diſsipentur, vnà
cum ſanguine ad cutẽ expulſæ, ipſam
deprauant, adeóq; ſubtumidam & de-
coloratam reddunt. Induratã à l hæc
ſplenis affectionem gignit in corpori-
bus promptè ſe habentibus ad incidẽ-
dum in talem paſsionem. Craſſus nan
que ad melancholicus humor, ſomno
diurno in ſplene retentus, hinc malo
initium præbet. Quemadmodũ enim
vigilantia motum ac liberum craſsi
humoris tranſitum per anguſtos mea-
tus, ſiue canales, Solis calore vias ape-
riẽte, promouere: ſic cõtrà, eundẽ ſom-
nus, & præcipuè diurnus, trãſitu pro-
hibere ſolet. Melãcholia enim interdiu
nullo negocio per canales ſuos trãſit,
& illac cũ primis, qua excitãdæ appetẽ-
tiæ cauſa, à ſplene ad orificiũ ventricu
li meatus protẽditur. Etenim ſplen re-
cremẽta & redundantias ſuas per eum
expellit, atq; eijcit, adeóq; ad cibos au-
ditaté reuocat. Quod interdiu potius,
quàm nocturno tempore fieri par eſt.
Quinetiã, vt idem autor tradit, cibo-
rũ appetẽtia diurno ſomno plurimum
debilitatur & reſtinguitur: idque par-
tim ob prohibitionem reſolutionis,
quæ eſt prima cauſa famis, partim ve-
rò ob repletionem ventriculi ex fu-
mis, vaporibus, & humiditatibus orifi

cium eius relaxantibus ac saturãtibus. His accedit nonnunquã ἀποστημάτων, siue abscessuum generatio: superfluitates nanque ex somno diurno multiplicatæ sæpius in membro aliquo coaceruantur, ipsum'q; tumidum reddũt. Planè igitur ex his omnibus constat somnum diurnum, siue meridianum, à sanitatis tutela, procul abesse debere. Duas porrò causas, cur potissimum lædat, Paulus lib. 1. cap. 97. & Auicenna. 3. 1. doc. 2. cap. 9. assignãt. Quarum prima quidem est, quod cito & ante horam suam interrumpatur. Calor enim natiuus per somnum ad partes interiores recedit, contrà verò calor solis eundem ad membra exteriora, tãquam ad simile, educit atque expandit: vnde sanguinis ad spirituũ exagitationem, quæ somnum interrumpat, cieri necesse est. Cõsulitur ergo, si quãdo necessitas per id tempus dormire coëgerit, vt in vmbra & tenebroso loco, & antè potius, quàm post cibum hoc fiat. Secunda verò, quod naturam stupidam, quasiq; perterritam reddat, adeo vt retrahatur ab eo, in quo erat, nimirum à ciborum concoctione. Tẽpus itaque, quo obdormiscunt, ad absolutam ciborum concoctionem non sufficit: quo fit, vt à meridie resurgentes, subinde acidos ructus edãt, & fla-

tibus

tibus repleantur: nonnulli verò fluctuatione ventris infestentur. Cæterū optimus somnus est nocturnus, quoniam nox naturali humiditate, silentioq; animum in somnum deducens, absolutam molitur concoctionē. Post somnum itē nocturnum plurima parte ad excretionem recrementorū instigamur. Illud tamen ignorandum non est, quod licet somnus diurnus in vniuersum reprobetur, nocturnus verò, vt præstantissimus commendetur, ex diurno tamen minus offendat, si dormiatur, prima luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro.2.prognost.aphorismo. 11. clarissimè ostendit. De somno, inquit, quemadmodū secundùm naturam nobis in consuetudine est, interdiu vigilare, noctu dormire conuenit: si tamen hoc transgressum fuerit deterius est. Minimè verò nocebit, si dormiatur, prima luce ad tertiam diei partem. Quam sententiam Galenus explicans, ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est: Inconsuetum verò malum est. At verò temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in consuetudine. Nunc verò diuites econtrariò agunt, tum in quibusdam aliis, tum etiam in somno, interdiu dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt somnus minus lædere posſit, quinque cõditiones, Bertrutio authore obſeruandæ ſunt.

PRIMA, vt ſit in cõſuetudine. Ex multo enim tempore conſueta, etiamſi deteriora fuerint, inconſuetis minus moleſtare ſolent. Aphoriſmo 50. lib. 2. SECVNDA, ne ſtatim à ſumpto cibo ineatur. TERTIA, ne depreſſo, ſed erecto nõnihil & bene alto capite fiat. QVARTA, ne modũ excedat. QVINTA, ne tumultuoſa & ſubita ab ipſo, ſed lenis & modeſta fiat expergefactio. Porro ꝙ ab Hippocrate dictũ eſt à prima luce ad tertiã diei partẽ cõuenire ſomnum, id ſpacium eſt ab ortu Solis quatuor aut quinq; horarum. Nam dies ſignificat ſpacium tẽporis, quo Sol tranſit noſtrũ hemiſpherium, vt etiam diſtinguitur contra noctem. Quemadmodum Chriſtophorus à vega fuſius in commen. declarat.

ADDITIO.

Tempus itaque ſomni conuenientiſsimum eſt veſpertinum, aut nocturnum: ſemperq; couendum, ne ſtatim à cœna ineatur, ſed vnius minimũ, aut duarum horarum interuallo diſcludatur. Ingeſtus enim cibus, quem ſtatim ſomnus excipit, in ſuprema ventriculi parte ſupernatans, probè concoqui non poteſt, Galeno lib. 5. cap. 5. de lo-

cis affectis teste. Neque enim ventriculus tum potest cibum arctè complecti, quod idem lib.3.cap.4. de facul.natural. ad bonam concoctionem cum primis necessarium esse scribit: quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, vt rectissimè idem Galenus com. 67.apho. lib.4.dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sumpto cibo statim dormiunt, impletur caput. Vt igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tamen exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquàm somno indulgeatur, vt cibus in imum ventriculi paulatim descendat. Ibi enim vt suprà ex Galeno dictum est, concoctionis opus potissimum perficitur. Quo tempore etiam conuenit audire instrumenta musica, cantus, facetias, & historias iucundas, ac cõferre sermones cum amiculis de rebus lætioribus, donec cibus subsedisse videatur. Ceruicali vtendum est satis elato & eminenti, vt quoad eius fieri potest, erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans, concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus, qui ad plenum nondum subsedit, facilius ad inferiores ventriculi partes descendet, probiusq; concoquetur. Inter

ter dormiendum corpus pro ambientis aëris constitutione decenter tegendum est: ne calore & spiritibus circa interiora detentis, externæ corporis partes à frigore oblædantur. Caput quoque noctu conuenienti tegumento, quod καπνοδόχην habeat, hoc est, foramen instar infumibuli, eliciendis vaporibus aptum, operiendũ est. Calceatis verò siue vestitis pedibus dormiendum non est. Hoc enim si quid Magnino excellentissimo medico credimus, visum debilitat, memoriam lædit, & totum corpus extraneo calore æstuare facit, ob vaporum reflexum. Supra dextrum latus somnus inchoãdus. Hoc.n. modo cibus promptius ad ventriculum descendet. Nam etsi gula exactè supra mediam ceruicis vertebrarum, & quatuor primarum thoracis sedem, in neutram partẽ inclinet, ad principium tamen quintæ thoracis vertebræ, vt ampliori magnæ arteriæ trunco secundũ dorsi vertebras inferiora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media vertebrarum regione abscedit. Deinde primo somno finito reuoluendum est corpus, supraq; sinistram redormiendum, quo scilicet à iecore ventriculo incumbente concoctio eius adiuuetur. Hinc rursus post breue temporis interuallum

in dextro latere ad consuetum surgen di tempus continuandus est. Pronus decubitus temperatis corporibus non conuenit: ventriculi enim contorsionē & repressionem facit, adeoque oculos obledit: ita enim cubātibus superfluitates in oculos declinant, maximè si fuerint natura debiliores. Iis tamē, quib. ingestus cibus tardius in vētriculo cō ficitur, interdum concedendus est, q calorem naturalem arctius comprehendens retinere atque augere possit. Supinus verò grauissimis ægritudinibus, lapræ nimirum, maniæ, incubo, epilepsiæ, apoplexiæ, stupori, neruorumq; resolutioni, & similibus initia præbet Nam ob superfluitatum ad posteriora fluorem non potest iusta per nares & paulatim earundem fieri expulsio. Plinius lib. 28. cap. 4. pronos decubitus tussibus cōducere, at supinos oculis tradit. Idem ex Theophrasto refert, celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Duratio autem somni ex alimentorum perfecta concoctione æstimanda est, ita quidem, vt septem horarum spacio non sit minor, neq; octo, vel ad summum nouem excedat, vt colligitur ex Galeni de sanitate tuenda lib. 6. cap. 6. Plura habentur apud Auicennam. 3. 1. doc. 2. ca. 9. Magninum parte. 3. cap. 7. & no

stræ ætatis doctissimum Medicæ artis scriptorem Leonhartum Fuchsium capite vigesimosexto methodi perueniendi ad Medicinã. Ex ijs itaq; quæ conueniũt, in hunc locũ studiosi transferent.

¶ *De flatu in alvo detento.*
Caput IIII.

QVatuor ex vento veniũt in ventre retento.
Spasm⁹, hydrops, colica, et vertigo, hoc res ꝓbat ipsa.

Hic agitur de quatuor nocumentis, quæ ex flatuũ retentione proueniunt.

PRIMVM, est σπασμὸς Græcè, Latinis conuulsio dicta. Flatus enim retenti influxu suo sæpe neruos plus iusto refarciunt illis ita repletis, Galenus lib. 2. cap. de sympto. causis, teste, tendi primùm, ac deinde in conuulsionem incidere contingit. Ea porrò ibidem à Galeno in hunc modũ definitur. Conuulsio malum est, quod neruos, musculosq; ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum seruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem apho. lib. 6. comment. 39. definit. Conuulsio est passio in voluntaria, in qua nerui atq; musculi præter voluntatem cõuelluntur, in eumq; affectum veniunt, quem

etiam in motibus secundum arbitriū factis, assumebant. In hoc enim malo nerui atque musculi in eas partes attrahuntur, quibus innascuntur. Attractio namque fieri non potest, nisi musculus ad suam originem retrahatur.

Quod ad causas eius conuulsionis, quæ primigenia affectio est, attinet, animaduertendum est, Hyppocratem aph. 39. lib. 6. duas duntaxat statuisse, πλήρωσιν καὶ κένωσιν, hoc est, plenitudinem & inanitionē neruosorum corporum. In conuulsione siquidem à plenitudine membrum crassis & glutinosis humoribus impletum extenditur, & extensione conuellitur, quemadmodum lora & chordæ extenduntur, vbi multa madent humiditate, & hæc subitò contingit. In ea verò, quæ ab inanitione proficiscitur, membrum exiccatur, & ad seipsum conuellitur, adeoque secundum longitudinem ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodum membranis accidit, cùm igni apponuntur: & hæc sanè paulatim, & ex longiori temporis interuallo accidere solet. Plura Galenus locis iam citatis, & lib. 2. cap. 2. & libro 3. capite. 5. & lib. 6. cap. 5. de locis affect. & lib. 8. cap. 3. de compos. medic. local. & alibi sæpius.

SECVNDVM, ὕδρωψ, quod malū *Hydrops.*
Latini

Latini aquam intercutem nominant, & definitur à Bertrutio Sec.3. tract.2. cap.4. in hunc modum: Hydrops est morb⁹ materialis, ex re frigida, extranea, plurima, ingrediente, & membra omnia manifestè, aut loca vacua partium, in quibus cibi & humorum concoctio perficitur, inflante, procreatus. Eadem ferè habet Auicēna.13.3. Tract. 4.cap.4. vel aliter sicuti ab Alexandro Tralliano lib.9.cap.1. definitur: Aqua inter cutē, & ipsa longus quidam affectus est, iecore adeò refrigerato proueniens, vt ipsum non amplius deinceps cibos in sanguinem, sed in aliam qualitatem, aut in aquam, aut pituitam, aut flatum transmutare possit. Quod certè & Galenus aphoris. libro.6. commenta.12. ijs verbis confirmat. Aqua inter cutem fit, cùm sanguinis generatio frustratur.

Et huius quidem cùm tres sint species: vna enim Gręcis ἀσκίτης, alia τυμπανίτης, & tertia ὑποσάρκα, σαρκίτης, & λευκοφλεγματία dicitur, nō de omnibus promiscuè, hoc secundum nocumentum, sed de tympanite tantùm intelligendum est, quæ quidem accidit, quum flatus ac spiritus superuacuus plurimus cum humidi momēto intra membranam, quę περιτόναιος Gręcè, Arabibus verò communi membranarum

rum nomine Ziphac appellatur, & abdomen, quod iidem Mirach nominãt, colligitur. Stomacho nanque & iecore frigida intemperie laborantibus, fieri non potest, vt cibus ingestus in χυλὸν benignum aut sanguinem mutetur; cõuertitur ergo in materiam flatulentam, quæ cùm neque per superiora ructu, neque per inferiora crepitu, nec aliunde, obstante viarum obstructione, vel sequestratrice & expultrice superfluitatum vi debili existẽte, aut inepto aliquo pudore prohibente, expellatur, in prædictis ventris locis colligitur, & aquam intercutem contrahit, in qua abdomen percussum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

TERTIVM, Colica passio: quæ grauis quidã ac vehementissimi doloris morbus est. Perinde enim ac si terebro partes perforentur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galeno lib. 2. cap. 1. de locis affect. teste. Contingit autem in pleniore & laxiore intestino, quod κῶλον Græcè vocatur: cuius etiam meritò vehementes cruciatus inducit. Densum enim, crassum, & neruosum est, ac nihil quod in illud confluit, facile discuti potest. Et quemadmodũ in hoc κωλικὴ ὀδύνη, ita in gracili ac superiore intestino, quod Galeno,

Colica passio.

no, Iulio Polluci, & alijs Græcis, λεῖπτον vocatur, similis morbus existit, grauissimos & letales dolores inferens Hippocrates in Aphorismis, & passim alijs in locis εἰλεὸν appellat, quemadmodum etiam Galenus vbique & potissimum libro sexto capite secundo de locis affect. à circumactione nimirum doloris. Quippe εἰλεῖσθαι circum agi, & conuolui significat. Ideò cõuolulus etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porrò consentaneum est, flatuosum & frigidum spiritum indictis intestinis retentum, & egredi nequeuntem, hæc mala plurimum progignere, id quod Galenus etiam loco paulò ante citato monstrat.

Vertigo. QVARTVM, Vertigo: Flatuosus enim spiritus inclusus ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur, quò fit, vt obtenebrationes hebetudinesque oculis obuersentur, & omnia circumagi & rotari videantur. His Auicenna. 16. 3. trac. 4. ca. 29. Epilepsiam quoque adiungit, cuius eadem omnino cum præcedente ratio est. Porrò quonam modo hæc retentio in singulis iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrimè ex Galeni lib. 3. de Sympto. causis, cap. 6. demonstrari potest. Crepitus enim qui ad sedem

defer-

defertur, ac vel in foro, vel alio quopiam loco existentibus, aut negotio aliquo, quod deserere non liceat, violenter retinetur, rursus sursum reducitur, ventremq́ue mordet, ac caput vaporando implet, principio quidem ab ani mali organo sphictere. i. musculo ad imum intestinum accepto: hinc verò vnoquoque intestino retro illum à se ad supra se positũ trudente, simili modo ac prius in præceps trudebat, atque ita quidẽ hæc retentio, præsertim frequẽtior, longo tẽporis tractu prædicta mala excitat. Proinde rectissimè ab Hippocrate lib. 2. prognost. apho. 24. in hunc modum scribitur. Flatum sane sine sonitu aut crepitu exire optimum est. Melius autem est cum sonitu exire, quàm resolui. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæsar, dicitur meditatus edictũ, quo veniã daret efflatum, crepitumq́ue ventris in conuiuio emittendi, cùm periclitatum quendam præ pudore ex continentia repetisset. Autor Suetonius in eius vita ca. 32. Veteres enim vt Plinius lib. 28. cap. 2. confirmat per mensas, mundiciarum causa, deflare vetabant. Extat etiam lepidissimum Nicarchi in crepitum epigramma, quo pestiferam retenti flatus vim describit, quod eleganter admodum à Ioanne Lascare Latinè redditum,

tum, placuit hic adscribere.

Interimit crepitus vētris detētus in aluo,
Et seruat, blæsum dum canit ille melos.
Ergo si perimit crepitus, seruatq; canēdo,
Regibus imperiū par habet hic crepitus.

Atque hæc sanè cùm ita se habeant, satius fuerit, iuxta D. Erasmi Roterodami præscriptum, natura incitante, aut secedere, si liceat: aut deuorato pudore iuxta vetustissimum Prouerbiū, Tussi potius crepitum dissimulare, q̄ comprimendo morbum accersere. Recteque Stoici, quemadmodum Cicero lib. 9. epist. famil. epist. 22. scribit, crepitus aiunt æquè liberos, ac ructus esse oportere.

¶ *De Cœna.* *Caput V.*

EX magna cœna, stomacho
fit maxima pœna.
Vt sis nocte leuis, sit tibi
cœna breuis.

Cœna parca. PRAECIPITVR hoc loco sanitatis suæ studiosis, vt instāte somni tēpore frugali cœna contenti, ventriculū vario ciborum genere nō distendant, sed ea copia ingerant, quæ vires haud grauet. Nam qui noctu multum ingerunt, primùm quidem somno destituti, corporis inquietudine agitantur: deinde verò pustulas faciei, graue-

dinem capitis, grauecolentiam oris, coli, calculiq́; dolores & podagram sibi accersunt. Neq; solùm immodica hæc sub noctem ingurgitatio bonæ valetudini officit, sed aliàs etiam quælibet: vt quæ cruditatem incoctionemque, obstructiones, putredines, febres, apostemata, & lepram haud rarò generet. Atque eius sanè rei grauissimus testis est Auicenna, qui.13.3. Tract.1.cap.36. scribit: Ex rebus vẽtriculũ maximè lædentibus esse immoderatã cibi ac potus ingestionẽ, & ob id fieri nõ posse, vt intẽperãtiũ, vinosorũq́; , ac vẽtri gulæq́; deditorũ corpora alãtur atq́; augescãt. Cõcoctio enim per vitæ intemperãtiã impedita, necessariò humorũ cruditatem efficit. Cruda verò, tantum abest, vt incrementũ corpori sufficiant, vt omninò ne alere quidem possint: quo fit, vt per vitam varijs etiam ægritudinibus conflictentur. Qui verò temperantes in victus ratione frugalitatẽ sectantur, ij inculpatam vsquequaque ciborũ appetentiam conseruant, optimeq́; non in ventriculo modò, verùm etiam per vniuersi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnicè erit, ne venter torqueatur, adeoque ingestis distẽdatur, vt pulsus velocior fiat, & vix spirare liceat. Cui enim ad istum modum vorare in delitijs est

variis sese periculis exponit. Simili modo & nauseosa satietas, nõ ex crassis & prauis solùm, sed etiã subtilibus & boni succi alimentis, vitãda est. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apostemata: illa verò articulorum & renum dolores, podagram, asthma, hepatis atque lienis obstructionem ac σκίῤῥον, & ægritudines phlegmaticas & melancholicas inducere solet. Proinde optimo quidem iure non nocturna solùm, sed quælibet etiam ad nauseam vsque progrediens satietas, à sanitatis tutela excludẽda est. Summopere igitur hoc semper curandum, ne desiderium edendi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicenna quoque 3.1.doct.2.cap.7. præcipiens, in hanc ferè sententiam scribit. Cibo nemo ita replendus est, vt nihil loci sit reliquũ, sed à mensa semper cum fame recedendum est. Huic simile etiam vulgo dicitur: Nunquã adeò ventrẽ cibis expleo, quin apud amicos edẽdi cella mihi superfit vacua. Et hoc præceptum eos cumprimis tangit, qui natura vehemẽtiorem ad cibos auiditatem consecuti sunt. Quibus verò hæc debilior existit, iis fortasse concedi potest, vt largius paulò ingerant, quam appetunt.

Appa-

Apparandi autem, ex sententia Corne-
nelij Celsi lib.3. cap.6.& Aetij lib.9.ca.
20.cibi plures & varij ac optimo appa
ratu, & vltra dulcedinem etiã illiciẽtes
& appetitum irritantes. De cœnæ fru-
galitate nonnulla etiã suprà ca.3. Vsita-
ta hoc loco & à multis agitata oborit-
tur quæstio: Vtrum videlicet vberius
quidẽ prandendũ, parcius verò cœnã-
dum sit. Quæ sanè cũ ad hanc materiã
propriè pertineat, prætereunda nõ est.
Breuiter igitur hic subijcgemus: primò
quidẽ argumenta, quibus Conciliator
plus cibi in prandio assumẽdũ esse pro-
bat: deinde verò Leonharti Fuchsij qui-
bus è diuerso colligit, cœnam vt pluri-
mũ prandio pleniorẽ esse debere. Con-
ciliator igitur differentia. 121. in hunc
ferè modũ scribit: Iuxta corporũm di-
uersitatẽ maior, minórve cibi copia ex-
hibẽda est. Illa etenim aut iam in mor-
bum lapsa sunt, aut sub latitudine sa-
nitatis adhuc existunt. In morbũ verò
lapsa aut iunctũ habẽt humoris vitiũ,
aut nõ. Si sine humoris vitio fuerint,
tũ liberius est cœnandũ. Natura enim
in eis ciborũ concoctioni solũ modo,
nõ etiã superfluitatum, quibus carent,
maturationi intenta est. Sin verò hu-
moris vitiũ adiunctum habuerint, lar-
gius prãdium cõcedendum est. Quod
Auicenna.1.3.tract. 5. cap. 11.ijs verbis
 singni-

significare voluit. Ille, inquiens, cuius consuetudo non sustinet, vt solum semel in die reficiatur, diuidat cibum suum in tres partes: & sumat duas tertias in prandio, & reliquã tertiã, scilicet partem, in cœna post leue exercitium. Eo namq; tempore, quo calor solaris viuificus naturæ in concoquendo debili opitulatur, & maior superfluitatum fit resolutio, vberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quàm cœnæ contingere solet. Ergo, &c. Ad hæc interdiu ob præsentiam caloris vitalis solis & lucis, melior fit concoctio. Sol enim Aristotele libro. 2. cap. 2. Physicõn, & lib. 2. cap. 10. de generat. & corrupt. teste, est vitæ principium. Concoctio itaque diurna duplex habet calidum, nocturna verò non. In eiusmodi etiam natura noctu circa superfluorum cõcoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est. Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione, & somni reductione in quibusdam confortetur, duo tamen simul, alimentum videlicet, & superfluitates conficere non potest: in his itaq; cœnæ nonnihil subtrahẽdum est. Corporibus verò, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana cõsistũt, ac sensibilibus super-

perfluitatibus carent, cum eas propriis meatibus omnes expellant, vberiore cœna vti expedit: vel quod eorum natura ciborum cōcoctioni tantum, non etiam superfluitatum, quibus carent, maturationi intenta sit, vel quod soli corporis robori studeant. Hoc autem noctu magis acquiritur, tum enim amplior fit & sanguificatio, & distributio, atque hinc deinde spirituum generacio. Corpora verò si à prædicto temperamento ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in ægritudinem vsque nunc prolapsa, eiusmodi aut fatigantur exercitio laborioso, vehementi, & continuo, aut non. Si quidem fatigantur, vt sunt eorū qui victum manibus quærunt, ipsis largius prandere quā cœnare conuenit. Expetitur enim alimentum, non tantum, vt nutriat, sed etiam humectet & irriget membra ne arefiant ex forti motu, & vt resolutioni ex caloris incendio prouenienti resistat. In prandio igitur vberior cibus assumendus est: eiusmodi enim corpora, propterea quod ita cōsueuerint, ob exercitia à concoctionis opere non cessant. Vsus namq;, quemadmodum Auicenna.3.1.doct.2.cap.7.testatur, res est extra rationem. Calor enim ex motu auctior redditus, concoctionē ipsis accelerat. Quare ter in die elicìente ap-

petentia cibum ingerunt, & ingestum probè conficiunt. Sin verò laborioso, vehementi, & continuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc in præsentiarũ dupliciter contingit. Ait enim, eo interdum solummodo, & non cõtinuè fatigantur, aut debili tantum vtuntur, quod vtique superfluitatum copiam parit. Si exercitio plurimo, vehementi, ac laborioso vtãtur, sicuti viri complures ciuiles & plebei circa fortunæ bona negociãtes, aut sanitatis conseruationi intenti, vehementi nonnunquam & laborioso exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, vel aliud quiddam à consueto fortius agendo, fatigantur, his largiori vtiq; cœna, quàm prandio indulgendum est. Nam si prãdium augerent, cùm, sicuti priores illi consueti non sint exercitio adeo vehementi ac laborioso agitari, concoctio ipsorũ impedita, prauos humores generaret: horum etiã calor superfluo motu dissipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio, potissima fortitudinis & concoctionis causa existit. Hęc autem noctu magis, quã interdiu contingit, quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit. Eorundem etiam corpora, propterea, quod tam vehementi motu antè agitari minimè

solcant,

soleant, humiditatibus referta sunt, ipsis itaque ad resistendum resolutioni & exiccationi, quæ per motũ interdiu occurrentem fiunt, paruus cibus sufficit. Sin verò exercitijs & occupationibus paucis & leuibus in vita vtantur, præcipiendum est eis, vt vberius prandeant, quàm cœnent. Et ratio eius eadẽ est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi namq́, cùm debilem habeant virtutem concoctricem, à calore viuifico & luce Solis plurimum adiumenti percipiunt. Inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim vt testis est Auicenna in lib. de viribus cordis, Trac. 1. cap. 2. & libro. 6. naturalium, partic. 4. est lux, aut effigiem habet lucis. Adiumentum etiam ex eo percipiunt, quod superfluitates interdiu poris apertis melius quàm noctu expellũtur. Nõ oportet præterea eos noctu vel ob id multo cibo distendi, quod tum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maximè conficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse non potest, vt simul & cibum & superfluitates superare queat. Insuper quoque animaduertẽdum est, in exhibitione copiosioris, aut minoris cibi in prandio, quàm

cœna, nonnihil etiam dandum esse consuetudini. Hæc enim cùm in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum valet, Hippocrate libro. 2. de vict. rat. in morbis acut. aphorismo. 20. & sequentibus, & ibidē Galeno testibus. Quod vel ex eo ostēditur, quòd omnis subita mutatio, si modum excesserit, non paruam læsionem afferat. Hinc non temere Damascenus apho. 57. ita scriptum reliquit. Mutare consuetudinem, præsertim veterem, & noxium & pestilentissimū habetur. Quare malas & prauas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora trāsferre. Neque enim natura patitur eas, quæ subitò fiunt alterationes. Galen. cap. 16. artis medicinalis. Plura Rhazes lib. 4. cap. 10. ad Alman. & infrà ca. 55. Et sic in vniuersum patet, largius prādendum, quàm cœnandum, cùm plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tantum in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum affecta sint: tunc enim Haliabbate. 1. pract. 13. teste, melius est prandere: aliâs non parū ægrotantis oculi & cerebrum læderentur. Exigua namque cœna capiti confert & oculis, Manardo lib. 6. epist. 4. teste. Hactenus ex Cōciliatore adducta, medici

dici excellentissimi, Odus de Odis Patauinus duob. libris de cœna & prandij portione, Hieronymus Cardanus lib. 1. Contradicentium trac. 5. contradic. 18. & Leonhartus Fuchsius libro 2. Paradox. cap. 21. magna ex parte falsa esse, firmissimis rationibus conuincit. Ex quibus Leõharti Fuchsij rationes hic in oppositum subiungere placuit, vt sanitatis suæ studiosis planè cõstaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit ille, qui hodie medendi methodũ præscribentium libros vel à limine salutauit, qui nesciat vulgatum atque tritum hoc illius esse decretum, vt nunquàm non prandio cœna minor sit. Quantum verò aberrét, facilè deprehendet, qui rem altius expendet. Cœnam enim in omnibus, dêptis ijs, qui morbis nocturnis & catarrhis seu destillationibus affliguntur, prandio pleniorem esse conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis horum cœna omnino modica sit, tenuis, sicca, ac præter aliorum morem: noctem'q; præueniens oportet, vt ingruẽtibus scilicet morbis, natura ab omnibus alijs munijs libera, vnius morbi concoctioni operã nauare queat. Sunt & qui consueuerũt minus in cœna ciborum assumere, quàm in prandio,

horum certè consuetudo non temerè etiã immutanda erit. Quę enim ex lõgo tempore cõsueta sunt, vt ait Hippocrates. 2. Aphorism. 50. & si deteriora sint, insuetis minus molestare solent. Cur autem in alijs omnibus plenior cœna salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium noctis mox accedens frigiditas, quę extrinsecus circumstans calorem natiuum in profundum secedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita vt necessariò ciborum, tum melior fiat concoctio. Et certè idem potest noctis frigiditas, quod aliàs anni tempus hybernum, aut regio frigida potest. Horum enim vnumquodq; calorem natiuum adaugere potis est. Testis Hippocrates, qui libro. 6. epidem. Tom. 6. apho. 6. sic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. In. 1. aph. 15. quoq; vetres hyeme & vere natura calidissimos esse asserit. Deinceps est SOMNVS, qui cœnã subsequitur: hic enim nimirum in modum concoctionem adiuuat. Sãguis enim in somno ad interiora magis refugit, vt testatur Hippocrates. 6. epidem. Tom. 5. apho. 29. Cùm itaq; sanguis, cumque eo calor natiuus per somnũ ad interiora secedat, quid mirũ si calor auctus fortiorem tùm ciborũ coctionem efficiat?

ciat? Hinc rectissimè Hippocrat. lib.6. epidem. Tom.5.apho.10.dixit: Labor articulis & carnibus, cib' verò ac somnus visceribus prodest. Somnum quoque optimè cibum concoquere testatur Galenus lib.1. de Sympto. causis cap.8. ita scribens: Itaq; toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis verò validius agere videtur. Cuius rei coniectura ex eo facies, tum quòd ipsa, si quando laborauerit, post somnũ robustior euadit, idq; maximè, cùm à modico cibo somnũ admittimus, tũ etiã, quòd per somnum cibus optimè concoquitur, non solùm in ventriculo, veruinetiam per vniuersi corporis habitum. Cui subscribit quoq; Paulus Aegineta lib. 1.cap.97.dicens: Somnus est animaliũ facultatũ quies, ab vtili humore cerebrũ madefaciente proueniẽs, hunc qui ritè capessit, multa consequitur cõmoda. Cibos enim conficit, humores digerit. Quòd autẽ hac ratione plenior cœna esse debeat, testatur Galenus, vel quisquis tandem eius libri autor fuit, in lib.de dissolutione cõtinui, in hanc sententiã scribens: Antiqui cœnã prãdio præferebant, præcipientes plus ciborũ in cœna sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate, & per somnum factam:

calor namque in somno ad interiora corporis reuocatur, eadémque calefacit, perinde vt in vigilia contrarium planè accidit. Id quod Hippocrates etiam epidem.6. Tom.4. apho. 12. iis verbis indicauit. Planè vigilans calidior circa exteriora, frigidior verò circa interiora: dormiens contrà. Sed hic reclamabũt quidam, pleniorémque cœnam ideo damnabunt, quod pleno ventre ingrata sit quies, atque adeo somnus minus conueniens. His ita responsum volo. Nemo est tam sine sensu communi, qui nesciat inter cœnã & somnum aliquid temporis interuenire debere, neque quemadmodum in brutis, nullam aliam nisi vorandi ac mox dormiendi vicissitudinem esse, quum omnium Medicorum consensu consultũ sit, quo aut hora, aut amplius intersit. Neque etiam est, vt pleniorem cœnã quis eam esse putet, qua multa ingerũtur tanta voracitate, vt vix spirare liceat, & periculum sit, ne vel crepent, qui ita sese replét, sed frugalem potiꝰ: talem tamen in qua plus, quàm in prãdio absumitur ciborũ. Quod si tamen hic peccatũ fuerit, melius certè in cœna, quàm in prãdio fertur, quod somnus post cœnam non diu subsequens, facilius delictum quàm vigilia, quæ prandium concomitatur, corrigat. In

somno

In somno enim, vt diximus, calor interiora petit, & quæ illic sunt, cibis concoquendis solis vacat. Interdiu verò ad exteriora protrahitur, neque iis, quę intus sunt, prospicere potest, adeo vt verissimè dixerit Hippocrates. 2. victus acutorum. 59. Vigilia vehemens cruditatem incoctionemque tum ciborum tum potionis efficit. Porro cur cœnā prandio pleniorē esse oporteat, & hæc ratio, quod rara admodum existat corporis facultas, quæ pauló liberalius prandium spacio vel quinque vel sex horarum, quod ferè inter prandium & cœnam interest, conficere possit.

Quantum autem incommodi adfert, si quis nondum planè concocto eo, quod prius ingestum fuit, aliud ingesserit, morbum nimirum facit: Vbi enim cibus præter naturam plus ingestus est, vt ait Hippocrates lib. 2. aphor. 17. hic morbum facit. Et si denuo obiecerit, vtcunque somnum à cœna differamus, tamen quādo fieri non possit, quin ad somnum conuersis, quod materea tum ad interiora tendat, caput impleatur, huic Galenus quidem respondebit, qui lib. 4. aphor. 67. ita scribit. Et quidem sicuti à cibo ad somnū cōuersis impletur caput, sic in plethoricis dispositionibus somni ipsum replentes aggrauāt cerebrum. Et somni

videlicet semper nocerent, quatenus ad profundum & viscera materia confluit, nisi coctionis ratiõe plus afferrẽt vtilitatis, quàm sit damnum, quod ex motu ad interiora cõsequitur. Et hæc ad vulga rem multisq; communẽ erro rem explodendum sufficiant.

¶ De dispositione ante cibi sumptionẽ, edendi item atq; ciborum ratione.
caput VI.

TV nunquã comedas, stoma chum ni noueris esse
Purgatum, vacuumq; cibo, quem sumpseris antè.
Ex desiderio id poteris cognoscere certo.
Hæc sint signa tibi, subtilis in ore dieta.

Hic traduntur præcepta quædã ante cibi sumptionem seruanda.

PRIMVM, ne sumatur cibus, cùm ventriculus quibusdam humoribus vitiosis adhuc plenus extiterit. Corrũpitur enim simul alimentũ, quod insuper ingeritur, vnà cum prauis humoribus, qui prius sunt in corpore, ita vt ipsorum quidem quantitas augeatur, qualitas verò seruetur. Eos igitur, vt libro. 6. capite. 9. de Sanitate tuenda. Gale-

Galenus autor eſt, vomitione, in iis, qui ſuapte natura facilè vomere poſſunt, expellere prius, quã cibus ingeratur, oportet. Impura namq; corpora & vitioſis humoribus referta, vacuatione potius, quã ea, quæ per cibos fit, refectione egere, teſtatur cum primis Hippocrat. apho. 8. & 10. lib. 2. & ibidẽ Galenus in commen. Ventriculum vero vitioſis humoribus eſſe plenũ, è nidoribus & ructibus deprehẽdi poteſt, quẽadmodũ copioſe admodũ Galen. lib. 1. cap. 4. de loc. affect. docet, ad quẽ ſanè Lectorem nunc ablegamus.

SECVNDVM, ne priore cibo nõdum cõcocto, necdum in aluũ demiſſo, alius ſumatur: qui enim eo modo ſupereditur, naturã à prius ingeſti cõcoctione deturbat, quò fit, vt quicquid eius confectũ ex ventre à venis meſeraicis in hepar deducitur, reliqua ſtatim omnia etiã inconcocta ſecũ in corruptionẽ trahat, adeoq; tum vaſa ipſa, tum totũ corporis habitum cruditatibus, & vitioſorũ humorũ multitudine repleat, ac ob id ipſum morbis non raro tentet. Proinde rectiſsimè Gale. li. 7. ca. 6. meth. medẽ. præcipit, vt vacuus purusq; ventriculus ſecundum cibum excipiat. Quinetiam Auicenna. 3. 1. doct. 2. capite. 7. idem præſcribens, ita ferè inquit: Nemo ſanitatis ſuæ ſtudio-

fus aliquid comedat, nisi ad hoc certo prius iu tante desiderio, & ventriculo vnà cum reliquis superioribus intestinis à præsumpto cibo vacuatis. Priore enim cibo nondum concocto, alium insuper ingerere, corpori perniciosum est. Porro ex ructu nullam alimenti prioris qualitatē referente, ventriculi tumore iam submisso, recrementorum deiectione, & vrinarū coloratione, licebit cōijcere, num prior cibus ad vnguem confectus, ac in aluum demissus sit, quemadmodum Galen. lib. 7. cap. 6. metho. meden. & post eū Paulus lib. 1. cap. 97 luculenter & perspicuè docuerunt. Vrina enim que aquæ speciem præfert, crudum adhuc in venis succum esse indicat eum, qui à vētre submittitur. Quę vero fulua biliosaq; est, iamdudum concoctum esse huiusmodi succum portendit. Quæ modicè pallet, peractæ modò secundæ cōcoctionis est signum, quemadmodum eleganter Galenus lib 2. de sanita. tuenda cap. 4. Cornelius Celsus lib. 1. cap. 2. & Plinius lib. 28. cap. 6. docuerunt. Imperfectæ autem concoctionis, vt testis est. 6. sectio. apho. com. 1. Galenus acidus ructus certum indicium est. Signa etiam, quibus certò comprehendi posit, vtrum à vitiosis illis humoribus, ac prius ingesto cibo vacuus sit

venter, necne, & hic subiunguntur.
PRIMVM, desiderium certum, hoc est, vehementior & vera noui alimenti appetentia, siue fames. Nam de Medicorum ferè omnium sententia duplex fames est, vna quidem vera & naturalis, altera verò mendosa. Veram describit Galenus apho. lib. 2. comment. 16. sic inquiens: Famescere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad extremam esuritionem perueniunt. Idem lib. 1. cap. 7. de caussis sympto. disertè admodum & copiosè harum appetentiarum rationem & diuersitatem describit, quem locum, vtpote scitu dignissimum, hic integrum subijcere placuit. Nam quoniam, inquit, cutetenus vnumquodque animal in ambiētē aërē digeritur, accidit, vt menbra, quæ sub ea sunt, prima vacuentur: quorum ingenita vis ex proximis sibi alimentum trahit, id scilicet, quod vacuatur reficiens: deinde rursus illa, ex ijs, quæ sibi sunt proxima: sicut quæ tertio loco sunt posita, ab ijs, quæ sibi. Atque ita semper per continuum, veluti in choro quopiam translatione celerrimè facta, ad venas, quæ ad ventriculum pertinent, vacuatio peruenit. Hæ verò & solent pariter, & natæ sunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde vt stirpium radices, quæ in terrā sunt demis-

demissæ ab ea. Cũ enim hoc opus vniuersum naturale sit, nõ animale, similiter in stirpibus & animalibus perficitur. At in stirpibus quidem, terra perpetuo paratum, largumq́; alimentum rigantis ritu subministrat: quamdiu cœlitus temporum status pro natura se habet. Quando si ex terra squaloris excessu siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem, vtpote terræ non affixis, præter vtique pauca quædam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalibus & penuriæ sensum: quo scilicet ad cibum potionemq́; prouitata, in tẽpore expleantur. Vocaturq́; eiusmodi implendi desiderium appetentia. Fit autem ex penuriæ sensu: cùm scilicet venæ ex ipso ventriculo, veluti emulgentes sugentesq́; aliquid trahunt. Non ferens autẽ eum suctum ventriculus, sed veluti diuulsus, offensæ eius medelam cibum cõparat. Quippe venæ hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur: atque ex ijs nutrimentum trahũt: nequaquam ex ventriculo. Fitq́; post cibi sumptionem, vt & venæ simul ad cibos se conuertant, & ventriculus ex ijs, quantũ prius per venas est exhaustum, in se ipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sen-

sus, fames est. Hæc Galenus. Cùm igitur ventriculus non appetit, signum est, membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certè & ipsum Galenus lib.3 cap.13. de facult. naturalib. innuere voluit, inquiens: Venter si melius paratiusq; nutrimētum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porro mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, vt idem Galenus libro .1. capite.7. de causis symp. docet, tum maximè fieri solet cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet. vitiosus nanque succus, qui frigidus est, similē suctui morsum infert. Appetentiam verò proritat naturalis affectus similitudine. Alimenti autem, non potus desiderium excitat propter frigus. At vitioso succo, qui salsus & biliosus sit ventrem mordente, potio magis quàm cibus expetitur. Præterquā enim quod calefiat, siccetur'q;, ab eo ventriculus, quæ vtraque sitis causa sunt, etiam liquari fundi'q; tum in eo, tum venis succos contingit. Fundendorum autem succorū Symptoma, ea quibus continentur implet, quemadmodū frigiditas vacuat.

Itaque

Itaque etiam non parum ad esuriem frigiditas eorum, quæ in ventre habentur, confert. Cùm & corpora eorum, tunicasq; vacuet, & cogendo constringendoq; ad appetentiam irritet. Atq; ita quidem vitiosus succus acidus, stypticus, & frigidus mendosæ famis existit causa.

SECVNDVM variæ famis signũ, est subtilis charta, videlicet præcedens, hoc est, parua cibi exhibitio: quãdo enim & hanc fames sequitur, tũc illã & veram & naturalem esse significatur. Vnicè igitur semper cauẽdũ, vt nisi quã neq; prandeatur, neq; cœnetur, nisi cõsueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis enim mora illi nocua est, nisi suspectus sit esse mẽdosus, qualis ebriorũ & fastidio laborantiũ esse solet. Nam si vẽtriculus alimentũ postulat, vt Galenus li.3.ca.13.de facul.natural.b' autor est, nec eius copia est, excrementis impletur. Ea sunt sanies quædam biliosæ, pituitosæq;, atque serosæ, quas solas trahenti illi, tum scilicet, cùm nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temerè hactenus hoc vsurpatum est. Diutius tolerare famem, ventriculum malis ac putridis replet humoribus, quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc quidẽ experientia constat. Quando

do enim ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadam ac cibos imitari solemus, sed illis denegatis, nullam omnino appetentiam postero die percipimus. Vnde satis liquet, ventriculum, & maximè orificium eius, iamdudum vitiosis humoribus esse plenum, quæ tamen non vera, sed mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto cibo regreditur statim appetentia. Cauendũ etiã ne cibus assumatur, non prçeunte corporis exercitio. Neque enim temerè ab Hippo. 6. epidem. part. 4. apho. 28. dictum est, πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν. i. Labores cibos præcedant. Nam qui cibus manè, antequàm prior descenderit, vel paulo antè exercitationem ingeritur, is Galeno lib. 3. cap. 1. de causis Sympt. teste, & intempestiuè sumitur, & cruditatis etiam causa existit. In ciborum præterea ratione, quemadmodum cap. 24. method. perueniendi ad medic. Leonhartus Fuchsius diligentes admonet, id quoque vnicè obseruandum, ne illi præpostero ordine ingerantur: id quod fiet, si concoctu faciliãs, quæ difficulter concoquuntur, præmittantur: & si liquida solidis & aridis, & lubricantia astringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, præposterus erit, si cotonea aut punica mala primum ingerantur, postremum autẽ olera

Ciborum ratio.

olera ex garo. Debent etiam ea præmitti, quę facilè & nullo fermè labore subsidunt, vt sunt liquida: quæ verò tenacius hærent & difficulter labuntur, vt solida & arida, postremo: idq́ꝫ si ventriculus naturaliter se habeat. Nam si cui ventriculus sit natura laxior, huic præstiterit adstringentia magis laxantibus præposuisse, quo ab illis roboratus ventriculus reliqua melius conficere posit. Hæc eadem ferè docent Cornelius Celsus libro .1. capite .2. & Galenus lib. 2. cap. 11. de alimentorum facultatibus. Iam verò cautio etiam sit ne in vna eademq́ꝫ refectione multi simul & varij assumantur cibi, ac temp⁹ deinde comedendo vltra quàm satis est producatur, præsertim si ex diuersis illi constent facultatibus. Ex eo autem genere cum primis fuerint cibi variæ substātię, vt exempli causa, ab Auicenna ponuntur, carnes & pisces, vel pulli & suilla, &c̃. Nam quæ ad istum ingeruntur modum, variè corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & cōcoctionem non, vt par est, sortiuntur. Postremò enim accedente cibo, iam primi incepta concoctio est, atq́ꝫ ita partes quidem in coquendo redduntur dissimile: adeo, vt primo loco ingestæ, confectę ferè sint prius, quam ad extremū sumptæ, medium concoctionis suæ attingant,

tingant, vnde sępenumero posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidem Auicenna quoque innuere voluit.3.1.doc.2.cap.7. in hanc ferme sententiam scribens: Nihil quidem deterius est, quàm si multa simul ac varia ciborum genera coniungantur, atque insto longius deinde in comedendo tẽpus protrahatur: cùm enim postremũ accedit nutrimentum, primum iá aliquo modo confectum est: partes ergo in coquẽdo nõ adsimilãtur. Atq; inde sane morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorũ discordia nascuntur. Iam ipsius quoque varius coquendi modus bonę corporis temperaturæ non parum officit: vt si in eadem refectione multi elixi, frixi, & assi cibi sæpius inuicem modo liquidi, modò solidi & aridi ministrentur. Atq; hinc est, quod Horatius lib.2.Serm. Saty.2. vbi victum frugalem ac simplicẽ pro dignitate laudasset, hãc saporum cõdimentorumq; aceruationem, vt perniciosam, his versibus detestatus sit: Cibi varij.

Accipe nunc victus tenuis quæ, quantaq; secum (res
Adferat, in primis valeas bene, nã variæ
Vt noceãt homini, credas, memor illi⁹ escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit, at simul as
Miscueris elixa, simul cõchylia turdis, (sis

Dulcia

Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lēta feret pituita, vides, vt pallid⁹ omnis
Cœna desurgat dubia? quin corp⁹ onustū
Hesternis vitijs animum quoque prægrauat vnà,
Atq; affigit humo diuinæ particulā auræ.

Pari modo & Plin. lib. 11. ca. 52. hāc saporū aceruationē dānauit. Homini, inquiēs, cibus vtilissimus, simplex. Aceruatio saporū pestifera, & condimenta perniciosiora. Atqui hic nobis fortasse obtrudet, quispiā plerosq; vētri & gulæ mirificè deditos, qui sese à primo statim diluculo ad summā vsq; noctem multo varioq; cibo & potu nō impleāt solùm, sed etiā distendant, adeóq; cibū cibo excipiāt, & toti sint in cōpotationibus, cùm nihil tamen inde mali percipiant, immò verò multis incōmodis difficultatibusq; afficiantur, si vel minimū ab ista consuetudine deflexerint. *Gulosi valentes.* Huic Galenus quidem respondebit, qui in lib. de cibis boni & mali succi cap. 12. ita scriptum reliquit. Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenum corporibus sensibilem lęsionem inferāt, sensim tamen, occulteque crescēte vitio cùm iam ætas progressu temporis inclinārit, articulos, neruosque, & viscera iis morbis vexāt, qui vel diffi-

culter

culter admodū, vel omnino tolli non possunt, neq; id quidē temerè: nanque ea pars corporis, quæ natura imbecillissima est, à ledente quolibet patitur. Quod autē vitiosi humores morbiq; gignantur, cruditas assidua in causa maximè, siue ea ex boni siue ex mali succi oriatur cibis. Quin Auicē. quoq; 31. doc. 2. ca. 7. idē cōfirmans sic ferme inquit: Ille, cui mala nutrimenta concoquūtur, non gaudeat ex hoc. Noxa enim etsi ad tempus fortasse delitescit temporis tamen successu sese exerit, & grauissimam certissimam'q; neglectæ artis medicę pœnam adfert. Atq; hinc adeò pauci eorum, qui istum viuendi modum sectantur, destinatam senectutis metam contingunt, sed crudis ex intemperantia aceruatis succis, podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus alijsq; id genus malis prius torti, vitam cum morte commutāt. Præstat igitur, vt disertè à Fuchsio nostro scribitur, temperantia & parcitate animū corpusque vegetum ac sanum seruare, quam crapulā, crebrisq; compotationibus, & immoderatione infirmum, morbosum, Deoq; & hominibus odiosum reddere, ac ne illud quidem silentio prætereundū hoc loco, quod protracta ad vnam ferè horam mora, ac iustæ commanducationis & deglu-

tionis gratia comestioni interposita, non laudabilis modò, sed ad tuendam etiã valetudinem vtilissima censeatur. Cibus enim qui exactè dentibus manditur, extenuatur, & molitur, ac sensim deinde atque tardè deglutitur, etsi ima perfectam ac modicam omnino, aliquam tamen, vt in suo genere æstimãdam alterationem in ore cõsequitur, quemadmodũ lib. 3. cap. 7. de natural. facul. Galeno & Auicennæ. 1. 1. doct. 4. cap. 2. visum est. Cæterùm imperfecta commãducatio vt concoctioni contumax est, ita etiam horrorem quendam & insuauitatem adferens, ciborum appetentiam auertit. Mora verò quæ inter edendum, multis vltrò citroq; sermonibus collocutionibusq; interpositis, ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamq; nocumenta hactenus enumerata sequuntur.
Vltimus versus in quibusdam Exemplaribus hoc etiam modo legitur.

Hæc sint signa tibi, subtilis in ore saliua.

NEC malè quidẽ. Nam saliua quæ subtilis & nulla qualitate infecta, sed perinde quasi aquosa gustui offertur, tum coctionis, tum absolutæ sanitatis etiam indicia ostendit, Galeno li. 3. ca. 6. de locis affectis teste.

¶ *De Melancholicis & vitandis cibis.*
Caput VII.

PErsica, poma, pyra, & lac, caseus, & caro salsa,
Et caro ceruina, & leporina, bouina, caprina,
Atra hęc bile nocent, suntq; infirmis inimica.

HIC recensentur decem ciborũ genera, quæ sanguinem serosum & Melancholicum efficiunt, eoque infirmis nocent.

PRIMVM, persicæ de quibus lib. 2. cap. 19. de aliment. facul. diserte ita Galenus scribit. Ipsorum succus, & veluti caro facilè corrumpitur, prauaque omnino est. Quocirca (quod quidem facere solent) non sunt post alios cibos mandenda: corrumpuntur enim in superficie natantia, sed in omnibus, quæ praui quidem sunt succi, verùm humida sunt ac lubrica, & quæ subduci facilè queant, id communiter tenẽdum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita enim fiet: vt & citius subducantur, & alijs cibis viam muniant. Quæ si sumpta postrema fuerint, vnà secum alia quoque corrumpent. Atque inde sanè patet, hoc dictum de ijs intelligendum persicis, quæ matura post alios cibos vltima eduntur. Præsum- *Persica.*

pta enim stomacho conferunt, vẽtrem leniunt,& ciborum appetentiam præstant. Dioscorides etiam lib.1.cap.130. Idem testatur in eum modum scribẽs: Persica matura tam stomacho, quàm ventri vtilia sunt : Acerba aluum cohibent,sed sicca vehementius.Decoctũ è siccis alui stomachiq; fluxiões sistit. Simeon quoque Sethi de persicis hæc refert. Persica,inquit, quidam in tertio ordine refrigerantium humectantiumq; posuerunt, alij in primo, alij verò in secundo, quod etiam certius est Phlegma generant,non facilè concoquuntur, celerrimè in vẽtriculo corrumpuntur:propterea qui crebrius ad satietatem his vtuntur, in febres incidunt : lædunt & neruos proprietate quadam.Oportet verò hæc ante cætera cibaria assumere, & super his meracum bibere. Quæ ex his matura sunt, ventrem ducũt: immatura contra sistunt,eoqúe efficacius sicca. Foliorum succus in potu sumptus,lumbricos vẽtris perimit:idem perficit,si cum folijs vmbilico apponatur. Suscitant quoq; ciborum appetentiam persica,prosunt & inflammato ventriculo, & genitali semini adijciunt, serosum tamen sanguinem parant; sæpiusque post vnum vel altero mensem ob putredinem febris tum longiores, tum etiam difficulter

ter solubiles gignunt.

Illud etiam obseruare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus, persicorum folijs siccis, & in puluerem redactis, plagas cruentorum vulnerum claudi, quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quanquam autem persica iam dictis viribus prædita sunt, quia tamen humor inde genitus facilè corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis, & maximè si præpostero ordine ac intépestiuè sumantur. Infrà cap. 42.

SECVNDVM, poma siue mala: In quibus, autore Simeone Sethi, multa differentia est: quæcunq; enim adstringunt, frigidũ habent & terreũ succum. Quæ acria sunt, frigidũ quidem verum tenuem illum habent. Medij autem temperamenti sunt dulcia, quæ ad caliditatem magis vergunt. Omnia certè quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura non sunt. Dicuntur & lapidem seu calculum gignere ijs, qui ad satietatem ipsis vtuntur. Verum vtilia sunt ad λειποθυμίας .i. animi deliquia, & cordis debilitatem. Spiritum quoque flatulentum in secunda concoctione generant eoque infirmis nocent; sicuti de pyris mox dicetur. Neque verò ab his solum *Poma.*

fructibus, sed ab omnibus etiam quæ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent, ægrotos abstinere conuenit. Eiusmodi plane sunt recentes, & qui ante perfectã maturitatẽ eduntur: cum enim humidius alimentum, ob idque excrementosius præbeant, non secus in corpore humano feruent & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructib. vel vuis expressum est, in dolijs: & hoc quidem ob caliditatẽ ipsis à Sole, cum maturescerent, ingenitam, quemadmodum lib. 4. ca. 3. de vsu partium Galenus attestatur. Et hoc certẽ Auicen. 3. 1. doc. 2. ca. 7. teste, commune est omnibus cibarijs, quæ sanguinem seroso succo implent. Porrò & si verò hoc interim spacio, quo manduntur, humectent, ob succi tamen ebullitionem propte in ventriculo corrumpuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatissimi sunt, qua de causa nõ temere Auicen. 1. 4. trac. 2. ca. 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus lib. 2. ca. 21. de alimen. facul. & infrà, cap. 39.

Pyra. TERTIVM, pyra: quæ sanè, perinde vt & alij fructus recẽtes ac crudi, cõmuniter hoc possident, vt seroso ebullient eq; succo sanguinẽ expleãt, eũq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit, vt eorũ cibus Plin. lib. 23. ca. 7. teste,

non

non ægrotis solùm, sed valentibus etiam onerosus sit. Inflationes quoque excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitãt. Sed innoxia fiũt, si vnà cum carminatiuis vulgo dictis hoc est, calfacientib. tenuantib. & flatũ expellentib. comedãtur, vel super his vinũ vetus & odoratũ bibatur. Quod Galenus lib.1.cap.26.de alimen. facul. palam etiã ita scribens cõfirmat. Quicquid omnibus cibarijs inest flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, vt inter cæteros fructus quàm maximè impinguent: quare sues ipsorum esu magis quã quorumlibet aliorum fructuum pinguescunt. Laudatiora sunt odorata & dulcia, & ex ipsis cocta, quàm cruda, meliora. Coquenda verò cum fœniculo, aniso, & saccharo. Infrà cap.13. &.39.

QVARTVM, lac: hoc enim facilè corrumpitur, inq; nidorem aciditatémve in impuro ventriculo transit. *Lac.* Quapropter putrida febre correptis exhibendum non est, quia plurimo calori conuersatum, in nidorem statim abit. Huc accedit, quòd in ventriculo febricitantium haud cõcoquatur, sed potius corrumpitur, adeóq; febres auget. Caput quoque dolentibus malum est, quod cõfirmat Galen. qui lib.3.de

alimen.facul.ca.14. lac capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non esse accommodum tradit. Cuius quidem rei causa alia non est, quàm quod lac sit nidorosum, ac facilè euaporet, caputq; petat, adeoq; dolorē augeat. Nocet prętereа sitibundis, & aliis nō nullis, de quibus Hippocrates aphor. 64.lib.5.& ibidem Galenus. In phthisi tamen, hectica, & aliis quibusdam passionibus, vt Hippocrates loco iam citato autor est, vtilissimè conceditur. Qua de re copiosius infrà ca.34. Quā quam autem lac infirmis ex vsu non sit, in sanis tamen ad bonos humores gignendos, ex iis præsertim animalibus, quæ bono corporis habitu sunt, probatissimum habetur: Et hoc quidem si in ventriculo & hepate perfectè concoquatur. Tunc enim mordaces succos, quoscunque inuenerit, expurgat, qua de causa in vrinæ difficultate & acri egestione alui, non solū bibere conducit, sed etiam infernè per clysterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxiones commodissimum est, non solùm abluens ipsas de partibus infestatis atque hoc per extersoriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiam crassitie ac pinguedine sua corporibus oblitū ac inductum, non sinit influxum acrē

nudis ipsis allabi. Ad pulmonis itaque ac intestinorum vlcera, item renum, vesica, ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis asperitudines conuenientissimum est in potu, adeoq; cutem ipsam pulchram ac nitidam reddit. Ad hęc lancinamenta ex veneni potione, & quæ in vrinæ meatu fiunt, compescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoscyamum velut peculiare remedium est. Nam statim resipiscere affectos facit. Cæterùm in gutturis exulcerationibus, quæ cùm alias ob causas multas, tum ex anginis fiunt, & his qui ephemerum sumpserunt, lac gargarisare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonã carnem longè meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen inprimis cauere debet, qui lac bibere voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctum sit, ac secesserit. Si enim ante eius concoctionem, alium cibum quis sumat, necesse est & ipsum lac corrumpi,

& cibum qui superingestus est. Prestat autem manè bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahere, quietè ac sensim ambulare, & interim cessare, citra somni admissionem. Qui enim hoc modo se gesserit, potum lac excernet, idq; inutilia secum educet. Opus est enim si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit aluo cōmodè purgans, non totam corporis molem, sed quæ in aluo & intestinis sunt partibusquie vicinis. Post hæc in venas defertur, optimequie nutrit, & non amplius secedit, sed ventrem sistit. Corporibus verò distēperatis infestū inimicumque est. In calidiorib⁹ enim citò in nidorē atque bilē, in frigidioribus verò in aciditatem & putredinē commutatur. Circa electionem denique lactis sciendum, pro ipsorum animalium specie haud paruam esse differentiam; Boū namque lac crassissimū ac pinguissimū & concoctu difficile est, & ob id in ventriculo in flatus vertitur, venarumq; obstructionē parit. Liquidissimū autē ac minimè pingue, est camelorum; mox equarum, deinde asinarum: mediæ autem cōsistentiæ est caprarum, hoc crassius ouium. Lac igitur caprarum, cùm inter cætera lactis genera moderatè se habeat, neque pin-

gue

gue admodum, neque crassum sit, merito in victus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se inuicemque collatarum, & secundum anni tempora non parua differentia est. Earũ enim quæ modò pepererunt, lac liquidissimũ, sed tẽporis progressu magis semper ac magis incrassescit. Aestate verò media, ipsum etiam in medio suæ naturæ cõsistit, post id tempus sensim iam incrassescit, quod penitus deficiat. Vere autẽ vt liquidissimũ, ita etiam copiosissimũ est. Quo fit, vt eligendum sit lac caprarũ, nõ quidẽ prægnantiũ, sed enixarũ, quæ tamẽ, ꝙ ad partum ipsum attinet, mediocriter se habeãt, hoc est, quæ neq; nuper enixæ sint, neque multũ à partu recesserint: hoc interim non neglecto, vt ipsis etiã alimẽta propria affatim suppetant. Ac ne illud quidẽ silentio prætereundum hoc loco, ꝙ lac caprinũ sine melle sumptũ, haud citra periculũ sit. Plerisque enim qui purũ illud hauserunt, coctũ est in vẽtriculo in speciem casei: quod quidẽ quũ accidit, mirum est, quã aggrauet hominem ac strangulet. Ob eã causam, lac vbi sumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur, mellis, aquæ & salis nonnihil admiscent. Atque hæc quidẽ hoc loco de lacte sufficiant. Plura Galenus lib. 3. ca. 14. de alimen.

facul. & libro. 10. cap. 7. de medica. sim pli. facul. & in libro de cibis boni & mali succi cap. 6. Oribasius lib. 4. Synopseos ad Eustathiũ cap. 12. 18. & 40. Paulus libro 1. cap. 86. & 87. & Aëtius lib. 2. cap. 9. & 93.

Caseus QVINTVM, Case⁹: quod quidẽ cùm in omni caseorũ genere, tum de inueterato cumprimis intelligendum est. Hic enim ob coaguli & salis, dũ prępara????retur iniectionẽ, tẽporis ꝓgressu acrimoniã assumpsit, humiditatẽq; omnem deposuit, quare seipso etiã acrior est, & manifestè calidior, atq; ardẽtior euasit, & ob id ipsum peioris quoque & crassioris succi, & ægrius cõcoctilis effectus est: præsumptorum quidem concoctionẽ adiuuat certè, sed ipse difficilius concoquitur. Atque hinc adeò iam vulgo dici solet:

Caseus est nequam, quia cõcoquit omnia, se quam.

Nutrimentũ habet exile, stomacho nocet, & vbi forte fortuna in corpore supercalefactus fuerit, quemadmodũ disertè Galenus lib. 3. ca. 6. de lo. affec. scribit, facile melancholicum humorẽ parit: recẽs flatuosus quidẽ minus est, sed ventrẽ magis magisq; fiticulosus & flatuosus est, nec ad calculorũ in renib. procreationem minus existit no-

xius.

xius. Deterrimum præterea edulium est ijs, quemadmodũ hoc ipsum Hippocrates lib. 4. de vict. rat. in morbis acu. apho. 92. clarissimè ostendit, qui se potu repleruunt. Grauat siquidem os ventris primumq́; corrũpitur, & alia deinceps secũ corrũpit. Fugiendus igitur est eiusmodi, vt qui nihil conferat, neq; ad coctionẽ, neq; ad distributionẽ, neq; ad mouendã vrinã, neq; ad vẽtris deiectionẽ, ceu vtique nec ad succi probitatem: porrò recens ac mollis caseus, frigidi humidiq́ue temperamenti est, & duro siccoq́ue flatuosior existit, sed eo minus adstringit, minusq́ue crassi succi est, nihilominus tamen ægrè conficitur, obstruitq́ue & calculos gignit. At verò qui inter vtrũque, recentem nimirum & inueteratum, glutinosum & friabilem, durum ac mollem rarum laxúmve & validè densum coactúmve medius existit, quiq́; dulcedine nonnulla participat, modiceq́; salsus est, neque lachrymas, cum inciditur, profundit, neque tardius aluo secedit, sed odore & sapore iucundus, moderateq́ue pinguis est, atque ex bono lacte pulcherrimè elaboratus is vtique reliquis omnibus longe multumq́ue præstat. Verùm post alios cibos vltimo loco, & exigua plane copia ingerendus est, alioquin & ipse, ni-

hilo secius ac reliqui casei, ventriculũ grauat, coctionẽ impedit, aluũ cohibet, crassos humores, atq; flat⁹ in corpore, lapidéque in renib. parit: Solus igitur
Cas. us ille bonus, quẽ dat auara manus.

Plura de hoc apud Galenum. lib. 3. cap. 16. de alimen. facul. & lib. 10. ca. 9. de simpl. medi. facul. in lib. de cibis boni & mali succi cap. 6. Paulum lib. 1. capite. 89. & Aëtium lib. 2. cap. 101.

Caro salsa. SEXTVM, caro salsa. Caro enim sale cõdita, atq; Sole deinde aut vento siue fumo exarefacta, cuiuscunque ea generis, vel animalis fuerit, substantia cùm duriore, tum ad coquendum etiã difficiliore cõstat, & tardius permeat. Alimentum quoque corpori præbet exiguũ & mali succi, ideoqúe sanguis inde generatus crassus existit, atq; melancholicus, ac proinde, si frequens eius vsus fuerit, non solùm infirmis, verum etiam sanis officit, quemadmodũ idipsum ex Galeni lib. 3. cap. 6. de loc. affect. & cõment. 18. lib. 2. apho. & post eum ex Auicennæ. 2. 1. doc. 2. in fine capitis. 15. apertè colligitur.

Caro ceruina. SEPTIMVM, caro ceruina, cui & ipsi sane cũ omnibus duris & siccioribus carnibus hoc commune est, vt succum vitiosum, cõncoctu difficilem, ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de renum affec. digno;

& medicat. ca 26. clarissimè ostendit, Ceruinam, inquit, carnē vitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: Vnicè cauendum, ne quis carne vescatur ceruorum, qui per æstatem capiuntur, quòd eo nimirum tempore viperas sæpè & serpentes deuorent, atque ideo sitibundi admodū fiant. Attamen, cùm naturæ instinctu edocti nouerint sibi futurum exitio, si ante illorum concoctionē aquā hauserint, fortiter sitim tolerant, eáq; incenduntur. Ceruorū igitur carnes eo anni tēpore venenosæ ac valdè noxiæ sunt: & idcirco obseruandū, ne quis eis per æstatem vescatur. At verò hyeme tutius sumuntur, meliusq; ab innato calore superantur. Nisi enim probe concoquantur, crassum humorem generant, iecurq; & splenem obsepiunt obstruuntque. Quinetiā corpus tremulum atque infirmum euadere ex frequenti & immoderato eius vsu traditur.

OCTAVVM, caro leporina. Hāc Paulus Psellus, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant. Simeon Sethi, quasi colligens, quæcunque à veteribus dicta erant, in hunc modum de ea scribit: Leporum carnes, his qui exiccare corpus volunt, sunt

Caro leporina.

ſunt valde vtiles. Qui verò temperatura ſunt ſicciore, minus conferunt: ſanguinem enim craſſarum partiũ & melancholicum gignũt, aluum cohibent, & vrinam proritant. Quod ſi tamen probè concoctæ fuerint, non omnino male nutriunt. Contra verò, obſtructionem hepati ac ſpleni efficiunt, pulmonique nocent, & immodicis torquẽt vigilijs: Iſaacus in diætis vniuerſalibus, leporinam pro pharmaco potius quàm alimento habendam cenſet. At ne hoc quidem ignorandum, quòd tum hæc caro, tum ceruina quoque, ſi fuerint animalium ætate decidinantium, ſimpliciter ſint euitandæ. Si quis tamen comedere omnino expetat, ei ſane partui propinquiores ſunt eligendæ, quo nimirum naturalis earum ſiccitas ab ætate tẽperetur. Eadem ratione & pinguiores longe cęteris antecellunt. Siccitas namque pinguedine correcta ad mediocritatem in eiuſmodi animalibus inflectitur. Verum de hac ipſa Ioanne Manardo libro.13. epiſtola. 4. diligentius nemo diſſeruit.

Caro bouina.

NONVM, caro bouina: circa quã notandum in primis, & fœminam ipſam, quæ vacca dicitur, & vtrunque marem, tã eum, qui caſtratus eſt, quã eum etiam, qui integer ad ſpeciei propaga

pagationem reseruatus, taurus nominatur, communi hac boum appellatione significari. Atq; hi sanè non parum inter se ętatis ratione differunt. Extremæ nanq; ætates, vt in aliјs non paucis, ita in his quoque vitiosæ sunt. Mediæ verò optimæ & saluberrimæ. Vitulorum igitur recens editorum caro nimis mucosa & excrementitia est. Bimestres autē, quiq; paulò vltra citràve eam ætatem consistunt, temperamento viciniores sunt, & carnes habent ad concoquendū perfectis bobus præstantiores, & multum alimenti corporibus exhibent, boniq; succi habētur. Profectiores verò, qui tamen florentem ætatem nondum attigerunt, temperamento sunt quàm senes minus sicco, magisque ijs iuuenib. conueniunt, qui bono sunt corporis habitu. His perfectæ ætatis boues valentius quidem alunt, sed ægrius tum cōcoquuntur, tum in membra distrahuntur. Porrò ad senium vergentium, atq; ipsorum etiam senum carnes duræ, siccæ, neruosæ, concoctioniq; rebelles sunt, & melāncholicum humorem efficiunt, solisq; ventriculos habentibus calidiores, atque illis insuper, qui vehementer sese atq; immoderatius exercent, concedi possunt. Quod lib. 4. de vict. rat. in morb. acu. apho. 99. Hippo

crates

crates etiam ita scribens attestatur. Bubulæ carnes melãcholica proritant πάθήματα. Nempè horũ natura insuperabilis est, nec quiuis ventriculus eas concoquere potest. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de alim. facul. idẽ his ferè confirmat verbis. Carnes bubulæ alimentũ quidem & ipsæ corpori suggerunt nõ mediocre, neque dissipatu facile: sanguinem tamen generant, quam conueniat crassiorem. Quod siquis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melãcholico prehendetur, si largius his vescatur. Affectus autem melancholici sunt, Cãcer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur. Lien itẽ quibusdã à tali succo intumescit: quã rem καχεξία. i. prauus habitus, & hydropes sæpe numero consequitur. Cæterum qua ratione incommodis, quæ frequentiorẽ earum vsum excipere solent, prouidẽdum sit, luculenter & perspicuè Simeõ Sethi in hunc modũ scribens edocuit: Si quis eas edere velit, summaq; cupiditate appetat, vel cogatur etiam, is medeatur nocumento, quod inde futurũ speratur, aceto & alliis cum ruta intingens. Idem quoque autor est, earundẽ iure siue brodio, ζωμῷ Grecis appellato, fluxus vẽtris ex flaua bile cohiberi.
Vacci-

Vaccinæ, cùm præter succi prauitatem etiam sexus ratione frigidiores sint, meritò à sanitatis tutela eximuntur, nō tamen ab eis, quemadmodum nec ab aliis, quæ hactenus dicta sunt, ex toto abstinendum est: sed omnibus interdum, optimis verò, quantum fieri potest, sæpius vtendum.

DECIMVM, caro caprina: de qua idē ferme quod de bouina dicēdū. Hœdi enim perinde ac vituli, carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendæ valetudini accommodatiores habent. Moderatè nutriunt, sanguinemq; tenuem & humidum gignunt. Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maximè si neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes verò rubros in nigrum inclinantes, ac pingues pręfert. Baldacho fœmellæ quàm masculi carnem temperatiorem, & à siccitate remotiorem esse, placet. Mirificè calidis & siccis temperaturis, atque insuper delicatis & ociosæ vitæ deditis, conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam, ac lentam, ob fœtorem tamen ingratam, & stomacho inimicā, ægrè concoquitur, & ad succum bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietū, post

Caro caprina.

Arietin

pòst taurorum. Porrò in ijs omnibus carnes castratorum sunt præstantiores: senum autem pessimæ. Caprina in tota valetudinis cura obseruationeq; vitanda est. Nam Hippocrate lib. 4. de vict. ratione in morb. acut. teste, habet mala, quæ in bubulis sunt omnia, & cruditatem, estque flatuosior, & ructus magis generat: acris est, malumque succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa eius medium capræ melius agunt, longeque seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum surculi & germina, quæ ijs maximè idoneam præbent alimoniam, frequentissima sunt. Ac proinde habitiores etiam, ac pinguiores, nobisque alendis accõmodatiores fiunt. Quod autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit, argumento sunt euidẽtissimo vulpes, quæ autumno probatissimam ob vuas habent carnem. Sic passer & ficedula per idem tempus maximè laudabilem carnem obtinent. De caprina plura Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facul. & de attenuante diæta cap. 6. & comment. 101. & 102. in lib. 4. Hippocratis de vict. rat. in morb. acut. & Paulus lib. 1. cap. 84. & Aëtius lib. 2. cap. 119. Atque hactenus quidem de cibis & carnibus vitandis. Exigit nunc ordo, vt de electio

ne

ne alimenti, quod partim à iam dictis partim verò ab alijs quibusdam animalibus sumitur, nonnihil etiam dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipsos artis medicæ scriptores controuersia est. Galenus enim vt & alij nonnulli, porcinæ palmam detulit: Rhazes vero, Auicenna & Auerroës hædinam prætulerunt. Sunt etiam quib' vitulina præstantior videatur. Porro electio hæc & præstantia multipliciter attendi potest. Et primo quidem ratione tum similitudinis, quam cum humanis obtinent carnibus, tum maioris quoque & discussu difficilioris alimenti. Quo sanè modo porcina cæteris omnibus longè antecellit Maxima enim illi cum humano corpore similitudo est, quemadmodum Galenus lib.3. de alimen. facul. cap.1. disertè ijs verbis ostendit: Suillę carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis sine vlla in gustu vel olfactu suspicione comederunt: id enim ab improbis hospitibus, & alijs quibusdam factum fuisse, iam compertum est. Idem lib.10. de simpl. med. fac. cap.2. Sanguis, inquit, suillus humano maximè temperie similis est. Siquidem & carnes suum humanis sunt similes. Comperti enim sunt hospites et

coqui

coqui cōplures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diuersorio publico ius esitasse delicatum cū carnibus suauissimis: cæterum cū iam pene saturi essent, inuenisse digiti partem anteriorē, quæ videlicet ad vnguem est, quo perculsi ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne scilicet se quoque vorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter denuo ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines mactantes deprehensos, non ita multò post referebant. Itaque iure quispiam existimet suillam carnē humanæ esse simillimam. Quod deinde suillam carnem validissimè nutrire diximus, hoc Galen. lib. 3. cap. 1. de alimen. facul. in eum modum scribens confirmat. Omniū ciborum suū caro potentissimè nutrit. Cuius rei athletæ certissimum tibi præbent indicium. Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi pridie totum diem commederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modo, verumetiam alimenti penuria macilentiores

tiores palam conspiciuntur. Idem lib. 7. metho. meden. cap. 6. ijs etiam testatur verbis: Omnium, quos nouimus ciborum, maximè nutriens suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. part. 3. apho. 4. quum iam corpus ex multis exercitijs conciderit, suillas carnes assatas exhibere præcipit. Porro alimentum, quod inde sumitur, firmum esse, neque dissipatu facile, satis confirmat Galenus in lib. de attenuante diæta, cap. 6. vbi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro, omnium aliorum ciborum firmissime nutrit. Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et similiter in li. de renum affect. dignot. & med. c. cap. 26. E pedestribus optimi succi est caro suilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeque tum nutribilis, tum corroborans ob id qui diutius ea victitant, iecoris & renum obstructione corripiuntur, quibus hæc à natura astrictos meatus habent, coquê longiori ab ea interuallo abstinendum. Quia verò glutinosum, vt dictum est, & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere iussit: quo nimirum viscositate ac crassitie ab ignis caliditate nonnihil consumpta, minus

mus humida ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 103. eiusmodi carnem absque pelle, hoc est, cute mandendam esse docuit. Cutis enim animalis, vtpote frigidior carni similiter concoqui nata non est. Quæ autem ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad cõ coctionem inhabilis existit, cholerams que parit propter eam quæ huic acci dit acrimoniam. Ibidem pinguissimã quoque suûm carnem, ea, quam medij & bene carnosi habent, deteriorem existimat, suspicionem humiditatis ha bens: ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior, tum ad cõcoctio nem, tum nutritionem existit. De suil la hoc amplius Galenus in libro de ci bis boni & mali succi cap. 4. Suilla ca ro, si exactè in ventriculo concoqua tur, tum in sanguinem à iecinore con uertatur, probatissimos humores gi gnit. Quod intelligendum vtique, nõ de carne suûm vetustissimorum: ea enim ob siccitatem & duritiem ægrè concoquitur, ac succum vitiosum ge nerat: neque parculorum lactentium: nempe hi terrestrium ferè omnium, quæ vorant homines animalium, ma ximè humidam & incrementitiã obti nent carnem. Atque eam ob rem pluri ma inde generatur pituita. Sed ætate medio

mediocrium, anniculorum videlicet, vel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulò antè citato, capite duodecimo attestatur. Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignendos aptissima est, & sues mediocris ætatis habentur: qui enim ad summum creuerint, hominibus vigentis ætatis, seque exercentibus: qui verò adhuc increscunt, ijs, quorum ætas inclinat, idonei sunt. Caro ex porcellis paruulis excremẽtis scatet. Quare & pedestribus animantibus suilla caro probatissimus cibus est. Et hoc quidem tametsi in vtroq; genere, tam domesticorum, quàm agrestium verè dicatur, agrestes tamen à Galeno longè cæteris anteferuntur. Atque hinc adeò in libro de attenu. diæta cap. 6. sic inquit: Apri suibus domesticis in cibo sunt anteponendi. Et lib. 8. meth. meden. cap. 2. Ex ipsis suillis carnibus optima est mõtana. Cuius causam Galenus lib. 3. de alimen. facul. cap. 13. hãc esse tradit. Domestici, inquit, sues temperie humidiores sunt, quàm agrestes tum ob aëris, in quo degunt, humiditatem, tum verò ob vitæ ignauiam. Qui verò in montibus degunt, multũ exercentur, ac fatigantur; præterea in aëre sicciore viuunt: quapropter eorũ caro est durior, nulliusque prorsus

F pin-

pinguedinis, aut paucissimæ particeps & alimentum, quod inde prouenit, minus habet excrementi: contra excrementitium est, quòd à domesticis sumitur. Necesse igitur est, alimentum eiusmodi nutrire valentius, quàm alterum, succumque gignere multò meliorem. Addit præterea Auicenna lib. 2. Cano. capite. 146. eosdem hyeme meliorem sanguinis habitum consequi, longequé seipsis in cibo euadere præstantiores. Ex omnibus hactenus adductis, satis iam liquet, hominibus ætate florẽtibus, fortibus, sanis, & quãlibet fortẽ ac vehementẽ actionẽ obeũtibus, vtpote fossoribus, agricolis, messoribus, cæterisq; id genus operarijs, modò ab oppilationibus puri atq; vacui sint, ac deniq; ijs etiam, qui impinguari cupiunt, suillam potissimũ adhibendam. Ad eiusmodi enim corporũ conseruationem alimento plurimo, firmo, atque ægrè dissipabili opus est. Rectè itaq; Rhazes lib. 3. ad Almã. ca. 9. Crassa, inquit, caro multũ sese exercentibus conuenit: ijs vero, qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, subtilis & extenuans. Quod Auicenna quoque, 3. 1. doct. 2. cap. 7. ita fermè scribẽs confirmat: Vehementer sese exercẽtes, multoq; labore fatigati, firma magis & crassa alimenta requirunt.

SECVNDA vero carniũ electio à temperamento, concoctione, & succi inde geniti probitate sumitur: atque ea quidem ratione hœdinæ longè cæteris præferuntur. Nam vt Rhazes loco paulo antè citato autor est, temperatura sunt mediocri, nullius prauitatis participes, facilè concoquuntur, tum sanguinem quoque inter subtilem & crassum, calidum ac frigidum temperatum efficiunt. Illis tamen, qui multum exercentur, in cibo minus idoneæ sunt: siquidem alimentũ, quod corpori summittunt, forti exercitio, siue labore celeriter discutitur. Iuuenibus temperatis mediocri exercitio vtentibus, quemadmodum ex illis quoque, de quibus suprà dictum est, magis conueniunt. Porrò quemadmodũ hac ratione inter animalia domestica caro hœdina præstantior est, sic inter agrestia quoque capreoli facilè primas obtinent: post hœdinam autem secundùm locum arietina sibi vendicat, si quid Rhazę atq; Auerrhoi credimus. Quorum ille quidem lib. 3. ad Alman. ca. 9. ita scriptũ reliquit: Caro arietina q̃ hœdina crassior est, viresq; magis auget, sed plures efficit superfluitates, in bonitate tamẽ hœdinã sequitur carnẽ. Hic vero lib. 5. suorũ collecta cap. 32. de eadẽ hæc ferè prodidit.

Post carnem, inquit, hœdinam est arietina; atque ita omnes propè medici sentiunt, præter Galenum, qui arietum carnes abominatur: persuasum enim habet, vitulinam arietina longè melioris esse nutrimenti. Sed Galenus forsan hanc præstantiam ex eo attendit, quòd vitulina plurimum nutriat, & nutrimentum eius ægrius dissipetur, Arietina verò insigni humiditate prædita sit. Nam humidius alimentum, vt distribuitur, ita etiam discutitur, celerius. Locus Galeni, quem Auerrhoës citat, est (ni fallor) in libro de cibis boni & mali succi capite. 12. verba Galeni sic habent: Ex pedestribus animantibus caro suilla probatissimus cibus est, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina verò humida, tum lentorem, mucoremque in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuãte dięta cap. 7. velut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus, hirci & arietes, & genus omne ouium, ac caprarum, non vndequaque laudabilis sunt alimenti. Solis autem hœdis innoxiè vtare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus vtrique locis fit hoc etiam perspicuum apud Rhazen atque Auerrhoën, agnos masculos, qui aliquantulum increuerint, per arietes esse intelligendos. Id

quod ipsemet Auerrhoës his verbis confirmare videtur. Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, & cætera.

TERTIA demùm carniũ electio siue præstantia in eo sita est, vt neque insuaue, neq; mali ordoris, neq; glutinosum quicquam gustui repræsentent. Tales autem imprimis vitulinæ sunt, quemadmodum Auerrhoës loco citato ijs ferè verbis ostendit. Carnes, inquit, vitulinæ bonæ sunt: minus enim quàm boum ætate declinantium carnes habent tum viscositatis, tum frigiditatis ac siccitatis, tum odore quoque cæteris carnibus suauiores, & iucũdiores sunt. Qua certe cõsideratione ipsis etiam hœdinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muccagò, hoc est, lentor, siue viscositas quædam deprehenditur, quæ in vitulinis non apparet. Hœdinæ tamen vitulinis succi probitate præstant. Ex omnibus, quæ hactenus adducta sunt, liquido iam constat, non esse tantam inter Medicos de carnium electione controuersiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoque scire in vniuersum oportet, quod siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior est, præstantiores sint, & minori momento conficiantur. Cùm verò adoleuerint,

ob ſiccitatē ægrè concoquantur. Contra humidioribus animalibus carnes progreſſu tēporis cōſumpta humiditate ſuperflua, aptiores, & ad concoquendum & ad nutriendum fiant. Quod Galenus etiam lib. 3. de aliment. facult. cap. 1. in hunc ſcribens modum innuere voluit. Iis, inquit, animalibus, quæ natura temperamento ſunt ſicciore, adoleſcens ætas ad mediocritatem ipſam confert: humidiorum verò natura, quod ſibi ad probam ac conuenientem temperiem deeſt, id ab ætate florenti adſumit. Non modo itaq; vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præſtantiores, ſed etiam hœdi capris: velut contra verueces anniculi agnis lactentibus, & porci anniculi vel bimi poculis paruis. Hinc non temerè ab Auicenna. 3. 1. doct. 2. capite. 7. dictum eſt. Oportet vt cibus, nimirùm ſanitati conueniens, ſit, qualis caro eſt, præcipuè hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum.

Ex quibus omnibus ſequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, boum, atque verriū antiquorum, non vndequaque laudabilis eſſe alimenti. Carnes verò vitulorum iuuenum, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum vel bimorum

vale-

valetudini tuendæ esse accommodatissimas. Hoc quoque ignorandum non est, quòd carnes naturali temperamento ficciores, sint exliandæ: quò nimirum ab aquæ humiditate contemperentur. Elixatio enim siccitatem tēperat. Humidiores verò assandæ, nempè vt earum humiditate ab ignis calore attenuata nonnihil atq; imminuta, mediocritatem consequantur. Assatio enim ex Galeni sententia, humiditatem moderatur. Quo fit vt carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boū, & capreolorum elixæ: porcellorum verò ac veruecum assæ sint præferendæ. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atq; anni constitutionibus humidis, ficciores & assæ carnes magis conueniunt: In siccioribus verò humidæ atque elixæ.

¶ *De cibis bene nutrientibus.*
Caput VIII.

OVa recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum simila pura, naturæ sunt valitura.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimum nutrientia his versibus comprehenduntur.

PRIMVM, oua recentia: de quibus *Oua.*

bus Galenus libro.3.de aliment. facul. cap.21.in eum scribit modum: Oua recentia veteribus plurimum præstant: quippe optima sunt recentissima: vetustissima autem pessima. Quæ verò in horum medio sunt, proportione recessus ab extremis, bonitate aut prauitate inter se differunt. Idem lib.1.apho. comment. 4. ouà inter alimenta pleni victus numerauit. Quam sententiam Auicenna quoque cum alijs plerisque locis, tum maximè. 4. 1. cap. 1. ijs ferè verbis confirmat. Quandoque est nutriens paruæ quantitatis plurimo resiciens alimento: eius generis sunt potissimùm oua & testes gallinacei, quorum ferè nutrimentum cum ipsorum pensatur pōdere. Porrò ouorum multæ inter se sunt differentiæ: Et prima quidem penes propriam substantiam. Gallinarū enim, perdicum, & phasianorum iuuenum ac pinguium omnibus præstant, & ad victus salubris rationem accommodatissima sunt: anatum verò anserum, pauonū, struthiocamelorum & similium deteriora habentur. In figura quoque ouorum aliquod bonitatis discrimen est: paruula enim, oblonga & candida reliquis, succi probitate excellere creduntur, id quod vulgaris etiam hisce versiculis comprobatur:

Ouorum differentiæ.

Regula p̄sbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona sint oua, cādida, lōga, noua,

Quin ab Horatio quoq; hoc obseruatum esse, etiam Plinius meminit, qui libro.10. natural. histori capite. 52. ita scriptū reliquit, Quę oblōga sunt oua, gratioris saporis putat Horati⁹ Flacc⁹. Locus est libro.2. Sermonū, Satyra.4.

Lōga quibus facies ouis erit, illa memēto
Et succi melioris, & vt magis alba rotun-
ponere. *(dis*

Candida præstantiora dixit, atque eius rei vel inde certissimum indicium colligas, quòd anatum, & anserū oua plus aqueæ naturæ possideant, pallidioraque, & ob id cibo minus idonea sint. Quanquam verò oua per se quidem salubria sunt, coctura tamen ratione non parum immutantur, adeo vt interdum insalubria fieri posśint: Nam quædam diutius coquuntur: alia ad mediocerem vsque cōsistentiam: alia in aqua eousque duntaxat, dum incaluerint, lixantur. Secundùm quas differentias, alia quidem ἑφθὰ, id est, cocta vocantur: alia τρομητά. i. tremula: alia vero ῥοφητά. i. sorbilia. Tremula itaque, hoc est, quæ eatenus per coctionem inspissantur, vt in manu tenentis in testa siue putamine suo tremere videantur, omnium sunt præstā-

tissima, plurimum alimenti & optimi succi corporibus exhibent, facillimeque tum concoquuntur, tum distribuuntur, & sanguinem cordi quam maxime congruentem generant. Quare iis cumprimis, qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus, & imbecillibus conueniunt, præcipuè verò eorum vitelli. Quod Auicenna quoque in libro de viribus cordis Tract. 2. cap. 3. Vbi ex professo de ouis agit, sic ferme scribens confirmat: Oua tametsi cordis medicina non sint, ad refectionem tamen eius adsciscuntur. Nam ipsum valde corroborant, & potissimum eorum vitelli, dummodo sumantur ex ouis bonæ carnis auium, velut gallinarum, perdicum, ac phasianorum. Eiusmodi enim temperatura constant mediocri, cito in sanguinem conuertuntur, & post transmutationem parum superfluitatis relinquunt: sanguis autem inde genitus est subtilis ac clarus, cor maxime corroborans: quo fit, vt ouorum vitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autē oua tremulis minus quidem nutriunt, sed facilius subducuntur, & faucium asperitates ex vociferatione, aut ex humorū acrimonia læuigant:

uigant: humorum quoq; lentorē in pectore pulmoneq; incidunt. Oua verò immoderatiore coctura penitus densata, quæ Græcis ἑφθὰ vocari diximus, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitis, crasſiusque alimentum corpori tribuunt. Porro iisdem ex vario præparationis modo maior adiungitur, aut bonitatis, aut prauitatis occasio: nam hæc quidem aſſantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam deniq; in iure coquuntur. Aſſa igitur elixis crasſioris sunt ſucci, ac difficilioris cōcoctionis: eorū enim genuina humiditas à foci caliditate depascitur: atque hinc ſanè eouſque aſſata, donec adurantur ac tetrum odorem reddant, venenoſam qualitatē induunt quemadmodū Marſilius Ficinus in lib. de vita cœlitus cōparanda cap. 22. diligenter admonuit. Solent autem bifariam aſſari: aut enim cum putamine feruentibus cineribus integra obruuntur, aut in teſtis ſuis franguntur. Quorum hæc quidem deteriora ſunt. Illa vero rurſus duobus modis parantur: aut enim tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur. Quæ cinere tota obruuntur peiora euadunt, quia denſata vndique à circunfuſo igne extima parte, fumorū exhalatio intercipitur. Nuda verò

prunis imposita fumos exhalant depuranturque. Elixa assis præstantiora sunt: nam aquæ humiditas, ne foci caliditate exiccentur, obsistit. Parantur & hęc quoque dupliciter. Vel enim integra caldarijs supernè infusa elixãtur, vel ex testis fractis in aquam ferme feruidã coniecta coquuntur. Quorum illa quidem, vbi penitus incrassata fuerint: deteriora habentur: testæ enim quo minus crassities eorum attenuetur, ac fumi dissipentur, obstant & impediunt: sed si ab igne, cùm liquidum adhuc coactũ densatumque non sit, auferantur, meliora fiunt. Hæc vero calor penetrat, crassitiemque attenuat, & odoris insuauitatem auertit, vnde cæteris omnibus laudabiliora censentur. Longe verò seipsis meliora adhuc redderentur, si ad mediocrem consistentiam coctis, confestimque à foco summotis aceti nonnihil cum butyro & croci momento commistum inspergeretur. Quæ vero ἐπὶ τῶν ταγήνων, id est, in sartagine spissantur, atque ob id ipsum ταγηνιστὰ, id est, frixa nuncupantur, pessimum habent omnibus modis alimentum, tardeque transeunt. Nam interim dum in ventriculo concoquuntur, in nidorem ac fumũ abeunt, secũque admissos cibos corrumpunt, & succus inde prognatus,

tus, non solùm crassus, verumetiam prauus atque excrementitius est. Quapropter inter deterrimas earum rerũ habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis verò nocentoria adhuc fiunt, quæ in vetere & ferrea sartagine friguntur. In iure denique cocta, Isaaco in dietis vniuersalibus teste, locum inter assa ac ea, quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur, medium obtinent. Porrò quæ πνικτὰ, id est, suffocata appellantur, elixis & assis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet: Vbi ipsa oleo ac garo & pauco vini cõspersa fuerint, vas quo continentur, cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi ipsum totum supernè obturatũ fuerit, ignis substruitur, quo ad oua mediocrem habeant consistentiam. Quæ enim supra modum fiunt crassa, elixis & assis sunt similia. Quæ verò ad mediocrem crassitiem peruenerunt, melius quàm dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præstantius. In ipsis quoque ouorum partibus discrimen est. Vitellus namque sicuti à Rhaze lib. 3. ad Almanso. cap. 14. scribitur, in caliditate temperatus existens optimè nutrit. Albumen verò frigidum & glutinosum est, ægrè concoquitur, & sanguinem prauum generat, eaque ratione adducti nonnulli

li, albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoque proprietate quadam substantiæ facile inflammatur, & in fumos abit, quo fit, vt in febribus & ægritudinibus calidioribus non nisi probè alteratus, exhiberi debeat: Alteratur autem ex Ioannis Michaëlis Sauonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoq; addit: Oua proprietate quadam peculiari εὐφυΐαν, id est, ingenij fœlicitatem & bonam habitudinem tribuere ijs, qui μετὰ νάματος θυγατέρων ταύρου καὶ βουτύρου, hoc est, cum textura filiarum tauri, id est, melle & butyro assiduè esitauerint. Sed Galenus libro. 5. de sanita. tuen. cap. 8. de cibis, ex quibus obstructio incidit, mentionem faciens, senes hortatur, vt à multo ouorum esu abstineant, quod nimirùm crassum lentumq; succum creent. Qui vtique locus non simpliciter de omnibus ouis intelligendus venit, sed de ijs, quæ vel elixa, vel tosta penitus densata sunt, item de frixis & veteribus. Leonhartus Fuchsius hunc Galeni locum in Grecis exemplaribus corruptum putat, & pro ὠῶν legendũ esse ὄων, id est, sorborum, ὄα enim καὶ οὖα Græcis, Galeno lib. 8. de simp. medicam. facul. ca. 13. teste, sorba sunt, quæ certè, vt idem

tradit, adstringentem atque adeò ob-struentem facultatem obtinent. Leon-tius apud Constantinum Cæsarem lib. 14. de agricultura ca. 17. etiam modum tradit. quo oua diu à corruptela ser-uari posſint. Oua ipsa, inquiens, ser-uabis, hyeme quidem in paleis, æsta-te in furfuribus. Alij aqua abluta oua, sale tenui intingunt, & sic conseruant. Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas depo-nunt. Attamen ei, quod in muriam aut salem positum est, pars aliqua dece-det. Cæterum plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immissu in a-quam: defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergetur. Eadem etiam à Columella de re rustica lib. 8. ca. 6. & à Plinio lib. 10. cap. 54. & 60. prodita sunt. De ouis plura Galenus lib. 3. de alimen. facul. cap. 21. & in lib. de cibis boni & mali succi, ca. 7. Pau-lus libro 1. cap. 83. & Aëtius libro. 2. cap. 132.

SECVNDVM, vina rubentia: vbi ante omnia sciendum, vinum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt. Nam si modo quicquid alit, alimentum est, vinum etiam in ge-nere alimentorum est ponendum. Ve-rùm permagna eius secūdum colorem

Vini differentia. differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa, siue, vt vulgò dicuntur: citrina: quædam verò nigra. alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti: non ergo ab re capiti neruisque noxia sunt. vrinam cient, & meatus aperiunt. Quòd debiliora sint, manifestissimum omnibus fit ex ijs, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de victus ratione in morbis acutis scribit, inquiens: Vinum potens vehementer celeriterque corpus calfacit, caputq; ferit. Imbecillum contrario agit modo. Cùm igitur minus & calfaciat, & caput tentet, necessariò etiã imbecillius erit. Quod deinde minus calfaciant, idem com. 6. in citatum Hippo. lib. clarissimè ostendit. Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calfacere potest. Quod enim summè calidum est, id continuò & flauũ existit, veluti & quod ab ipso est fuluum. Mox ab his rubrũ, & deinde dulce. Album autem minus quidẽ his omnibus calfacit. Quod verum vtique experientia comprobabit, si vina eiusdem inter se territorij comparentur. Nam inter vina rubra & rufa Gallica nonnulla albis quibusdam alibi

natis longè & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiusdem territorij vina inter se conferenda sunt. Quòd verò vina alba minus quàm reliqua alant, declarat ipsorum natura, præterea Galenus comment.11. libr.2. apho. idipsum in eum scribens modū confirmat: Vina aquosa (sic autem nomināt alba & tenuia) sicut aquę similē formā habent, ita etiā vim: quare vrinam cient, & minimum nutriunt. Idē comment. 18. eiusdem libri. Vina, inquit, aquosa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc colore quidem alba, tenuia vero substantia. Idem in libro de cibis boni & mali succi cap.17. de ĳsdem ita scriptum reliquit: Vina quæ aquosa tenuiq; substantia sunt, vrinam mouent, & paucissimi sunt nutrimenti. Quòd minus etiam caput feriant, Galenus lib.5. de locis affectis cap.5. ĳs ostendit verbis. Vinum album atque modicè astringens, vt ventriculum robustum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere solent ea, quæ vehemētes vires obtinent. Auicenna quoque.3.1. doc.2.ca.8. in hunc propè modum scribens idem confirmat: Vinum album & tenue calorificis præstat non enim capitis dolorem efficit, sed eundem potius vbi fortè ex stomachi ardore initium

tium duxerit, humectando leuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei caufa alia non eft, quàm quòd minus fument cuaporentúrq;. Quod denique meatus aperiant, vrinamque moueant, Hippocrates lib.3. de victus ratio. in morb. acut. aphor.6. iis verbis diferte fignificauit: Ad vesicam albo vino magis penetrat, vrinafque prouocat, & perpetuo perrúpit, atque multa ad opem his morbis ferendam facit. Rationem eius rei tradit Galenus libro.7. methodi medendi cap.6. in eum fcribens modum: Vina aquofa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoque fit, vt etiam talia vina præter cætera vrinam moueant, quando & ipfa totum corpus celeriter tranfeunt, & impetu curfus fui excrementa fecum expellunt. Celeriter certè tranfeunt, tum quia tenuia & tepida funt, tum quia aftringunt. Tenuitate enim & tepiditate promptè mobilia fiunt, adftrictio autem ipfa magis impellit. Ex quibus iam illud quoq; elicitur, nempe alba & tenuia vina tutò exhiberi corporibus intemperie vel naturali, vel quoquo modo aduentitia biliofis: æquè verò & ftudiofis, & quibufcunque caput vel naturæ ipfius habitu, vel ab alia quapiam extrinfecus obrepen-

pen-

pente causa, imbecillius existit: pari modo & iis, qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auicenna ostendit, caput humoribus vaporibusque & caliditate replent, valideque cerebrum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quod si tamen res cogat aliquando eis vti, copiosiore prius aqua diluenda sunt. Iam verò & calidiorem ventriculi atque hepatis temperaturam habentibus, nimioq; æstu & ardore, fameq;, aut mœrore vexatis, atque item in anni tempore, regione, tempestateque calida, vina debiliora magis conferunt: vt in quibus calida vina eos, qui refrigerandi sunt, impensius calfaciant, capitisque dolores, & febres facile inferant, neruosque lædant.

Vina verò rubra & clara, cuiusmodi Bellouacẽsia cùmprimis habentur, cæteris calidiora sunt. Quod breuissimè Galenus cõmen. 6. in. 3. Hippo. lib. de vict. rat. in morb. acut. iis verbis significauit: vinum quod summè calidum est, id continuò & flauum existit. Eadem cæteris quoque valentius alere, idem commen. 11. lib. 2. aphorism. ita scribens attestatur: Quæ crassa

sunt,

sunt & colore rubea, plus alimenti habent, quàm reliqua vina. Inest autem eis, & citissimè implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia actione. Quod ita sanè intelligẽdum venit, vt vina rubea ea de causa firmius alere dicantur, quòd ex ipsis plus in membrorum substantiam cõuertatur. Hac ratione & nigra cæteris præferri possunt, quod & ipsa nimirum non mediocre, neque dissipatu facile alimentum corpori tribuant, Atque hinc certè non temerè à Galeno comment. 18. lib. 2. aphor. ita scriptum est: Crassa & falua multò quidem magis corpus alunt, sed tantum vincũtur à nigris in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando acceruatum & velox alimentum. Eodem planè modo & illa intelligenda, quæ ab Isaaco in diætis particularibus scribuntur: vbi vinum nigrum plenioris alimenti quàm rubrum esse contendit. Cæterùm vina quidem hæc colore rubea, vt vrinam leuius, quàm alba cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptius quàm naturalis aut vitalis, calido offenditur: Quia calidum caput promptè ferit, ac spiritũ animalem dissijcit. Spiritus enim hic subtilis, ac vt ab omni excellente calido discutiatur, idoneus est. Quo fit, vt

eius-

eiuſmodi vina debile cerebrum haben tibus exhibenda non ſint, niſi diluta, & exigua planè copia. Ab ijs verò, qui bus bona cerebri habitudine ac firma ſanitate frui datum eſt, tutius ebibun tur. Firma nanque cerebri conſtitu tio, vt eleuatis ad ſeſe vaporibus ſtre nuè obſiſtit, ita ab ijſdem etiam min⁹ offenditur. Vbi hoc quoque ignoran dum non eſt, nempe motus ingeniorū in eiuſmodi hominibus, ſi vino bono ac potente moderatè vtantur, longe ſeipſis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornandumq́ vbe riores, & ad memoriam denique fir miores atque diuturniores euadere. Spiritus enim tenues, clari, & puri ex bono vino potius, quàm quouis alio potu generantur. Hinc eſt quod Theo logica in cōtemplatione circa ſacroſan cta Dominicæ paſsionis myſteria, op tima cùmprimis vina deligunt, quæ ob id idipſum iam paſsim etiā Theo logica nominatur. Hæc vtiliter ijs quoque dantur, qui calfaciendi ſunt, vtpote pituitoſis frigidiſq́ tempera mentis, crudiq́ humoris copia refer tis, tum ijs, qui frigidis in locis ocio ſius viuunt. Dantur quoque in hyeme frigidaque & humida tempeſtate. His enim omnibus, ideo quod frigiditatē corrigant, & obſtructiones tollant,

Vina Theologica.

accom

accommodatiſsima ſunt. Genuinum calorem refocillant, vnde concoctio melior & ſanguis probus euadit, cibũ per omnia corporis membra, vt quæ facilè penetrent, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaq; ipſorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in ſanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiam voluptatemq; pariunt, & robur adijciunt. Harum itaq; commoditatũ moderata vini potio, immoderata verò contrariorum occaſionem præbet.

VINA vero rufa, ſiue citrina, minus quidem quàm rubea & clara, excellentius tamen quàm alba tum calfaciunt, tum nutriunt: quo fit, vt caput etiam quàm alba magis offendant quemadmodum fuſius comment. 1. & 6. in. 3. Hippoc. lib. de vict. rat. in mor. acut. Galenus monſtrauit. Hæc etiam alba à quibuſdam vocari ſolent: hinc eſt quod quidam dicunt, vina alba cito plurimum calfacere.

VINA verò nigra minus quàm rufa calfaciunt, vnde minus etiam caput feriunt: ſed cùm tardius per aluum quàm alba tranſeant, vrinamq; leuius moueant, vehementius etiam quàm alba caput tentant. Et hæc ipſa plenius quidem ꝙ alba & rufa, minus verò

quàm

quàm rubea nutriunt, vt copiosius locis paulò antè citatis Galen. ostendit.

TERTIVM, pinguia iura: hoc est sorbilia ex iusculis carnium, & præcipuè pullorum confecta, ζωμοὶ καὶ ζωμίδια Grecis, Brodia verò vulgo appellantur. Quæ sanè cùm naturæ amica sint, citius tum concoquuntur, tum per ventrem subeunt: nam quæcunque cum voluptate assumuntur, ista ventriculus auidiùs amplectitur, faciliusq; concoquit: plurimum corporibus exhibent alimentum, & bonum sanguinem producunt, idq; excellentius adhuc si cum similaceo pane præparentur. Simila.n. vel similago.i. subtilissima ac purissima delicatissimi tritici farina, σεμίδαλις à Grecis dicta, copiosum & laudabile corporib. alimentum præstat, vt testis est Rhazes lib.3.ad almans. cap.3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole plurimum nutrire ostendimus, Auicenna quoque. 2.1. doct. 2. Sum. 3. cap.15. breuiter ijs ferè verbis complexus est: Cibus subtilis, boni succi, & plurimi alimenti, est, exempli gratia, vt ius carnium, vinum, & oua, eaq; tum sorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima substantiæ ipsorum portio in alimentum transit. Vnde sequitur tandē

Iura è carnibus.

&

& robur insigne conciliare iis, qui ipsis sæpius vsi fuerint.

Additio iocosa de vino Theologico ex Chil.3.cent.2.Prouerb.38.Eras.Rot.

Hac tēpestate, inquit, apud Parisios vulgari ioco vinum Theologicum vocant, quod sit validissimum, minimeq; dilutum. Nec infestiuiter quidam huiusce Prouerbij causam rogatus, respōdit, A iurecōsultis occupari, quas vocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquū fieri præter curata, quæ vocant, sacerdotia. Cæterum quoniam de pastoribus scriptum est, Peccata populi comedetis, nimirum ad cibi tam duri concoctionem op⁹ esse vino efficacissimo Atq; hinc esse natum vulgi dictum.

¶ *De cibis bene nutrientibus & impinguantibus.*
Caput IX.

NVtrit triticū & impinguat, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella, medullæ,
Dulcia vina, cibus gustu iucundior, oua
Sorbilia, & ficus maturę, vuęq; recentes.

DVODECIM alimentorum genera plurimum nutrientia & impinguantia hoc loco referuntur.

PRIMVM, Triticum : vt panem videlicet triticeũ per triticũ intelligas. Hic enim Auicenna teste. 2. Cano.cap. 572. celeriter impinguat, præsertim si ex nouo tritico præparatus fuerit. Porrò quod ad tritici temperamẽtum attinet, ipsum est primi ordinis excalfacientium : non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifestò potest, quemadmodum Galenus libr. 8. capite. 72. de simpl. medicam. facult. & post eum Paulus libro. 7. luculenter & perspicuè docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib. 3. ad Almanſ. cap. 2. ita ferè scriptum reliquit: Triticum moderato proximum aut paulò calidius est, præstantia eius sumitur, partim quidem à propria substantia, partim verò à præparationis modo. Quod quidem ad substantiam attinet, est & in tritico non parua speciatim differentia : quippe quod graue est ac densum, & in profundo flauum, copiosissimi id alimenti est, crassique succi ac lenti : contrà quod leue est & rarum & album, minus nutrit, succumque gignit crassum minus ac lentum. Atque eius rei locupletissimus idemque grauissimus testis est Galenus, qui lib. 1. de alimẽt. facult.

Triticum.

cap.9. Ita scribit: inter tritica plurimũ habent alimenti, quæ densa sunt, totamq́; substantiam habent adeo compactam, vt dentibus vix diuidi queãt. Talia enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ verò ijs sunt cõtraria, quæquẽ dentibus quidem facilè franguntur, fractaquẽ rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod si vtrorum parem modum pendere libuerit, quæ densa sunt, multò grauiora esse comperies. Hæc autem sunt, colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoque, vt diximus, ac frãgendo: multa enim quæ extrinsecus flaua ac densa fuerint visa, rara intus, ac laxa albaq́; apparuerunt. Hæc ille. E quibus sanè verbis illud etiam sequitur, nempe panem ex denso, graui, ac flauo tritico confectum, omnium esse tum præstantissimum, tum maximi alimenti, adeoquẽ magis etiam victus salubris rationi cõuenire, quàm qui ex quibuslibet alijs granis confectus sit. Panem autem, qui ex nigro atque inueterato tritico præparatur, nemo affatim citra sanitatis dispendium mandet. Quòd si quis ei non assueuerit, etiamsi minimum

sum-

sumpserit, ægrotabit. Est enim iniu-
cundus, grauis, concoctu difficilis, &
mali succi. Contra verò, qui ex electo
tritico conficitur, non modò ad con-
coquendum est facilis, sed hominum
etiam corporibus est saluberrimus, vt
qui sanguinem medium consistentia
generet. Medium autem Galenus lib.
3. de alimen. facul. ca. 27. vocat, qui ne-
que admodum tenuis est, neque aquo-
sus, neque vehementer crassus. Verùm
hactenus de tritici secundum substan-
tiam electione hæc dixisse huic sermo-
ni, in quo præstantiam inquirere insti-
tuimus, satis sit, nunc reliquũ est, vt de
præparatione nonnihil etiam dicitur.
SCIENDVM igitur, quòd omnia,
quæ ex farina tritici friguntur, crassi
sint succi, & tardè transeant, iecoris-
que meatus, per quos fertur alimentũ,
obstruant, lienis imbecillitatem au-
geant, calculos denique in renibus gi-
gnant. Quòd si tamen cocta bellè fue-
rint, atq; in sanguinem mutata, admo-
dum nutrient. Triticum verò elixum,
graue & concoctu difficile est eduliũ,
& inflationes creat. Vires tamen ha-
bet magnas, si sic sumptum concoqua-
tur, nutritque validè corpus, ac robur
insigne iis, qui ipso vsi fuerint, conci-
liat, vt li. 1. ca. 14. de Alim. fac. & in lib.
de attenuante diæta capite. 5. testatur
 Gale-

Galenus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermētati, & pulcherrimè subacti, quique in clibano igne moderato fuerūt assati. Nam ignis ardentior primo statim occursu superficiem externam circumurens in testæ modum indurat, acciditque duplici nomine prauum panē fieri: priori quidem, quòd partem internam habeat crudam atque illaboratam: posteriori verò, quòd externā siccam habeat, ac præassatam ac testaceā. Porrò ignis moderato remissior, panem minus bellè elaborat, sed ipsum crudiorem relinquit, & maximè partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato, largiori spacio per totos seipsos æquabiliter assati fuerint, ij tū bellissimè in ventriculo concoquētur, tum ad cęteras actiones, quę coctionem consequuntur, erunt accōmodatissimi. Pessimi autem panes ij sunt habendi, quibus nihil memoratorum antè, adest. Plura Galenus lib. 1. de alim. facul. cap. 9. & infrà cap. 24. huius opusculi.

Lac. SECVNDVM, lac, quod de eo lactis genere cumprimis intelligēdum videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes adohoc vel adahohe, Barbari verò balbucam nominant, id est, lac acidum ebutyratum, Germanicè *Botermelc*. Galli-

Galicè *Lait au beurre*. Hiſpanicè *Leche de manteca*. Hoc enim cum plane calido ſiue recenti ſumptitatum corpora maximè impinguat. Verùm cùm frigidum ſit, ac craſsi ſucci, non ſimpliciter omnibus, ſed iis ſolis, qui id probè concoquant, exhibendum eſt. A ventriculo enim qui quauis de cauſa frigidior eſt, minus bellè conficitur: à temperato verò, quamuis ægrè, conficitur tamen aliquantum. Contrà ventriculi iuſto calidiores, ſiue ab initio tales fuerint, ſiue à quapiam cauſa poſtea in eam temperiem ſint adducti, preterquàm quòd nihil ab huiuſcemodi eduliis læduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copioſius Galenus lib. 3. de aliment. facul. ca. 15. Intelligi etiam de lacte caprino poteſt, de quo ca. 7. abundè diximus.

TERTIVM, Caſeus infans ſiue recens: de quo Dioſcorides lib. 2. ca. 63. ita ſcriptum reliquit: Caſeus recens ſine ſale ſumptus alit, ſtomacho vtilis eſt, & facilè in membra delegatur: corpus auget, aluum modicè emollit: alius tamen alio præſtantior, pro natura lactis, à quo conficitur. Eadem ferè tradit & Auicen. 2. Cano. cap. 127. Etſi verò caſeus iam dictus abundãter alit & corpus impinguat, nihilominus *Caſeus recens.*

tamen & ipsius esum consequũtur nocumenta illa, quæ cap.7. recensuimus. Quare ad secundæ valetudinis vsus inutilis habetur.

Testiculi. QVARTVM, Testiculi: quod primo quidem de gallorũ saginatorũ testiculis intelligendum est. De illis enim Galenus lib.3.de aliment: facult. cap.5. in eum scribit modum: Gallorum gallinaceorum altilium testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum vbi supra capite.6.Soli gallorum gallinaceorum testes vndequaque sunt præstantissimi, & potissimum eorum, qui saginati fuerint. Et multo clarius adhuc cap.20.eiusdẽ libri. Gallorum, inquit, gallinaceorũ testes sunt præstãtissimi, præcipuè altilium, & multo magis, si cibus eorum, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & validè nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quinetiam Auicennę testimonio.2.Cano.cap.719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicen. 4.1. cap.1. teste, plurimum nutriunt. Deinde verò intelligẽdum etiam de testibus suum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coiërunt. Nam quãto suum caro aliis est præstantior, tanto horum quoque testes aliorum animãtiũ testibus sunt me-

meliores, quemadmodū diserte admodum Galenus libro. 3. capite. 6. de aliment.facul.demonstrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum non est, nempe adultiorum animalium testiculos, in quibus semen iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac mali succi: Iuniorum vero, quæ nondum coiërunt, & in quibus semen nondum fermentatum est, præstantiores sunt, & laudabile corpori tribuunt alimentum, si belle conficiantur, alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carne inesse diximus.

QVINTVM, procina caro: de cuius præstantia & effectu satis superque diximus capite septimo. *Caro porcina.*

SEXTVM, Cerebrum: de quo copiose admodum Galenus libro. 3. de aliment.facult. cap. 7. in eum scribit modum: Cerebrum omne, cibus est pituitosior crassiqúe succi, & tardè permeans: ac ad coquendū difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidā autē ipsius mollitie decepti, ipsum ægrotis exhibent, cum præter alia nauseam etiam conciet. Quinimo, cùm cuipiam à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguitur conditā, postremis epulis edendam exhibe. Illis vero caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres *Cerebrū.*

ἀπόσιτος appellabãt. Meritò igitur nemo cerebrum ab aliis epulis mandit, cùm omnes ipsa experientia docti, sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiam plerique cum origano mandunt, vti nonnulli cum sale varijs modis apparato: quippe cùm crassi sit succi, & excrementitium, omnino fit accommodatius, quando cum incidẽtibus & calfacientibus fuerit paratũ. Si tamen recte conficiatur, alimentum corpori præstabit non contemnendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quàm mandatur, super craticulam probe inassandum esse moneãt: quod scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almans. cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe, cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo esse vtile, frigidioribus vero, quique vitam frigidis passionibus obnoxiam degunt, aduersissimum. Neque id quidem temere. Quippe similibus, vt testis est Galenus cùm alibi sæpius, tum præcipuè lib. I. de sanitate tuen. cap. 10. quilibet excessus augescit, contrarijs emendatur ac minuitur. Vt autem summatim de cerebro perstringam, ad victus salubris rationem parum accommodum est: quare ex interuallo potius ac parcè,

quàm

quàm asſiduè atq; affluenter eo veſcentur, qui ſanitatis tuendę curam ſuſceperint. Quorundam tamē animaliū cerebrum ceu medicamentum valet. Sic cerebrum capreoli aduerſus venena, & virulentarum beſtiarum morſus remedio eſt. Terreſtris leporis inaſſatum cerebrum manditur iuuandis tremoribus, qui valetudine contracti ſunt: affrictu aut cibo facilem infantibus dentitionem præſtet. Quidam etiam aduerſus metum vtiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra ſerpētium morſus, ſanguinem à cerebri membrana profluentem ſiſtit, & in cibo cerebri ſubſtantiam auget, vnde & his, qui tardiori leuioriquc ingenio ac mente ſunt, prodeſſe dicitur. Quod ad electionem attinet, Animalia volucria exiguum quidem habent cerebrum, ſed ipſum tamen tantò pedeſtrium cerebro eſt præſtantius, quantò & ſiccius: volucrium autem ipſorū, montana cerebrum habent quàm paluſtria præſtantius, pro aliarū omniū partium proportione. Porrò ex pedeſtribus animalibus Auicenna agninū præfert, poſt hoc verò vitulinum præcipue commendat. 2. Cano. cap. 129.

SEPTIMVM, medulla: de ea Galenus libro. 3. de alimēt. facul. capite. 8. *Medulla oſsium.*

hæc prodidit: Medulla, inquit, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior, iucundior, ac pinguior: adeò, vt si ea, inter se comparando gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiam aliquid in se habere. Porrò medulla nauseam prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipsa, si probè conficiatur Auicenna cum seminib. & pipere condit. 2. cano. ca. 496. Quod delicati quidam lurcones, & artis obsonatricis periti faciunt cydonijs & passulis. Laudatissima est ceruina, mox vitulina, post hanc taurina, dein caprina, & ouilla Diosco. lib. 2. cap. 69.

OCTAVVM, Dulcia vina, de quibus infrà cap. 11.

NONVM, cibus gustu iucundior: talis enim non exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiã lib. 2. apho. 38. monet, vbi sic scriptum reliquit, Paulò deterior & potus & cibus, verùm iucundior, melioribus quidem, sed iniucundioribus præferendus est. Quam sententiã ipse exponens Galenus, Quęcunque, inquit, cũ voluptate assumuntur ista ventriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere autem consueuit ea, quæ iniucunda & insuauia sunt, vtpote quæ vel nauseas, vel

ius

inflationes, vel fluctuationes pariant: quod quidem in plurimis etiam ijs qui boni sunt succi cibis, accidit. Quando verò paulò fuerit deterior, tunc in ijs, qui libeater hunc assumunt, non modò non etiam deterior, sed quandoque melior redditur.

DECIMVM, oua sorbilia, quæ sanè præcedenti capite parua mole plurimum alere ostendimus. *Oua sorbilia.*

VNDECIMVM, Maturæ ficus: De quibus Simeon Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriunt, carnem tamen non conpactam, neq; firmã generant, ceu panis & suilla, sed sublaxam ac subinanem, vt fabæ. Ventrem flatibus implent, nisi probè concoquãtur, Minus verò cæteris oporis sunt mali succi, & ventrẽ proritant, & facilè exeunt. E flatu dignam abstergendi facultatem obtinent, quo fit, vt post ipsarum esum nephretici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propèmodum omnino lædunt, proximéq; ad caricas accedunt, multáq; cum illis vtilia habent. Si quis tamen largius esitauerit, in vna re ab eis offendetur: quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit, vt ex ipsarũ vsu pediculorum multitudo proueniat. Oportet aũt post vsum ficuũ alimentũ quòd incidat & extenuet, *Ficus.*

ingerere. Ad hæc fici pulmonẽ & thoracem iuuant. Aiunt insuper contra venena facultatem habere, si quis singulis diebus ieiunus ijs vtatur. Caricæ pectus iuuant, & ad tusses faciunt, vrinam cient, satisq; nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ ventrem irritant, sed nisi celerius ventrem pertrãseant, non bonum sanguinẽ gignunt. Quapropter si ad satietatem vsq; crebro edantur, scabiem & pruritum excitant. Cibus autẽ bonus est, & aduersus venena remediũ, si cũ nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iecoris lienisque obstructiones auferunt, verũ calfaciunt, & sitim inferunt, & flauam in calidioribus tẽperamentis bilem procreãt. Addit Galenus: Iecori lieniqúe inflammatione obsessis esse noxias, quemadmodum & ficus, non peculiari quadã & eximia facultate, sed communi ratione dulcium omnium ciborum ac potuum: obstructis autem illis, aut σκίῤῥῳ adfectis, ipsas ex sese nil commodare, nec officere: sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergẽtibus mistas, nõ mediocriter iuuare. Proinde nonnulli medicorũ in dictis lienis, ac hepatis affectibus, exhibẽt ipsas longe ante cibum cum thymo, aut pipere,

aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calamintha, aut origano, aut hissopo. Ad eundem autem modum, si caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habent acrem, aut omnino incidendi ac extenuandi, assumantur, iuuabunt non solum sic affectos, sed etiam sanos. Siquidē iecoris meatus, per quos fertur alimentum, apertos esse non ęgrotis modò, sed sanis etiam est tutissimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum attenuantibus, sale, aceto, & garo præparatis, vescũtur, quòd ipsas vtiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides libro .1. cap. 144. Galenus libro.2.de alimen.facul. capite .8. Paulus libro. 1. capite.81.& Aëtius libro.1.

DVODECIMVM, Vuę recẽtes: id est, dulces & maturæ. Nam ficus & vuæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumque praui succi habent, præsertim cùm exactam maturitatem fuerint adepta. Porrò quòd ipsa nutriũt, maximo argumento sunt ij qui vinearum fructum custodiunt, qui cùm duos menses solis vuis ac ficubus, quorum custodiæ præsunt, vescantur (nisi fortè panis quidpiam cum illis addãt) corpulenti tamen admodum fiunt: At *Vua.*

caro, quæ ex ipsis gignitur, haud quaquam est firma ac densa, quemadmodum ea, quæ ex carnibus fit: sed laxa est ac præhumida: ob id celeriter etiam: cùm vesci ipsis desierint, constringitur ac considet. Verùm vuæ minus alunt quàm ficus, maximumq; id ipsis inest commodum, quòd velociter subeant. Quocirca, si quando hæserint, grauiter lædunt neq; enim retentæ bellè concoquuntur, & dũ in iecur ac venas distribuuntur, succũ crudum generant, qui non facilè in probum sanguinem mutetur. Vinaceorũ siue nucleorum substantia sicca est, & quodammodo adstringens, omniaq; intestina peruadit, nihil quod sensu deprehendi queat, à sese mutata. Vuæ verò tantisper à collectione dum membrana extrinsecus ambiens detumuerit, pensiles aëri expositæ, neq; sistunt ventrem, neq; proritant, minusq; flatibus implent, cæteris autem facilius concoquuntur, & melius nutriunt. Non parua autem est inter vuas differentia, quòd aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austeræ, aliæ denique quæ nullam vehementem habeant qualitatem, vocant autem ipsas vinosas. Cæterum quæ dulces sunt, succum habent calidiorẽ, & ob id sunt sitibundæ: austeræ verò & acidæ frigidiorem: vinosæ autem locum inter

cali-

calidum ac frigidum medium obti-
nent. Aluum subducunt dulces, & ma-
ximè si sint humidæ. Omnium quidem
certè vsus (si quis moderatè sumat) est
tutissimus, quum natura fuerint car-
nosæ, ac maturæ, siue in vite summam
maturitatem obtinuerunt, siue quod
maturitati deerat, ex consequenti suf-
pensione sint adeptæ. Vuæ quæ al-
bæ sunt, vehementius aluum turbant
& subducunt, magisq; stomachum in-
flant, quàm nigræ. Omnes verò cibo-
rum appetentiam excitant, & Vene-
rem. Conuenit cùm eduntur, mem-
branam & nucleos expuere, quòd dif-
ficulter conficiantur, quemadmodum
luculenter & perspicuè docuit Gale-
nus li. 2. de alimen. facul. ca. 9. & lib. 1. de
locis affec. cap. 4. & post enim Simeon
Sethi in Syntagmate de cibariorum
facul. Cæterùm vuæ recentes, è quibus
vinacei exempti sunt, celerrimè per-
transeunt, cibisque alijs præeunt, si in
ventriculũ purũ inciderint, & sumptæ
primis epulis fuerint. Quòd si sumptæ
post alios cibos fuerint, aut etiã prauũ
succũ in vẽtriculo offenderint, celerri-
mè vnà cũ alijs cibis corrũpuntur. Idẽ
de alijs quoq; fructibus aluũ subducen-
tibus intelligendũ. Si cui viridibus ac
recentibus vuis vesci placuerit, ad ho-
ram ferè in aqua feruida vt maceret,
ac

ac frigida, deinde abluat oportet prius, quàm mandere ipsas aggrediatur: quæ enim ita præparantur innoxię fiunt. Vuas, quæ subtilem ac tenuem habeant corticem, citius deorsum concedere, minusque ventrem flatibus implere: his verò contrarias contraria operari, Rhazes libro.3 ad Alman. capite.20. autor est. Vuæ acerbæ atque immaturæ, frigidæ & humidæ sunt, ventrem constipant, stomachum corroborant, & caliditatem à flaua bile ortam sedant, sed parum nutriunt. Succus inde expressus, qui Grecè vocatur ὀμφάκιον, vulgo Italorum & officinis Agresta, bibitur ad recentem sanguinis excreationem, etiamsi rupta parte aliqua contingat: sed pauco & aquatiore est vtendum. Plurimis verò ante diebus inueteratus, cumque stillatitio rosarum liquore decoctus atque exhibitus, nauseantibus, & his qui cibaria in ventriculo non retinent, succurrit. In cibo astringit, bilioso alui profluuio & dysenteriæ proficit. Sunt præter has etiam vuæ siccæ, quæ, quòd in siccãdo Solem patiãtur & ignem, passæ siue passulæ vocantur: hæ sunt alijs vuis calidiores, stomacho gratiores. valentius alunt, sed minus subducunt aluum, eandemque fermè cum alijs vuis habent rationem, quam caricæ

cum

cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces, acerbæ autem omnino paucæ: plurimæ verò ex dulci & austera qualitate sunt mistæ: quanquam dulces non nihil quoque austere qualitatis habẽt, & austeræ dulcedinis. Ceterùm vt dulces temperamento sunt calidiore, ita austeræ frigidiore. Ad hoc, austeræ stomachum roborant, & ventrem constipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent vt quæ nec stomachum dissoluant: nec aluum subducant. Dulcibus tamen, vt vis quædam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi, quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os ventriculi infestant, obtundunt: bellè nutriunt, exacinatæ pectus & pulmonem iuuant, stomachum, iecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatę conducunt intestinis. Est tamen præstabilius nucleos expuere, propter duritiem & terram ipsorum essentiam. Vuæ passæ pingues septem drachmarum pondere, per sex dies sumptæ ab ieiuno, purgant phlegma, & sanguinem abundare faciunt. Tota substantia familiares sunt hepati, & vsu crebro consuetæ. Nutriunt enim ipsum & impinguant, sanguini bonum colorem præstant,

&

& humores percoquunt: ob id felicissimè, exemptis vinaceis, miscentur medicamentis hepaticis. Sed si paulò largius sumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Præstantiores autem sunt quæ tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem, dulcioresq́. Passulæ minus quidem quàm caricæ ventrem mouent absterguntq́ue, stomacho tamen magis accommodãtur. Plura Galenus li.2.de alimen. facul. ca.9. & .10. Paulus lib.1. ca.81. Aëtius lib.1.Simeon Sethi in Syntagmate.Rhazes lib.3. ad Almã.ca.20. Auicenna.2. Cano.ca. 737.Auerrhoes.5.collectan.ca 37.Rabbi Moses Trac.3. ad Sultanum Babyloniæ, & Iacobus Syluius lib.1.de medicamen.simpl.natura.Ex quibus sane omnibus satis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur vuis, ea etiam de passulis esse intelligenda.

¶De boni vini proprietatibus. caput X.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.
Si bona vina cupis, quinq́ hæc laudantur in illis:
Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frisca.

Quæ

Quatuor generales boni vini differentias primus versus complectitur, cuiq; eæ omnes insunt, idipsum vulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem & saporem, C O S apellari solet.

PRIMA quidem Odor est. Vinũ enim instar aromatis vnguentiq; suaueolens, Constantino Africano lib. 5. Theorices cap. 28. teste, alimentum corpori suppeditat nõ mediocre, succum gignit laudabilem, partes principes facultatum, ceu fontes corroborat, facultates animamq; exhilarat, spiritus quoq; tenues adauget, eósque languidos tantumque non exolutos reficit & recreat: quo fit, vt solo etiam olfactu λειποθυμίᾳ languentibus sæpe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de alimentis Hippocrates testatur, vires celerrimè reficiuntur. Contra, quod fœtidũ est, natura abominatur: Spiritus nanque crassos & melãcholicos, & malum succum generat, prauamq; fumorum qualitatem sursum transmittens capiti dolorem infert. Humain verò siue Ioannitius de vini differentia, quæ ab odore sumitur, in supplemento comment. 1. Galeni in lib. 3. Hippo. de vict. rat. in morb. acut. in hunc fermè modum scriptum reliquit: Vinum boni odoris succũ quidem gignit laudabilem, sed

Vini odor

cum

enim calidiore sit temperamento subtilioreque substantia, corpus celeriter calfacit & caput vaporum copia infestat. Quod vero non boni odoris existit, sed ferientem quandam & insuauem nactum est qualitatem, etsi prauũ procreat succum, capiti tamen ob frigiditatem & crassitiem suam minorem noxam suggerit. Quod nullo denique pacto odorem habet, sed est aquæ instar inodorum, hoc ipsum, cũ insigni crassitudine præditum sit, tantum abest vt caput offendat, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare possit.

Vini sapor. SECVNDA, Sapor: quod præcedente capite de iucundiore cibo diximus, si ad iucundiorem etiam vini saporem trãstuleris, nihil erit quod nos de ipso nouum dicere oporteat. Etenim & hoc quoq; cum voluptate assumitur, auidius à vẽtriculo attrahitur, & melius nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quod & vini secundùm gustandi qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia enim eodem Constantino teste, plus aliis nutriunt, sanguinem crassiorem generant, ventrem humectant, concoctioni renituntur, & sitim excitant. Pontica siue στυπτικὰ stomachum quidem corroborant, ventrem constipant, & intestinis conueniunt,

unt, sed in thoracis pulmonisq; ægritudinibus, in quibus spiritum detinetur, inhabilia sunt, neque facilè concoquuntur. Acerba, quæ etiam διουρητικὰ sunt, hoc est, quemadmodum infrà capite quadragesimo quarto ostendetur, vrinam prouocant, crassos humores incidunt atq; dissoluunt. Amara minore caliditate participant.

TERTIA, Nitor: siue splēdor: qui sanè non ipsius modo vini, sed etiam spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit. *Vini nitor.*

QVARTA, Color: quod enim ad vini nutrimentū attinet, non parua eius secundùm colorē differentia est. Rubicundiora nanque (si ipsis cætera omnia antè pariter adfuerint) potentius quàm alba nutriunt, atque ea de causa macris etiam quàm alba conuenientiora sunt. Contrà verò obesis ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac vini differentia capite. 8. abundè diximus. DVO sequentes versus quinque speciales boni vini notas continent. Quarum prima quidē est, vt sit fortè: fortitudo vero ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens Galeno commen. 1. in lib. 3. Hippo. de vict. rat. in morbis acut. teste, vehemēter celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Idem etiam comment. 2. in citatum *Vini color.* *Vinum forte.*

tum Hippocratis librum, ijs confirmat verbis: Fortia vina vehementer calfacientia, caput humoribus vaporibusq; & caliditate replent. Eiusmodi namq; vina præterquàm quod non mediocriter corpus alunt, spirituum etiam non exiguam copiam generant. Abstinendum tamen ab ipsis, nisi diluta sint, ijs potissimum, qui debile cerebrum habent: Cùm enim vaporosa admodum sint, facilè caput grauant, eaq; occasione cerebrum offendunt.

Vinũ formosum. SECVNDA, vt sit formosum: Vinum enim formosum siue pulchrũ maiori cum voluptate assumitur, probius concoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptiusq; nutrit.

Vinũ fragrans. TERTIA, vt sit fragrans. Vinum enim fragrans, siue suaueolens & aromaticum, vires maximè roborat, &, vt paulò ante dictum est, spiritus tenues generat.

Vinũ frigidum. QVARTA, vt sit frigidũ. Nam vinum actu siue φαντασία frigidum esse debet, non autem facultate aut potentia. Quod enim ab externo aliquo calido incalescit, hoc rarius statim & tenuius penetrantiusque, vt omnia subeat, redditur: qua ratione, nisi quis ipsum parcissimè sumpserit, citius inebriat, neruos debilitat, & caput lædit.

Vinum friscum. QVINTA, vt sit friscũ, siue leue,

Talo

Tale autem cumprimis censendum, quod effundendo sonũ efficit, spumãque agit in medio tenuẽ, ac facile labile ceu euanescentem: vel per cuius fusuram modò sursum, modò deorsum discurrentes conspiciuntur ἄτομοι, id est, minutissima quædam corpuscula, qualia, in Sole videntur, quũ per fenestrã radios ac lumen immittit. Nisi enim ita affectum fuerit, pendulum dicitur: ac multò etiam magis, si penitus sono atque atomis destituatur. Quod verò spumã habet cum magnis ampullis ad scyphi latus diu hærentibus, debile siue dilutum esse dignoscitur.

Annotatiuncula.

In tertio versu παρόμοιον est, nam singula eius verba similiter incipiunt.

¶ *De vino dulci & albo.*

Caput XI.

Corpora plus augẽt tibi dulcia, candida vina.

DOCETVR hoc versu, candida & dulcia vina, si ipsis cætera quoq; ad fuerint, quàm reliqua maioris esse nutrimẽti. Cuius quidẽ rei causa dulcedini attribuẽda est. Nutrimẽtũ enim hominis, vt copiose admodũ li. 4. de sim. medi. facul. ca. 14. Galenus monstrat, dulce, aut dulci permistũ esse oportet: *Vinũ candidum & dulce.*

Quips

Quippe dulcia, cùm naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, non solum ori & palato, verùm & aliis plerisq; visceribus accepta sunt adeo, vt ab illis auidissimè excipiantur. Vngunt enim, implent, & restituunt erosas particulas. Atque ita sanè fit, vt vina quoque, quæ cap. 8. in numero corpus nostrum alentium posuimus, quo dulciora sunt, eo magis nutriãt. Quod etiam Auic. testimonio cõfirmatur, qui. 3. 1. doct. 2 cap. 8. ita ferè scriptum reliquit: Vinum quod crassum simul est & dulce, iis potissimùm conuenit, qui corporis robur ac molẽ sibi parare student. Idem trac. 1. 2. can. cap. 3. causam cur dulcia plurimum alant, hanc esse tradit, Nẽpe quod dulcibus natura delectetur, & quæ visceribus inest trahendi vis, eadem auidissimè rapiat. Quanquam verò hic versus de omni vino dulci recte intelligitur, mediocre tamen, quod summum dulcedinis gradum non attingit, præferendum est. Nam quæ excellenter dulcia sunt, quale Apianum est, quod muscarellum siue muscarellinum vulgo dicitur, sanguinem corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo, priusquam concocta & à superfluitatibus secreta sint, exugit atq; attrahit: quare sanguis serosis & cru-

dis

dis expletur humoribus, adeóq; vt ebulliat atque putrescat, idoneus efficitur. Neque id solum de vino, sed & de omnibus extremè dulcibus æstimandum est. Ad hæc, dulcia omnia, quæ sumuntur immodicè, corporibus ad patiendum paratis triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem est fastidium: dulcia enim caliditate atque humiditate sua os ventriculi leniunt ac leuigant, illíq; affectionem inanitioni ac corrugationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundum, velox inflammatio atq; in flauã bilẽ conuersio: ad cuius generationem dulces humores omnes idonei sunt. Quò fit, vt omniũ horũ maximè mel bilescat, quod dulcissimum sit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt propter tum caliditatem, tum crassitiem, nec conferunt fabricitantibus, neque biliosis: quemadmodum Galenus comment. 2. in lib. 3. de vict. rat. in morb. acutis luculẽter & perspicuè docuit. Tertiũ, hepatis atq; lienis obstructio. Hæc enim viscera, dulcia vehemẽter appetunt, eáq; ante perfectam concoctionem ad se vnà cum fœcibus trahũt, & maximè hepar, vnde facilius etiã in obstructionis periculũ adducuntur, crassa nimirum substantia, in qua dulcis sapor fixus, ac fundatus est,

ad hoc cooperante, vt testis est tract. 1. secundi cano. cap. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotium minus citant ac profundunt. Cæterùm aduersus iam dicta tria incōmoda acida cū primis remedio sunt. Appetentiam enim aciditate reuocant, inflammationem frigiditate restinguunt, & obstructiones substātiæ subtilitate recludūt. Et licet vina aliaq; nutrimenta dulcia hepar atque lienem obsepiant, in pulmone tamen contrarium operantur: hunc enim ab obstructione liberant. Nam in descēsu per εἰσοφάγον, qui Arabib⁹ Meri appellatur, nihil ad ipsum à dulcibus resudat nisi subtile: neque sanguis ex rebus dulcibus genitus ad pulmonē penetrat, nisi prius in hepate depuratus, atque in corde tenuatus fuerit, quemadmodum idipsum Galenus comment. 2. libro. 3. de vict. rat. in morb. acut. clarissime ostendit. Vina item dulcia minus inebriāt. Cuius rei grauissimum habemus testem Hippocratem, qui lib. 2. de vict. rat. in morb. acu. aph. 2. in eum scribit modum: Vinū dulce vinoso minus caput grauat, minusq; mentem ferit. Rationem reddit Macrobius. libro. 7. ca. 7. Saturnal. Ex dictis iam omnibus colligitur, corpori, quod vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus obre-

pen-

pente causa extenuatum est, vinũ dulce cumprimis,& crassum, ac sufficienter coloratum exhibendum esse. Hoc enim euidenter nutrit, substantiamq́; corporis deperditã restituit, & impinguat. Sed corpori obeso ac pingui vina tenuia, odore & sapore iucunda subalbida,& moderatè fortia, magis ex vsu sunt. Sitis restinctioni adhibendum est vinum albũ, tenue ac debile. Hoc enim non refrigerat solum, sed validè etiam humectat: quò fit, vt sitim etiam facilius depellat: & quantò sitis vrgentior fuerit, tantò illud conuenientius sumitur. Ad spirituum verò & virtutum tũ instaurationem, tum roborationẽ, vinum subtile, odoratum, sapore gratũ, colore moderatum, & sufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idque cum pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni sunt, & sine febre, à vinis mediocris substantiæ & sapore dulci, multum iuuantur, & potissimum qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodũ copiosius in libro de attenuante diæta cap. vltimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquam vtilia habentur.

¶ *De vino rubro. Cap. XII.*

SI vinum rubrum nimiũ quandoque bibatur,
Venter ſtipatur, vox limpida turbificatur.

HIC recẽſentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Vinum rubrum nociuum. PRIMVM, ventris cõſtipatio: cuius rei cauſam nõnulli hanc aſsignãt, nempe quod vinum rubrum, ſi cætera conſentiunt, reliquis impenſius tum calfaciat, tum alat: ac caliditatis quidẽ ratione magis deſiccet: ratione verò nutritionis auidius à natura detineatur. Alij verò ad immodicam vini rubri ſtyptici, ſiue põtici aſſumptionem referunt. Hoc enim cùm conſtipandi, denſandi, & aſtringendi vim habeat, non ſolum ægrè in corpus diſtribuitur, ſed aluum quoque ſupprimit.

Faucium exaſperatio. SECVNDVM, gutturis & fauciũ exaſperatio, ſiue raucitas. Eã enim vina quædam impenſe rubra ſiccitate & terrena eſſentia ſua efficiunt. In horum numero vina quoque rubra Brabantiæ reponenda ſunt. *Vinum Laudonium.* Nam & ipſa ſanè ob ſiccitatem & terrenam eſſentiam fauces exaſperant, idq́ potiſsimũ faciunt cùm adhuc muſta ſunt, aluũ tamẽ non cohibent. Muſta enim admodum rubentia ventris ſoluendi vim habẽt, & hoc quidem ex multa terrenæ fœcis

ad-

admistione. Hæc enim propterea quod nitrosa ac salsa qualitate prædita sint, intestina mordicātes & abstergētes alui subductionē moliuntur. Ab eiusmodi igitur dū musta, id est, turbida sunt ac feruent, abstinendum est: Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipsis resoluitur, qui ad cerebrum sublatus, oculos acrimonia sua corrodit atque rubefacit. Idem de mustis quoque Brabantiæ, siue ea rubra, siue alba fuerint, æstimandū est. Causa autem, cur fumus iste mordicet, ex eo est, quòd vinum, vnde dissoluitur, sit mordicatiuum. Oportet enim similem esse defluxum subiectæ substātiæ, vt commen. 14. lib. 1. apho. & com. 2. li. 3. de vict. ratio. in morb. acut. Galenus clarissimè ostendit. In vniuersum, vina crassa pontica siue στυπτικά, rubra vel nigra opportunè ad retentoriæ facultatis ventriculi aliorumque viscerum corroborationem bibuntur: quādo nimirum recrementa vel plura iusto, vel ramentosa descendunt, velut in alui profluuio atque dysenteria contingit, sicuti & vina alba austera, & quæcunque alia adstringentia medicamēta. In eum vsum & fulua vina, prosunt, non tamen simpliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum Hippocrates libro. 3. de vict. ratio. in morb.

acut.aplio.7.& post eum in suis cõmentarijs Galenus manifestè docuerunt. Quibus autẽ venter non facilè concoquit, ijs vina subtilia, vel substantia & colore mediocria, odorata, sapore iucunda, sufficienter fortia, ac stypticitate quadam participantia, conferunt.

¶ *De lethalium venenorum remedijs.*
Caput XIII.

ALlia, ruta, pyra, & raphanus,
cum theriaca nux,
Præstant antidotum cõtra
lethale venenum.

HIC sex referuntur ἀντιφάρμακα & remedia contra lethalia venena, ac venenatorum morsus.

Allium. PRIMVM, allium: quod cum aduersus omne venenorum genus, tum inprimis aduersus vitiosæ ac corruptæ aquæ noxas remedio est. Præsumptum enim, quemadmodum idipsum Dioscorides li.2.ca.145. Plinius lib.20. ca.6.& Constantinus Cæsar lib.12. ca. 30.de agricultura clarissimè ostendũt vires eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atque irritas reddit. Auicenna.2. Cano.cap.123. parẽ facultatẽ & Cæpe attribuit, quo fit, vt sub allio hoc quoque comprehẽdi debeat. Idem.3.1.doct.5. cap.7. ceu theriacen vitiosarum aquarum cæpe commendat,

dat, & maximè quidem si cum aceto sumatur: Nam cæpe, cùm extenuandi, incidendi, cumquè stypticitate quadam abstergendi, & non ignauiter aperiendi vires obtineat, caloreque tertium ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditate ventriculum offendãt, temperat, crassasquè, vt promptius descendant, extenuat. Acetum verò cum ipso permistum, non modò virtutem eius in aquarum tum extenuatione tum penetratione auget, sed à siti quoque, quam cæpe mouere solet, præseruat. Eadem & in allio ratio est: quare post crassæ & turbidæ aquæ potum præcipuè commendatur. Eas enim vt citò descendant, extenuat, & ne ventriculo ac intestinis officiant, venasve obstruant, iuuamentum præstat. Allium præterea, Auicenna. 3. 1. doct. 5. capite 4. teste, iter facientibus contra occurrentis aëris frigiditatem mirificè prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus, varioquè potu vtentibus, vtilissimè præsumitur: id quod Macer lib. 1. capite. 5. hisce etiam versibus innuere voluit:

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarũ nõ lædet potus aquarũ,
Nec diuersorum mutatio facta locorũ.

ALLIVM quoq; cōtra virulentarum bestiarum, serpentiū, & viperarū ictus, & priuatū hæmorrhoi, prodest, ita vt non aliud magis, si cum vino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorū morsus & illitu & cibo valet. Venenatis μυγαλῆς, hoc est, muris arenei morsibus, efficacissimè cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & venenata animalia allij odore fugantur, vt ex illo Vergiliano disticho patet:

Thestylis & rapido fessis messoribus æstu,
Allia serpillūq; herbas cōtundit olētes.

Eius rei causam Aemilius Macer loco paulò ante citato, his versibus exponit:

Hæc ideò miscere cibis messoribus est mos.
Vt si fortè sopor fessos depresserit illos
Vermib⁹ à nocuis tuti requiescere possit.

Porrò cùm fœtor allij, qui id non degustarunt, longè grauissimus & molestissimus sit, et quoq; rei, ne qui sumpserunt, alios offendant, remedium aliquod adhibendum est. Menander itaque è Græcis autor est, allium edentibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extingui. Quidā tradunt, ipsa grauem halitū non esse factura, si quis ab ipsorum

esu

esu crudam fabã insuper mandat. Hieronymus Tragus eandem facultatem viridibus etiam rutæ foliis adsignat. Macer lib. 3. cap. 6. zedoariæ radicem id efficere, his verbis tradit:

Allia quę faciunt fœtorē pellit ab ore.

CAEPE quoq; ex Dioscoridis Anazarbei sententia rabiosi canis morsibus cum aceto, ruta, & melle illitum auxiliatur. Eadem ad verbum ferè mutuatus est Auicenna. 2. cano. ca. 123. Verùm in hoc dissentit, quòd acetũ omiserit, & salem in mellis locum suffecerit. Cępe præterea flatus Venenatorum in cibo discutit atque expellit. Et succus, qui ex eius esu plurimus in stomacho gignitur, peculiari quadam proprietate venenatorum noxas frangere à quibusdam creditur. Cæterum silentio illud hoc loco minimè prætereundũ est, quòd allium, cæpe ac porrũ in cibo non cõueniant, neq; tẽperatis, neq; calidis corporibus. Nam extra hoc, quòd paucissimum & prauum dant alimentum, acrem etiam atque pungentem sanguinem, maximè si crudæ ingerantur, generant: humores tamen crassos tenuant, lentosq; incidunt. In totum, omnia hæc si cruda edantur, peiores quàm cocta succos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. PORRVM Simeon Sethi *Cæpe.*

calidum & siccum in secundo facit ordine. Vrinam cit, & noxium succum creat. Assiduè comestum visus hebetudinem, & capitis dolorem efficit. Stomacho aduersatur. Difficilia inuehit somnia. Neruos, dentes, & gingiuas acrimonia sua lædit, & sanguinem nigrum atque melancholicum generat. Biliosis itaque & melancholicis vitandum est, potissimum si crudum fuerit. CAEPAE ex quarto sunt ordine excalfacientium: earumque essentia crassarum est partium. Si succum exprimas, quod reliquũ est admodum terreæ substantiæ est, eiusque calidæ: At succus aquæ aëreæque caliditatis. Si crudæ edantur, humores in stomacho malos, putridos, & corruptibiles generant, Difficilia & terribilia inducunt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient: In morbis coctæ etiam lethargicos & phreniticos efficiunt, memoriam & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Si verò cum electæ carnis iusculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum percoquuntur, temperant. Si quis tamen crebrius his vtatur, in lienis vitia incidit: Tut⁹ igitur est, eas rarò attingere. ALLIVM, vt Galeno placet, excalfacit quarto

excessu, humitate quidem participat aliqua, sed minore quàm cæpe. Inflationes permutat alterátve. Veterem tussim crudum coctúmve comestum lenit. Asperas arterias clarificat, & screatum prouocat. Aciem oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus libro duodecimo metho. medendi, capite octauo: Est inquit, allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minimè sitim inferant. Sunt qui, parum id experti, existiment maiorem quàm cæpas sitim excitare sed planè errore: cum non modò non maiorem quàm cæpæ, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaque ipse certè agrestium theriacen id appello. Abstinendum tamen, vt paulò ante dictum est, ab assiduo horum trium vsu, & potissimùm cùm is, qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succum pituitosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

SECVNDVM, Ruta: Eius duo sunt genera. Vnum satiuum atque hortense. Alterum montanum syluestréque. Ruta montana syluestrisque in cis damnatur, quòd ex quarto sit Ruta.

ordine excalfacientium & siccantium. Satiua verò cùm ex tertio sit, in cibos magis admittitur. Est autem non solũ gustu acri, sed & amaro. Ex quo sanè etiam digerere atque incidere crassos lentosque humores potest. Ob eam vim & per vrinas euacuat. Quin & tenuium est partium, flatusque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitum cohibet. Discutit atque exiccat strenuè: est enim eorũ ex numero medicamentorum, quę valenter desiccant. Traditur etiam quòd cruda, saleque condita ac comesta, visus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo assiduè vtebantur. Nonnulli & succum eius cum succo fœniculi & melle commiscentes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. verùm cùm acrimonia quædam oculis infesta, succo eius insit, ventilando applicari debet, vt vapor eius tantùm, & non substantia oculos pertingat. Quæcunque autem ruta & per se pro lethalium medicamentorum antidoto valet, folijs tritis, & ex vino sumptis: Contra aconitum maximè & ixiam. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Valet & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum,

num, vesparum aculeos & cantharidas, ac salamandras, canísve rabiosi morsus. Acetabuli mensura succus siue semen è vino bibitur, & folia trita vel commanducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta: Succo verò perunctos, aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs: Serpentésque, si vratur ruta, nidorem fugere. Folia per se præsumpta, aut cum nuce iuglande, aridísque ficubus, inefficaces venenorũ vires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles lib. 9. cap. 6. de historia animalium tradit, mustelam dimicaturam cum serpente, rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus. Ruta quoque cum ficubus & amygdalis dulcibus manè sumpta, à veneno præseruat. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Autor est Plinius lib. 23. natu. histo. capite. 8. eadem Galenus quoque lib. 2. de antidoditis cap. 43. & lib. 2. de aliment. facul. cap. 28. & in libro de cibis boni &

mali ſucci capite. 14. confirmat. De ruta plura leges apud Dioſcoridem libro tertio capite. 43. Plinium libro vigeſimo, capite. 13. Galenum libro. 8. capite. 49. de ſimpl. medicament. facult. Conſtantinum Cæſarem lib. 12. ca. 25. de Agricult. & Simeonem Sethi in Syntagmate.

Pyra. TERTIVM, Pyra: Hæc namq́ue veneni, & præcipuè fungorum malignitatem pellunt abiguntque. Quod quidem de pyris ſylueſtribus cumprimis intelligendum videtur: De eis enim Dioſcorides libro. 1. capite. 132. ita ſcriptum reliquit: Aiunt Fungos, ſi ſylueſtria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 6. cap. 23. Fructus aut folia pyraſtri cum fungis decocta, ſtrãgulantem illam vim auferunt, eſitataque eiſdem auxiliantur. Quod Paulus Aegineta lib. 5. cap. 55. in eum ſcribens modum innuere etiã voluit: Pyra ſylueſtria, aut folia ſimul incocta, vim ſtrangulandi: quæ fungis ineſt, tollunt, eademq́ue in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam, Plinius lib. 23. capite. 7. ponderi & pugnanti ſucco attribuit. Intelligi præterea poteſt & de pyris aromaticis, quæ ſanè cùm ſpiritus fragrantia ſua corroborent, veneni etiam noxam pellunt.

QVARTVM, raphanus: Eius Græci duo faciũt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter raphanus minor dicitur, Germanicè *Radijs*. Gallicè *vne Raue ou Refort*. Hispanicè *Rauano*. Syluestris, Plinio libro. 19. cap. 5. teste, Latinis Armoracia appellatur, Germanicè *Meerädijs*. Satiuus excalfacit ordine tertio, desiccat secundo: Syluestris autẽ in vtroq; efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus contra viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis strangulantur, tam cibo, quàm potu salutaris est, Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, vt ne à medicamentis lædatur. Succus ipsorũ ex aqua acceptus, boletis & venenis resistit. Si verò raphani succo quis manus suas probè illinat, ac confricet, intrepidè & citra periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpijs impositi raphani, eueſtigo ipsos interficiunt, & succus in hoc expertus magis ac fortior est. Si quis præsumpto raphano à scorpio percutiatur, non solum non morietur, sed etiam celerem sanitatem adipiscetur. Raphanus autem ob eam etiã causam contra venena valere dicitur, quòd vomitiones moueat, quibus stomachus à noxijs humoribus expurgetur. Semen quoque vene- *Raphanus.*

nis

nis & venenatis vermibus aduersatur. Contra cerastis morsus, potũ ex vino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calfactione attenuandi atque incidendi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipso superat: quibus rebus pituitã scindit & absumit. Sanguinem acrem atq; pugentem efficit, eoque biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorem crassum ac lentum, &, si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiã generat. Vomitum cieri per raphanum sumptum ante reliquum cibum, dicit Dioscorides lib. 2. cap. 105. vtpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo autem cibo sumptum, ἀνάδοσιν, hoc est, distributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his verbis: *Summo tamen cibo sumi debet, quo magis eius distributionem adiuuet: cùm autem præsumitur, cibum suspendit: quare vomituris commodissime datur ante cibum.* Verùm Galenus lib. 2. de aliment. facul. cap. 70. se mirari ait, tum Medicos, tũ Idiotas, qui raphanos crudos à cœna εὐπεψίας ἕνεκεν, id est, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipsi quidem, inquit, hanc rem experientia satis sibi exploratam esse affirmant, qui tamen ipsos sunt imitati, omnes læsi fuerunt.

Sum-

Sumpti enim post cibum, coctionem non iuuant, sed impediunt potius. Subinde enim eructant, ventriculum probè claudi non sinunt, caput vaporibus replent, eique grauitatem inducunt. Minus tamen officiūt, qui exigua copia â cœna cum sale & acito ingeruntur. Inde εὐφυΐαν καὶ τὴν διάνοιαν εὐεπίβολον, id est, bonam ingenij habitudinem ac industriam homini, mentéque quæ rectè ac perspicuè percipiat, atque intelligat, efficere tradunt. Dioscoridi sensuum etiam aciem excitant. Lienem extenuant, iecinori & lumborum doloribus prosunt. Nonnulli quoque cum oximelite vomendi gratia propinant, multamque educunt pituitam, & à febre quotidiana sæpe & quartana liberantur. Folia, si parua copia sumātur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam, quę collapsa fuerit, excitandā accommodata sunt. Plura de raphano Dioscorides atque Galenus locis paulò antè citatis, Plinius lib. 20. cap. 4. Constantinus lib. 12. de agricul. ca. 22. & Simeon in Syntag.

QVINTVM, Theriace. Hęc enim tota substantia sua tam brutis, quàm ratione præditis animalibus contra omne veneni genus auxilio est, neminemque pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ homi- *Theriaca.*

minem solent interimere, cõmorsum hac statim epota antidoto periisse, memoria est proditum. Nullus eadem præsumpta, haud multò pòst morsu impetitus, belluæ veneno, ceu illam superante interijt. In pestifera etiam lue, solum hoc antidotum malo correptis prodesse adeò hactenus visum est, vt nullum aliud præsidium tanto malo resistere fuerit idoneum. Namq; pestis tanquam & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimit, verum ciuitates quoq; totas depascens, malè conficit. Quippe praua quædam aëris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines cùm respirationis necessitate periculum euitare nequeant, ipsum aërem veluti venenum quoddam ad se per os attrahunt. Theriacen autem in eiusmodi aëris statu præsumentes, neutiquã à malo corripiuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aëris inspirati malitiam inalterans, mutansq;, vt quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniurijs securum facit, vt nec à deleterio quopiam possit infici. Consimilis ferè virtutis est & aliud quoddam antidotum quod ab eius, cui in frequenti vsu fuit, nomine, Mithridatium appellatur. In qualitate enim atq; efficacia theriacæ

proxi-

proximum est, parumq́; differunt, nisi fortè quòd theriacæ pauló calidior, & contra serpentum venena potētior est. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum præsumentem, ob firmam corporis constitutionem ex illo præparatam, non potuisse veneno poto interire. Cùm enim bellum aduersus Romanos gerens, à Pompeo victus, in extremis medicamenti veneno sanus mori cogeretur, medicamēto epoto, eoq́ue copioso, ipse quidem non interijt: filiæ autem ob eximium erga patrem amorem, cum eo mortem volentes oppetere, eiusdem medicamenti potu subito conciderunt. Deinde cum mortem ille obire statim non posset, veneno propter antidotum pręsumptū inefficaci, vocato quodā ipsius amico nomine Bistoco, iniunxit ipsum vt iugularet. Atq; sic medicamenti opus ferro absoluens, mori ipsum violenter coēgit. Hęc fere Galenus in libro. de Theriaca ad Pisonem cap. 2. & 8. & 28. Lege plura apud eundem in lib. de vsu Theriacæ ad Pamphilianum per totum, & lib. 1. de antidotis cap. 16. & Auicennam. 6. 4. tract. 3. cap. 1. & 6. 4. tract. 1. cap. 5.

SEXTVM, nuces: nempe iuglandes, quas nōnulli etiā regias appellāt. Hæ multo sane in vsu sunt. Cum ruta *Nuces.*

& ficis præſumptæ, & à ſummo cibo, lethalibus venenis aduerſantur: nec minus ſi à veneni hauſtu comedantur. Largius eſitatæ latos lumbricos pellunt. Cùm cæpa verò, ſale & melle, canis hominiſq; morſui conferunt. Et hoc de aridis cùmprimis intelligendũ eſt. Alimentum porrò, quod corpori præbent, exiguum eſt. Aridæ viridibus ac humidis peiores habentur: vnguinoſiores enim, magiſq; pingues ſunt, itaque facilè etiam in bilem tranſeunt: & quò diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc ſanè concoctu difficiles, & ſtomacho, præſertim bilioſo inutiles fiunt, atque bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tuſſientibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idq; cùm à cibo ſumuntur, linguæ παράλυσιν inducunt, & in ore inflammationes & vlcera pariunt. Stomacho meliores fiunt, ſi cũ caricis edantur Ad vomiſsiones ieiunis in cibo vtiles. Cæterùm quæ virides adhuc ſunt aque humidæ, neque adſtringentis qualitatis, neque oleoſæ conſpicuè participes, ſed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ ſtomacho minus nocent: dulciores enim ſunt, faciliuſq; cõcoquuntur, & multò

ma-

magis, quando & ipsæ cum caricis mā duntur. Humidæ præterea aptæ ad deiectionem sunt, siccæ verò minus. Plerique autem ventris subducendi gratia cum caro etiam ipsas præsumunt: in quem virides sunt accommodatiores, vt quæ adstringētis qualis minus sint participes. Quin & siccarum quoque, si prius (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerit maceratæ, facultas viridibus est adsimilis. Ad hæc viridium nuclei depellati atq; torrefacti aliquātulum, si à reliquo cibo commanducentur, ciborum in corpus distributionem adiuuant. Et sic patet in vniuersum, corporibus sanis nuces virides magis quàm siccas conuenire. Plura Dioscorides lib.1.cap.140. Plinius lib. 23.capite.8. Galenus lib.2.de aliment. facult.capite.28.& Simeō Sethi in Syntagmate.

¶ *De Aëre. Caput XIIII.*

LVcidus ac mundus sit ritè habitabilis aër,
Infectus neq; sit, nec olens fœtore cloacæ.

HIC agitur de prima re non naturali nempe de Aëre: cuius, vt Galen. libr.9. cap.14. metho. meden. & in arte medicinali capite.85. testatur, nulla est euitandi

tandi ratio. Nam in aëre nos ambien-te semper versari, comederéq; ac bibe-re, & vigilare, & dormire est necessa-rium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur cau-sæ sine qua non obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri potest, quàm optimo habitemus. Quod vt recte cõ-sequamur, quatuor eius notas hisce versibus expressas diligenter conside-remus oportet. Quarum prima quidẽ est, vt sit lucidus, clarus, minimeque crassus, aut nebulosus. Crassus enim & obscurus humores confundit, tur-bidusq; ad cor descẽdit: quo fit, vt spi-ritus etiam turbidi ac crassi, tum cor-pus pigrum ac languidum reddentes, tum animam quoque cõtristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis viuidum ac iucundum, minúsve circa voluntarios motus pigrum reddit ho-minem, quàm si in lucido ac claro ver setur aëre, aut mane surgat. Secunda, vt sit mundus, hoc est, exquisitè since-rus ac purus, nullisq; vaporibus inqui natus. Impurus namq; iuxta qualitatẽ & naturam illius, quod ipsi admisce tur cordis temperaturam variat atq; immutat, quemadmodũ idipsum Hali Roboam comment. 16. in lib. 3. Artis Medicinalis Galeni ostendit. Tertia,

ne sit infectus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorũ multitudine refertis, sicut in prælijs contingit. Nam hunc pestis ferè subsequitur. Inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ: Sub qua sanè comprehenduntur & particulares aëris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur: nempe latrinarum, cœni, sterquiliniorum, fouearum, culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si linum insuper aut cannabis in eis putrescit. Quando enim aër huiusmodi sordibus inquinatus in corpora ingreditur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, viarum spiritus obstructione facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauans. Huiusmodi ergo aër omnib. ex æquo ætatibus, omniq; temperaturæ noxius est: sicut è diuerso q purus omnino est, nulli non ætati est vtilis. Hinc non temere Auicẽ. 2. 1. doc. 2. sum. 1. cap. 2. in hunc propè modum scriptũ reliquit: Aër quidem optimè tẽperatus & clarus, qui nihil prorsus admistum est alienæ materiæ, quæ tota substãtia spiritus tẽperaturæ cõtraria sit, sanitatem non efficit tantũ, sed

etiam conseruat. Contrarius verò, effectus producit cōtrarios. Verùm quo prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est Aerem pro tuēda bona valetudine duobus modis esse necessarium: Primo quidem ob spirituū & caloris innati refrigerationem: Deinde verò ob fumidi excrementi, spiritibus ac calori innato molestiam exhibentis, expulsionem. Quemadmodum enim externum ignem sine aëris euentilatione suffocari atque extingui videmus, ita etiam de spiritibus & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per assiduam inspirationem & transpirationem calor naturalis refrigeretur, ac quasi ventiletur, necesse est spiritum perire: Aëre enim indiget nutriente, conseruante, temperante, atque depurante siue segregante. Nutritio ergo, conseruatio, & temperatio caloris innati fiunt per aëris attractionem. Depuratio per eiusdem expulsionem. Ac puriores quidem fiunt asperæ arteriæ dilatatione, quàm διαστολὴν Græci nominant: ea enim aër frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera verò eiusdem arteriæ accidit contractione, συστολὴν Græci vocant, qua certè, quod ex humorum deustione in toto animante contra-

ctum

ctum velut fumidum est excrementũ, expellitur. Aër itaq; qui sic attrahitur, si fœtidus & impurus fuerit, calorem innatum atque spiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi potest, facillimè infici corda venenato aëre. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus est aër optimæ essentiæ, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistum habeat, neque turbidus, aut nebulosus appareat. Qui enim talis existit, humores conturbat, & , vt antea etiam dictum est, animam contristat. Sed sit exquisitè purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndique lustretur, & cui fumi, pulueres, & nebulæ admistæ nõ sint. Et qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa σάρδεις, & Hierapolin, alibiq; in multis terrarum locis visitur. Nec qui ex cloacis quæ vrbem, aut numerosum exercitũ purgent, vitium contraxit. Nec qui ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine, aut fimo coinquinatur. Nec qui ob stagnũ, vel flumen vicinum nebulosus est. Nec qui editis vndiq; montibus in cauo loco, siue valle conclusus nullum recipit perflatum. Suffocans enim putrisq; est, similis ei, q in domib. quibusdã est in-

clusus,in quibus ob putredinē, & perflatus defectum, plurimus aceruatur squalor ac situs. Proinde omni planè ætati noxius est,& vitandus,quemadmodum & quilibet inclusus. Hæc ferè Galenus lib. 1. capite. 16. de sanitate tuenda. In pestilente tamen ambientis constitutione,ob generaliorem putrefactionem, inclusus cōuenientior existit: vnde per id tempus domi manere, fenestrasque occludere oportet, ne quà pestilens aër ingrediatur. Quod si cui tamen eas aperire placuerit, curandum inprimis,vt sint versus Orientem, aut Septentrionem constitutæ: idq́ꝫ fiat à Sole iam aliquot horis orto. Calor enim Solis citius irrumpens caliginem atque putredines aëris dissipat, omnemq́ꝫ crassitudinem eius attenuat. Ad postremum vero cauēdum etiam, ne vel minimum quidem aër in qualitatibus suis tam actiuis quā passiuis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate, & siccitate,excedat. Si verò talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra moliendum erit, vt qualem esse expedit,præparetur. Id autem qua ratione fieri posit, Galenus libro.9.methud.meden.capite.14. & Auicenna.2. 1. doct.2.Sum.1. capite.6. 7. 8. & 9. copiose admodum docent.

¶*De nimia vini potatione.*
Caput XV.

SI nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina.

Præceptum hoc loco de ijs traditur qui mane ob pridianum vini potum ægrotant: nempè vt tum quoque ipsis paulum vini propinetur. Porrò largior vini inuitatio, quæ vltra quàm satis est, ac multam in noctem producitur, ebrietatem nonnunquàm, sæpe sitim matutinam, aliquando verò immodicam etiam corporis excalfactionem suscitare solet. Siquidem excalfactionem, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes, oleoque incendium restringueres. Si ebrietatem cum nausea quadam, nihil incommodauerit, si etiam paulùm eius manè propinetur. Sic enim facile vomitus elicietur, ventriculusq; à bile & pituita, cæterisque prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeóque crapula quum omni eius noxa discutietur. Vomitum enim præstare iuuamentũ, vt stomachus à materiebus humoralibus euacuetur, autor est Auicenna. 4. 1. capite. 13. pro-

batq; vomitum bis fieri in mense continuis duobus diebus, ex authoritate Hippocratis in libro de diæta salubri, & in libro de insomniis, nimirum vt secundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem.3.1.doct.2.capite.8. non parum emolumenti ex eo cōsecuturum adserit, si quis semel in mense inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maximè ab ægritudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses Tract. 4. ad Soltanum Babyloniæ hanc sententiam ceu erroneam iis conuellit verbis: Nocet, inquiens, ebrietas omnis, & maximè assidua. Errauit ergo qui esse putauit vtilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam à Guilielmo Placentino libro primo capite octauo de curatione morborum, & à Gordonio particul.2. Lilii, capite vigesimo primo, & à Valesco libro primo Philonii capite octauo redarguitur, vt quibus præseruari, quàm curari melius esse videatur. De vomitu plura infrà capite.107. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quòd bibere illud non consueuerit, oblæditur, huic & mane, quo adsuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, vt ex vini sumptione minorem læsionem sentiat.
Nam

Nam à consueto, vt est apud Hippocratem libro.2.aphor.50.minor fit læsio. *Si verò nocturnam vini potationem manè sitis excipiat*, ea mendosa est, & curatur quidem sumptione vini sed magis tamen aquæ. Cæterùm minimè ignorandũ hoc loco, ab assidua & quotidiana ebrietate summoperè omnibus tam firmis, quàm imbecille cerebrum habentibus, ex æquo cauendum esse. Frequens siquidem ebrietas, quemadmodum.3.1.doct.2.capite.8. Auicenna testatur, sex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primò namque iecoris εὐεξίαν, hoc est, bonum habitum dissoluit. Vinum enim immoderatius sumptum calorẽ eius naturalem vel obtundit, vel resoluit atque debilitat, adeò vt facultatem amittat sanguificam, & aquosas humiditates ὕδρωπα efficientes pro sanguine generet. Vel hepar ipsum vnà cum humoribus eius adurit: quã sanè rem magna ex parte sequi solet, vel ἐλεφαντίασις, quæ est Arabum lepra, vel mania. Deinde assidua fumorum è vino sublatione bonam etiam cerebri constitutionem destruit: Calidum quidem phrenitidi, aut maniæ, frigidum verò epilepsiæ, lethargo apoplexiæ, aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens.

Ebrietatis incommoda.

Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam vini perpotationem sequitur, atque inde sanè accidit vt bibacibus & frequenter inebriari solitis, caput, manus, ac reliqua membra propè omnia tremula efficiantur, idque non tantùm in senio, cuius maximè proprium hoc vitium est, sed in cruda quoque viridique senecta, & quandoque etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis vitia, nempè conuulsionem, ac paralysin adducit. Vbi enim immoderatius sumitur vinum, vt quod calidam habeat temperaturam, facillimè eos replere solet. Talis siquidem natura promptè omnia subintrat, præsertim quum non admodum crassam substantiam habuerit. Substantiæ igitur copia vinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. libro quinto aphorismor. teste. Vinum etiam frequenter in ventriculo acescit, vnde non minimum læduntur nerui. Ex defectu præterea concoctionis vinum sæpe conuertitur vel in crudas atque aquosas humiditates, quibus laxati nerui resoluuntur, vel in frigidos, crassos, & glutinosos succos, quibus iidem obstructi aut distenduntur, aut contrahuntur. Quinto, Apoplexiam procreat: pituitoso enim, hoc est, frigido, crasso, lentoque

quéhumore, quem temporis tractu generat, adeò principalissimos cerebri ventriculos vna vice & cumulatim replet, vt subito omnes corporis particulæ motu simul ac sensu destituantur. Sexto verò repentinam sæpe mortem adfert: locis enim spirationis vini, vel inde generatarum humiditatum multitudine vehementer coarctatis atque impeditis, ebrius stertendo & dormiendo suffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro.3.de temperamẽtis, in eum scribens modũ confirmat: Vinum, inquit, non semper animal calfacit, æquè vt nec oleum flammam accendit, tametsi aptissimum est ignis nutrimentum. Imo si imbecillæ & exiguæ flammæ confertim multum oleum infundas, suffocabis eam, prorsusq; extingues potius, quàm augebis. Sic igitur & vinum, vbi plus bibitur, quàm vt vinci possit, tantum abest vt animal calfaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quippe apoplexia, & paraplegia, & quæ Græci Caros, & comata vocamus, & neruorũ resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani immodicum vini potum comitãtur: quorum vnumquodque frigidum est vitiũ. Hæc ille. Quanq̃ vero à nobis hactenus dicta mala vino immoderatius sumpto accepta

ferenda sunt, non parum tamen conferre existimandum est, si modice bibatur. Auicēna loco suprà citato quinque eius recenset commoda. Primo namq́; calore & subtilitate substantiæ, tum conuenienti quoque & occulta proprietate facilem efficit ciborum, quibus permiscetur, in omnia membra distributionem: Vnde elegantissimè ab Hippocrate in libro de alimento ὄχημα τῆς τροφῆς, hoc est, alimenti vehiculum nuncupatur, Idq́; meritò sane: neq; enim ex vētriculo in venas, quæ sunt in hepate multæ & angustæ, succus facile transmitti posset, nisi aliquis ei tenuis & aquosus humor, tanquam vehiculum, permisceretur. Deinde eadem etiam ratione phlegma incidit atq; resoluit, meatuum obstructiones aperit, adeoq́; naturam ipsam ad excretionem incitat. Tertio flauam bilem per vrinam, sudorem, excrementa, & transpirationem insensibilem, ἄδηλον αἰσθήσει διαπνοήν Græci vocant, expellit: idq́; intelligendum maximè de vino tenui, subrubeo, siue albo, per naturam debili, vel abundè diluto. Potentia enim flauam bilem augent potius, quàm expellunt, quòd insita quadam vi in eam facile commutentur, & hepar, vltra quàm satis est, calfaciant. Quartò atram bilem, quæ
crassa

crassa & tardi motus est, per proprios meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os ventriculi nullo negocio deducit, eandemq́ꝫ è corpore tandem vna cum fæcibus exigit. Quinetiam melancholiæ noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrarijs reprimit ac tollit. Melancholia siquidem tristitiam, timorem, pusillanimitatem, & auaritiam: vinum verò lætitiam, audaciam, magnanimitatem, & liberalitatem parit. Quintò medetur omnibus modis seu specieb. lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos, tantumquе non exolutos, abundè reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, neruis, chordis & iuncturis insidentes aut eximit, aut certè minuit. Adhæc, in arefactiua lassitudine, re ita postulãte, velociter humectat, præsertim si dilutum fuerit. Præstat præterea & alia quàmplurima commoda. Galeno enim teste lib. 3. de temperamen. cap. 3. omnium celerrimè nutrit: nam vt adsimiletur, mutationem desiderat minimã. Calorem & spiritum naturalem corroborat, totum corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiã remouet, libidinem incitat, præq́ꝫ omnibus

aliis potibus concoctionem semicrudorum humorum in quauis corporis parte adiuuat, &, vt vnico verbo rem totam perstringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorem: vnde abstemii, si cætera æquabiliter se habeant, reliquis sunt effœminatiores.

¶ *De meliore vino. Caput XVI.*

GIgnit & humores melius vinum meliores,
Si fuerit nigrũ, corpus reddet tibi pigrum.
Vinum sit clarumq́ꝫ, vetus, subtile, maturum,
Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

HIC docetur imprimis, ex meliore vino meliores humores procreari, neque id sanè immeritò. Nam quantò præstantior humorum materia fuerit, tantò ex ea etiam meliores humores gigni, rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu torpidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cùm reliquis sit crassius ac terrenæ naturæ magis particeps, spiritus etiam crassiores inde produci necesse est. Similem esse oportet defluxum subie-

ctæ substantiæ, vt locis suprà aliquoties citatis Galenus autor est. Iam verò spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrum reddunt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione vini.

PRIMVM, vt sit clarũ: hoc enim vtpote subtile, spiritus etiam claros ac subtiles generat.

SECVNDVM, vt sit vetus: Nouũ enim siue mustũ (si cætera consentiant) facilius inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia quædam adfert incommoda, de quibus infrà capite. 26. Neque ita tamen hoc intelligendum venit, vt nobis ad modum vetus eligendum videatur. Tale enim iuxta Auicennæ sententiã 3.1.doct.2.ca.8.inter medicamenta potius, quã potus reponendũ est. Maior siquidẽ ei corporis ad caliditatẽ & siccitatem alterandi, quàm alendi facultas inest. Alimentum enim quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est: eò quòd à fæcibus & viriditate, quibus permistum & confusum fuit, iam repurgatum, seq; ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinũ namq;, sicuti lib. 8. cap. 14. de simpl. medicam. facult. à Galeno scribitur, ex secundo est ordine excalfacientiũ: *Vinum vetus.*

ſed quod admodum vetus eſt, ex ter-
tio: ſicut muſtum, quod vocant ex
primo. Caliditati eius proportione reſ-
pondet ſiccitas.

TERTIVM, vt ſit ſubtile: tale e-
nim ſpiritus procreat multos atq; ſubti
les: cũ è diuerſo craſſum craſſos generet.

QVARTVM, vt ſit maturũ, non
auſterum, ſiue ſtypticum. Auſterum
namque vinum, quemadmodum com-
ment. 8. lib. 3. de vict. rat. in morb. acu.
Galenus atteſtatur. excretiones om-
nes cohibet. Quare lædit ea corpora,
quibus per vrinas expurgari eſt opus,
lædit quoque ſuperiora omnia. Sed ta-
men ipſa aſtrictionis ratione omninò
iuuamentum præſtat ægritudinibus
inteſtinorum. Verùm huiuſmodi aſtri-
ctionem labefactat. exoluitque ſi aqua
temperatum fuerit.

Dilutum QVINTVM, vt ſit dilutum Vi-
nũ enim cùm diluitur, hoc eſt, aqua tē-
peratur, remittit fumoſitatem ſuam,
atque ob eam rem minus cùm caput
grauat, tum inebriat. Sed hoc ipſum
de vino ſubtili potiſsimum intelligen-
dum videtur, Nēpe craſſum diluendo
ſubtilius ac magis fumoſum efficitur,
atque ob id citius inebriat. De eo igi-
tur Auicennam intellexiſſe cenſendum
eſt. 3. doct. 2. capite. 8. dum inquit: Mi-
xtum velocius inebriat.

SEXTVM, vt infundẽdo quasi subsiliat: & est vna de boni vini conditionibus, de quibus ca. 10. dictum est.

SEPTIMVM, vt modicè sumatur: Vinũ enim modicè sumptum acuit ingenium. Excitat enim vini calor inuemendi vim, quæ torpet nonnunquam in ieiunis. Extat hæc sententia libro de disciplina scholarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, ca. 2. Vinum, inquit, modicè sumptum intellectui videtur conferre acumen, non autem modicè sumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda bona valetudine eligendum esse vinum ætate medium, clarũ, rubedine nonnulla participans, odoratum, sapore æquale, ita vt non acre sit, nec acutum, neq; dulce, nec fumosum, neque crassum, neque subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neque excellenter potens, neque plus æquo imbecillum, sed medium, natum in colle aperto meridiem spectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc ferè Auicenna loco citato. Porrò circa vini vsum pro ætatis ratione tres notandæ sunt regulæ. Prima, ne pueris detur vinum in po-

Vergi. 2. Georg. Apertos Bacchus amat colles, &c.

tu: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni addas. Quippe quòd haustum & humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humido calidóq; temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atqui neq; repleri his caput est vtile, nec supra quàm par est humidos calidosq́ue fieri: quoniam eò iam caloris humorisq́ue peruenerunt, vt si paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modum excesserint. Cùm autem sit omnis excessus fugiendus, maximè hunc fugere expedit, ex quo non corpori modo, verumetiam animo damnum accedit. Galenus libro. 1. capite. 15. de sanita. tuenda. Secunda, vt seni detur, quantum citra dispendium valetudinis ferre queat, hoc est, quantũ appetit genuina ac regulari appetẽtia. Quẽadmodum enim ocreæ veteres, aridæ, & corrugatæ oleo, ita corpora senum vino electo, quale est Bellouacense, reficiuntur ac reuocantur. Senibus enim cùm exãgues & frigidi sint, vnum illud maximum cõmodum ex vino accedit, quòd ætatis frigiditatẽ ad symmetriam & mediocritatem caloris reducat, tristitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat: & soporem, quò ferè destituũtur, reuocet: obstructiones item, quibus iidem obnoxij

sunt,

ſunt, tollat. Sanè vinum ſicuti pueris alieniſsimum, ita ſenibus aptiſsimum eſt. Galenus libro.5.de ſanita. tuenda, cap.7. Tertia, vt iuuenibus non exhibeatur niſi temperatè. Nam, vt Galenus, inquit, libro.1. de ſanitate tuenda cap.15. Neque iam adultis vinum, niſi modicè ſumptum, exiſtimandum eſt vtile eſſe: quod videlicet & ad iram & ad libidinem præcipites facit, & partem animi rationalem hebetem turbidamque reddit. Cæterùm his ipſis ad bilis excrementa vel mitigãda, vel expellenda, eſt ſane non inutile. Corpus corroborat, & ingenium ob ſubtilium & tenuium ſpirituũ copiam exacuit. Plura Plato.lib.2. de legibus, Seneca libro.2.cap.20.de Ira, & Galenus in libro, quòd animi mores corporis temperaturam ſequantur, ca.10. *Vinũ eſt lac ſenũ.*

¶ *De Ceruiſia. Caput XVII.*

NOn acidum ſapiat ceruiſia, ſit benè clara,
Et granis ſit cocta bonis, ſatis ac veterata.

Hic quinque traduntur notæ eligendæ ceruiſiæ.

PRIMA, vt nõ ſit acida: hæc enim vẽtriculo inimica eſt. Acetũ nanque, quẽadmodũ commẽ.39.li.3. de victus rat. *Acetum.*

in morb. acut. Galenus docet, suapte natura neruos offendit, idque sanè experimentum testatur, & demonstrat ratio. Nempe exangues sunt, & ideò frigidi facileq; ab iis: quæ refrigerant simul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis, Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus: sed substantia aceti, quòd tenuium est partium, in eorum mergitur profundum: atque in omnes ita irrumpit partes, vt ne minimum quidem ex eis illæsum maneat: Sic igitur acetum neruosos offendit partes. Ventriculus autem neruosus est. Ergo, &c.

SECVNDA, vt sit clara: turbida enim impinguat quidem, sed vrinarum meatus obstruit, atque ob id calculosis plurimum nocet, flatus gignit, difficilem atque breuem spirationem efficit, & pituitam auget.

TERTIA, vt sit cocta ex bonis, ac validis, & minimè corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, vel auena: quãto enim grana meliora fuerint, tanto & meliorem inde humorẽ gigni par est.

QVARTA, vt sit bene ac perfectè cocta Hęc enim melius cõcoquitur, & naturæ conuenientior existit. Male verò cocta, ventris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

QVINTA, vt sit vetus, & à fœcibus repurgata. Recẽs enim prǽterquã quòd iisdem malis, quibus male cocta obnoxia est, stranguriam etiam facit. Plura infrà cap. 46.

De vsu ceruisiæ. Caput XVIII.

DE qua potetur, stomachus non inde grauetur.

HIC vnicum de ceruisiæ vsu preceptum traditur, nempe vt modicè sumatur, neque ea stomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex ceruisia quàm vino deterior est, & diutius perdurat, quòd crassior, concoctuque difficilior sit, quàm vinum. Fumi namq; crassiores inde ad caput eleuantur, quàm ex vino: quare tardius etiam discutiuntur. Ex quo sanè loco sequitur etiam, in principio prandii vel cœnæ potum à ceruisia vtilius, quàm à vino inchoari. Ventriculus etenim ante cibi sumptionem vacuus & nutrimenti indigus è proximis haud dubiè visceribus attraxit. Illa verò, vt copiosè admodum lib. 3. de facul. natu. cap. 13. Galenus docet, nihil præter superfluitates & excrementa retribuisse certum est: quod fit, vt superfluitatibus iam atque excrementis abundet. Quæ certe potissima causa

est, cur in maxima fame Medici consulant, vt ante cibi sumptionem vomitus eliciatur: quo nimirum superfluitates illæ à ventriculo attractæ euacuentur prius, minimeq; cum χυλῷ misceantur. Si igitur in principio mensæ biberetur vinum, quo natura præcipuè delectatur, quodque auidissimè ab ea quæ visceribus inest, trahendi vi rapitur: superfluitates à ventriculo attractæ vna cùm vino in omnia statim corporis membra non sine sanitatis dispendio distraherentur. Atque ob hoc fortassis Ioannes Matthæus de Gradi. consilio. 90. non in principio solùm mensæ, sed in maxima quoque siti, & post quamlibet actionem fortem ac vehementem à vino abstinendum censet: quippe quod ita sumptum incoctum adhuc ac crudum ad neruos facile penetret, atque ibi in acetum commutetur. Ceruisia verò vtpote crassior, & ad concoctionem pertinacior, non tam auidè rapitur: quare ab ea potus in principio prandij vel cœnæ vtilius inchoatur. Ceruisia humores etiam orificio stomachi incidentes abluit, & sitim, quæ ex nimia vini potatione timetur, præterea & quamlibet aliã mendosam, coërcet ac reprimit.

¶*Quæ victus ratio quolibet anni tẽpore fit vtilis. Caput XIX.*

TEmporibus veris modicũ
prandere iuberis,
Sed calor æstatis dapibus
nocet immoderatis,
Autumni fructus caueas ne sint
tibi luctus,
De mensa sume, quantum vis tẽ
pore brumæ.

Hic pro singulis anni temporibus conueniens instituitur victus ratio: Et primò quidem de Vere agitur. Verno siquidem tempore modicè prandendũ est, id est, paulum cibo demendum, adijciendumq; potioni, Cornelio Celso libr. 1. capite. 3. & Auicenna. 2. 1. doct. 2. cap. 6. testibus. Hyeme enim ob temporis gulositatem, exercitij paruitatem, & resolutionis prohibitionem, humores crudi maximeque phlegmatici ex temporis proportione generati in interioribus corporis ob ambientis aëris frigiditatẽ, siue ἀντιπερίστασιν, aduenantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit: Quare natura per id tempus plurimum circa illorum concoctionem occupata est. Si itaque in vere magna daretur cibi copia, natura impedita à

prædictorum humorum concoctione diuerteretur, vtpote humoribus, & magna ciborum copia plus æquò grauata: vnde relicti in corpore humores crudi & incocti facile in membrũ aliquod decumbẽtes ægritudinẽ inducerent. Quare summoperè cauẽdum est, vt id temporis cibo nonnihil dematur. Ciborum enim diminutio ab ægritudinibus veris maximè præseruat, Auicenna ibidem teste. Et hoc quidem de adulto & extremo vere intelligendum. Nouum enim hyemi adsimilatur, vnde & hyemis ritu per id tempus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referto. Corpore namque in humoribus temperato cibus iuxta coloris innati, atque eius, quæ à corpore fit resolutionis proportionem exhibendus est: ablata enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates libro.1.apho.15. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis.

Aestatis cibus. SECVNDO, de æstate: nẽpe quòd immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem virtus concoctrix tũc de-

debilis existit: Calor enim innatus, qui omnium operum naturalium causa est, propter extrinsecus circumstantis coloris excessum, ad sibi affinem extrà protenditur, atque ita contingit dissolui ac dissipari eius substantiam: ob hoc igitur debilior redditur, quàm vt multum cibum cõficere queat, Galenus comment.15.lib.1.apho. Vbi minimè tamen silentio prætereundũ est, ob maximam humiditatum corporis tam substantialium, quàm nutrimentalium, quæ per æstatem fieri solet, difflationem, plurimum quidem ac crassius alimentum exhibendum esse, si virtus concoctioni sufficeret. Verùm cùm vno eodemq; tempore multum conficere non sufficiat, parum de eo ac sæpius exhibendum est. Id quod cõment.17.lib.1. aphorismo. Galenus his significauit verbis: Aestiuo quidem tẽpore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, vt qui sunt dissoluti, & vires habeant imbecilles. Idem Cornelius Celsus libro.1. capite.3. sic scribens confirmat: Aestate vt sępius cibo vtendum, sic exiguo est. Quanquam verò cibo nõnihil per æstatem demendum est, potioni tamen adijciendum videtur. Maxima siquidem tum fit difflatio & exiccatio cor-
po-

poris, & calor humidum longè exuperat, vnde maior etiam sitis exoritur. Elixis itaque frigidisque cibis, ac potione tum multa, tum diluta vtendum. Vinum verò purum ac vinosum, vt quod facilè inflammetur, & violento æstu vehementem calorem incendat, vitandum.

TERTIO, de Autũno: vt scilicet in eo à pomis ac cæteris autumnalibus fructibus, nimirum vuis, persicis, ficubus, & similibus abstineatur, vel parcè saltem de ipsis assumatur; ob ebullitionem enim quam corpore & humoribus faciunt, sanguinem nimis fluidum & putrefactioni accommodum generant, idque maximè in ventriculo impuro & corporibus κακοχύμοις, qualia per autumnum sæpius occurrunt: quæ ob id etiam malis corripiuntur ægritudinibus, cuiusmodi habentur imprimis variolæ, morbilli, & pestilentes. Quod palam etiam Paulus Aegineta libro.1. capite.53. ita scribens attestatur: Poma in autumno affatim assumere noxium est, vt quæ non copia tantùm obsint, verumetiam vitiosos procreent humores & inflationes. Etenim præstantissima, nempe ficus & vuæ; flatus pariunt corrumpuntque cibos, nisi ante alios præsumatur: ita verò

neq;

neque infiant neque corrumpunt. Caeterum qua exactior victus ratio per autumnum habeatur, vnicè hoc omnibus, qui ſanitatis tuendæ curam ſuſceperint, cauendum eſt, quemadmodum libro quarto ad Alman. capite. 26. Rhazes præcipit, ne famem vel ſitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autem bibendum eſt paulò liberius, non tamen immodicè, ceu in æſtate, dilutum: nempe vt corpus humectet, & calorem reprimat. Quod enim aqua immodicè temperatum eſt, calorem obtundit, inflationes ac inde colicos cruciatus procreat. Minus etiam eius quàm per æſtatem ſumendum eſt. Siquidem natura tunc imbecillior exiſtit, quàm vt magnam vini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenum in libro de cibis boni & mali ſucci, cap. 3. pulcherrima quædam ac vtiliſsima de horæis fructibus præcepta, quem ſanè locum, quia valde eruditus eſt, hic integrum ſubijcere placuit. Pater meus, inquit, geometriæ, architectoniæ, aſtronomiæ, arithmeticæ, logiſtices ſtudijs plurimum valuit. Maximeque omnibus, quibus erat notus, ob ipſius iuſtitiam, modeſtiam, bonitatem, vt quiuis ex philoſophis, admirationi fuit. Is cùm puer

ipſe

ipse adhuc essem, eam mihi victus rationem instituit, vt nullis per id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi verò adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rei rusticæ studiosus concessit, ego verò doctrinæ studijs ardentius quàm cæteri condiscipuli die noctuque operam dabam. Sed cùm per totum id tempus, quod ὀπώραν vocant, horæis, hoc est, temporarijs vel fugacibus fructibus vnà cum æqualibus meis vberius vsus essem, adueniente autũno, acuto morbo correptus sum, venamq́; incidere opus fuit. Cũque ergo in vrbem pater reuerteretur, ad me obiurgãdum se cõuertit, eiusq́; generis victus admonuit, quo eodem suadente, vsus antea fueram, vtque ab illo imposterum minimè discederem, vitaremq́; sodalium incontinentium consuetudinem præcepit. Tum sequenti etiam anno operam curamq́; adhibuit, vt sobriè viuerem, atque horæos fructus cum moderatione gustarem. Atque ita in eo anno qui erat ætatis meæ vndeuicesimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater excessisset è vita, ipsæq́; vnà cum eiusdẽ ætatis amicis operę fructus ad satietatem sumerem, in ægritudinem superiori cõsimilem incidi, vt tunc quoq; sanguinis missione opus esset, Deinde verò

rò vel singulis annis, vel alternis nonnunquam, ad octauum vsque & vicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cumque tunc temporis periculũ esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo transuerso annexum est, abcessu corriperetur, ab esu horęorum omnium mihi penitus abstinendum proposui, exceptis ficubus, vuisque omnino maturis, quas nec intemperanter vt antea, sed cum moderatione sumebam. Quã sanè victus rationem, cùm quidam ex sodalibus natu me duobus annis maior comprobaret, curam ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditatesq; omnino vitaremus, ob idque ad hanc vsque diem multos iam annos, incolumes viximus. Reliqui quoque ex amicis, qui me hortante exercitatione vsi sunt, moderateque cibũ sumpserũt, rectè omnes semper valuerunt, sed alij quidẽ à quinto iam & vicesimo, alij ab aliquanto paucioribus annis, vt cuique scilicet persuasum fuit, horæos fructus cibósque alios mali succi vitari oportere. Hæc ille.

QVARTO, de hyeme: Hyberno siquidẽ tẽpore, Auicẽ. 2.1. doc. 2. ca. 6. teste, quãtũ volumus, hoc est, plus quàm cęteris tẽporib. edẽdũ est. Quod Galeni etiã testimonio confirmatur, qui comment. 17. li. 1. apho. in eũ scribit modũ: *Hyemis cibi parci.*

Hyberno tempore multa quidem dan-da sunt propter robur virium, sed ra-rò, quia non valde multa indigent ad-iectione laborantes, vt quibus nō mul-ta fiat euacuatio. Et ratio quidem est, quia calor innatus hyeme intēsior est, tum quia vnitus, tum quia corrobora-tus διά τὴν ἀντιπερίστασιν, id est, iuxta positionem sui contrarij, nempe aëris frigidi corpora ambientis. De qua plu-ra Aristoteles lib. 1. ca. 12. μετεωρολογι-κῶν. Sed hoc veritatem habet in robu-stis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intensum hye-mis frigus non modò non corrobo-rat calorem innatum, sed magis debili-tat. Quòd verò hyberno tempore ca-lor plurimus fit, innuit Hyppo. aphor. 15. lib. 1. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copio-siora sunt exhibenda. Etenim tunc ca-lor innatus plurimus est, vnde & plu-ribus egent alimentis. Quæ quidem & crassiora & concoctu difficiliora ex-hibere licet, eo quod calor intēsior sit. Vino autem vtendum est tum mera-ciore, tum rubicundiore. Quanquam verò in hyeme ob robur caloris innati & fortitudinem virtutis concoctricis, cibi crassiores ad densiores conueni-unt, quia tamen tunc tēporis ob phleg-

matis

matis abundantiam corpora facillimè replentur & obstruuntur, & parua fit à continente resolutio: tutius est vti cibis inter solidum & rarum medijs: qualis est caro hœdina, vitulina, veruecina, luciorum, percarum & cancrorum: Crassioribus verò, vt bouina, ceruina, porcina, concharum, ostræarum, carpionum, & similium, abstinendum, aut certè cum moderatione vtendum: adhibitis semper rebus apertiuis & diureticis, nimirùm petroselino, nasturtio, apio, & exercitio forti. Cæterùm circa victus rationem pro singulis anni temporibus conuenientem hoc etiã notandum venit: Quod autumno quidem melancholicis cibis ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme verò eis vti, quemadmodum sanè æstate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quòd medij sit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodum lib.1.cap.25.de aliment.facult.Galenus attestatur.

¶ *De prauo potu corrigendo.*
Caput XX.

SAluia cum ruta faciunt tibi
pocula tuta,
Adde rosæ florẽ, minuuntq́;
potenter amorem.

Duo traduntur hoc loco praui potus remedia.

Saluia. PRIMVM, Saluia, cuius folia potibus immersa vitia eorum proprietate quadam tollunt. Peculiarem præterea habent gratiam roborandi cerebrum ac neruos: ijs verò roboratis, malis fumis ex prauo potu procedentibus melius resistitur.

Ruta. SECVNDVM, Ruta: Huius nãque folia integra ac citra cõtritionem vllam potioni imposita, auxiliarẽ vim contra perniciem eius præstãt. Etenim caliditate proprietate sua potus vitia emendant. De ruta, quomodo aduersus venena conferat, satis dictum est suprà capite. 13. Additur in posteriore versu, quòd flos rosæ superioribus adiũctus, non modò dictam earum vim augeat, sed Veneris insuper appetitũ cohibeat atque tollat. Quod sanè de rosis potissimum intelligendum est, quæ puniceo colore rubent: hæ namq; fragrantia ac styptico suo sapore potus nocumentũ remouent.

¶ *De nausea marina. Cap. XXI.*

NAusea non poterit hæc quẽ vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui sumpserit antè.

Cum

Cùm plerisque necessitas incidat nauigio per mare proficiscendi, hic etiam remedia quædam aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi solent, qui nauium insueti primùm iã nauigare incipiunt, enumerare placuit: Nẽpe si diuites illi fuerint, vt per dies aliquot, antequàm nauẽ conscendant, vinum suum aqua marina temperent: sin pauperes, aquam marinam absque mistione bibant. Sic enim fiet, vt nauseas citra vllum negotium euitent. Nam vinum & præcipuè aquosum, quod Paulo Aeginetæ οἰνάριον Græcè dicitur, stomacho vomitionib⁹ turbato maximè conuenit. Aqua verò marina salsa & astrictoria sua vi os ventriculi claudens vomitiones præcidit atque impedit. Porrò vomitionibus primùm iam oborientibus, nec facilè, nec vtiliter resistitur: vt quæ omnino magna ex parte præsidio esse soleant contra magnas & vehementes ægritudines, nimirum elephantiasin, aquã intercutem, apoplexiam, & stomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Siquidem ab his non solùm præseruant, sed easdem etiã iam obortas vel curãt vel certè leuant. At si diutius crebriusque vrgeant, adeò vt nauigantes vehementes debilitentur, comestione stypticorũ & acidorum fructuũ, cuiusmodi

ſunt mala cydonia, mala Matiana (hoc eſt, vt interpretatur Iacobus Syluius, poma Syluestria, vt verò Ianus Cornarius, poma Arãtia) & noſtra orbicularia poma, quæ Epiroticis malis reſpondere putantur, vulgo Capenduta, ſiue *Pommes de Capẽdu* Gallicè vocãtur, & punica ſiue granata acida, reſtinguẽdæ ſunt. Hæc enim os ventriculi corroborãt, & humorem furſum repentẽ deorſum reuellunt, ac infernè per ventrem euacuant, fluentemq́ꝫ ſtomachũ ſiſtũt. Quin & ipſe ſtomachus ab hiſce roboratus fructibus, humores ad ſe vndarũ exagitatione confluẽtes reprimit. Apij quoque ſemen torrefactum ac in vino potum, cõfert. Abſinthium quoqꝫ tam in cibo, quã in potu ſumptum nauſeas tollit. Panis item aſſatus, ſi ex vino aquoſo & odoro maceratus ingeratur, prodeſt. In ſumma, tota victus ratio tum ex acidis & ventriculum roborantibus, tũ vapores etiã ſiue fumos ad caput aſcendere prohibentibus, conſtituenda eſt: In quorum numero & lenticulæ cumprimis in aceto, vel ſucco vuæ acerbæ incoctæ, reponendæ ſunt. Plura Paulus Aegineta.lib.1.ca.56. & Auicenna.3.1.doct.5.ca.8.

Vapores ſtomachi prohibentia.

De generali condimento. Caput XXII.

Sal

SAluia, ſal, vinũ, piper, allia, petroſelinum,
Ex his fac ſalſam, ne ſit commixtio falſa.

Communes recenſentur hoc loco materiæ, ex quibus in menſa ἐμβάμματα, hoc eſt, intinctus, condimenta, ſiue ſalſamenta ex tempore parari poſſint, ſi ſpecialia defuerint. Sunt autem ea numero ſex. Et prima quidem ſaluia eſt: Ex hac enim fit condimentum in aſſatione ſiue coctura anſerum & porcellorum. Hi nanq; ſaluia perſæpe farciri ſolent antequàm aſſentur: vt nimirum ſuperfluis ac glutinoſis ipſorum humiditatibus reſolutis atque diſsipatis, ſaluiæ penitus ſibi cùm odorem, tum ſaporem induant. Saluia tamen poſt aſſationem reijcienda & non comedenda eſt: Quinetiam ruricolæ & plebei homines condimentum ex ſaluia conficiunt, quo in anſerum eſu vtuntur. Allium enim cum ſaluia contundunt, vt acrimoniam deponat & vino commiſcent. Secunda Sal: de quo infrà ca. 52. Tertia, Vinum: Quod ſanè extemporale diuitum, vel nobilium condimentum eſt. Nam in ſinapij, aut veriuti defectu, vinum cum ſale temperatum pro ſalſamento ingerunt. Porrò veriutum (vt hoc obiter etiam

Salſamenta varia.

Sal cum vino.

hic explicetur) Gallicum vocabulũ est idem significãs quod ὀμφάκιον, quod est succus acerbæ vitæ, nondum maturescentis. Italicè *Agresto*, Officinis agresta, Gallicè *Veriust*. Hispanicè *Agraz*, & hinc facta Latina nominis terminatione, Veriutũ. Quarta, piper: Estque rusticorum & agrestium hominũ salsamentũ: quippe quibus fabę atque pisa pipere condita in quotidiano sint vsu. Quinetiam ex pane tosto cum ceruisia, siue vino, ius nigrum pipere cõditum pultis instar conficitur, quod ob id vulgato iam ferè vbique nomine piper etiam appellatur. Hoc super carnes aut pisces effusum in delicijs habetur. Quinta allium: hinc quoque salsamentum rustici conficiunt, quod cũ omnibus prope cibis suis, siue assi illi fuerint, siue elixi, siue dulces, siue salsi, imò verò & cũ induratis ouis estant. Allium namq; tritum cum molli caseo ac lacte commiscent, atq; epulis deinde apponunt. Sexta, petroselinũ: Siquidem ex folijs eius contusis, cumque veriuto vel vino albo commistis, fit salsa viridis, quæ cum assis fere manditur. Cæterùm silentio minimè prætereundum hoc loco, quòd pro ratione temporum sibi inuicem succedentium, tum cibariorum etiam, quibus cũ apponuntur, salsamenta varia-

Piper.

Allium.

Petroselinum.

ri conueniat. Calidis siquidem tempo-
ribus frigida, aut minima certe calidi-
tate participantia: è contrariò verò fri-
gidis calida conferunt. Salsamento-
rum igitur statuenda materia est in æ-
state omphacium, turiones vitis, ace-
tum, succus malorum limoniorum,
vel citrangulorum, vel Punicorum,
siue granatorum, cum saccharo, stil-
latitio rosarum liquore, qui ῥοδόσταγ-
μα Græce dicitur, & amygdalis. Qui-
bus tamen interdum serpylli nonni-
hil ac petroselini ad frigiditatis com-
moderationem addi potest. Tempori-
bus frigidis aptissima cõstituetur sal-
samentorum materia, sinapi, eruca,
zingiber, piper, cinnamonum, cyaro-
phyllon, allium, saluia, serpyllum, mẽ-
tha, petroselinum, iuscula carnium,
vinum, & acetum, idq; non acre ni-
mis, sed vini naturæ propinquum.
Temperatis autem temporibus inter
caliditatem & frigiditatem media ma-
gis congruet. Porro quod ad cibaria
ipsa attinet, alia aliis, quemadmodum
sane coqui non ignorant, egent condi-
mentis. Carni nanque veruecinè, simi-
liter & vitulinæ, atq; capreolinę, salsa
viridis apponi solet, in æstate quidem
ex aceto, & omphacio, cum paucis spe-
ciebus, nempe cum petroselino, zin-
gibere alba, omphacio, & pane tosto

eoqúe in aceto vel agresta macerato, sine allij admistione: In hyeme verò eadem, sed cum largiore specierum copia, pauco allio, optimo vino, & pauca agresta, apponitur. Nonnunquam verò sinapium & eruca sufficiunt. Carnibus bouinis elixatis perquam vtile pro condimento est, duntaxat ad vsus eorum qui rectè valent, iusculum nigrum ex pane tosto, cumquéiure carnium, pauco omphacio, & pipere coctum, quod píperis etiã nomine appellari diximus. Hoc idem & pro suillis non inutile hyberno tempóre fuerit. Nihil porro vetat in principio refectionis per æstatẽ carnes suillas etiam frigidas cum aceto ac petroselino mandi. Quod si tamen eædẽ carnes, nempe bouina atq; suilla, pastillatæ fuerint, hyeme quidem cæpe atq; allium cum exiguo specierum dulciũ pondere: ęstate vero ὀμφάκιον sine cæpis, aut paruulas cępas, sed minuta planè copia, asiumere alienum non est. Sin vero ex carnibus subtilioribus pastillatura constiterit, repudiato per æstatem cæparum vsu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo specierum dulcium puluere apponendũ est. Ouum etiam conquassatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme vero vinũ in omphacij locum sufficere,
adeóq;

adeoq́ species augere operæprecium erit. Cuniculorum & pullorum assaturæ conuenit condimentum ex cinnamomo & mica panis, æstate quidem cum omphacio, sed hyeme cum vino. Suillæ carni assatæ per hyemem conueniet liquor qui inde assando destillauerit, cum cæpis contusis & optimo vino temperatus: per æstatem verò salsa viridis, cuius supra mentionem fecimus, ex vsu magis erit, Phasianorũ, perdicum, & turturum assaturæ præter salem aliud non requirunt condimentum. Caponibus verò & gallinis elixatis non inutile condimentum est per hyemem proprium decoctionis earundem ius cum pauco specierum dulcium puluere, & maximè quidem si saluia, hyssopus ac petroselinum iuri simul incocta fuerint, æstate ius ipsum per se cum momento croci & succo turionum vitis sufficit. Cæterùm pro caponum & gallinarum pinguium pastillatarum condimento, præter exiguam specierum dulcium copiam nihil penitus apponendum est, idque in fine tantùm, per æstatem quidem cum omphacio, per hyemem verò cum optimo vino. pisces verò tantò calidioribus atque acrioribus opus habent condimentis, quãtò crassiore magisq́ excrementitia carne & *Piscium salsa.*

humidiore natura constiterint, concoctu'que pertinaciores fuerint. Eadem in carnibus quoque habenda est ratio. Plura Magninus de conseruanda sanitate, parti.3.capite.20.&.21.

¶ De vtilitate lotionis manuum Caput XXIII.

LOtio post mensam tibi confert munera bina,
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore vis sanus, ablue sæpè manus.

Duæ hic referuntur commoditates ex lotione manuum à sumpto cibo. Primò nanque manus ipsas puras atque mundas efficit: Deinde verò lumina etiam reddit acuta, id est, visus aciem excitat: Et hoc quidem non per se, sed ex accidenti. Manus enim instrumenta sunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atque mundas esse conuenit. Sed de hoc abundè suprà ca.2.

¶ De pane. Caput XXIIII.

PAnis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatusque, oculatus, sit benè coctus,

Et

Et ſalſus modicè, ex granis vali dis electus.
Ne comedas cruſtam, cholerã quia gignit aduſtam
Et panis ſalſus, fermentatus, bene coctus.
Purus ſit ſanus, non talis ſit tibi vanus.

Duo circa panis electionem cauenda eſſe, hoc loca præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autem maximè exiſtit recentior & primùm iam è furno extractus. Nam cùm lentorem quendam adhuc retineat: vehementer inflet, viſceraq; obſtruat, neceſſe eſt: eoq; ad ſanitatem inutilis habetur. Quod.2. Cano, tract.2.cap. 572. in eum propè modum ſcribens Auicenna innuere etiam voluit. Non comedatur calidus ſicut eſt, quando videlicet è furno extrahitur: huius enim quemadmodum & reliquorum ſimilium vſus, propterea quòd inflet, & immodicè viſcera obſepiat atque obſtruat, naturę aduerſus infenſusq; eſt. Hic idem, vt lib.2.de vict. rat. in morbis acut.apho.34. Hippocrates ſcriptũ reliquit, & loco citato Auicenna cõfirmat, manifeſta caliditate & recenti fuligine ſitim facit, celeriterq; vaporoſa

Panis calidus nocium.

humiditate faciat, sed suprà suspenditur, & tardè descẽdit. Vetere tamẽ facilius concoquitur: est enim humidior. Idq; duobus potissimũ modis cognoscitur. Primum ex pueris, ferè enim ij maximè eo delectantur, vtpote simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur. Nam si vetus est siccissimus, qui recentissimus est, eum humidissimum esse oportet. Qui quidem & si victus salubris rationi vt alimentum minus congruit, odoratu tamen præstantissimus habetur. Valenti nanq; ac suaueolenti vino imbutus, & naribus admotus, cor ipsum mirũ in modũ recreat, ac roborat, atque hac sanè ratione syncope correptis vtilissimè adhibetur. Imo verò & solo eius olfactu vitam prorogari nonnulli memoriç prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum esse, Diogenes Laërtius lib. 9. in eius vita ijs testatur verbis: Cũ iam ex senio deficeret, & propinquus videretur morti, mœrentem sororem, quòd ille in celebritate Çereris moriturus, ipsa deæ vota exoluere nequiret, bono animo esse iussit, panesq; calidos sibi quotidie afferre, eos igitur naribus cùm admouisset, viuum se, dũ ea celebritas transiret, seruauit. Vbi verò dies illi transierunt, tres autẽ erãt, quietissimè ac minimo dolore conclu-

Panis odor.

si vitam.109. ætatis anno. Extat super hac re Græcum eiusdem Laertij epigramma tale.

Καὶ τίς ἔφυ σοφὸς ὧδ᾽ ε, τίς ἔργον ἔρεξε τοσοῦτον,
ὅσσον ὁ παντοδαὴς μήνυσε Δημόκριτος:
ὃς θάνατον παρέοντα, τρί᾽ ἤματα δώμασιν ἔσχεν
καὶ θερμοῖς ἄρτων ἄσθμασιν ἐξένισεν. i.

Quisnã tã sapiens visus, qui tale patrarit
Vnquã, quale sciẽs omnia Democritus!
Qui per tres tenuit præsentia fata dies, &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differẽtia.155. & Manardus lib.18. epist.6. Secundum, ne vetustate induratus, siue mucidus edatur. Naturæ enim humanæ, propterea quòd nimium exiccet, melancholicumque succum generet, pro alimento non conuenit.

SECVNDO loco quinque enumerantur panis electi conditiones. Prima, vt sit bene fermentatus. Siquidem concoctu inter panes, vt lib.1. de alim. facul. capit.9. Galenus attestatur, sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati & pulcherrimè subacti, quique in clibano igne moderato fuerunt assati. Porrò q fermẽto omnino caret, nemini prorsus est accommodus. Qui vero parũ habet fermẽti, hic, iuxta Auicẽnæ *Panis electio.*

ſententiam, vbertim quidem nutrit, ſed niſi multo exercitio ac labore fatigetur, qui eo vtitur, promptè læditur. Iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obſtruit, lienis imbecillitatem auget, calculos denique in renibus gignit. Secunda, vt ſit oculatus, id eſt, rarus, poroſus, & minimum ponderis magna mole nobis præſtans: Hinc enim viſcoſitatem omnem ſublatam eſſe perſpicuum eſt. Parum tamen, ſi Auicennæ credimus, alit, ventrem excrementis implet, & facilè per inteſtina deſcendit, quemadmodum ille quoque, qui, quòd ex farina à furfure non ſeparata, & furfure à pura farina non ſeparato fiat, αὐτόπυρος ſiue συγκομιστὸς à Græcis, à Galeno verò πιτυρίας, id eſt, furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur enim cùm nonnihil facultatis habeat abſterſoriæ, meritò inteſtinis irritatis velox fit eius deiectio. Iis autem contrarij quidem ſunt panes puriſsimi, plurimum ponderis exigua mole habentes, omnium verò panum tardiſsimè deijciuntur. Tertia, vt plurimum ab artifice ſit ſubactus, & in clibano mediocriter calido bellè percoctus: male nanque coctus cùm ægrè conficitur, tum ventriculum etiam grauat. Quod Auicennæ etiam teſtimonio confirmatur,

tur,

tur, qui loco citato ita fere inquit: Panis qui non probe percoquitur, plurimum quidem nutrit, sed si quis priuatus, & ab exercitatione alienus, eo vti voluerit, celerrime in obstructionis periculum incurret. Huius etiam generis est in patella coctus. Nam partes ipsius intimæ minus bellè elaborantur. Sed de hac conditione abunde supra capite. 9. in tritico dictũ est. Quarta, vt mediocri sit sale conditus: dulcior enim obstruit, salsior exiccat, qui verò in vtriusque excessus medio consistit, si ipsi cætera omnia ante pariter adfuerint optimum prębet alimentum. Modus verò salis gustu iudicandus est, qui nanque in longiori huius mistura offenderit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiam augere præstiterit. Quinta, vt ex optimis granis, laudatissimo nimirum tritico sit confectus: de quo satis superq; dictum est cap. 9. Tertio demum loco præcipitur, vt ab esu crustę panis, propterea quòd choleram adustam atque succos melancholicos generet, abstineamus: quatenus enim ipsa adusta & sicca est, succum etiam inde genitum adustum & siccum esse oportet. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui in. 4. Hip.
lib.

lib.de vict.rat.in morb.acut.com.103.
ita scriptum reliquit: Ob assationem ambusta, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem sunt inhabilia, choleramque pariunt propter eam, quę his accidit, acrimoniã. Meritò igitur nobiles, qui natura biliosi sunt, vtranque sibi crustam, tã superiorem, quàm inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Ecclesiarum proceres, atque delicatiores obsonatricis speculationis magistri imitantur. Deligenda itaque è pane medulla est: quippe quę melius, firmius, atque velocius, quàm crusta, præstet alimentum. Iis tamen qui sani adhuc sunt, sed ventriculum habent humidiorem, quique extenuari cupiunt, crusta nonunquàm post alios cibos vesci conceditur: vt quæ præsumptos cibos deorsum subducat & os ventriculi roboret. Vltimi duo versus optimi ac saluberrimi panis quinque notas continent: nẽpe vt sit probè salitus & fermentatus, vt bene percoctus, vt purus ac sanus, id est, cõfectus ex granis mũdis, & validis, ac bona messe collectis, quæ imbrium multitudine vitiata non sint. Quod Auicẽna loco citato ijs ferè verbis innuere etiam voluit: Oportet, inquiens, vt panis sit mundus, salitus, belle subactus, fermẽtatus, probè coctus, & hesternus

Crusta panis.

hoc

hoc est, post biduum non repositus. Minimè præterea silentio pretermittendum, quod maior panis portio ex comparatione semper sumenda sit ad pisces, herbas, & fructus humidiores quàm ad carnes & oua: rursus ad carnes maior, quàm ad oua, & ad mollia oua copiosior, quam ad dura. *Additio.* Tritum in scholis Medicorum est dictum, Differtionem vtique omnē incommodam: verum quæ ex pane fiat, pessimam. Quod sanè desumptum est ex. 3. 1. doct. 2. capite. 7. Auicennæ, vbi inter reliqua sic ferme scribit: Panis impedimentum, vbi non percoquat venter, maximum censeri debet. Carnis vero non ita. In stomacho quippe residet diu, onere inprimis molesto, quod si non cōcoctus satis, denique dilapsus fuerit, hepar præfarcit, ac meseraicas. Caro autem maiorem ducit cum humano corpore similitudinem, proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis, aut meseraicarum præfartio leuior, ac curationi minus minusque obsistens, imbibentibus membris longe plocliuius ob cognationem quādam carnis succi, q̄ panis. Hæc Cęlius Rhodiginus li. 5. cap. 36. lectio. antiqua. Sciendum præterea, quod panis ex farina cribro succreta, & à furfure repurgata, maius ac purius præstet ali-

alimentum: furfuraceus verò, id est, cui furfuris nonnihil commistum est, minimum quidem omnium nutriat, sed facilius, ceu antea etiam diximus, per aluum subeat. De Pane plura Galenus lib. 1. cap. 9. & 10. de aliment. facul. & lib. 5. cap. 8. de sanitate tuenda.

¶ *De carne porcina. Caput. XXV.*

Est porcina caro sine vino
peior ouina,
Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Priore versu carnis porcinæ instituitur cum ouilla comparatio: nempe quòd porcina absque vino sumpta, quàm ouilla peior habeatur. Porrò quòd praua sit ouilla, Galenus libr. 3. de alimen. facul. capite. 1. ijs confirmat verbis: Agni carnem habent humidissimam ac pituitosam: Ouium verò excrementosior est, ac succi deterioris. Hac ipsa tamen suilla, quæ bonum alioqui succum generat, peior esse, si absque vino edatur, hoc loco asseritur. Idq; non aliam certe ob causam, nisi quòd & ipsa pituitosam habeat substãtiam, quæ quidem vino corrigitur, & ad συμμετρίαν perducitur. Altero deinde versu innuitur, eandem cum vino sumptam, supra quàm quòd valentissime

ſſime nutrit, facultatem etiam habere ceu medicamenti, vt quæ humectando corpus inalteret: Id quod de porcellis aſsis potiſsimùm atque apris pulcherrime apparatis intelligendum eſt. Cæterùm carnes porcinæ, quæ ſale conduntur, ac Sole deinde vel fumo exiccantur (quemadmodum apud nos in annum reponendæ, à ruſticis ac plebeis hominibus apparantur) ouillis nihillo meliores cenſendæ ſunt, ſiue cum vino, ſiue abſque vino mandantur. Quare de aſſatis porcellorum carnibus, ſiue aprugnis hoc ipſum quod hic traditur, eo videlicet quo diximus modo accipiendum eſt.

Ilia porcorum bona ſunt, mala ſunt reliquorum,

Ilia ſiue omaſa, id eſt, pinguiora porcorum inteſtina cum reliquorum animalium inteſtinis hoc verſiculo conferuntur: quantumq; ad victus ſalubris rationem attinet, aliorum animalium inteſtinis natura multò cùm præſtantiora, tum ſuauiora ſunt, vt teſtis eſt cap. 11. lib. 3. de alimen. facul. Galen. Neque vllius etiam animalis inteſtinis libentius quàm eorum quæ ſanguine referta, vel pinguia admodum ſunt, veſcimur. Eiuſmodi autem porci cùmprimis habentur. Iam verò & ſan-

guis

guis suillus humidus est, & minus calidus, humano maximè temperie similis: siquidem & carnes suillæ humanis sunt similes. Cùm itaq; porcorum intestina sanguine plena sint, neq; aliud animal ex brutis facilius tũ saginetur, tum pinguescat, non abs re intestinis eius libentius vescimur. De carne suilla abundè suprà cap. 7.

¶ *De Musto. Caput XXVI.*

IMpedit vrinam mustum, soluit citò ventrem,
Hepatis ἔμφραξιν, splenis generat lapidemq́;.

Quinq; referuntur hoc loco incommoda, quæ vini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.

Musti nocumenta. PRIMVM quidem reddẽdæ vrinæ impedimentum est, quod dupliciter sane intelligendum est. Vel enim crassitudine, quam ex multa terrenæ fæcis admistione obtinuit, vsque eo hepar adeoq; renes ipsos obsepit atq; obstruit, vt vrina penit⁹ supprimatur: vel certe consuetũ eius reddendæ morem ac ordinem immutat: Id quod de mustis nonnullis Rhenẽsibus ac alijs quibusdam subtilioribus nemini dubium est. Siquidem fæces eorum terrena & nitrosa qualitate prçditç sunt,

atque eam ob rem, vbi in vesicam descenderint, ipsam mordicant, vrinamque inordinatè ac præter morem consuetum profundere cogunt.

SECVNDVM, facilis ac cita ventris solutio: viscera enim nitrosa siue falsa fæcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat: idque præstat, primò quidem fæcis acrimonia, deinde flatuum etiam, quos progignit, multitudine: tertio verò propterea, quòd ad coquendũ sit difficile, ac stomachũ grauet: citò deorsum subit, inferioremque ventriculi meatum, qui Græcis πυλωρὸς nobis autem Ianitor, & inferius os ventriculi, Barbaris Portonarius appellatur, compressum, arctissiméque coactum & contractum aperit. Quæ causa etiam, cur promptius aluũ subducat, potior tamen ea est, quòd nitrosum quippiam ipsi insit, ac tergendi facultas.

TERTIVM, bonę hepatis tẽperaturæ noxa. Hepar enim quemadmodum.3.1.doct. 2.cap.8. Auicenna confirmat, plurima fęcis commistione obstruit, flatuum multitudine, debilitat, & dysenteriam hepaticam inducit. Pari modo & καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudines diuersas nimirum hydropis species generat.

QVARTVM, Splenis ac cõstitutionis

nis eiusdem offensio: Siquidem hoc viscus æquè obstruitur musto atq; hepar, imò verò & duro insuper tumore, quem σκίῤῥον Gręci dicunt, haud rarò corripitur.

QVINTVM, calculi generatio, & potissimũ in renibus: qui colore ruber est, & friabilis. Hunc eam maximè ob causam mustum generare dicitur, quòd substantia constet crassiore, adeóq; crassitudine renes offerciat. Et hoc verè quidem de musto dulcioris vini, cui nitrosæ ac mordicantes fæces admistæ non sunt intelligitur. Nã cui eæ admistæ sunt, tantum abest à generatione calculi, vt nihil ei magis possit esse contrarium: quippe quòd vrinam vehementer moueat, ac prouocet. Eiusmodi verò nonnulla ex Rhenensibus inuenias, quæ non modò arenulas secum per vrinam agant, sed meiere etiam frequentius cogant. Frequens porro mictio arenulas iam adhærescentes motu suo abstergit & aufert. Quare, &c̃. Plura infra capite quadragesimoquinto.

¶ *De aquæ potu. Caput XXVII.*

Potus aquæ sumptus comedenti incõmoda pręstat.
Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

Du

Duplex noxæ genus inter edendum aquæ potum consequi, hoc loco asseritur. Primò namq; ventriculum infrigidat, & relaxat, maximeq; omniũ cibi appetentiam deijcit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatem generat. Pendent autem ea potissimũ, vt testis est lib. 7. metho. meden. cap. 6. Galenus, ex frigiditate eius omnia, cuius culpa & in præcordijs diutissimè moratur & fluctuationes excitat, & inflatum mutatur, & corrumpitur, & ita ventriculi resoluit robur, sic vt deterius ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus etiam præcipit, ne ilico post cibum largius bibatur, videlicet antequàm cibus fuerit concoctus. Siquidem innatant cibi si bibatur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpositum humorem non contingat. Quod innuere etiam. 3. 1. doct. 2. cap. 7. His ferè verbis Auicenna voluit. Neque post cibum multa bibenda est aqua, quæ inter ipsum, videlicet cibum, & ventriculi corpus, separationem faciat, & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente etiam capite, nẽpe octauo, in hũc propè modum scribens attestatur: Cùm à comestione natura concoctioni studet, si tantum aquæ exhaustum prius fuerit, quãtum cõmodæ ciborum permistioni sufficit

Aquæ potum noxiæ.

tum ea quæ succedit aquæ potio, inchoatam concoctionem turbat, atque impedit. Idem in Canticis sectio. 2. apho. 29. & 30. Aquæ potu in mensa vtendum non est, nisi ratione adhærentiæ & tardioris descensus buccellæ. Aqua enim cum cibo sumenda non est. Quem locum Auerrhoës exponens inquit: Causa quidem huius est, quoniã aqua, quæ statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus à ventriculo incalescat, infrigidat, concoctionem impedit, & cruditatem parit. Eadem etiam causa est, cur ingestus cibus ventriculo innatet, neq; eidem adhæreat, nec vniatur, vt ipsum, sicuti par est, conterat. Actio namque ventriculi in sumptũ cibũ fit cõterendo simul & coquendo. Vnde simile quiddã succedit, quale solet cùm multum aquæ in lebetẽ feruentem infundimus: nam tũ caloris vis in elixãdo hebetatur. Ita & in ventriculo contingit. Nã & cibi in corpore concoctio elixationi similis est, vt disertè admodũ docet Aristoteles lib. 4. meteorolo. cap. 3. & post eum Galenus lib. 3. de facul. natura. cap. 7. Exigua tamen aquæ potio, quæ paulatim & quasi sugendo sumitur, ante cibi descensum concedi potest; nempè vt per eam cibi promptius ventrem permeent, & ad inferiora descendant,

idque

idque magis adhuc, si sitis etiam mo-lestans ad bibendum vrgeat. Exigua enim frigidæ potio, eo, quo diximus, modo sumpta, ventriculum alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia sitim extinguit, & cibi descensum promouet. Colligit verò quia partes eius in vnum cogit. Et hoc ex locis Auicennæ iam citatis satis liquet. Cæterùm notandum, quòd quamuis in depulsione sitis aquæ quàm vini potus magis conueniat, omnibus tamen quæ valetudini tuendæ sunt consideratis, vinum haud dubiè præferendum est. Nam dato ac concesso, quòd in sitis extinctione (quæ, ex Aristotelis & Galeni sententia, est appetitus frigidi simul & humidi, aut alterutrius) aqua in vniuersum sit melior, quia frigida & humida; naturaliter tamen in cibi permistione, & eiusdem ad omnes corporis partes delatione, vinum præstantius habetur. Siquidem facilius quum propter substantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibis permiscetur. Quinetiam natura eo magis delectatur, adeoque citius attrahit & aliis cibis permiscet: idque eò excellentius etiam, quòd hæc mistio per modum quendam fiat ebullitionis, quam vinũ vtique, cùm sit potestate calidum, adiuuat: aqua verò ob in-

Aqua sitis extinguenda.

 nas

natam frigiditatem turbat atque im-
pedit. Et ſic omnibus perſpicuum ſit, vinum in ciborum tum permiſtione, tum delatione aquæ perferendum eſſe: quippe ꝙ ſubſtantiæ tenuitate & ge-
nuina caliditate prōptè permeat & pe-
netrat. Nā quæ calida ſimul & tenuia ſunt, facile penetrant: quo ſit, vt vinū etiam, quā aqua, magis ad omnes cor-
poris partes deducat. Aquæ nihil ineſt poteſtate calidi, nihil ſubſtātiæ aëreæ, nihil igneæ: vnde tardiuſcula ſit, & plurimum temporis moretur, adeo-
que omnem curſum impediat neceſſe eſt. Adſignatur præterea & alia ratio cur aqua vino in potu ſit poſtponen-
da: nempè hæc, quòd aqua cùm per ſe neq; cōcoquat, neq; nutriat, alimēti ta men nutritionē vel maximè impediat. Atq; inde ſanè cibi oēs, quantò aqueæ naturæ magis participes ſunt, tātò mi nus nutriunt. Vinum igitur cōmodius cum cibo bibitur, quippè quòd nō ſo-
lum non impediat nutritionem, ſed multum etiā iuuet. Maximè enim ce-
lerrimèq; tū nutrit tū inſtaurat, quem-
admodū ſuprà ca. 8. & 11 abundè oſtē-
dimus. Inſuper & hoc notandū ꝙ A-
quæ potio, Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 8. teſte, nō inter edendū modo, ſed in a-
lijs quoq; certis quibuſdā vitæ ſtudijs noxia exiſtit. Et primò quidem, ſi ieiu-
no

no stomacho sumatur: tunc enim liberè ceu nullo retinaculo præpedita ad principaliora membra penetrans insita sua frigiditate calorem innatũ aut extinguit, aut certè debilitat. Et hoc potissimum in homine verè ieiuno. Nã ebrio maximum quandoque leuamen adfert, neq; ipse quicquã inde læsionis percipit, si ieiunus aquã bibat. *Aqua crapulæ confert.* Idq; eã maximè ob rem, quod ieiunus ebrius nõ fit omnino ieiunus, aut stomacho vacuo, sed nõnullas etiã tũ retinet hesternæ crapulæ reliquias: eas igitur, cũ nitrosa qualitate præditæ, ac ob id perquàm molestæ sint, aqua contemperans stomacho absterget: quinetiam vapores ad caput tendentes deorsum reuellit, ac totum ventriculi habitum in pristinum quodãmodo statum reponit, corroboratq;, ita vt alimentum rursus appetat, contineat, & concoquat. Secundò, si ab exercitatione vehementiore, aut statim à coitu sumatur: tunc enim pori corporis aperti, ac robur nonnihil dissolutum est: aqua igitur in profundum penetrans calorem innatum aut extinguit, aut certè deteriorem reddit. Tertiò, si mox à balneo sumatur: idque eis potissimùm qui vacuo ventre loti fuerint. Siquidem cutis ipsorum laxata iam, & meatus immodicè aperti sunt: quare

aqua, vt dictum est, liberè ac citra vllum obstaculum penetrans in summũ vitæ discrimen perducit. Hinc est quod Auicenna. 6. 4. trac. 1. Sum. 1. cap. 11. ita ferè scriptum reliquit: Ex aqua frigida, quæ ieiuno stomacho, aut ilicò post balneum, siue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὑδρώπισις timenda est. Quartò, si deprauatæ sitis, quæ ebrijs sæpe, ac alijs quibusdã ventri ac gulæ seruientibus media nocte aut summo mane oboritur, depellẽdæ gratia sumatur. Frigidæ enim potu tum cõcoctio impeditur, tũ resolutio ac dissipatio vini potentis, vel salsi aut biliosi humoris in ore vẽtriculi cõtenti, prohibetur. Quo fit, vt sitis aquę vehemẽs statim vrgeat, & tẽporis spacio magis augeatur. Proinde hæc sitis somno tutius placabitur: per hũc enim humores prædicti sitim excitãtes cõcoquuntur & descẽdunt, ideoq; vt subinde cesset sitis necesse est. Quod si verò sitis vehementior fuerit, quàm vt frigidi aëris inspiratu, aut oris collutione sedari possit, aquæ frigidæ potu restinguenda est: nam melius est concoctionem aliquantisper impediri, quàm multa siti ventriculum accendi, præsertim ex meraciore vino. Aqua igitur frigida ex vase stricti orificij, siue gracilis colli bibenda est, vt plurimum

temporis moretur in orificio stomachi, valentiusq; sitim mitiget: ac de ea sæpius etiam, sed paululum sumendũ est, ne concoctio penitus excludatur. Quintò, generaliter ac cõmuni ratione sanis obest, si multum aquæ frigidę bibant: Calorẽ enim innatũ extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deijcit, & neruosis omnibus aduersatur partibus, vt testis est lib.5.apho.18 &.24. Hippocrates. Prudentissimè igitur monuisse videtur, quisquis ille fuerit, quia ita cecinit:

Vina bibant homines, animantia cætera fontes,
Absit ab humano pectore potus aquæ.

Veruntamen aqua temperatè frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquàm, non per se quidem, sed ex accidente. Ventriculum namq; ac vna villos eius in vnum cogendo firmat ac roborat.

De carne vitulina. Caput XXVIII.

SVnt nutritiuæ multùm carnes vitulinæ.

Laudibus hic efferuntur carnes vitulinæ, eo quòd alimentum corpori suggerant non mediocre: Et hoc satis ex Auicenna cõstat. Nã.3.1.doc.2.ca.7. inter cætera præcipit, vt cibus sanitatis tutelæ cõueniens sit talis, quales

ſunt carnes, & propriè hœdorum, & vitulorum lactentium paruorum, & agnorum anniculorum: vt quæ conſimilis ferè ſint naturæ, & facile in ſanguinē commutentur. Galenus quoq; lib.3.1.cap.1. de aliment. facul. Carnes vituli lactentis, ſex vel octo hebdomadarum, aſſatas, vt optimas tum ad coquendū, tum ad ſuccū bonum generādum, tum ad nutriendum, cōmendat. Sed de his abunde dictū eſt ſuprà ca.7. Ideo non eſt cur hic plurà referantur.

¶ *De auibus eſui aptis. Caput XXIX.*

SVnt bona gallina, & capo, turtur, ſturna, columba.
Quiſcula, phaſiades, merulę, ſimul ortygometra,
Perdix, frigelluſq;, ὦτις, tremuluſq;, amarellus.

Agitur hoc loco de præſtantia alimenti, quod ab auium genere ſumitur: enumerantur autem quatuordecim, ſed ita quidem, vt inde & reliquarum iudicia facile colligas.

Gallina. PRIMA, gallina eſt, quo nomine non ſolùm gallinæ iuuenes mediocriter pingues, ſed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi veniūt. Siquidem horū omniū caro (vt copioſè admodū differentia. 68. Conciliator ex Haly,

Auen-

Auenzoari, Auerrhois, & Mesuæ sententia probat) alimenti est inter aues optimi: quia facilè in sanguinem vertitur, & parum excrementosa est. Caro autē gallinarum est melior q̄ gallorū, nisi sint castrati. Nigrarum quoq;, & quę nondum pepererunt, est melior & leuior: vt gallorum, qui nondū coiērunt. Miram in corpore obtinet cùm ipsius temperamenti, tum humorū æquandorum facultatem. Iis maximè conuenit, qui vitam in ocio ac quiete degunt, quiq; leuiori ingenio ac mente sunt. Colorē viuidum cōparat, vocem clarificat, genitali semini adijcit, & cerebri substantiā auget. Iusculū eorum optima leprosis medicina est. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coëuntium testes, deperditas in morbis vires mirificè restituunt: quam ob causam hecticis, & marasmo laborantibus, morborūq; diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Insuper & semen prolificum suppeditant, & Venereas roborant vires. Decrepitorum autem præcipuè gallorum caro nitrosa & salsa, cibo inepta, medicamentosa est iure suo maximè: potissimum verò gallorum ruforum, qui ad motum sint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandū fortes, obesorum & macrorum medij, quoq; vetustiores, eō

magis sunt medicamentosi. Plura Mesues lib.2.de medicamen. simp.purgan.distinct.1.capite.23. Simeon Sethi in Syntagma.& Auicenna.2.Cano. capite.296.

Capus. SECVNDA, Capo siue capus: hoc nomine seminarem gallum vocant, cùm fuerit castratus: sicuti à M.Varrone libro.3.capite.9. & Columella libro.8. capite.2. de re rustica traditur. Hic enim in cibis gratior est, vtpote remoto Veneris vsu pinguior atque salubrioris alimenti redditus. Quare cum voluptate assumitur à ventriculo, ac facilius concoquitur. De hoc Platina lib.5.de honest.volupt. Omnium auium laudes, quantum ad obsonia pertinet, vna caro gallinacea cõprehensa est: quid enim popinis afferunt reliquæ altiles, quod non vnus capus in se habeat, siue elixum siue assum velis? Eius auis patina stomachũ iuuat, pectus lenit, vocem sonorem facit, corpus obesat, &c.

Turtur. TERTIA, Turtur: huius quoq; caro cibis annumeranda est nulla omnino ex parte dãnandis, qui neq; tenues neq; crassi sunt, sed veluti in συμμετρία, omnisq; excessus mediocritate cõsistunt. De ea Galen.ca.7.libri de attenuante diæta, in hunc scribit modum: Qui nõ exercetur, mandendæ ei erunt mo-

modicè non modò gallinæ, sed columbæ etiã, ac turtures, tametsi turtur tẽperamento est sicca, & potissimũ quæ in montibus degit, itaq; vesci quis poterit eis innoxiè : recens tamen turtur nõ modò nõ est mãdenda, sed neq; perdix, nec alia omnia, quæ carnẽ habent moderatè siccam, sed vbi vnum diem ad minus suspenderis, ita demum mãdas licet. Porrò palumbes, præterquã quòd carnem habent columbis, & perdicibus, & turturibus duriorem, difficilem etiam ad coquendum & excrementitia habent. Perdices verò, ac turtures, neq; durissimas habent carnes, neq; concoctu difficiles neq; prauo succo vitiosas, sed & ipsarum durities, si mortuæ vno die asseruentur, facilè vincitur, fiuntq; friabiles omnino atq; inculpatæ. Alimentum enim corpori dant laudabile, sanguinemq; minimè viscosum generant, & crassi ac tenuis medium. Proinde quibus salubris cibus curæ est, eos, vt arbitror, his vti conueniet. Hæc ille. Plura Galenus in libro de cibis boni & mali succi capite. 5. & Rhayes aphorismo. lib. 3. aphor. 17.

QVARTA, quorundã opinione sturnus est, quem ψάρον Græci vocant: auis nigra, albis maculis distincta, magnitudine merulæ. Eius generi *Sturnus.*

proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus, ficuti ab Aristotele lib.9.cap.26.de historia animalium, & à Plinio lib.10.cap.24.traditur, Germanicè *een Spreeu*. Gallicè *vn Esprevier*. Hispanice. *Estornino*. Galenus lib.6.cap.16. de sanitate tuenda, inter perdices, attagenas, merulas, & turdos, quæ quidem boni succi esse ab omnibus existimantur, sturnos etiam commemorat: cùm tamen à multis illaudabilis esse alimenti iudicetur quippe qui melancholicum atq; vitiosum generent succum: & cicuta, quæ venenũ esse ab omnibus statuitur, vescătur, vt est apud Galen.lib.1.cap.2. & lib.3. cap 17.de simp. medi.facul. Huic obiectioni Aloisius Mundella sic occurendũ putat. Nẽpe. Galenũ in.6. de sanita. tuen.in calculi renũ vitio sturnos tanquã tenuis alimẽti approbasse itemq; palumbes & passerculos, qui in turribus nidificant, πυργίτας Græci vocant: Vel sturnos nõ ita fortasse improbi succi esse, præsertim iuuẽculos, vt vulgus putat: quædã nanque sunt animalia, quæ adhuc in tenella ætate existentia, boni sunt succi. vt vituli & hœdi: si verò annosa fiant, praui. Hæc enim, vt ait Galen.lib.3. de alimen.facul.ca.1.& concoctionis, & boni succi,
&

& nutritionis laude carent. Multò au-
tem magis Galeno credendũ est, quã
vulgo ita inconsultè aliquam genera-
lem proferenti sententiam. Neq; etiã
quod veneno pascantur ab horum e-
su abstinendum est. Nonnulla enim a-
nimalia sunt, quę licet venenis quãdo-
que nutriantur, boni tamẽ sunt succi,
quẽadmodũ de sturnis iã cõmemora-
tis cõstat. His enim cicuta nutrimẽtũ
est, homini medicamentũ. Siquidẽ stur
norũ natura cicutã in substantiã suam
vertere potest, quod hominum non
potest. Sunt tamen quibus Starna hoc *Starna*
loco magis arrideat, vt per eam auis
accipiatur grandiuscula, magnitudine
anseris, colore cinereo, cuius caro suc-
ci sit laudabilis, præsertim iuuenculæ.
Atq; ita sanè Rhazes lib. 3. ad Alman-
sorem ca. 10. intellexisse videtur, vbi
hanc reliquo auium genere præferens
in eum prope modum scriptum reli-
quit: Starnę caro inter aues leuissima,
atque his, qui attenuante victus ratio-
ne delectantur, conuenientissima in-
uenitur. Vel per Starnam auis forma
& magnitudine pusillæ perdicis intel-
ligenda est. Sic Rabbi Moses accepisse
videtur, ita ad Iudæos inquiens: Pari
modo nec starnæ domino nostro con
uenire putandæ sunt: quia ventrẽ con
stringunt. Sed hancproprietatem alij

perdicibus adscribūt. Nā carnes earū, sicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco paulò antè citato, asseritur, ventrem si stunt. Quinetiam Baldachus quidam non contemnendus autor starnas mirificè commendās tabula. 15. de rebus non naturalibus: ita ferè scribit, Starnæ, phasianorum, ac perdicum naturæ propinquæ sunt, & secundum ordinem sese in temperamento & subtilitate habent. Præstātissimæ enim sunt starnæ, mox phasiani, deinde perdices vt quæ reliquis excellentius desiccēt. Docet præterea Ioannes Michaël Sauonarola, ab harum trium esu abstinendum esse, tum ijs qui quamlibet actionem fortem ac vehementem obeunt, tum sanis etiā: vt si quando morbus aliquis inciderit, habeāt quod vltra consuetudinem ad edendū inuitet.

Columba QVINTA, colūba: auis vulgo nota, quæ cū biliosam admodum habeat carnem, sanguinem moderato crassiorem & calidiorem necessariò gignit: atq; ob id febres nonnunq̄ facit. Quare in pastillis potius cū aceto, aut omphacio: & coriādro præparata, quàm assa mandenda est: ita namquè exuperantia caliditatis eius ad συμμετρίαν commoderationemquè reducitur. Renes frigiditate dolentes iuuat, semini genitali & sanguini adijcit: sed caput

atque oculos lędit. Quinetiam leprã, si frequentius vsurpetur, generare fera tur. Non minimum verò reliquis pulli eius volucres tum succi probitate, tũ cõcoctionis facilitate præstãt. Inuolucres enim calidam ac humidam habẽt carnem atq; excrementitiam, & maximè domestici. Ex columbis enim, vt Oribasius tradit libro. 4. ad Eustachium capite. 1. agrestes domesticis præstantiores sunt: & omnino agrestia domesticis præcellunt. Electiores quoq; pulli sunt per Ver & Autumnum, quã per Aestatem atque Hyemem exclusi fotiquе. Porrò antiquæ & annosæ nõ solùm columbæ, verùm & turtures, tum ob caliditatis & siccitatis excessũ, tum verò & coctionis difficultatem vitandæ sunt. Plura Simeon Sethi in Syntag. Rhazes libro. 3. cap. 10. ad Alman. Auicenna lib. 2. Cano cap. 133. & Auerrhoës lib. 5. collectaneor. ca. 22.

SEXTA, Quiscula: vulgare nomẽ à sono fictum neoterici Qualeam vocãt: Latinis (vt Festus ait) dicta est Coturnix itidem à voce, à qua multis auibus nomina indita sunt, ὄρτυξ à Græcis appellatur, Germanicè, eẽ *Quackel*. Gal. *vne Caille*, Hisp. *Codorniz*. Caro ei⁹ iuxta Auerrhois sentẽtiã, tẽperata est, ad caliditatẽ tamẽ paulò propẽsior, ac tenuis substãtiæ, optimiq; succi: quare *Quiscula. Coturnix*

sa-

sanis, ac ijs qui conualescunt, alimentum est ad bonam valetudinem accommodatissimum. Verùm Psello, Isaaco, atque alijs quibusdam non aspernandis Medicinæ scriptoribus Coturnix auis est, tum ad concoctioné, tũ ad succi bonitatem inhabilis: vt quæ & veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur: vnde Auicenna. 2. Cano. cap. 154. ab eius vsu suadet abstinendum: veluti à tetanum & spasmũ inducente. Vbi notandum tamen, Auicennam non ob id solùm coturnicis cibum improbare, quòd elleboro nutriatur, sed etiam quòd talis facultas spasmum ac tetanum generandi, illius insit substantiæ. Hæc ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui caseo pastillatas edere consueuerunt. Potest etiam per coturnicem intelligi alia quædam auis perdice aliquantulum maior, genis, rostro, & pedibus rubẽti colore, reliqua verò pennarum facie ad leucophęum vergente quæ Itelorum vulgo Coturnix appellatur: estq; de Alpinarum volucrũ genere, & in syluestribus, & frigidis locis, montibusque versatur & degit, neque ab Italicis regionibus vnquam recedit. Cuius autem speciei apud veteres fuerit, nondum satis compertum habetur: sed ex gustu, & odoratu, & lo

ci natura, in quo continuè commoratur, & ex iis quibus paſcitur (nam illa grati admodum ſunt odoris) boni & laudabilis eſſe alimenti iudicanda eſt, & propterea in cibis meritò expetenda. Quo ſanè modo Rhazes etiam lib. 3. cap. 10. Ad Alman. coturnicem acceſpiſſe videtur, cum ei ſecundũ poſt ſtarnam bonitatis locum tribuit. De vtraque coturnice cùm plurima, tum cognitu pulcherrima habet Aloiſius Mũdella epiſt. 6.

SEPTIMA, Phaſianus: quẽ à Phaſide amne apud Colchos, vbi primùm cognitus eſt, ita nuncuparunt. Hæc eſt decantata omnium libris auis, quam primam ferè in mẽſis eſſe iudicant propter carnis bonitatem, à qua medicinæ profeſſores veluti à ſcopo de temperamentis ciborum iudicia auſpicantur: ſucci enim probitate & iucunditate longè cæteris antecellit, neque ſolũ ad victus ſalubris rationem, verùm ad robur quoque conciliandum accommodatiſsima eſt. Caro enim iuuenculi ac pinguis conualeſcentibus & morborum diuturnitate macrefactis optimus cibus eſt. Sed ob nimium atque immenſum precium Principum duntaxat menſis atque magnatum dicata eſt. Meminit Phaſiani Galenus li. 3. de alim. facult. cap. 18. ſic inquiens: Caro *Phaſianus.*

Pha-

Phasianorum, quod ad concoctionem & nutrimentum attinet, gallinis est similis, voluptate tamen in edendo superat: & sicciore cõstant tẽperamento, vt qui in sicciore degat aëre, & magis execratur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazen aphoris. li. 3. apho. 13.

Merula. OCTAVA, Merula: quæ quidem auis est nigro pennarum colore, rostro rutilo, & sturni magnitudine. Κόττυφος à Græcis dicitur, Germanicè, eẽ *Merle*, Gallicè, *vne Merle*, Hispanicè, *Mierla* Quãquam verò hęc à Galeno, Oribasio atque Aegineta inter optimi succi alimenta connumeratur, carnem tamen, quàm perdicis & attagenis est, duriorem obtinet. Quare & ipsa iuuencula ac pinguis mandenda est. Turdi quoque & reliquæ id genus auiculæ montanæ, omnes in hãc classem referendæ sunt.

Ortygometra. NONA, ὀρτυγομήτρα: ea auis est turturis magnitudine, pennarũ colore, nec quicquam à coturnice differẽs, rostrum longius est & acutius, crura pedesque satis etiam præ corporis spacio longos obtinet, quinetiam frugiuora est, & aduena, antequam coturnices haud vspiam audias: neque coturnices te amplius visurum speres, vbi hæc audiri desijt. Vox mirificè est

coaxantium ranarum clamori non absimilis, nisi quòd subtilior multò & acutior sit. Caro eius optimum gignit succum, vbi per diem suspenderis. Gysbertus Longolius in eruditissimo suo de auibus Dialogo, eandem esse putat cum cynchramo, quem Screccum Germanicè, id est, *een Smeritze oft Strecke* nũcupamus. Ορτυγομήτρα autem Græcis dicta est, quòd coturnicibus per maria terrasque aduolantibus dux & rex itineris esse soleat, ab ὄρτυξ, id est coturnix, & μήτρα, id est, matrix. Plura Aristoteles libro. 8. capite. 12. de historia animal. Plinius lib. 10. cap. 23. natural. histo. Solinus ca. 18. & Athenæus lib. 9. dipnosoph.

DECIMA. Perdix huius quoq; caro medij ferè temperamenti est, & cõcoctu facilis, probumq; succũ gignit; præsertim si non illico post occisionẽ, sed vnum ad minus diem suspensa comedatur. Sic enim quod durum in se continet, abijcit, & friabilis redditur, queadmodũ ex Galeno paulò ante ostensum est. Sanguinem copiosum ac tenuem generat, adeoq; crassiorem, si forte in corpore inuenerit, extenuat: idq; alæ potissimùm præstant: quæ vt in reliquo auium genere, ita in hoc quoque facilius concoquuntur. Et vno verbo, optimæ quidẽ alę sunt auiũ *Perdix.*

iuue-

iuuenum saginatarum, pessimæ verò macilentarum & antiquarum. Alimentum autem perdicum optimum est ijs, qui se non exercent, & qui vitam degunt ociosam, quique imbecilliores & inualidi sunt, tum etiam attenuante victus ratione assuetis, & hydropicis, quique humido sunt ventriculo: Vitiosos enim & corruptos ipsius humores consumit atque absterget. Memoriam assiduè mansa corroborat, impinguat, semen auget, & Venerem stimulat, sed ventrem cohibet: vnde accommodatissimum diarrhœa laborantibus sit edulium, si assa cum aceto ingeratur. Medulla cum vino præsumpta ictericos sanat. Iecur comitiali morbo correptis auxilio est. Fel quoque suffusionibus oculorum à principio mirificè prodest: facit & ad ipsorum hebetudinem. Si tempora singulis mensibus eodem felle perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus libro. 3. capite. 18. de aliment. facul. & libro. 8. capite. 2. metho. meden. & Simeon. Sethi in Syntag.

Frigellus. VNDECIMA, frigellus: Ea ex turdorũ genere auis est: cuius Aristoteles lib. 9. capite. 20. de historia animalium tres constituit species. Vna visciuora, quæ nisi visco & resina non vescitur, & magnitudine paulò minor

quàm

quā pica est: Germanice, *een Krammet-vohel.* Altera pilaris, quæ sonum ædit acutum, & magnitudine merulæ est. Vulgo *een Drossel.* Tertia, quam iliacā vocant nonnulli, minima inter has, minusq́ maculis distincta, à Germanis *een VVijndrossel* nūcupatur: de quo sanè turdo intelligenda sunt, quæ de frigello hoc loco dicuntur. Hic vtrinque iuxta oculos, & in pectore & in ipso alæ flexu, intus & foris maculas habet latiusculas, rubras. Primum genus non nisi hyeme apud nos cernitur: aut si videatur, rarum est. Secundum per totum annum apparet maculoso valde pectore, & cantus sui gratia à multis in caueis alitur. Tertium per æstatem apud nos nusquam videtur, sed vindemiæ tempore atque instante hyeme primum cernitur, adeoque ob id frigellus, nempè quòd ad uentu suo frigus instare prænunciet, nominatur. In vineis potissimum reperiuntur, ac dulcium vuarum esu sæpius inebriantur, velociter volant, & optimi sunt succi, præsertim circa festum omnium Sanctorum. Lege Guilielmū Turnerū in libello de auibus.

DVODECIMA, Otis, quæ & ipsa in cibis gratissima atque optimi succi est nēpe ex syluestrium gallinarū *Otis.*
[illegible] ge

genere: Gybertus Lon. eam esse asseserit: quam bonosam vulgo, Germanice, een *Haselhoen* nũcupamus, Gallicè, *vne Ostarde*. Hispan. *Abutarda*. De qua Gale. li. 3. de alim. fa. ca. 19. & Athenę⁹ lib. 9. deipnos. Sunt tamẽ quibus orex hoc loco magis placeat, vt gallina phasiani per eam accipiatur. Alij verò gallinam aquaticam interpretantur. Siue igitur gallina sit aquatica, siue phasiani, caro eius bonum gignit succum.

Tremulus. DECIMATERTIA, Tremul⁹: quæ quidem auis est fusco pennarum colore, magnitudine quã gallina minor, velocissimi volatus, altè vociferans ac clamosa, in cuius capite crista plumea, ex earum auium genere, quas σεισοπυγίδας Græci vocant: caudam enim cũ pedibus incedit assiduè quatit, & ob id tremulus vocatur. Semper ferè iuxta maria versatur. Ne quis paruã illam auiculam longæ caudæ, quæ *Coda tremula* vulgo, siue motacilla, & Germa. *een Bach ost VVater Steltz* dicitur, per tremulum hoc loco intelligendam putet. Huc etiã referri posset (si nõ eadẽ est) auis quædã cornice minor, plumis ferè viridib⁹ & nigris per totũ dorsum, caput, & collũ: ventre albo, longa & semper erecta in capite crista plumea, alis obtusiorib⁹ & inter volandũ magnũ strepitũ edẽtib⁹, vnde

&

& vannellus à barbaris dicitur, clamosa admodum & querula: quæ aquis verinium gratia, quibus solis victitat, appropinquat, sed ipsas non ingreditur, in planis & locis circa consitis plurimum degit. Teutonicè, *een Kieuit*.

DECIMAQVARTA, Amarellus anis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor: Ab Aristotele libro. 8. capite. 3. de historia animaliū Bosca appellatur, Germanice, *een Smelente*. Illud porrò nosse in vniuersum expedit, quòd præstantius alimentum ab ijs sumatur auibus, quæ volatu magis nituntur, celeriusque volant. Et quemadmodum prædictarum auium caro concoctu facilis, & ad bonam valetudinem accommodatissima, sic è diuerso quarundam excrementitia est ac mali succi, multoque ad coquendum difficilior, atque inæqualis temperamēti: cuiusmodi imprimis existit pauonum, anserum, gruum, malardorum, & quotquot oblongum habent collum, ac rostrum, inque paludibus nutriuntur. Huc, quod ad succi prauitatem attinet, passeres etiam referendi sunt, qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidissimi sunt, & longius à temperamento recedunt, ac durius alimentum dant,

Amarellus.

Veneremque impensius stimulant. Circa electionem vero alimenti, quod ab auium genere sumitur, sciendum est, iuxta diuersas præstantioris alimenti proprietates (si eius quod nutritur, sanitatem vel robur spectes) carnes varie laudari. Sic Galenus ad facilem cōcoctionem & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam perdicib⁹ attribuit. Rhazes & Isaacus ob leuitatem & subtilitatem starnam prætulerunt: Idem quoque Isaacus diuersa ductus ratione diuersarū auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quòd mentis aciem atque intellectum roboret, mirificè commendat. Auium porrò omnium volucrium genus paucissimū præstat alimentum, si ad genus gressilium conferatur, potissimum si ad suillam qua non aliud inuenias, quòd copiosioris sit nutrimenti: volucrium tamen caro ad coquendum est facilior: quare ijs, qui neglecto corporis exercitio, consilijs potissimum, & studijs ac contemplationi vacant, conuenientissima est, præcipuè perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinæ, quemadmodum libro tertio de aliment. facul. capite. 18. Galenus testatur. Sanguinem enim procreat clarum atque mundum, & spirituum generationi, ac mentis exercitijs, & intelle-

lectui aptissimum. Siccius namque alimentum, quale dictarũ auiũ est, studio contemplationiq; intentis conuenit. Siccitas enim prudentiæ familiaris est, sicuti luculenter & perspicuè docuit Galenus in libro, cui titulus: Quod animi mores corporis temperaturã sequantur, cap. 5. Lege plura apud eundem libro. 8. capite. 2. metho. medendi, & in libro de attenuante diæta cap. 6. De attagene, quem *een Birchoen* Germanicè vocamus, pulcherrima quædã & scitu dignissima, Gybertus Lon. in dialogo de auibus prodidit.

¶ *De piscibus. Cap. XXX.*

SI pisces molles sunt, magno corpore tolles.
Si pisces duri, parui sunt plus valituri.

Hic duæ traduntur laudabilium piscium notæ. Pisces enim aut dura carne suapte natura sunt, aut molli. Ex his igitur qui molles sunt, vetuli iunioribus præstant. Carnis namq; mollities pro modo humiditatis respondet, quæ crudior in nouello pisce, in vetulo verò cõcoctior existit. Quare nouelli pisces lento ac pituitoso succo magis quã vetuli abundant. Atq; hac certè ratione nonnulli anguillam etiam vetulam

iuniori præferunt. Ex ijs verò qui dura carne præditi sunt, iuniores longe præstantiores & concoctu faciliores habentnr: eiusmodi porrò lucij cum primis sunt & percæ. Carnis enim durities concoctioni resistet. Quæ sanè sententia ex. 2. Cano. capite. 555. Auicennæ desumpta est, vbi sic fermè scriptum reliquit: Ex piscibus dura carne præditis eligẽdi sunt minores: & molli verò maiores ad terminũ aliquem. Pluta Galenus lib. 3. de alimen. facult. cap. 29. & . 30.

Lucius & perca, & saxatilis, albica tencha,
Gornus, plagitia, & cum carpa, galbio truta.

Hic decem recensentur pisces, quorũ alimentum hominum corporibus saluberrimum esse putatur.

Lucius. PRIMVS, Lucius est: piscis vulgo notus, qui quòd non modò in alterius, sed suæ etiam speciei pisces grassetur, tyrãni appellationem vulgato versiculo seruitus est.

Lucius est piscis rex atque tyrannus aquarum.

Natata velox ac duræ carnis est, sed omnium medicorum iudicio εὔπεπτος, atque optimi succi, Germanicè, *een Hecht ofte Snoecke*. Gall. *vn Brochet*.

SE

SECVNDVS, Perca: qui brāchijs subrufus est, dorso spinis armat⁹: vnde ἀκανθοστεφῆ εἶναι καὶ ποικιλόχροα Aristoteles scribit. Duræ quoq; carnis est, & vulgo cognit⁹, Germanicè eē *Baers.* Gal. *vne Perche.* Porrò alimētū, q̄ ex eo sumitur, nō modò ad coquendū est facile, sed gustui etiā gratū est, atq; hominū corporibus saluberrimum, vt quod sanguinē mediū consistentia generet. Mediū aūt voco (inquit Gale. li. 3. de alimen. facul. ca. 27.) qui neq; admodū tenuis est, neque aquosus; neque vehemēter crassus. Vnde maximo in precio hic piscis semper est habitus. Ausonius in Mosella sic de eo canit: Perca.

Nec te delitias mensarū perca silebo,
Amnigenos inter pisces dignāda marinis.

Quanquā certè ἡ πέρκη antiquissimis etiā Græcorū vsitatū sit, reperiuntur tamen quib⁹ per ἀντίφρασιν, quod nulli pisciū parcat, à parcēdo sic dictus esse videatur: vt qui iratus alios pisces pinnis suis, quas supra dorsum habet, vulneret. Qua ratione à Lucio quoq; immunis est. Imò, vt Albertus refert, naturalis quędā lucio cū perca amicitia est. Lęsus eñ lucius, nō tā facile à quouis alio pisciū sanatur quàm à perca.

Solum igitur liquidis percam laceratis in vndis.

Vestigat lustrans, solum hunc medicamina poscit.

Qui sic inuentus vulnera eius tangendo lenit atque sanat.

Saxatilis TERTIVS, Saxatilis: quo quidē nomine piscis à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui paruì perpetuò manent, Latinè etiam fundulus, & Germanicè *een Grundel* nuncupatur. Cuius alimentum (licet squamis careat) ad voluptatem, concoctionem, simul ac distributionem, & succi bonitatem, præstantissimū est. Multos tamen inuenias, quibus Saxaulus potius, siue saxaulis hic legendū esse videatur, vt hoc noīe ex planorū pisciū genere eū intelligam⁹, qui βούγλωττος καὶ βούγλωσσος à Græcis dictus, hodie γλῶττα nuncupatur. A Varrone & Plauto lingulaca, à linguæ figura, quæ Græcis est γλῶττα, cui βȣ particula addita est, vt magnitudinem potius quā bubulæ linguæ figuram significet. A Plinio Solea. Item ab Ouidio:

Fulgentes soleæ candore, & concolor illis passer.

A figura Soleæ, quæ solo pedis subijcitur, Germanicè, *een Tonge*, Gallicè, *vne Sole*, Hispanicè, *Lenguado*: qui & ipse inter marinos pisces alimenti est haudquaq̃ cōtēnendi. Gale. li. 3. de ali.

fa-

facult.ca.29. ſimiles quodãmodo inter ſe eſſe paſſerẽ & ſoleã ſcribit, nõ tamen omnino eiuſdẽ eſſe ſpeciei: Soleã enim molliorem eſſe, ciboq́; ſuauiorẽ, ac in totum paſſere præſtantiorẽ. Suauitate quidem, alimenti copia, ſucci bonitate Solea pręſtantior eſt, at carne duriore, ſolidioreq́; eſſe experientia ſenſusq́; cõuincunt. Plura Guilielmus Rondeletius lib.11.ca.11.de piſcibus marinis.

QVARTVS, albica: qui & ipſe marinus, reponendus in numerum ſale conditorũ, & in fumo deinde, vel in aëre exiccatorũ, qui à baculo, quo ante cocturam contonduntur, *Stocviſch* Germanorum lingua appellantur. Albica autem ex eo dictus videtur, quod molli, humida, atque candida admodum ſit carne: vnde Germanicè quoq;, *een VVeiſzling*, & Saxonicè, *een VVeittig oft VVeitling* nominatur, & pro bono gratoq́; cibo habetur. *Albica.*

QVINTVS, Tinca, vel tencha: piſcis aquæ dulcis notus, pelle lubrica mucoſa, ad nigredinẽ tendente, ac carne dura: vnde ab his tribus, nempe lucio, perca & tinca poſt coctionẽ pellis auferri ſolet. Auſonius in moſella vulgi ſolatiũ vocat, ꝙ pauperibus tantum apponatur. Excremẽtitius eſt, & totus lutoſus. Teutonicè, *een tinche, ſchleibe,* *Tencha* *Tinca.*

 oft

est scleig, Gallice, *vn Tenché*, Hispanice, *Tenca*.

Gornus SEXTVS, Cornus, gornatus, siue gurnadus: piscis marinus albus atque minimus, medij digiti longitudinem non excedens: vna cum capite ac spinis manditur, Teutonice, *een Voerne*.

Plagitia. SEPTIMVS, Plagitia: piscis marinus planorũ generi subijciendus, rhõbo figura similis, sed contractior, lingulaca latior. Hic piscis supina parte albicat, prona fuscus est et terrei coloris, instar passerum auium, vnde à Latinis passer etiam dicitur, à Græcis ψῆττα, Germanice, *een Pladijs*, Gallice, *vne Playe*. Guilielm. Rondele. libr. 11. capite. 7.

Carpa. OCTAVVS, Carpa, siue Carpio: piscis fluuiatilis notus squamosus. Cuius caro excrementitia est ac muccosa, quare à magnatibus in vino decoquitur. Ita namq; multo quàm ante præstantior euadit: quicquid enim muccosum, aut virosum gustu refert, id totum deponat, Germanice, *een Carper*, Gallicè, *vne Carpe*.

Galbio. NONVS, Galbio. piscis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui, & in amplissimas alas expanso, Raia Latine dicitur, & à quibusdam Rocheaus, siue Rochus, à Græcis βάτος καὶ βάτις,

βάτις, à rubi, quem βάτον vocant, similitudine. Queadmodũ enim spinosus est aculeatusq́ue rubus, ita raia omnis aculeis aspera, non quidẽ toto corpore: sunt enim λειόβατοι, id est, leues raię, quibus nulli sunt in corpore aculei, sed siue leues sint raiæ, siue asperæ, oẽs vncos aculeos in cauda gestãt, sicuti in rubo, cynosbato, & rosis cernuntur. Piscis est duræ carnis, cõcoctu difficilis, sed alimẽti firmi & sani. Germa. *een Roch*, Galli. *vne Raye*. Hisp. *Raya*. Guliel. Ronde. li. 12. ca. 3. Nõnulli Galbionẽ referunt in baculo cõtusoriũ piscium classem, vt eũ hoc nomine intelligamus, qui Germ. *Kotscher* vocatur, qui & ipse duræ carnis, est, ac sanus. Alij textus habẽt Gobio, de quo Galenus li. 3. de alim. facul. ca. 28. Gobio, inquit, littoralis est piscis, ex eorũ numero, qui parui perpetuò manẽt. Suauissimus ac concoctu facillimus, simulq́; ad distributionẽ & succi bonitatem optimè cõparatus, Gall. *Gouion*, Teutonice, *een Gouie*. Huc referendi videntur pisciculi omnes, quos *Pfrellen oft Erlitzen* Germanice vocamus, & quotquot tales occurrunt, nempe iucundi, boni succi, & ad coquendum faciles.

DECIMVS, Truta: Hic omniũ, qui in dulcibus aquis generãtur, piscium Truta.

æquali cunctarum gentium iudicio lõgè nobilissim⁹ habetur. Varius admodum est, purpureis guttis siue maculis totum dorsum speciose pingentibus, carne interius rubra, quemadmodum in salmone etiam conspicitur, vt procul dubiò is piscis sit, qui Ausonio in Mosella Salar vocatus, quum dicit:

Purpureisque Salar stellatus tergora guttis.

Celebratur apud homines, tanquã voluptate cibos reliquos superet. Carnem habet valde friabilem, vt in qua nihil neq; lētoris, neq; pinguedinis insit, quo fit vt alimentum, quod ex eo sumitur, hominum etiam corporibus saluberrimum esse cẽseatur. Huc, quod ad succi bonitatem attinet, aschiæ etiam & auratę quos *Escheu & Kotesorellen* Germanicè nuncupamus, referendi sunt. Porrò Truta Gallicum est: nã vulgo *Truitte* vocant, Hispanicè, *Trucha*, Germanicè, eẽ *Forel.* Verum hactenus singulatim de piscibus. Nunc generatim enim atque vniuerse nõnihil de præstantia ipsorum dicemus.

Piscium electio.

SCIENDVM igitur inprimis, alimentũ, quod ex piscibus prouenit. quemadmodum idipsum li. 3. ca. 25. de alimen. facult. Galenus attestatur, sanguinem gignere consistentia tenuiorem,

rem, quã quod pedestribus animalib⁹ sumitur, adeò vt non affluenter nutriat, & celerius discutiatur: magis tamen excrementitiũ est. Phlegmatici enim, id est, frigidioris humidiorisq́; temperamenti sunt pisces. Ob eandem tamen causam quidam, ipsos concoctu difficiles esse, ac tardi transitus censuerunt, quippe ratione frigiditatis: lenti etiã sunt, atq; diutius ob id ventriculo immorãtur, & cõcoctioni repugnant: quo fit, vt sępi⁹ corrũpãtur, & putrescẽdo sitim generẽt. Carniũ itaque laudabilium alimentum hoc nomine, quàm piscium salubrius est.

SECVNDO vero hoc etiã sciendum, nempe pelagicos, hoc est, marinos (modò cæteræ bonæ notæ cõsentiãt) in victus salubris ratione, quàm qui in aquis dulcib⁹ nati sunt, esse meliores. Alimentum enim quod præstãt minus excrementitium est, & carniũ naturæ propinquius. At verò cùm pelagici (cæteris paribus) quàm fluuiatiles sint carne duriore, consentaneum est, eosdem dificilius etiam concoqui & resolui, ac magis nutrire, sanguinẽq́ue gignere puriorem. Aegris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accõmodatiores sunt.

TERTIO sciendum, ex piscibus tam marinis quã fluuiatilibus, eligen-

dos esse qui carne sint minimum mucosa aut lenta, sed alba, suaui, subtili, friabili, odorata, quæ tardè putrescat & qui non degunt in paludibus, lacubusq́ꝫ. atque id genus locis limosis ac sordibus, nec in aquis limosas herbas & mali succi radices habentibus. Pessimam enim habent carnem, qui in eiusmodi locis degunt.

Eligendi vero non admodum iuuenes, neque prægrandes, neque pinguedine multa respersi, sed vt in suo genere, carnosi & celerrimi cursus.

Ex marinis præstantiores habẽtur, qui in fluminibus longius à mari distantibus capiuntur, vtique si cæteræ laudabilium pisciũ notæ nõ abfuerint. Iisdem quoqꝫ notis consentientibus, quãto spinis agnatis ac squamis horridiores fuerint, tanto præstantiores etiã esse par est. Spinarum enim & squamarum multitudo substantiæ puritatem arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui viuunt in mari puro ac profundiore, ventorumque procellis magis agitato, & quod fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthio nutriti, ijs præstant, qui in mari Mortuo siue Meridionali capiuntur.

Eorum autem, qui in fluuijs gignũtur, salubriores sunt, qui in ijs gignun-

 tur,

tur, in quibus aqua rapidè fluit, ac copiosa est. Ex quibus iam dictis liquido constat, qui piscium probi malive censeri debeant.

Cetacei enim ac bestiales, cuiusmodi porcus & canis marinus. delphin⁹, & morhua potissimum habentur. cũ laudabilium piscium notis, nimirum albedine, subtilitate, ac friabilitate careant, in cibo sunt prorsus iniucundi, & ad coquendum dificiles, exiguumq́ boni quidem alimenti, excrementi autem plurimum reddunt, & præsertim recẽtes. Quare mirum non est, si pravum succũ in eorum corporibus, qui quotidie illis vescuntur, congerant. Quos tamen si quando, meliorem nõ suppetente copia, edere cogamur, magnopere cauẽdũ, ne illico à captu ingerantur, sed seruandi sunt per dies aliquot, dum caro eorũ mollescat, adeoq́ue citra substantiæ corruptionẽ tenerescat. Id quod fieri solet vbi leuiter sale cõspersi fuerint. Quo modo sapidiores etiã ac multò quam ante præstantiores euadere, lib. 3. de alim. facul. ca. 24. & 40. Galen. autor est. Quicquid enim muceosum, aut virosum gustu referunt, id totum deponunt.

Ex piscibus marinis raia & gornus in laudabilium classe censentur, carnẽ enim habent consistentia purissimam.

Deinde verò Passer & Solea, quorum tamen caro lentior est, minusque tum alba, tum friabilis, & crassior, sapore etiam atque odore minus commendabilis. *Merlengus.* Merlengo tamen, siue merlano, quem ἀφύην Græci vocant, secundus fortè à raia deberetur locus, minore enim participat crassitie ac lentore, quã Passer & Solea, & substantia vtcunque friabilis est: sed si odorem, saporẽ, colorem, substantiæ puritatem & mollitiẽ spectes, bonitate nonnihil à Gorno ac Raia deficere videbitur. Idem de harẽgo iudicium est. *Morhua.* Morhua iuuenis bonitate prædictis satis propinquat, sed si diligentius ad præscriptas laudabilium piscium notas exigatur, crassior multò atq; lentior inuenietur. Salmones autẽ rhombi (vulgo Gallorũ turboti) & maquerelli siue macrelli, lõgè *Macrellus* à reliquis bonitate deficiunt: sunt enĩ multò crassiores, magisq; lenti, & cõcoctu difficiliores, neq; competunt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis, ac iuuenibus, idq; magis etiam si quid salsedinis ipsis commisceatur, quò lentor, crassities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus autem aquæ dulcis, lucius & perca mediocres laudatissimi sunt, præsertim si præter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino

expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet Vendosia, carnē tamen habet non perinde albam, subtilem, & friabilem, sępiusq; in stagnis, quàm fluuijs reperitur.

Illud porrò summatim nosse etiam expedit, quòd pisces fluuiatiles, modò cætera consentiant, tum ad bonos humores gignēdos, tum etiam ad gustus ipsius voluptatem, cæteris multo sint præstantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera, ad Boream spectante, ac rapidè fluente degant, præsertim si vrbis alicuius amplissimæ, latrinarū, balneorum, culinarumq; loturę & purgamenta in illam non defluant, neque & vestes & alia eiusdem generis in ea abluantur: Multo verò magis, si præterea & herbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancri verò tam marini, quàm fluuiatiles, sicuti lib. 3. de aliment. facul. cap. 33. à Galeno traditur, dura in totum carne constant, ideoq; & ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, ægrè tamen in ventriculo corrumpuntur.

In piscibus quoque id communiter memoria tenere oportet, quòd recentes valde nutriant & humectent, mammas lacte repleant, semen prolificum suppeditent, adeoq; venerem excitent, & biliosis corporibus sint accommo-

datissimi. Cæterùm abstinendum ab ipsorum esu post quamlibet actionem fortem ac vehementem : qui nanq; id temporis ingeruntur, eos & malè concoqui, & dum in iecur ac venas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facilè in probum sanguinem mutetur, à ratione alienũ non est. Prætereà verò, cùm hęc ipsorum etiam natura sit, vt tardius pertranseant, cura non minima adhibenda est, ne in ventriculum incidant debilem, aut prauis succis vitiatum : quippe qui tum neq; bellè concoquantur, & facilius ferè vnà cũ aliis in ventriculo existentibus corrumpantur. Neque item vnà cum carnibus: nec lacticiniis, neque summo post alios cibos loco, si quid Auicennæ credimus, edendi sunt.

Postremò verò hoc etiam sciendũ, quòd crassioris succi pisces infra mediocritatem saliti, recentibus sint præferendi. Verùm recens saliti, Galeno lib. 3. de alim. facul. cap. 24. teste, iam diu salitis sunt meliores. Pisces etiam laudabiles exiguo sale conspersi, atq; moderatè sumpti, appetentiam, si quis eis delectetur, reuocant & roborant.

¶ *De Anguilla, & nonnihil etiam de Caseo. Caput* XXXI.

VOcib⁹ anguillę prauę sunt, si comedantur,
Qui Physicē non ignorāt, hæc testificantur.
Caseus, anguillę, nimis obsunt, si comedantur,
Ni tu sæpè bibas, & rebibendo bibas.

Anguillā vocibus nocere hoc in loco traditur: idq; rationibus tum medicis, tum philosophicis comprobatur. Limosus enim piscis est, crassiq; lenti succi, obstructiones facit, longiusq; à memoratis paulò antè probi piscis indicijs recedit: quod Galenus etiam in libro de cibis boni & mali succi. ca. 15. in hunc modum scribēs attestatur: Anguillæ nunquam boni succi sunt, tametsi puro in humore versentur, nedū in eo qui vrbiū sordes & purgamenta in se recipit. Idem fere & in lib. de attenuan. diæta cap. 6. cōfirmare videtur. Anguillæ, inquiens, & mollium pars maxima, tametsi carnem habent mollem, ꝙ tamen succo lento ac pituitoso abundat: ijs, qui salubri victus ratione vti volunt, plrimū est noxia. Pari modo de mustelis quoq;, quę vulgatoiā nomine lāpretæ dicuntur, sentiendum est, Nam & ipsæ nihilo secius quā an- *Anguilla.*

Lampretæ. anguillæ plurimum crasſi ſucci gignunt: tametſi paruulæ lampretæ non perinde malæ & periculoſæ ſint. Minore em̄, vt ſenſus ipſe iudex eſt, craſſitie & lentore participant. Quo fit, vt hi piſces, licet non ingratum ori ſaporem offerant (quod ſalua tamen eorū reuerentia dictum velim, qui in eorum vſu diu perſeuerant) admodum ſint periculoſi. Siquidem generatio eorum in aquis ſerpentum generationi in terris reſpondet, non ſine veneni ſuſpicione. Vnde etiam M. Varroni li. 4. de lingua Latina, nomen habēt, quòd anguibus adſimilentur. Atque hac certè ratione capita & caudæ, ac ſimiliter interior ſpina, vt quæ venenum in ſe cōtineant, nullo modo edenda ſunt. Cōueniens autem erit ob ſucci craſsitiem ac lētorem, vt in optimo vino immerſæ necentur, atque cum iuſculo deinde optimarum ſpecierū, ſicuti ab Apitianæ ſcholæ ſectatoribus ſolent, præparentur: ac primò quidem duabus ebullitionibus in vino & aqua præbulliant, illiſq; reiectis tandem ad perfectionem coquantur. Vel gelu inde in patina fiat, vel paſtillatura, vel aſſatura, idq; cum ſalſamento competenti: in hyeme quidē cum viridi, fortibus ſpeciebus, & vino: in æſtate verò cum debilibus ſpecieb⁹, omphacio, & aceto. *Anguillæ coctio.*

Com-

Commodius tamen ab eiusmodi piscium esu abstinetur Stomacho enim & renibus sunt inimici, sed præcipuũ sentiunt nocumentum ex eorum obsoniis, qui arenulas mingere consueuerunt, quoniam ille anguillari glutino in calculos cogi & adstringi videatur. Podagra quoque laborãtibus manifestè officiunt, nec vllis morbis medentur, sic vt iniquè natura fecisse videatur, quæ tam suauem refutandis expuendisq; piscibus indiderit saporem. Medici omni ex loco, omniq; tẽpore & præsertim circa solstitium anguillas detestantur. *Anguillæ esus calculosis noxius.*

Sequitur deinde, caseum atque anguillas plurimum nocere si comedantur: quod sanè de iis, quæ magna mole ingeruntur, intelligendum est. Caussæ quidem de caseo suprà capite. 7. De anguillis verò in præsenti capite habentur.

Postremo loco hoc etiam adseritur nempe prauitatem eorum vberiore ac frequentiore vini potu corrigi atque emendari: quod minimè tamen de vino subtili ac penetrante, neque itẽ de eo quod in potus delatiui vicem substituitur, intelligendum est. Tale nanque cum cibis mali succi bibendum non est, quemadmodum. 3. 1. doct. 2. capite. 8. Auicenna sic fermè scribens dili-

diligenter admodum monuit: Neq; cũ cibis praui ſucci, nec anteq̃ illi conficiãtur, neque ab eorundem concoctione vinum protinus bibendum eſt: quippe quòd mali chymi cibos in omnia ſtatim corporis exteriora mẽbra, quò fortaſſe citra vini adminiculum minimè penetraſſent, non ſine ſanitatis diſpendio ſecum trahat. Intelligendum igitur de vino forti non modum penetrãte, quod ſæpius atque modicè commodæ ciborum permiſtionis gratia ſumitur. Hoc enim prauitatem eorum corrigit, concoctoriam facultatem roborat, frigidoſquè & phlegmaticos humores cõcoquendo benignos reddit: quo fit, vt ad caſei atque anguillarum quæ ægrè admodum conficiuntur, cõcoctionem non parum proficiat.

Cęterum neque illud ſilentio hoc loco inuoluendum, nempe vinum non in anguillarũ modo, ſed quorumlibet etiam piſcium eſu exhibẽdum: quippe frigidioris humidioriſq; temperamenti ſunt omnes, adeóq; difficilius ob id ipſum conficiũtur, tardiuſq; tranſeũt: vino igitur ſæpius ac modicè ſumpto facilè emendantur, atque σιμμετρίαν perducuntur. Hinc non temerè hactenus hoc vſurpatum eſt: Ex piſcibus viuos quidem aqua foueri, mortuos vero vino condiri oportere.

¶De

¶ *De cibi potus quæ in prandio atque cœna permistione, siue alternatione.*

Caput XXXII.

INter prandendum sit sæpè parumq; bibendum.
Si sumas ouum molle sit, atq; nouum

HIC duo traduntur præcepta.

PRIMVM, de cibi potusq; in prãdio atque cœna permistione siue alternatione: Inter prandendum nanque cœnandúmve in vicem modo edendum, modò bibendum est, ac ne id quidem largè & copiose, sed sæpè potius & parcè. Neq; enim iumenta nobis in hoc imitanda sunt, quæ tum demũ bibunt, cùm cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponenda est, quoniam cibus permistione potionis mollior redditus, per membra nutritioni deseruientia, facilius peruehitur.

Vbi notandum, triplicem à Medicis constitui potum. Ac primum quidem permixtiuum vocari, quod vna nimirum cum cibis ingeratur. Alterum delatiuum, quod concoctione in ventre iam confecta & absoluta, in hepate vero inchoata, vt cibi penetrationẽ adiuuet, exhibeatur. Tertium verò sitis sedatiuum, quo inexplenda siti vtimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, *Potus triplex.*

tur, ea de permixtiuo accipienda sunt. Hic enim interponi sæpius ac permisceri cibis debet, neque ad finem prandij vel cœnę, siue dum sitis vrgeat (saluo tamen aliorum iudicio) differēdus est. Imo verò crebrius etiam ab illis assumi debet, qui cibis actu vel potentia siccioribus vescuntur, quiq; vehementius sese, atque immoderatius exercendo siccum panem vorant: non tamen copiose, ne concoctio impediatur. Simile enim quiddam succederet, quale aquam in lebetem feruentem sæpius largè & copiose infundentibus solet: quippe caloris vis in coquendo hebetaretur.

Permixtiuus.

Sitis autem sedatiuus potus circa prandij vel cœnæ finem, naturæ congruere magis videtur: tunc enim ob calidi sicciq; cibi æstuationem vera sitis vrget. Namque verisimile non est eodem ac breui temporis momēto, infestari naturam esurie sitiq; simul, eo quòd hæc irritetur à calore, illa stimuletur à frigore interno. Estq; hic potus augendus, vel minuendus: prout ipsa sitis expostulat.

Sedatiuus.

Atqui delatiuus prima coctione iā peracta, atque etiam paulo ante quàm aliud quidpiam edatur, propinandus est: præsertim cùm prius ingestus cibus consistentia fuerit crassior: neque diffe-

Delatiuus.

differendus est, dum sitis oboriatur. Ventriculum enim ad reliquum suscipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum etiam, quæ in ventriculo cōtinētur, distributionem ad hepar plurimum iuuat. Non tamen immoderatius eo abutendū est, vt maturè concoqui posit. Siquidem incoctus ad hepar non transit. Quod verum vtique erit, si in delatiui locum non substituatur aqua. In illa enim necesse non est, vt concoctio expectetur, priusquàm ad hepar transmeet. Rationabiliter verò in potu delatiuo, ceu etiā in permixtiuo non aqua, sed vinum propinari debet, aut aliud quidpiam, quod vino sit ἀνάλογον, veluti ceruisia, μελίκρατον aut ex cerasis vel malis, aut simili quopiam fructus genere confectæ potiones: quibus tamen omnibus vinum est præferendum. Facilè enim efficit alimenti in omnia membra distributionem: vnde non ineptè ὄχημα τῆς τροφῆς ab Hippocrate nuncupatur vt copiose admodum suprà cap. 15. & 27. ostendimus.

Sed quia de commoda cibi potusq; permistione satis iam diximus, Illud minimè ommittendum est, quod nonnullis vt rectum placere video, nempè vt iuxta crasiorem, sicciorem, & frigidiorem cibum de vtroque potu tam

delatiuo, quàm permixitiuo largius assumamus, & vt rursus circa calidiorem, subtiliorem, atque humidiorem, parcius. Et iterum vt vinum subtile valensq; cũ cibo natura, crasso, duro, ac frigido bibamus, & è diuerso, vt calidioribus cõcoctioniq; magis parentibus cibis vinum debilius adiũgamus. Quæ ratio si stabit, volentiore vino iuxta carnem vtemur bubulã, q̃ pullorũ gallinaceorum: itemque iuxta pisces, quam carnes animalium terrestrium.

SECVNDVM præceptum de ouis erat, nempe vt recentia ac mollia ingeramus: cuius ratio reddita est supra capite octauo.

¶ *De Pisis.* *Caput* XXXIII.

Pisum laudandum nũc sumpsimus ac reprobandum,
Est inflatiuum cum pellibus atque nociuum,
Pellibus ablatis sunt bona pisa satis.

Pisa. Inquisitione dignum videtur, quod de ipsis hoc loco traditur: nempe ipsa laudem mereri quandoque, nonnunquam vero & vituperium. Vbi scire ante omnia conuenit, ipsa duas habere facultates, adstrictoriã nimirũ & purgatoriam: quarum hæc certè in ipsorum

rum velut carne est, illa vero in corti-cibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur: culpantur quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo sumpta, vt in diætis vniuersalibus Isaacus idipsum confirmat ventrem subducunt: altero vero magis cõdẽsant & adstringũt, plurimsq́ue flatulenti spiritus pariunt, ita vt pugna quædam ac tormina in intestinis excitentur: purgatoria quidem facultate succum excernere volente, adstrictoria vero retinente: hincq́ue intus affligitur natura, ab vtroque horũ diuexata. Porro si pisa cortice spoliata mãdãtur, tunc purgatoriæ actioni maximẽ conferunt. Quod de pisis hic dicitur, idem de omnibus ferme leguminibus puta fabis, lentibus, phaseolis, & si qua sunt similia, præcipuè tamen corticem habentibus crassiorem, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligẽdum est. Hac nanque ratione legumina omnia, quèadmodum lib. 4. de vict. rat. in morb. acut. apho. 93. Hippocrates attestatur, flatuosa sunt, & cruda, & cocta, & fricta, & macerata, & viridia. Cortex prẹterea in omnibus peiorem generat succum, quàm quæ ipsorum velut caro est. In pisorum genere reperiuntur quædam alba & rotũda, cortice tenui, leui ac fragili, quæ tametsi vna cum

corti-

corticibus innoxiè mandi queãt, præ-
stat tamen vt decorticentur. Legumi-
na viridia adhuc & nondum exactè
matura, valde tenuem habent corticẽ,
ac minus ipsis discrimen inest, quod
ad corticem saltem & carnem attinet,
faciliusq; concoquuntur: quare ea nõ-
nulli sanis corporibus, quàm matura
atq; exiccata magis conuenire arbitra-
ti sunt: quod tamen à veritate alienũ
videtur. Nam ea admodum esse excre-
mentitia, & sustantiæ corruptioni
magis obnoxiæ, constat: quo fit, vt à
sanis non vsquequaque citra noxam
sumi queant. Hoc tamen negari non
potest, quod matura & exiccata cùm
ab extimis corticib9 purgata fuerint,
ad victus salubris rationem, quàm re-
centia non decorticata, accommoda-
tiora sint, & è diuerso viridia quàm
exiccata cortice non spoliata. Porrò,
quum omnium leguminum substan-
tia infle t, concoctioni renitatur, crassi-
que & praui succi alimentum in cor-
pus diffundat, meritò à victus salu-
Erbsbru. bris ratione excluditur. Brodium ta-
men siue iusculum eorum, eò quòd fla
tum cum omni & alimenti & conco-
ctionis prauitate deponat, ventrem
subducat, vrinam ciat, venarum atq;
viscerum obstructiones amoliatur, a-
deoq; ad vasorum etiam, quæ colato-
ria

ria vulgo vocantur, nempè hepatis, renum & vesicæ, emundationem sit efficacissimum, non parum commoditatis in victus salubris ratione habere dinoscitur. Cuius proinde vsum ieiuniorũ tẽpore, quando crassis atque obstruentibus vtimur cibis, frequentiorẽ esse cõuenit. Multiplex porrò ac varius hominibus leguminũ vsus esse solet. Nonnulli enim cum salsis carnibus esitant: quem modũ Galenus lib.1.cap. 25. de alim. facul. non probat. Nam hæ quoq; sanguinem crassiorẽ & melancholicũ magis generant. Quapropter nõ est his copiosius vtẽdũ, & maximè si cui corpus sit aut melancholicũ, aut crasso, aut prauo succo abundet. Pessimè autem coci diuitibus legumina sapa adparant: quandoquidem legumina haudquaquàm incrassantium mistionẽ postulãt, sed humidorũ potius, & quæ ipsorũ crassitiẽ incidãt. Quibus verò sapa commiscetur, iecoris obstructiones solent gignere, viscerisque huius ac lienis inflammationes inaugent, nisi melle addito, meliora fiant. Perspicuum autem est, quòd & scirrosos visceris vtriusque affectus sapa exacerbat. Vt autem legumina esui accommodatiora fiant, magis nutriant, & crassum prauumq; succum amittãt, in hunc ferè modum coquenda veniunt.

Pisorum coctio. Sub noctem in aquam feruentem infundantur, ac primò quidem manibus diutulè confricentur, vt à cortice separentur, deinde per totam noctem in eadem macerando temperetur, sequenti verò die duabus vel tribus ebullitionibus in eodẽ liquore, dũ tertia quartáve aquæ portio absumatur, percoquãtur. Aquã autem adhibere oportet leuissimã, seu pluuialẽ. Nam & hac citius coquentur, & molliora euadent, & concoctioni minus facessent negotij. Ius decocti colo rãdẽ transfundendũ & ad vsus reseruandum. De quo vbi & quantũ cuiq; libuerit, accipiendum, cumque cinnamomo denuò & croco temperandũ ad lentũ ignẽ. Hoc etiam pacto terream naturam magna ex parte deponet. Nonnulli duas partes zingiberis, vnam piperis, aliquantũ enim cymini adijciunt, quo facilius secedãt ad extremum aliquid aceti vinive, & butyri admiscent, atque vnica iterum ebullitione coquunt, spumam interea diligenter auferentes. Quod quidem in principio refectionis potissimũ sumendum. Illud postremo minimè prætereundum, quòd brodium siue iusculum cicerum & pisorum alborũ multò sit præstantius, & humanæ naturæ accommodatius, quemadmodum & tota eorum substantia.

De

¶ De lacte tabidorum. Caput XXXIIII.

LAc φθισικοῖς sanum caprinum postq; cameli,
Ac nutritiuum plus omnibus est asininum,
Plus nutritiuum vaccinum sit, quoque ouinum.
Adsit si febris, caput & doleat, fugiendum est.

Hic præcepta quædam tradũtur de electiore lactis genere, quatenus videlicet φθισικοῖς, hoc est, tabidis, emaciatis, hectica febre laborantibus, & quomodocunq; consumptis, sit conductu-rum. Cibi enim his ipsis, quod calorem natiuum imbecillum obtineant, concoctu faciles cõueniunt: boni item ac multi alimenti, vt corpus emaciatũ instaurẽt: sed liquidi & tenues, vt vias ob siccitatem contractas facilius subeant, & penetrent: ob febrim quoq; refrigerent nonnihil, & ob vlceris saniẽ detergeant, & ob solutionem cõtinui, glutinẽt. Quas dotes omnes habet lac: facile enim coquitur, ac omnium quæ alimẽti gratia sumimus, lac, butyro & caseo multũ nutrit: optimum optimi est succi: sero casei & butyri liquidum est, subfrigidum est, vt li.5.ca.20.& lib. *Lactis electio.*

10.cap.7.de simpl. medic.facult.terget sapore dulci butyrosæ substantiæ, & acrimonia seri glutinat caseo, & eodē ac butyro est emplasticum. Quapropter nonnulli, Galeno in libro de cibis boni & mali succi, cap.9. teste, pulmonis vlceribus affectos potione tantùm lactis curari putant, antea scilicet quàm ea ipsa vlcera amplientur callosaq́; fiant.

Lac caprinum. AC PRIMVM quidē præceptū est de lacte caprino: quod vtile esse phthisicis, Auicen.2. Cano.ca.444. & 1.4.trac.3.cap.6.confirmat. Neq; id sanè iniuria: siquidem inter cætera lactis genera moderatè se habet, cùm nō admodum pingue crassumq́; sit, ob id medium quoque esse cēsetur, quod in corporibus nostris præstat.

SECVNDVM de camelino: q illo tenuius est, serosiq́; humoris magis particeps: quò fit, vt minus tum nutriat, tum emaciatis conferat. Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affectum est, non parum commoditatis adfert, præsertim si fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo namq́ue hepar, si quid Auicennæ credimus, reficitur atque instauratur.

Lac asininum. TERTIVM de asinino: Asinæ nāque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propositos affectus accōmo-

modatissimũ: quippe cùm tenuissimũ sit, & minimè coagulatur, & quoquo versus ocyssimè in corpus digeritur, quemadmodum elegantissimè libro. 7.metho.meden.cap.6. à Galeno scribitur. Quod Auicen. quoque .1.4.trac. 3.cap.6. confirmat. Non est, inquiens, lac post muliebre, quod hecticis æquè conferat, ac asininum, Hecticam enim siquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris lac muliebre, tanquàm naturæ eiusdem, & humano corpori familiarissimum, ab alijs medicis, præcipueque ab Herodoto & Euriphone ad tabidos affectus celebratur. Quoniã cęteris est subtilius, frigidius, & humidius, citius cõcoquitur, velocius penetrat, & melius nutrit. Sumendũ autẽ quoduis horũ manè ieiunis, horis tribus, aut quatuor ante cibum, vnc. quatuor primũ: quas si rectè confecerit, postridie quinque, sex vncias, & sic diebus cõsequẽtibus auctũ, si bene concoquat, vsq; ad librã vnam. Quatenus enim vires augeri cernim⁹, eatenus nos quoque cibis adijciemus. Sumat autẽ patiens ex mammilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic enim & sanguis & semen promptissimè corrumpitur) per se aut cum pauco melle, vel saccharo, & sale, ne in ventriculo acescat.

Lac muliebre.

cat. A lacte hausto nõ dormiat, ne corrumpat: nec corpus exerceat motu aut frictione, ne crudũ lac in corp⁹ trahat.

Cæterùm silentio prætereundum hoc loco non est, quòd non semper lac muliebre aut asininum phthisicis prosit: immò verò lac acidum siue ebutyratum ab ipsis in certis quibusdã casibus conuenientius adsumitur, Et primo quidem, quando cum phthisi fluxus ventris simul infestat. Deinde cũ metus est, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adest vehementis febris, aut ventriculus suapte natura biliosus existit, vt in quo lac nullo negotio in bilem transeat. Quinetiã quãdo phthisi febris coniungitur putrida, & multæ in inferioribus partibus sunt obstructiones. Lac enim acidum cohibet & adstringit aluum, neq; facilè in bilẽ conuertitur: quippe cui butyrum, quo promptè accendi poterat, ademptum sit: eadem ratione nec in putrida facilè putrescit. Prætereà cùm immundus ac sordidus est ventriculus: in eiusmodi enim Lac promptissimè corrumpitur. Postremò verò cũ phthisicus lac integrum & dulce abominatur, ab acido autem siue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copiosè admodum Hieronymus Cardanus libro secundo Contradicentium,

Trac.4. Contradict. 1. & Conciliator differentia. 194.

QVARTVM, de lacte vaccino: quod vt inter cætera lactis genera crassius ac pinguius inuenitur, ita alere etiam magis putandum est. Atque hinc sane Rhazes libro.3.capite.15. ad Almanso. sic ferme de eo scriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte crassius iudicatur, atque ob id corporis molem & obesitatem adipisci volentibus accõmodatissimũ habetur. His amplius Auicenna lib.2. Cano.cap.444. hoc quoque addendũ putauit: Nempe lac cuiuslibet animalis, cuius fœtus eandẽ in vtero moram cum homine ducat.i. per nouem menses, humano lacti esse maximè conforme: illud verò, quod fit animalis, cuius impraegnatio quã mulieris diuturnior fit, esse deterius: quo fit, vt, cùm vacca nouem mensibus vitulum ferat, lac eius humano maximè conforme, atque ob id optimum quoque habeatur. *Lac vaccinum.*

QVINTVM, de lacte ouino: hoc quod ad consistentiã quidem & nutrimentum attinet, ad vaccinum quodammodo accedit.

SEXTVM, de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei causæ assignatæ sunt supra capite.7.

¶ *De butyro, Caput XXXV.*

LEnit, & humectat, soluit sine febre butyrum.

Tres butyri ꝓprietates hic referũtur. PRIMO cum doloris sedatione lenit, & maturat: Siquidẽ tẽperatè calidum est, & natura pingue atque oleosum, facultatisq́ue concoquentis, paulũ habens etiam digerendi potentiæ, in medijs nimirum corporibus, secundũ duritiem & mollitiẽ. Bubonas igitur & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præsertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore ac pulmone fixos linctu concoquit.

Butyri proprietates tres.

SECVNDO humectat: ex meliore nanque lactis essentia cõstat: quẽadmodum ergo lacti, vnde seiunctũ est, humectandi vis inest, ita & butyro id esse oportet.

TERTIO vero soluit: largiꝰ enim sumptum, cùm ob suæ substantiæ lubricitatẽ, tum ob communem omniũ ciborum humidorum rationem, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi, facile per ventrem subit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis nõ æque vt alijs conuenit: ipsis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porrò nosse hoc loco vtile est, quòd butyrum ob superabundantem

& humiditatē & pinguedinem in alimentis, vsu præsertim immoderatiore expetendū non sit. Ventriculum enim resupinat, ac subuertit, & ad vomitū incitat. Neque vltimo post alios cibos loco ingerere cōuenit, quippe cum humidū sit ac lubricum, facileq; subduci queat, in superficie natans corrūpitur, & ob hoc ipsum ante alios cibos sumēdum est. Ita enim citius subducitur, & alijs cibis viam munit. Quocunq; oleo magis tum nutrit, tū cibos cōdit: quo fit, vt obsonijs additum olei atq; adipis vicem meritò penset. Vnicē tamen hoc semper cauendum, ne vsus eius sit immoderatus, nevè in ventriculo accendatur. Pinguia enim inflammata, quēadmodū in maiori praxi Tract. 6. cap. 15. rub. 4. Ioannes Michaël Sauonarola scriptum reliquit, in melancholiam adustam transeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, vt ob nimiū Butyri vsum multi leprosi in Germania reperiantur. Recēs butyrū, vt Auenzoar testatur, contra bestias, quæ virus eiaculātur, venenatque, & foris illitū, & per os assumptū efficax est: ab aspide enim percussis vtilissimè imponitur: & in pestilenti aëris constitutione quotidi[illegible] puri panis tribus aut qua[illegible] bolis mane à ieiunis deuoratū, [illegible]irificè ad sanos ab infe-

infectione præseruandos confert. Plura de butyro Dioscorides libro secundo, capite. 66. Galenus libro.10.cap. 10.do simp.med.facul. Paulus Aegineta lib.7. & Simeon Sethi in Syntag.

ANNOTATIVNCVLA.

Tametsi βούτυρον primam necessariò habeat lōgam, eadem tamē correpta, & media producta, Ioannes Baptista Fiera quoque hoc versu extulit:

Lac dabit aërij tibi condimenta butyri.

¶*De Sero. Caput XXXVI.*

INciditq́;, lauat, penetrat, mundat quoque serum.

HIC agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquosa est substantia. Hoc (vt libro .2. distinct.1. cap.9. de med. simpl.purgan. Mesues inquit) excalfacit atq; siccat ordine primo cōpleto, & vsque ad secundum. Quinetiam attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, qua refertum est facultate, aluū absque aliqua mordacitate leniter subducit. Bilem tum flauā, tum atram ab exustis humoribus genitā deijcit: quo fit, vt mirifice conferat maniacis, & melancholicis. Præstat item ad viscerum infractus, & morbis inde prouenictibus opitulatur: nimirum aqua intercute laborantibus, felle suffusis, & lienosis.

Das

Datur vtiliter febrientibus ex bile: & viscerum, ac vasorũ obstructionibus. Competit etiamnum vitijs in cute à bile, & perustis humoribus emergentibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, psoris, leprisq́; admodum conuenit. Hæc ille. Comitialibus quoque, atque ijs, qui ob potentis vini largiorem potũ male habent, auxilium præstat. Plura Dioscorides lib. 2. cap. 64. Galenus lib. 10. de simp. med. facul. ca. 8. Rhazes libro. 3. ad Alman. cap. 15. & Auicenna. 2. Cano. cap. 444.

¶ *De Caseo. Caput XXXVII.*

CAseus est gelidus, stipans, crassus, quoq; durus.
Caseus & panis sunt optima fercula sanis.
Si non sunt sani, tunc hunc ne iungito pani.

Duo hoc loco peraguntur. PRIMO quatuor referuntur facultates Casei. Quarum prima est, ipsum esse gelidũ, id est temperatura frigidum, quod intelligi debet de recente ac molli, qui frigidus & humidus: & nõ de vetere, qui calidus & siccus est. Atq; huius sane rei grauissimũ habemus testẽ Paulum Aeginetam, qui lib. 7. sic ait: Caseus recens & mollis repellendi vim

obtinet, leuiter refrigerans. Quinetiã de eo intelligi poteſt, qui conficitur ex ſola lactis coagulatione, abſq; vlla alterius rei commiſtitione. Reperitur enim qui ob aromatum quorundam, ac odoratarum herbarum admiſtionẽ acrior & calidior euaſerit, & ob id linguam vellicet, atque ventriculum excalfaciat. Talis autem colore potiſsimum viridis exiſtit, qui ſi maiore paulò mole ingeratur, corpus vehementer exurit. Secunda eſt, caſeum ſtipare hoc eſt, adſtringere ac cohibere aluũ, quod maximè ſolet pręſtare vetus, cui multum coaguli admiſtum eſt. Tertia eſt, ipſum eſſe craſſum, quod eſt, craſſos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis enim caſeus fit ex craſsiore & terreſtri magis cuiuſlibet lactis ſubſtantia, admiſto coagulo, & expreſſo inde ſero. Quarta eſt. Caſeum eſſe durum, id eſt, ægrè & concoqui, & aluo diſcedere: nimirum propter ſuccũ craſsiorem.

SECVNDO deinde loco hoc etiã adſeritur: nempe caſeũ parua mole cum pane ſumptum, optimũ ſanis hominibus eſſe cibum, quippe qui panis admiſtiõe cõcoctu reddatur facilior, cum alioqui per ſe ſumptus admodũ ob cõcoctionis tarditatẽ offendat. Aegrotantibus verò, propterea quòd

neq;

neque ad cōcoctionem, vt dictum est, neque ad mouendā vrinam, neque ad ciendam aluum, neque ad ſucci deniſque probitatem, quicquam boni conſferat, omnino fugiendus eſt. Plura de hoc ſuprà cap. 7. & 9.

¶ *Caſeus de ſeipſo.*

IGnari Medici me dicunt eſſe nociuum,
Et tamē ignorant cur nocumenta feram,
Expertis reor eſſe ratū, quia cō moditate
Languenti ſtomacho caſeus addit opem.
Caſeus ante cibū confert, ſi defluat aluus,
Si conſtipetur, terminet ille dapes.
Qui Phyſicen non ignorāt, hæc teſtificantur.

In prioribus duobus verſibus προσωποποιία eſt, Fingitur enim caſeus ſeipſum aduerſus malignos vicinos ac vituperatores defendere. Ignari, inquiens, Medici, hoc eſt, indocti ac medicinæ rudes, dicunt me videlicet caſeum in vniuerſum nociuum eſſe: quū ipſi tamen ignorent cauſam, cur hu-

manæ naturæ nocere dicar. Allusum autem videtur ad illud quod ab Hippocrate in libro de veteri medicina scriptum est in hunc modũ: Atqui, inquit, mihi necessarium esse videtur, vt omnis medicus de natura sciat, & omni studio annitatur, vt cognoscat, si modo aliquid eorũ quæ fieri debẽt rectè prçstare velit. Quid est homo ad ea quç comedũtur ac bibũtur, cõparatus, & quid cuiꝗ; ab vnoquoꝗ; cõtinget ac accidet? & nõ simpliciter sic existimare, quòd malũ eduliũ est caseus? Dolorẽ enim affert repleto ex ipso. Sed quẽ dolorem, & propter quid, & cui parti intra hominem existenti incommodũ existit? Nam & alia multa edulia ac pocula natura mala sunt, & afficiunt hominem non eodem modo. Proferatur autem mihi verbi causa aliquid, velut vinum meracum multum potum, hominem aliquo modo debilem reddit, & omnes qui viderint hoc fatentur & cognoscunt, quòd hæc est vis vini, & ꝙ ipsum est causa, & in quas in homine partes maximè posit nouimus. Talem itaque veritatẽ etiam de alijs ostẽdere nolo. Etenim Caseus, quandoquidem hunc in exemplum sumpsi, non oẽs homines lçdit, sed sunt qui ex ipso repleti, ne tantillum quidem offendũtur, imò gracilibus mirabiliter etiam
con-

conferre proditur. Sunt autem qui difficulter summouentes ipsum ab eo liberantur. Horum verò naturæ differunt, differuntque etiam iuxta hoc, quod est in corpore caseo contrarium. Nam à caseo excitatur & commouetur, in his quibus eiusmodi humor multus in corpore existit, & quò magis hic potens est, eò magis versimile est ipsos male affligi. Si vero toti humanæ naturæ malus esset, omnes vtique læderet. Hæc autem si quis nouisset, non incurreret ea, neque sanè pateretur. Hactenus Hippocrates.

SECVNDO deinde loco duę recensentur vtilitates ab ingesto caseo. Quarum prima quidem est, ipsum debilitatem abscindere stomachi: vbi sciendem tamen, quod non quilibet statim caseus cuiuis subueniat stomacho (casei siquidem in certis quibusdā casibus omnes ex ęquo nocent, stomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoque qui ex lōga ægritudine adhuc debilis se colligit) sed recens, mollis ac pauci lentoris particeps, quemadmodū li. 3. ad Alman. ca. 15. Rhazes testatur, calido atque sicco stomacho apprime confert: exustionē enim, caliditatē, & siccitatem eius frigiditatis ac humiditatis ratione reprimit, & emendat. Contrà vero eidem, vetus admodum, & acris,

cuique multum coaguli iniectum est, manifestè officit. Stomacho autem, cuius pelliculis multa infarta sunt phlegmata, plurimum confert caseus, qui inueterauit, & ob id quàm prius acrior atque ardentior euasit, phlegmata enim acrimonia sua incidit, abstergit, & infra subducit. Rursus verò recens ac mollis huic maximè nocet.

SECVNDA est, caseũ priori loco exhibendum ĳs, quibus venter maiorem in modum soluitur: posteriori verò quibus idem ob imbecilitatem non respondet. In vniuersum nanque adstringentia si prius ante alium cibum aut edantur, aut bibantur, alium comprimunt. Quibus autem ob imbecillitatẽ venter non respondet, ĳ molliendi virtute prædita, nempe olera, aut pisces, aut id gen⁹ aliud præsumẽt: deinde adstringentia (quorum in numero caseus etiam reponitur) quæ dũ ipsum firmant ac roborant, deorsum in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, propellunt, adq; excretionem tandem incitant, Id quod ex veræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum libro. 2. de alimen. facult. cap. 22. vbi rationem tradit, cur rhetori cuidam adstringentibus post alios cibos laxantes sumptis venter fuerit solutus. Huiusce rei

meminit etiam Paulus lib.1. capite.81. De acido caseo ita scribit Aëtius libr.2. capit.101. Recens caseus, qui ex acido lacte fit, & ob id ὀξυγαλάκτινος appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundissimus est, & stomacho innoxius pre omnibus alijs caseis existit, minus ægrè concoquitur, & minus ægrè transit, neque verò valde crassi succi est, quo crimine in commune omnes casei sunt infames. His addit Rhazes, acidum caseum exigua mole vltimo post alios cibos loco ingestum roborare os ventriculi, atque auferre etiam ἀνορεξίαν ac nauseã, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

¶ *De modo edendi & bibendi. Caput XXXVIII.*

INter prandendum sit sæpè parumque bibendum.
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Præcipitur inprimis hoc loco, vt inter prandendum cœnandumve in vicem modo edatur, modo bibatur: id est, inter edendum sæpius quidem, sed parum bibatur: neque potus, quemadmodum supra quoque capite .32. dictũ est, eousque differatur, dum venter cibo

bo expletus videatur. Deinde verò vt eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri potest, euitetur: & maximè si ingestus cibus in ventriculo nondum cõcoctus fuerit, nisi magna cogẽte necessitate. Interrũpitur enim & impeditur primo sumpti cibi cõcoctio, ita vt eũ incoctum è ventriculo descendere cõtingat, appetentia cibi in cœna sumendi deijcitur, corpus grauatur, & ad dispositionem, in qua homo neque sanus, neq; æger dici queat, siue qualis ea est, quę febrim prędere solet, adducitur.

Vt vites pœnam de potibus incipe cœnam.

Cœnam à potu inchoãdam esse hîc adseritur. Sunt qui hũc in modum exponant: Si vis vitare pœnam, id est infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius quàm comedas. Sed inepta prorsus ac inualida est hæc expositio. Secundum Medicos enim cœnã à cibo quã à potu auspicari cõducibilius est. Neq; Angli ipsi, quibus præsens liber dicatus est, eiusmodi morem consuetudinémve seruãt. Quacunq; enim diei hora bibere voluerint, bolũ ferè siue frustulum panis præsumunt. Quare quod dicitur, sic intelligendum potius videtur: Incipe cœnã à potu, id est, à cibo liqui-

liquido & concoctu facili: Et hoc est, quod ait Hippocrates in aphorismis libr. 2. aph. 11. Facilius est impleri potu, quàm cibo. Atque eius quidem rei hæc assignari potest ratio: Quia si cibus liquidus & concoctu facilis postremo sumeretur loco, concoctionem eius multo citius, quàm crassi ac duri, qui prius ingestus fuerit, perfici contingeret. Somnus enim qui cœnam subsequitur mirum in modum concoctionem adiuuat. Hancque ob causam liquidus cibus, quum ob crassum illum nondum ex toto concoctum, ad exitum peruenire nequeat, nimis adureretur, aut certè, si exierit, crassum illum, sed incoctum adhuc, secum traheret, periculumque ita ei, qui comederit, non vulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam supra cap. 6. diximus. Porro de quæstione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda sit, lege Conciliatorem different. 118.

Post pisces nux sit, post carnes caseus adsit.
Vnica nux prodest, nocet altera: tertia mors est.
Singula post oua, pocula sumen oua.

Tria hoc loco peraguntur: primus namque versus duo præcepta cõplectitur. Quo-

Nuces post pisces.

Quorum PRIMVM quidem est, vt post esum piscium nuces in casei locū substituantur. Quod tribus fermè modis probari solet. Ac primo quidē propterea, quod nuces collectionem phlegmatis, quod ex frequenti piscium esu generatur, caliditate ac siccitate sua discutiant & dispergant: Atq; hinc sanè est, quòd in vere, quando nimirum quadragenario ieiunio corpora macerantur, summo statim post alios cibos loco nuces exibeantur. Deinde ea etiam re, quòd pisces frigidioris ferè humidiorisque sint temperaturæ, adeoque difficilius ob idipsum concoquantur, tardius subducantur & prōptissimè in vētriculo corrūpātur ac putrescant: Nuces vero, cum euidēter excalfaciant atque desiccent, eorum concoctionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre temperamentum perducant. Tertio verò ob eam quoq; causam, quod pisces interdum veneni nonnihil in se contineant: nuces autem, vt copiose admodum ostēdimus supra ca. 13. venenis aduersentur.

SECVNDVM, vt post carnium esum nō nuces, sed caseus exhibeatur. Caseus enim præstat, vt cibus ad fundum ventriculi, vbi concoctionis opus potissimum viget, promptius descendat. Quod de eo sane caseo maximè

mè intelligendum eſt, qui medium locum inter recentem ac veterem ſortitus ſit,

IN SECVNDO deinde verſu de triplici agitur nuce: quarum vna quidem prodeſſe, altera nocere, tertia verò mortem inferre dicitur. Per primã autem eam nonnulli intelligunt, quæ ob odoris præſtantiam Moſchata vulgo appellatur. Hæc ſiccat & excalfacit ordine ſecundo completo. Adſtringit, oris ſuauitatem commendat, & fœtentis animæ virus commanſa abolet. Lentigines in facie emendat, viſum acuit, ventriculum & iecur roborat, lienem abſumit, vrinam ciet, fluentem aluum ſiſtit, flatus diſcutit, & frigidis vteri affectibus mirificè prodeſt. Per alterã accipiunt vel nucem auellanam, quæ λεπτοκάρυον, καὶ κάρυον ποντικὸν Græcis appellatur, vel eam, quæ in communi eſt vſu, & κάρυον βασιλικὸν Græcè Latinè verò Iuglans dicitur. Quarum illam quidem nocere ob id tradiderũt, quòd ægrè concoquatur, cibis in ventriculo ſupernatet, vomitus excitet, flatus generet, & largius eſitata caput tentet. Hanc verò, quod pari modo cõcoctu difficilis, ſtomacho inutilis, biliosa, & tuſsientibus inimica ſit, capitique dolorẽ inferat. Ob hancq́ ipſam ſanè cauſam, nuces etiam dici à nocendo,

do, Grammatici autumant. Græcorū quidā καρύα, quod καρυβαρίαν, id est, capitis grauedinem faciant, nominari tradunt. Per tertiam vero iocose nonnulli nucem interpretantur balistæ, quod nimirum repentinā inferat mortem, Verùm alij nucē intelligunt Methellam: quippe quæ venenum sit ναρκωτικὸν .i. tempore inducēs. Quarto enim refrigerat excessu, ita vt drachmarum duarū pōdere esitata statim interimat, minore vero mēsura temulentiā faciat. Quos quidē affectus præstat etiam in canibus, quibus necandis aptissima habetur. Lege Rhazen lib. 3. ca. 30. ad Al. Serapionē de sim. medic. ca. 365. & Auicen. 2. Can. ca. 512. Porro vt grati etiā discipuli vicib. fungar, Georgij Sturtiadæ medici eruditione & experientia clarissimi, meiq; olim in re medica præceptoris obseruādissimi, de tribus hisce nucibus opinionē huic quoque loco inseram. Is igitur per nucem hic aliud nihil quā Iuglandē intelligēdū adferebat: per vnicā quidē, paucas numero quæ citra denarium consisterent, per alterā quæ paulò largiore copia ingererentur: per tertiam vero, quę immoderatissimè sumerentur.

SECVNDVM hāc igitur interpretationē vnica nux prodesse dicēda est, vel φ nuces letalib⁹ aduersentur venenis:

nenis: vel q viridiū ac recētium nuclei depellati, & ante alios cibos sumpti vētrē leniter subducāt: torrefacti vero aliquantulū atque à reliquo cibo cōmāducati ciborū in corporis distributionē adiuuēt. Altera nocere: quod nimirū cōcoctu sint difficiles, ac caput immoderatiore vsu tentent. Tertia vero mortē inferre, quod præter iā dicta incōmoda δυσεντερίαν etiam ad istum ingestæ modum generent: quę nisi præcipiti & compendiario auxilio cohibeatur, mortem breui inferat.

TERTIO demū versiculo præcipitur, vt post oui cuiusque recētis atq; mollis esum haustulus, & præcipuè vini, sumatur. Eiusq; rei duplex fere assignatur ratio. Ac prior quidem, quod ouum recens ac molle succi sit optimi & concoctu facilis, paruaque mole vt suprà cap. 6. ostendimus, plurimo corpus reficiat alimento, idq; vitello suo potissimum: vinum autem, cum natura eo delectetur maximè, præstat vt à membris auidius attrahatur, celeriusque ita permeet. Posterior vero, quod ouum tardius descendat per gulā (quę Græcis proprio nomine οἰσοφάγος, ab οἴω fero, & φάγημα, cibus, quod cibum & potum in ventriculum transuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem descensum eius adiuuet.

¶ *De pyris. Caput XXXIX.*

ADde pyro potum, nux est medicina veneno.
Fert pyra nostra pyrus, sine vino sunt pyra virus.
Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus.
Dũ coquis, antidotũ pyra sunt: sed cruda venenum.
Cruda grauant stomachum, releuant sed cocta grauatum.
Post pyra da potum, post pomum vade cacatum.

Pyra. Hic docetur in primis, vt super pyrorũ esu vinum bibatur, idq́; tum vetus, tum odoratum. Atque eius quidẽ ratio reddita est supra ca.7. Pyra enim sanguinem seroso replent succo, inflationesq́; ac colicos cruciatus suscitant. Vinum ergo, cùm calfaciat, tenuet, flatus discutiat, & serosam redundantiam consumat, super ipsis cõuenientissimè bibitur. Deinde nucem veneno medicinam esse traditur: de quo copiose suprà ca.13. Secundo ac tertio versu dicitur, pyra absque vino cõmansa esse virus, hoc est, nocere humanę naturę: cuius ratio iam reddita est, ne quis interim simpliciter, vt de illis, quæ excessu qualitatũ elementorũ, quarũ mistione con-

constãt, aut propria qualitate, siue forma (vt vocãt) occulta venena esse noscuntur, ita de pyris quoque suspicetur: Sic enim commãsa perniciem subinde vel noxam aliquã inferrent, ac proinde arbor ea ferens meritò detestabilis esset, adeoque ob idipsum excindenda atque in ignem conijcienda. Quarto versu innuitur, pyra recentia & cruda esse venenum, id est, nocere humanę naturæ: Nam extra hoc quòd sanguinem seroso atque ebulliente replent succo, inflationes & colicos cruciatus excitant, phlegmata etiam ac scabiem generant. Cocta verò contra ἀντίδοτον, id est, remedium præstant, perinde atque illa paulò ante præstare diximus, quæ cum vino manderentur. Atquē hæc sanè vltimo post alios cibos loco sumenda potissimum sunt: ita nanque excrementorũ subductionē adiuuant. Quinto versu docetur, crudorũ pyrorum vsum grauē esse stomacho. Ipsum enim non à concoctionis tantum opere distrahit, sed flatibus etiam distendit. Cocta verò econtrario grauatum stomachum leuant, & reficiunt, inq; suũ pristinum vigorem restituunt. Vltimo tãdē versu hoc imprimis præcipitur, vt vinũ super pyrorum esu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita est. Deinde, vt à pomorum esu aluus subduca-

tur, quam rem Auic. l2. Can. ca. 569. sic fe. ne scribens confirmat. Poma dulcia & acida, vbi in stomacho crassum inuenerint succum, quandoque incidũt ipsum, & per egestionem expurgant. Quæ sententia apud Oribasiũ quoque reperitur li. 4. Synopseos ad Eustathiũ filiũ ca. 29. Acida, inquit, cũ in ventriculò succum crassum inuenitunt, eundem incidendo aluum subducunt, & ob eam causam fæces liquefaciũt. Quæ dulci succo sunt prædita, ea sine acrimonia facilius descendunt. Quinetiã hæc adsignari potest ratio, nẽpe quod poma flatum in ventriculo excitẽt, flatus vero per aluum facilè ducat.

¶ *De cerasis. Caput XL.*

SI cerasum comedas, tibi confert grandia dona.
Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi tollit.
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Cerasorũ cõmoda. Tria ex cerasorum esu cõmoda hoc loco recensentur. Ac PRIMVM quidẽ, quod stomachũ expurgent: idq; de illis potissimũ intelligẽdum, quæ vnà cũ nucleis mãduntur. Ad eum namq; modum (vt nonnullis placet) ingesta abstergẽt & emundãt. SECVNDVM quod

quod nuclei eorum, cùm inde expressus succus siue lac sumitur, peculiari quadam proprietate lapidem non in renibus tantum, sed in vesica quoque frangant & expellant. TERTIVM verò, quod quæ ipsorum velut caro est, optimum generet sanguinem, corroboret, & impinguet. Et hoc certè experientia testatur, & demonstrat ratio. Siquidem in passeribus, qui cerasis plurimum delectantur, eo ipso tempore quo hæc matura sunt iecuscula non paulò maiora quàm aliâs reperiuntur. Vnde hepar frequentiore cerasorũ vsu augeri ac roborari certò colligitur. Sed hic notandum, quòd duplicia sunt cerasa, crassa nimirũ & parua: ac crassa rursus duplicia, nẽpe dulcia & pontica, siue acèrba. Dulcia omnia & parua insalubriora sunt, facilè corrumpuntur, & lumbricos in corpore generant. Crassa pontica quoque duplicia inueniuntur. Quædam enim pediculo constant longiore, bacca etiamnum cæteris crassiore, gustu acerbo, & admodum acido, colore perpetuò rufescente, nec vnquam in atrum vrgente. Italis *Verle* dicuntur. Hæc tenera adeò & fragilia sunt, vt nisi sub arbore sua comedantur, facilè gestatu collidantur & marcescãt: Quare nõ nisi recẽtia, atq; in principio tantũ mẽsæ

sumenda sunt. Abstergendi stomachi & ciendæ appetentiæ vi prædita sunt. Alia denique crassa, nigra, & maximè omnium pontica sunt, quæ in compluribus Italiæ locis *Marasche* vulgo nuncupantur, à sapore sic dicta, quòd non iniucundi amatoris tantillũ resipiant. Ea summo post alios cibos loco edenda sunt, ita vt os ventriculi ponticitate sua claudant: quo clauso concoctio & melius & citius peragitur. Galenus habita cerasorum omnis generis ratione lib. 7. simp. medi. ca. 19. ea hisce paucis perstrinxit. Cerasus arbor fructus fert non paris adstrictionis in omnibus particulatim plantis participẽ. Nam & in harum, sicuti etiam malorũ granatorum, & malorum, quibusdam austera qualitas, in quibusdam verò dulcis, in nonnullis autem acida exuperat. Quinetiam ipsorum dulcia ea, quæ nondum cocta sunt, ac matura, quædam admodum sunt acerba, quædã similiter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbã exuperat, in cerasijs nõ semper. Ergo quæ dulciora sunt, magis quæ in intestinis sunt, subducunt, sed minus grata stomacho sunt. Contra austera. Quæcunque verò acida sunt, ea pituitosis excrementosisq; stomachis sunt apta. Siquidẽ austeris magis desiccãt, & nõni-

hil

hil etiam incidunt. Porro ipsius arboris gummi cômunem omnibus viscosis & mordacitatis expertibus medicaminib. facultatē obtinet, quæ & ad arterias exasperatas accōmoda est. Propriè autem, si quidē, quod quidā subscribunt, verū est, calculis vexatos adiuuat. Nam sic illi tenuium partium inesset facultas quædam. Hæc ille. Plura Dioscorides lib. 1. ca. 129. Plinius lib. 15. capite. 25. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De prunis. Caput XLI.*

Frigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Duæ prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidē, quod corpus mediocriter refrigerent. Dulcia enim (quēadmodū li. 2. de medicament. sim. purgā. cap. 19. à Mesue scribitur) calido frigido temperata, aut paulo frigidiora: humida ordine. 2. μισα. i. dulcacida, frigida principio secūdi. Omnia tamē refrigerant. Quare Lusitani, qui calidā incolūt regionē, carniū suarum coctura pruna plerunque immiscent, & potissimum Damascena. Posterior verò, quòd aluum moueant: Et hoc Galenus quidem libro. 2. de alim. facult. capite. 31. ita scribens cōfirmat: Corpori *Pruna*

inquit, ex hoc fructu minimũ alimenti accedit: vtilis tamen est ijs, quibus propositum est, ventrem mediocriter humectare ac refrigerare. Ipsum enim cũ humiditatis, tum lentoris sui gratia subducit. Quod certe de maturis intelligendum: cruda enim, quemadmodum Auicenna testatur, nõ parum adstrictionis præseferunt. Et quanquam posterior hæc prunorum facultas, nõ secus atque prior etiam, Damascenis ferè attribuatur, Armenis tamen potiꝰ adscribẽda erat, vt quę, Auicẽna & Mesue testibus, præter cætera magis alterent, largiusq́ꝫ soluant. Vsui verò maximè sunt matura: immatura minus. Optima autẽ inter ipsa, & humanæ naturæ cõueniẽtissima sunt oblõga, carne cũ dura tũ exigua, siccitate nõnulla participantia, cortice exteriore tenui, sapore nõ prorsus dulcia, sed μίσα, id est, dulcacida, qualia Damascena cum primis habentur. Hæc enim mediocriter humectant ac refrigerant. Multa porrò & varia prunorum genera reperiuntur, non omnium tamen vsus approbatur: Et ex ipsis agrestia quædam parua, dura, acerbaque & cibo iniucunda, Galeno ἀγριοκοκκύμηλα, vulgo pruneola siue prunula nominantur, Germanicè, *Sleen*. Horum fructus, inquit Galenus libro. 7. de simp.

medic. facult.cap.35. euidenter adstrictorius est, ventremq́ sistit. Quo fit, vt aquam nonnulli ventri sistendo accõmodatissimam inde eliciant. Cæterùm pruna, quæ ventris subducendi gratia sumuntur, in aqua frigida prius q̃, ingerantur, aliquandiu præmaceranda sunt. Ita nanque præparata magis tùm humectãt, tũ refrigerant, adeoq́ ad appetentiã, quæ collapsa fuerit, excitandam, & ad flauam præterea bilem, quę in ventre habetur, detergendã ac subducendam accõmodatiora fiunt: Quare biliosis etiam non solùm febribus, sed alijs quoque morbis salubria redduntur. Pruna recentia atque humida siccis valẽtius quidem alterant, sed excrementitium magis & peioris succi corpori præbent alimentum, Sicca verò nõ solùm ad nutritionem accõmodatoria sunt, verùm magis etiã corroborant. Quod de prunis hoc loco diximus, idem de cerasis quoq; aliquo intelligi potest: sed horum humiditas q̃ illorum subtilior ac minus lenta est: quo fit, vt minus etiã alant. De prunis Dioscorides lib.1.cap.137. Galenus & Mesues locis paulò ante citatis, & Auicenna libro.2. Cano.cap.541.

¶ *De persicis, racemis, & passulis.*
Caput. XLII.

PErsica cum musto vobis da-
tur ordine iusto
Sumere, sic est mos nucibus
sociando racemos.
Passula non spleni, tussi valet,
est bona reni.

Duo præcepta cumprimis hoc loco traduntur.

Ac primum quidem, vt mustum cũ persicis bibatur, aut sanè persica simul cum musto exhibeantur. Mustum nãque calfacit admodum, ebullitionemque in corpore efficit sed persica ebullitionem hanc atque calfactionem frigiditate sua cohibent & moderantur. Contrà verò persicis, cum vehementius refrigerẽt, meritò adhibetur mustum, quippe quod frigiditatem eorũ, ne ventriculo noxam inferant, calore suo facilè mitiget ac temperet. De persicis suprà cap. 7.

SECVNDVM verò, vt vuarũ racemi cũ nucibus edantur: quod de aridis potissimũ & antiquis nucibus intelligendũ est: Virides etenim ac humidæ per se salubres censentur. Antiquæ verò & aridæ excellenter siccãt, adeoque ob oleosam suam qualitatẽ promptè in corporibus accendũtur. Iure igitur vuarum recemi cum ipsis mandendi venisit, vt qui exiccationi atque in-

flam-

flamationi humidite sua resistant. De nucibus copiose suprà cap.13.

TERTIO deinde versu traditur, passulas siue vuas passas lieni officere. Ipsum enim communi ratione dulciũ omnium obstruunt atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta ca.9. in eum modũ scriptum reliquit: Vuæ passæ si non sint adstringentes, lieni quidem & hepati tumentibus nõ cõducunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus coducunt. Renibus etiã conferunt, eos enim lauant & abstergent, vrinamq; cient. Renes nanq; multa ad ipsos deriuata humiditate mundãtur. Sed de his quoq; suprà cap.9.

¶ *De Ficubus. Caput XLIII.*

SCropha, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt:
Iunge papauer ei, confracta foris trahit ossa.

Hic duæ ficuum cataplasmatis modo impositarum facultates referũtur: *Ficuũ facultates.* Ac prior quidem, quòd cum aqua siue alio quopiam conuenienti liquore decoctæ, humidæq; impositæ, scrophulas, glandes, atque tumores discutiant. Per scrophulas verò, quẽadmodũ doctissimè à Iano Cornario in ca.8. lib.1. Macri scribitur, Latinis nõ recepto adeò vocabulo, strumæ intelligũtur. Vi

detur autem ex Græca voce factum esse. Sicut enim Græci χοιράδας appellāt, quas nos strumas dicim⁹, sic visum fuit huic, qui primus scrophas appellauit eos glādularū circa collū ac guttur tumores, Græca vocis etymo exprimere: χοιράδες enī ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ sunt, hoc est, à porcis ac suibus: Vel quod, Auicen. 3. 4. tract. 2. ca. 9. teste, ob edacitatem haud raro circa hoc animal reperiantur, vel quod earum figura porcis plurimum assimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abscessus, vt Guidoni Cauliaco placet vtcunq; mollis, vnicus, mobilis, & separatus à partibus circūiacētibus, in emūctorijs plerūq; nascens. Vulgo *Hagedrusen*, à glādis forma, quā præseferre videtur, nomenclaturā accepit. Lege Io. Tagaultiū lib. 1. instituit chirur. ca. 13. Porrò per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi possunt. His enim omnibus curandis ac maturādis ficus in aqua cum momēto aceti, vt penetrationē earū adiuuet, decoquendæ sunt, donec mollescant: mox liquore per colū transfuso, ficus ipsæ in mortario contundēdæ, ac cū eodem rursus cataplasma informandū. Cataplasma aūt propriè medicamētū vocatur, q́ è plātis viridib, cōtusis, vel ijsdē ad mollitudinē

vsq; in aqua decoctis componitur, id ꝙ innuitur etiam vulgato versiculo:

Tunc cataplasma facis, cùm succum ponis & herbam.

Posterior verò facultas: quod cum papauere impositæ ficus fractæ extrahant ossa. Quæ sanè loco erraticum illud papauer intelligẽdum est, quod in aruis passim nascitur, flore rufo, & capite pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scholis ἔγκαυστον, id est, atramentũ librariũ ex contritis florũ folijs conficere solent. Germanicè, *Klapper oft Koren roosen*. Dioscorides lib. 1. cap. 145. de folijs eius priuatim testimoniũ præbet, quòd cum ficubus cataplasmatis modo imposita ad extrahendũ ossa fracta conducant. Sed adscribã ipsi⁹ verba. Ανάγουσι δὲ οἱ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺμ μήκωνος ἀγρίας φύλλοις, id est, grossĩ cum syluestris papaueris folijs ossa extrahunt.

Vermiculos veneremque facit, sed cuilibet obstat.

Duo hic traduntur effectus ficuum. PRIMO, nanque ex largiore ipsarũ vsu pediculorũ multitudo prouenit: Quod de ijs potissimũ intelligẽdũ est, quæ, vt refert Gale. li. 2. de ali. fa. ca. 8. & post hunc Auicen. 2. can. ca. 283. maturę prorsus ac siccę sunt: quãdoquidẽ

sanguinem nonadmodũ bonũ, sudorem'que multum gignunt, deinde verò ad ventrẽ irritãt. Excremẽtitiæ enim sunt, & inflationes pariũt, quibus virga erigitur, & venereæ roborantur vires. Plura suprà cap. 9.

¶De mespilis, caput XLIIII.

MVltiplicant mictum, vẽtrẽ dant mespila strictum,
Mespila dura placent, sed mollia sunt meliora.

Mespilorum vtilitates duæ. Duæ mespilorum vtilitates hoc loco recensentur: Vna quidem, quod mictum siue vrinã multiplicent atque augeãt. Quod certè non primò & per se, ac propria sui ratione efficiũt, sed ex accidẽti. Fęces enim cõprimẽdo indurant, quo fit, vt ventris humor ad vesicã distribuatur. Quinetiã ratio adsignari potest similis illi, quæ est apud Hippocratem aph. li. 4 aph. 83. Mictio noctu plurima facta paruam significat deiectionem. *Mictio nocturna.* Quoniam, inquit philothæus, multa & magis conferta distributio facta est in iocinore, & aliò diriuata est materia, ideo multæ vrinę fluxerũt, parum aũt stercoris: & èconuerso, si multa stercoris deiectio fiat, pauca erit vrinarum excretio, eadem de causa, nam parua distributio facta est,
&

& ideo etiam parum vrinæ, multa autem per stercus deiectio, quoniam in ventriculo maneat humidum. Altera verò, quòd ventrem detineant: idque præstant, maximè qualitatis ratione, quę inest ipsis acerba admodum & styptica. Ex quo infertur hoc loco, mespila dura placere, quippè quæ ob adstrictionem aluo fluenti in cibo accõmodatissimè exhibeantur: sed mollia esse meliora: vt quæ magis nutriant, & aluum minus sistant. Illud porrò neminem latere debet, omnibus huiuscemodi parcè vescendum esse, non autem affluēter, vt pyris, persicis, ficubus, vuis, & similibus. Nullo enim ipsorum vt alimento, sed vt medicamento potius indigemus. Quod satis quidem colligitur ex saporis acerbitate, & duritie substantiæ, vt quæ extra hoc quòd serò in arbore maturitatem consequantur, minus etiam ꝗ vt edi queant, mollescant. Atq; hac sanè de causa, priusquàm edantur, reponi solent donec emolliantur. Sic enim quàmplurimũ ex acerbitate & stypticitate amittũt, & in cibo suauiora fiunt.

¶*De Musto. caput XLV.*

PRouocat vrinam mustũ, citò soluit, & inflat.

Tres hic enumerantur commoditates musti.

PRIMO enim vrinā prouocat. Siquidem fæcibus eius nitrosum quippiam inest, ac tergendi facultas; atque eam ob rem vbi in vesicam descenderit, ipsam mordicans ad vrinæ profusionem impellit. Qui tamen versus nō de quolibet musto, sed de eo solùm intelligendus est, ꝙ fæces habet mordicantes. Eiusmodi porrò ex Rhenensibus nō pauca reperias. Mustum enim cui fęces insunt crassæ nō mordicātes, quemadmodū suprà ca. 26. ostēdimus, meat⁹ obsepit atqꝫ obstruit vrinarios, ita vt vrina potius supprimatur.

Deinde ventrē soluit: Viscera enim nitrosa & salsa fæcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat.

TERTIO vero inflat, quod quidē propter eam contingit, quam in corpore excitat ebullitionem. Inde enim flatus proueniunt. Sed de his omnibus satis suprà cap. 26.

¶ *De Ceruisia & Aceto. Caput XLVI.*

CRassos humores nutrit ceruisia, vires
Præstat, & augmenta carnem, generatq; cruorem.

Pro-

Prouocat vrinam, ventrē quoque mollit, & inflat.
Frigidat & modicum, Sed plus desiccat acetum.
Frigidat, emaceratq́; melancho. dat, sperma minorat,
Siccos infestat neruos, & pinguia siccat.

Duo hoc in loco peraguntur: Primò enim breuiter octo ceruisiæ proprietates percurruntur. Quarum prima quidem est, quòd crassos humores in humano corpore generet: idq́; maxime si vino comparetur. Porro iuxta materiæ varietatem, vnde conficitur, aliam in se atq; aliam recipit vel incrassandi, vel extenuādi humoris rationē. Siquidē ex crasſiore subſtātia crasſiores, ex tenuiore verò tenuiores humores procreari par est. Secūda, quòd robur addat. Tertia, quòd carnem augeat.

QVARTA, quòd bonū gignat sanguinē. Quæ quidem tres proprietates potisſimum intelligendæ sunt de ceruisia multæ substantię, nō nimis recēti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis ritè & perfectè cocta: qualis Erphordiensis cumprimis existit. Ea enim multum habet substantiæ, boni est succi, vberrimum corporibus exhibet

hibet alimentum, & vires auget.

QVINTA, quòd vrinã prouocet quæ proprietas claris maximè conuenit ceruisijs, quibus plurimum incoctum est lupuli: qualis est Embecensis. Ea nanq; ob lupuli copiam celerrimè penetrat, & vrinam prouocat.

SEXTA, quòd ventrem molliat. Eiusmodi inter triticeas Hamburgensis existit. Grati saporis est, multũ substantiæ habet, copiosum & boni succi alimentum præbet, sanguinem bonũ generat, & in soluẽda aluo per se, aut cũ butyro Phrysio primum locum sibi vẽdicat. Minus tamẽ cõuenit illis, quibus caput non admodum firmum est: quippe qui ex ea facilè inebrientur.

SEPTIMA, quòd flatibus ventrẽ distentat: idq; maximè præstat Ceruisia cruda, hoc est, malè & imperfectè cocta, quę certè, prætérquàm quòd ægrè concoquitur, inflationes etiam & obstructiones gignit, vrinamq; remoratur: impinguat tamẽ admodum. In hanc classem Coyta Hollandiæ referenda est.

OCTAVA, quòd paululũ infrigidet: Eiusmodi censentur cumprimis cereuisiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei homines vulgo vtuntur. Eæ nanque omnes vino collatę refrigerandi facultatem

tem habere videntur. Vbi sciendum, ceruisiam confici posse ex auena, hordeo, & tritico: sed iuxta materiæ rationem diuersa ei inducitur temperatura siue qualitas. Quæ namq; ex hordeo fiunt, frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat, siccatq; in primo abcessu. Quæ ex hordeo simul atque auena, minus alunt, nec inflant, neque obstruũt admodum. Quæ verò ex tritico, calidiores existunt, magisque tum obstruũt, tum nutriunt. Crassiores cereuisiæ tenuioribus tardius cõcoquuntur, atque in corpus vniuersum distribuuntur, magis tamen nutriunt. Tenuiores verò contrà citò alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent vrinam, & parum alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Pessima habenda est cereuisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamæpeuce. Ea enim adeò efficitur valida & halituosa, vt parum absit, quin bibentes paulò immoderatius ad insaniam redigantur, maximum capitis dolorem generat, & neruos lædit. De ceruisia plura supra cap. 17. & 18. Est præterea eruditissimum Ioannis Placotomi de natura & viribus ceruisiarum opusculum in omnium manibus, vnde facilè suppleri queant, quæ

Ceruisiæ præparatio.

hic

hic desiderantur.

Aceti proprietates quinque. SECVNDO deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem quod exiccet. Secunda, quod refrigeret. De temperatura vel maxima est inter autores controuersia, alijs frigidum, alijs contrà calidū adstruentibus. In hoc tamen praecipui consentiūt, quod vim habeat refrigerādi magis, quā calfaciendi. Exiccat tertio gradu, estq; valde tenuium partiū, crassos & glutinosos humores attenuat, atque incidit, humorumq; putrefactioni vel maximè resistit. Eamq; ob rem medici peste grassante cùm in cibo, tum in potu aceti vsum mirificè commendant. Hinc sanè.3.1.doct.5.cap.1. Auicen. inter alia sic ferme de eo scribit: Aceto praeterea pestis tēpore vti in cibo atque potu nocumenti ipsius securitatē praestat. Tertia, quod emaciet, hoc est, macrū reddat: Vehementer eñ attenuat, incidit, ac desiccat, & exellētius si, vt.3.1. do.4.ca.5. Auic. tradit, ieiuno vsurpetur stomacho. Assiduus tamen atq; immoderatior eius vsus plurima omnino adfert incōmoda. Visum namq; debilitat, pectus ac pulmonē offendit, & tusses cōmouet. Hepati quoq; inimicū est: Siquidē, vt Trac.3. ad Soltanū Babylonię Rabbi Moses autor est ipsum radit, sanguinēq; eius dealbat. Stomacho

cho præterea, iũcturis, & neruosis omnibus mali nonnihil immoderatiore vsu ingenerat, articularesq́; dolores, tremores, & paralysin excitat. Proinde qui frigido sunt & sicco temperamẽto, quiq́; inualidum pectus, pulmonem, hepar, stomachum, & neruos habent, ab aceto abstineant, aut modicè saltem eo vtantur.

QVARTA, quod generet melãcholiam: Frigiditate enim sua & siccitate ipsum hepar refrigerat & exiccat, atq; ad generandã fęcem molancholicã opportunum reddit, quæ deinceps facilè in veram melancholiam vertitur. Hippocrates lib. 3. de vict. ratio. in morb. acut. apho. 38.

QVINTA, quod Veneris appetẽtiã rescindat & semẽ imminuat. Nimiũ enim attenuat, incidit, exiccat, & refrigerat. Cibariorum tamen appetentiã suscitat. Harum facultatum libro tertio ad Almansorem cap. 17. Rhazes etiam meminit. Acetum, inquiens, frigidum est & siccum, maciẽ efficit, virtutẽ destruit, sperma minuit, bilemq́; corroborat nigram, flauam vero demolitur, sanguinemque debilitat, & cibos quibus admiscetur, attenuat atque incidit.

VLTIMO tandẽ versu tria cõprehẽdũtur. Ac primũ quidẽ, quod macris

noceat. Cùm enim acetum excellenter attenuet, incidat, atque deficcet, ex necessitate etiam maciem auget. Quippe similibus, vt Galenus lib. 2. cap. 10. de sanit. tuen. testatur, quamlibet excessum augescere par est, contrarijs verò remitti autem minui.

SECVNDVM, quòd noceat neruis: Exangues enim sunt: & cùm tenue sit, valde eos penetrat. Plura de hoc suprà cap. 17. in acida ceruisia.

TERTIVM, quòd immodicè pinguia corpora emaciet: atque eius quidē ratio iam reddita est. De aceto plura Dioscorides lib. 5. cap. 17. Galenus lib. 1. de simp. medic. facul. cap. 19. & deinceps & lib. 8. eiusdem operis cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

¶ *De Rapis. Caput XLVII*

RApa iuuat stomachum, nouit producere ventum,
Prouocat vrinam, præstatque in dente ruinam.
Si malè cocta datur, tibi torsio sic generatur.

Raporum commoda & incommoda. Hic tria cumprimis raporum recensentur commoda Ac primum quidem quòd stomachum iuuent. Secundum, quòd flatus gignant. Tertium, quòd vrinam prouocent. Quæ sanè omnia

de

de iis intelligi debent, quæ bellè, & precipuè cum pinguibus carnibus per-coquuntur. Ea enim iucundiora ac gratiora stomacho fiunt, satis tum nutriunt, tum impinguant, sed humentem ac fluxam carnem creant, flatus & genitale semen generant, Veneremq́ stimulant, vrinam prouocant, fauces leniũt, atq; thoracẽ, ac visum prӕterea, vt Auenzoar & Auerrhoës testantur, peculiari quapiã proprietate roborãt. Fertur etiã, quòd fibræ illorũ, siue caudæ, aluũ fortiter moueant. Atque hinc sanè vulgati excogitati sunt versiculi.

Radix rapa bona est, comedenti dat tria dona,
Visum clarificat, vẽtrẽ mollit, bene bõbit.

SECVNDO deinde loco duo eorundem referuntur incommoda. Nam & dentes lædunt, & torsiones siue tormina in ventre suscitant. Atq; his quidem malis cruda maximè obnoxia sunt. Primùm enim non ægrè modò dentib. franguntur, verumetiam minus iusto in ventriculo conficiuntur: quo fit, vt & ipsa corrumpantur, & fœtidos prӕterea halitus dentib. suggerant, acciditq; duplici ita nomine dentes offendi, commanducatione nimirùm & halitu. Deinde verò ad istum modum liberalius ingesta, concocta

sunt

sunt difficiliora, ac flatulenta magis, stomachoq; noxia. Nonnunquàm autem & ventrem mordicant. Quorum posterius etiam vulgato nobis indicatur versiculo:

Vitum sæpe rapis, si tu vis viuere rapis.

Crebrior raporum vsus crassum humorem generat, & obstructiones iecoris parit. Ventrem nec sistunt, nec mouent. Inter radices tamen omnes, quæ quidem edēdo sunt, rapa corporis nutritioni vel maximè conueniunt, idq; ex saporis iucunditate facilè deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura est, vt amara, & quæ linguam cōtrahunt, minus: dulcia verò magis alant. Rapa autem cùm aliis radicibus dulciora sint, minusq; linguam cōtrahant, maius etiam aliis præstare alimētū, magisq; victus salubris rationi conuenire, cōsentaneū est. Sanguinē tamē crassiorem & melancholicū generant, cū minus iusto in vētriculo, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem, conficiuntur. Coctionē aūt diuturniorē postulāt, eaq; sunt laudatissima, quę, primæ ebullitionis aqua segregata & abiecta, bis percoquuntur. Cruda, ob prædictas paulò ante causas, nullo modo edenda sunt. Cymæ raporum decoctę mādūntur, & vrinam ciēt. Rapum muria cōditū, vel cū aceto & sale sumptū,

minus quidẽ alimenti sufficit, sed mul tò magis appetentiam recreat. Huius semẽ tritum & magna copia haustum, Venerem suscitat. Fertur, quòd si quis hoc ipsum semen cum calamintha & Lemnia terra commixtum sumat, eo die neq; veneno, neque morsu venenati animalis lædi. Appensum inguinum morbis peculiari quapiã proprietate medetur. Plura Dioscorides lib.2. cap.104. Plinius lib.18.cap.13. Galen. lib.2.de alimen. facul.cap.62.& lib.6. de simp.med.facul.cap.98. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De animalium visceribus.*
Caput XLVIII.

Egeritur tardè cor, cõcoquitur quoque durè.
Sic quoque ventriculus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimẽtum medicinæ.
Concoctu facilis pulmo est, citò labitur ipse.
Est melius cerebrum gallinæ, quàm reliquorum.

Agitur hoc loco de natura & facultate viscerum, quæ homines cibi causa ex animalibus secant. Recensentur autem Cor.

autem numero quinq;. Quorum PRIMVM quidem est, Cor tardè tum concoqui, tum per intestina descendere. Caro enim eius dura est, cui, vt ægrè concoquatur, & tardißimè descendat, natura comparatum est: testis Galen. lib. 3. de alim. facul. cap. 11. Cor, inquiens, substantia quidem caro est fibrosa ac dura, ideoq; ad coquendum est difficile, & tardè permeat. Huc iecur quoque referendum videtur. Nam vt ibidem testatur Galenus, omnium animalium iecur craßi est succi, ac ad coquendum difficilè tardeq; permeat. Renes itidem praui admodum sunt succi, & concoctu difficiles. Galenus ibidem cap. 5. SECVNDVM est stomachum quoque ægrè concoqui & lentè transire. Est enim membrum cartilaginosum ac nerueum, neque facilè in bonum sanguinem mutari potest. Cartilaginosa enim dura sunt, nerueæ verò animalium particulæ succum absolutè pituitosum gignunt. Oribasio lib. 4. Synop. ad Eustathium filium ca. 7. teste. Galenus lib. 3. de aliment. fac. cap. 12. in hunc ferè modum de eo scriptum reliquit: Durior carnibus est stomachus, ob id, etiam si ritè conficiatur succum tamen gignet non plane sanguineum, neque inculpatum, sed frigidiorem, ac crudiorem. Proinde multum

Stomachus.

tum tẽporis requirit, priusquã satis cõfici & in probũ sanguinẽ mutari queat. In extremis tamẽ partibus, nẽpe in fundo & orificio, facilius cõficitur, vt in quibus pinguior sit, & carnium naturæ propinquior. TERTIVM est, Linguam boni esse alimenti, idque maximè, Auicenna libro secundo Cano. capite. 145. teste, circa radicem. Illic enim suauissima est, facilè concoquitur, & probum corpori alimentum præstat: quum fungosa alioque laxáve sit, & respectu solidioris carnis, parum alimenti habeat. Inter omnes tamen porcellinæ potissimæ sunt, vt quæ ablata circumcingente pellicula à structoribus ac prægustatoribus principum carni æquiparentur aprugnæ. Bouillæ ob exuperantem humiditatem parum in victus salubris ratione commendantur. Quamobrem ipsis esuri obsonatricis artis periti, caryophylla inserere solent, priusquam assentur: sic enim illarum humiditas contemperatur, edendoque accommodatiores fiunt. QVARTVM est, pulmonem facilè & concoqui, & per intestina descendere: mollis enim admodum est & rarus. Paulus libro primo, capite. 85. hæc sic tradit: Pulmo facilius quidem, vtpote fungosus, concoquitur, sed leuiorem cibum præbet, pituitæ

Lingua.

Pulmo.

generandæ efficax. Agninus verò pulmo, licet pro alimento minus conueniat, medicamẽti tamen vim possidet. Impositus enim, vt autor est Dioscorides libro.2.capite.37.&Galenus lib.11. de simpl.medi.facult.capite.8. attritus à calceamentis contractos ab inflammatione tuetur & sanat. Idem tradit Auicen.2.Cano.capite.568. QVINTVM est, gallinæ cerebrum omnium

Cerebrũ. esse præstantissimum. Vbi sciendum in primis, cerebrum esse pituitosum, crassi, vitiosiq; succi. Lentè transit, cõcoctioni aduersatur, stomachum lædit, & nauseam excitat: ideò rectè vulgo ad corrigendam frigiditatem & humiditatem, cum sale, & puluere zingiberis, aut piperis condiri solet. Suillum naturæ inimicum est: Ouillum verò, vitulinum, leporinum, cuniculinúmve cum sale ac calidis speciebus mandi conceditur. Inter omnia tamen cerebrum gallinæ facilè primam laudem obtinet. Abundè enim nutrit, genitali semini adijcit, & cerebri substantiã auget, vnde & his, qui tardiori leuiorіq; ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur Dioscoridi lib.2.cap.43. sanguinẽ à cerebri membrana profluentẽ sistit. Quod Auicen.li.2. Cano.ca.129. &.296. ad fluxum sanguinis nariũ trãstulit, nempe qui mẽbranæ cerebri vitio

tio contractus fit. Cerebrum, inquit, gallinæ, prohibet fluxum sanguinis narium, accidentem ex velaminibus cerebri. Plura de hoc suprà cap. 9.

De semine fœniculi. Caput XLIX.

SEmen Fœniculi pellit spiracula culi.

Hoc in loco traditur, semen fœniculi, quod μάραθρον Græcè dicitur, flatus dissipare atque expellere, idq; maximè ratione caliditatis: Nam, vt libro. 7. de simp. med. facult. cap. 97. Galenus memoriæ prodidit, tum valenter excalfacit, vt ex tertio ordine excalfacientium censeri promereatur: desiccat verò non æquè, sed ipsum quispiam in hoc primi esse ordinis posuerit: proinde lac procreat: quod, si admodum desiccaret, nō sane efficeret. Suffusis etiam ratione auxiliatur, vrinas mensesq; ciet. Ex esu præterea seminis fœniculi manant & alia quædam cōmoda. In febribus enim nauseam, & stomachi feruorem ex aqua frigida potum sedat, stomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum vino decoctum virulentorum vermium ictus sanat. Contritæ radices, & cum melle illitæ, morsibus canū medentur. Quæ quidem omnia à *fœniculū*

nonnullis, memoriæ prospiciendæ gratia, hisce versibus inclusa sunt.

Bis duo dat marathrum, febres fugat, atque venenum,
Et purgat stomachum, lumen quoque reddit acutum.

Transcripta autẽ ea sunt partim ex Dioscoride lib. 3. ca. 67. partim verò ex Auicen. li. 2. Cano. ca. 281. Quo sanè loco inter alia refert Auicenna etiam Democritũ existimasse, serpentes, & vermes venenatos, recentis fœniculi semine pastos senectã exuere, oculorumq́ aciem succo eius reficere, veris initio, vbi latebris relictis in apricũ prodiderint. Vnde intellectũ est, hominũ quoq; caliginem præcipuè eo releuari. Plura hac de re Nicander sub exordium Theriacõn, Plin. lib. 8. cap. 27. & lib. 19. cap. 9. & lib. 20. cap. 23. Macer lib. 1. cap. 16. & Mesues cap. 1. de ægritudinibus oculorum. Attamen cùm concoctioni aliquantulum renitatur, & exiguum, prauique succi alimentum corporibus exhibeat, non vt alimento, sed vt medicamento potius fœniculo vtendum est. Proinde alijs interim cibis ipsum vice condimenti, & vt eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroselinum nonunquàm cum lactucis, vt earum humiditas

ditas & frigiditas contemperentur, sic etiam cum cucurbitis interdum, aut rapis, vt prauitas eorum minuatur, fœniculum decoquere simul & mandere consueuimus.

¶ *De Aniso. Caput L.*

EMendat visum, stomachum confortat Anisum.
Copia dulcoris anisi sit melioris.

Duæ hic referuntur vtilitates anisi. PRIMO namq; visum emẽdat, & maximè quidem foris impositum. Atque hinc sanè apud Plinium lib. 20. ca. 17. naturalis hist. Epiphoris oculorum è vino radicem eius tusam ab Iolla imponi solitam legimus: Ipsum cum croco pari modo & vino, & per se tritum cũ polenta ad magnas fluxiones, extrahendaq;, si qua in oculos inciderint. *Anisi vtilitates.*

Secundo deinde loco stomachũ roborare dicitur, q̃ profectò de semine eius potissimũ intelligendum est. Illud namque, vt lib. 6. de simpl. med. fac. ca. 44. Galen⁹ adserit, maximè vtile est, acre & subamarum, vt propè ad vrentium accedat caliditatem. Est autem & in siccando tertij ordinis, sicut & in calfaciendo. Stomachũ igitur calfacit, & qui in ipso sunt, humores crassos,

ac frigidos, lentosq́ attenuat, incidit, liquidosque & expulsioni accommodos reddit. Inflationes quoq;, quæ ab iisdẽ proficiscuntur, discutit. Atq; hinc adeò fit, vt stomachus tũ repurgetur, tum exiccetur, & onere, quo grauatus fuit, deposito, roboretur. Quinetiã visui eadẽ ratione conferre existimandũ est, quippe cum nihil æquè noceat atque stomachi impuritas. Hinc enim impuri, fœtidi, & turbulẽti fumi ad oculos sublati noxã spiritib. visiuis inuehunt. Melius ad hoc semper recens, plenum, non furfurosum, dulcedine & odore præstans. Præter has vtilitates & aliæ quamplurimæ à Dioscoride lib. 3. cap. 56. Plinio loco paulò antè citato, Serapione cap. 242. & Auicen. lib. 2. Cano. cap. 1. recensentur. Oris enim halitum iucundiorem facit, doloris leuamentum præstet, vrinam ciet, discutiendi vim habet, aquam quæ subiit cutẽ dissipat, potum sitim ex salsis humoribus contractam extinguit, animaliũ venenis aduersatur, valet ad inflationes. Aluum & alba fœminarũ profluuia tostum sistit, lac ad mãmas elicit, Venerẽ stimulat. Dyspnœas à pituita profectas tostum purgat, cum melle sumptũ melius. Vetustis & antiquis ex frigore hepaticis affectibus prodest. Iecoris, lienis, renum, vteri ac reliquorum etiam

viſcerum obſtructiones tollit. Vias e-
nim ab humoribus craſsis, frigidis, ac
lentis præcluſas & obſeſſas aperit. At-
que ob id febribus quoq; opitulatur
antiquis. Dolores capitis leuat, ſuffitũ
naribus: cum roſaceo tritum inſtillá-
tumq; fractis auribus medetur.

¶ *De Spodio. Caput LI.*

SI cruor emanat, Spodiũ ſum-
ptum citò ſanat.

Spodium ſanguinis profluuia hic ſiſtere traditur: quod de Spodio ab A- rabibus nobis deſcriptio potiſsimũ in- telligendum venit. Hoc, vt ex Auic. 2. Cano. ca. 617. colligitur, nõ eſt niſi ra- dices cannarũ arundinúmve aduſtæ. Quare cum eo, quod Græci ἀντισπό- διον appellant, conuenire videtur. Of- ficinæ Plateari nixæ teſtimonio, pro ſpodio tam Græcorum quàm Arabũ, oſsibus vſtis vtuntur, quæ elephantis eſſe putant, quum veriſimilius ſit bo- nis, vel alterius eſſe animantis oſſa. Quocirca cùm verum & Græcorum Spodium, quod Tutiæ vocatæ ſpecies eſt, habeatur, ex Officinis prorſus hæc combuſta oſſa proſcribantur, eiuſque in Græcorum compoſitionibus vſus ſit, in Arabum verò compoſitionibus cãnarum Indiæ ſpodio, aut ſi illud ha- Spodiũ.

 beri

beri non posſit, radicibus cannarum noſtrarum aduſtis vtendum erit. Græcorum ſpodium ſolum admouetur: Arabum verò etiam ſumitur & deuoratur. Hoc ipſum itaq; ſanguinē vndecunq; etiā manantem hic ſiſtere traditur, & maximè quidē, quod frigidum ſit & ſiccum, valideque adſtringat: aut certè, quod ſumptum, ſiue admotũ peculiari quadam proprietate hepar intēperie, vel naturali, vel quoquomodo aduentitia calidius, moreretur ac roboret. Hoc autem viſcere (quod principium ac fons ſanguificationis eſt) roborato, ſanguis ab eodem melius etiā retinetur. Puluis igitur eius cum ſtillatitijs liquoribus roſarum & plantaginis in nares iniectus αἱμοῤῥαγίαν eaſundem curat. Idem cum ſucco plantaginis contra αἱμόπτυσιν & dyſenteriam efficaciter ſumitur. Quin & aliæ quàm plurimæ ob autoribus ſpodio attribuũtur dotes. Siquidem cor quoque proprietate quadā corroborat, & ſpiritus claros ac ſolidos efficit: quapropter exhilarat etiam atq; lætificat. Potum, aut appoſitũ calidæ cardiacæ, & contractæ ab effuſione flauæ bilis ad os ventriculi ſyncopę, calidoq; cordis tremori auxiliatur: adiuuante ſcilicet talem ipſius actionem facultate adſtrictoria, & maximè quidem in tem-

pera-

peraturis calidis. In frigidis verò cum croco temperatum eadem præstat. Febrib. confert acutis, sitim sedat, & immodico cholerico alui profluuio atque vomitui subuenit. Pustulis quoq;, quæ in ore, & lingua erumpunt, prodest. Feruorē furoremq; flauæ bilis compescit, ventriculum roborat, ardori eius atq; imbecillitati proficit, flauæque ad ipsum bilis inhibet effusionem. Cōtra melancholiam ex sollicitudine, timorem de præteritis, terrorē de futuris, & quaslibet animi perturbationes efficax est. Vtiliter calidis oculorū abscessibus illinitur. Plura Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 36. Auic. loco citato, & trac. 2. de viribus cordis, ca. 3. Auerrhoēs lib. 5. collec. cap. 56. Serapion ca. 132. & Leonhartus Fuchsius lib. 1. cap. 17. de compositione medicam. Porrò autem quemadmodū spodiū peculiari hepatis roborandi facultate præditum est, ita & aliæ nonnullæ medicinę alijs singularibus quibusdam membris roborandis accommodatæ sunt, veluti macis cordi, moschus cerebro, glycyrrhiza pulmoni, capparis lieni, & galanga stomacho, id quod vulgatis etiam hisce versiculis comprobatur:

Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrū
quoq; moscho,

Pulmo liquiritia, splen, capp. stomachusque galanga.

ANNOTATIVNCVLA.

Hepar priorẽ syllabam longã habet. Est enim Græcum ἧπαρ, quare cõtra naturam hic breuis posita est.

¶ *Sale. Caput LII.*

VAs condimenti præponi debet edenti.
Sal virus refugat, rectè insipidumq; saporat.
Non sapit esca probè, quę datur absq; sale.
Vrunt res salsæ visum, semenq; minorant,
Et generãt scabiem, pruritum, siue vigorem.

Tria hoc in loco peraguntur In primis enim generale traditur præceptũ, nemini hactenus, humaniori saltem atque ciuiliori non obseruatum: nẽpe vt vas condimẽti, hoc est salinum primum in mensa apponatur: idq; adeò vulgatum vbique est, vt hisce etiã versiculis decantetur.

Sal primò poni debet, primoq; reponi,
Nõ bene mẽsa tibi ponitur absq; sale.

Duo deinde salis recensentur commoda: Ac primum quidẽ, quòd vene-

nis

nis resistat. Cui9 duplex adsignari potest ratio: Vel quòd sal vim habeat vehementer siccam & adstringentẽ, atque ob id quicquid in corporibus humidũ est, id omne depascat, reliquum adstrictione leniter contrahat, eiusque rei testis est Galen. lib. 11. de simp. med. fac. ca. 50. sic inquiens: Nam sal quicquid in corporibus humidum inest, id quodammodo absumit: & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione cõtrahit, ac proinde etiam conditura sua carnes seruat, & à putredine tuetur: Vel quod sal non solum humores è corpore ducendos liquet, incidat, tenuet, purget, & exiccet: sed poros etiã, per quos veneni vis in interiora corporis irruere solet, denset ac constringat, adeoque penetrationem eius intercipiat & excludat. Secundum verò, quòd cibos condiat, id est, sapidiores reddat: Nulla siquidem cibaria citra salis commistionem sapere, quotidiano discimus experimento. Tertio demum loco salis, siue persalsorum eduliorum, quatuor enumerantur nocumenta. Quorũ primum quidem est, quod visu præsertim immoderatiore vrant, hoc est, corrumpant, aut hebetem certè ac debiliorem reddant visum. Cuius itidem duplex adsignari potest ratio: vel quod oculi, vt suprà cap. 2. ex *Salis siue cibariorũ nimis salsorum nocumenta.*

Aristotele ostendimus, sint de natura aquæ. Res verò persalsæ humidã ipsorum substantiam exiccent & consumãt, adeóq; hebetúdiné ob id vsui adferant. Vel quòd à cibarijs persalsis in ventriculo existentibus, mordaces admodum atq; acres resoluantur fumi, qui ad oculos sublati ipsos acrimonià sua rodant, ac rubefaciant. Atq; hinc sanè eos, qui salem excoquũt, rubros ferè oculos habere conspicimus. Secundum, quòd Veneris appetentiam compescãt. Nam cùm omnes corporis exiccent & consumant humores, sperma quoq; necessariò exhauriũt ac minuũt. Tertium, quòd scabiem generẽt. Acrẽ enim ac mordacem procreant succum, sanguinemq; adurunt, atq; hinc profectò scabies incidere consueuit. Quartum, quòd pruritum etiam excitent: mordacia enim ac prurituosa generãt excrementa. Horum nocumentorum Rhazes etiam meminit lib. 3. ad Almã. cap. 17. Sal, inquit, sanguinem eorum, qui multam ex ipso sumunt quantitatem, adurit: visum quoq; debilitat, atque sperma minuit: pruritum generat & scabiem. Ad hæc, serpiginẽ nonnunquàm, & impetiginem, morpheamque ac lepram progignit ijs, quorũ corpora ad patiendũ sunt parata. Quin vrinarios etiam meatus, vsu præsertim

immo-

immoderato ac frequentiore excoriat. Modicè tamen salsa, profligato fastidio appetentiam reuocant. Fertur praeterea, quod si sal cum aceto & succo rutae permistus, pedum plantis diligenter infricetur, non noxam tantum ex vini crapula contractam curet, sed ijs etiam, qui cibos auersantur, Graeci ἀποσίτους appellant, auiditatem restituat. Plura de Sale Dioscorides. lib. 5. cap. 58. Galenus. lib. 9. cap. 30. & libro 11. cap. 50. de simp. medic. fac. Simeon Sethi in Syntag. Auic. 2. Can. cap. 624. & Mesues lib. 2. sec. 2. cap. 16. de medic. simp. purgantibus.

De saporibus ac eorum qualitatibus. Caput LIII.

Hi feruore vigēt tres, salsus, amarus, acutus.
Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque
Vnctus, & insipidus, dulcis dāt temperamentum.

Hic igitur de saporibus, siue qualitatibus gustatorijs: Vbi sciendum inprimis, Saporem accipi pro omni eo, quod gustu dijudicatur. Species autem eius aliter ab alijs numerari solent. Galenus lib. 1. de simp. medic. facul. ca. 38. non facilè numero comprehensibiles

Sapores octo.

esse tradit, à Theophrasto lib. 6. de causis plantarum cap. 1. & 4. eius octo recensentur differentiæ, exempli gratia, dulcis, pinguis, austerus, acerbus, acris, salsus, amarus, & acidus. Quibus nonum quoque nonnulli adijciendum putarunt, nempe insipidum, quẽ ἄποιον Græci vocant, quòd extra omnem sit insignem tum caliditatem, tũ frigiditatem, mediam quoad fieri queat constitutionem obtinens, qualem præbet sensum aqua plane omnis qualitatis vacua. Ex quibus tres calfacere hoc loco traduntur, nimirum salsus, amarus. & acris. Sed in his non parua est maioris minorisq; ratio. Siquidem Acre, vt Auicenna. 2. Cano. Trac. 1. ca. 3. cõfirmat, est calidius, hinc amarum, deinde salsum, quoniam acre maiorẽ vim habet resoluendi, incidendi, abstergendi, quàm amarum: Salsum verò est velut amarũ, frigida aliqua humiditate retusum, hebetatumq;. Secundò deinde loco tres ex saporibus statuuntur frigidi. Acidus videlicet, austerus & acerbus. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus, deinde acidus. Quod sanè perspicuum euadit in omnibus fructibus, qui dulcescunt. Principio enim acerbi sunt vehemẽtis infrigidationis: processu deinde temporis cùm per solarem calorem

ali-

aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentitur, qua sensim deposita, aciditatem acquirunt, sicut ὄμφακες, hinc dulcedinem tandem adsciscunt, Acidum verò quãuis acerbo minus sit frigidum, tamen ob subtilitatem & penetrationem suam eò in pluribus maioris est infrigidationis. Acerbum autem & austerum in sapore sunt propinqua, sed hoc mihi linguæ præter extimam eius superficiem contrahit: illud verò non modò extimam superficiem, verumetiã interiora eius contrahit atque exasperat. Postremò verò tres dicuntur temperati, id est, mediæ qualitatis, ita vt corpus neque refrigerẽt excellẽter, neq; calfaciant: nẽpe dulcis, pinguis, & insipidis. Dulce enim licet calidum sit, in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, vt lib. 3. ad Almanso. cap. 1. Rhazæ visum est. Porro suæ cuique ac propriæ saporis adsignantur facultates.

Dulcia enim concoquunt, emolliũt, rarefaciunt, laxant, plurimumq; corporibus exhibent alimenti, & impinguãt Cùm enim naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, lingua auidè excipit, ac voluptate ac dilatione afficitur, eis fruens non læditur, nõ exulceratur ab eis, nec refugit ea, vt amara seu acria. Ac sanè quicquid *Dulcia.*

quid nutrit, ex genere dulcium esse oporter. Nam dulcia vngunt, implent, & restituunt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocēt: quia cùm sint valde calida & aërea, citò in igneam naturam transeunt, vt mel & saccharum, celerrimè vertuntur in rubram bilem. Quare auidius vsi saccharo sæpè periculose inflammantur. Ad hæc, dulces cibi intemperantius eduntur, humorisq; copiam generant, quā sequuntur interdum vel putrefactiones, vel obstructiones & abscessus hepatis atque lienis: & maximè quidem cum hæc viscera ad patiendum accommodata fuerint. Stomachum quoque relaxant admodum, & aluum cient. Pectori tamen conferunt & pulmoni, genitaleq; semen augent.

Amara meatus perpurgant, abstergunt, extenuant, humorum crassitiem incidunt, & linguam mordent, suntq; in natura terrestri, crassa, in qua excedunt calor & siccitas, vt in bile Nitro, Marrubeo, Absynthio. immodico vsu sanguinem citò adurunt & corrumpunt, bilemque augent rubram.

Acerba, Græcis στρυφνὰ appellata recentiores pontica pungendo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam cōtrahunt, & introrsum pellunt, id eoq; constipandi, densan-

sandi, & adstringẽdi vim habẽt. Sunt que in natura terrestri, crassa, frigida & sicca. Ideò enim acerbus sapor dicitur esse tardior, quàm acidus, quia acidus est in natura tenuiore minus terrestri. Acerba sunt, vt fructus glandium, pyra syluestria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam postquam maturuerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, sicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt στρυφνὰ & fructus, qui vulgo Ribes dicuntur, Germanicè, *Aelbesikens*. Item castaneę, corna, & poma Cynosbati, vulgo *Hainbotcn*.

Austera, Græcis αὐστηρὰ, medicis etiã nostri temporis στυπτικὰ, à verbo Grę co στύφω, dicta, contrahunt, constringunt, densant, incrassant, & infrigidant. Sunt enim in natura terrestri, crassa, frigida & sicca, sed plus habente caloris & humiditatis, quàm habẽt acerba. Frequentiore in cibis ac immoderatiore vsu humores abundè extenuant, inaniuntquie, eoq; sanguinem gignunt melancholicum, & corpus reddunt gracile. Ventriculum tamen, quemadmodum Galenus idipsum in lib. de cibis boni & mali succi ca. 17. attestatur, corroborant. Omnia, inquit, quæ egregiè austera sunt, laxum stomachum ac ventrem firmant, actum præ-

præcipuè, cùm calida intemperiè affe-ȼti sunt. Hac enim de causa, atque etiam ad alui fluxiones sistendas, austeris vtimur nimis. Iuuant enim vẽtriculũ natiua siccitate, & aliquantulum adstringũt.

Pinguia. Pinguia siue oleosa, quę Gręcis λιπαρὰ, & vulgo vnctuosa nominãtur, dulcib⁹ vicina sunt, aqueę & aëreę substantiæ, leniunt, emolliũt, lubricãt, laxant, cõcoquũt, maturant, & humectant, sine manifesta tñ calfactione. Hęc si sint mediocria, optimè nutriũt: Sed immodicè pinguia supernatãt, abominabilia sunt, & nauseabũda, vẽtriculũ resupinãt, cõcoctionẽ impediunt, flatus & obstructiones generãt. Ad hęc cibi quoq; antequã edẽdo naturę satis factũ sit, satietatẽ adferũt. Quod Galeni testimonio cõfirmatur, qui lib. 3. de ali. fac. cap. 26. ita scriptũ reliquit: Pinguia & lenta cibaria, statim vt sumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertunt. Præterea, quod maius est, cõpluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus. Febricitantibus, ac ijs etiã quibus stomachus atque hepar calidiora sunt, nõ æquè vt alijs cõferũt: ipsis eñ facilè accẽduntur & in flauam bilẽ trãseunt. Reliquis verò phlegmatis generant copiam, somnolentiã pariunt, rationalemq; mẽtis partem reddunt hebetiorem. Carnis

tamen

tamen atque olerum coctura non mediocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis δριμέα, & vulgo acuta, nō solū mordēt ac rodunt linguam, sed etiam penetrant, vrunt, vulcerant aperiunt, flatus dissipant, tenuāt, incidunt separant, resoluunt, è longinquo ottrahunt. Sūtq; in natura tenui, in qua excedunt caliditas & siccitas: & superant calore res amaras: Vnde calorem augent & corpus velociter inflammant, ac sanguinē adurūt, ipsumque in bilem prius rubram, deinde in nigram conuertunt, siccant etiam, emaciantq; ac sitim faciunt. Acria autē sunt vt piper, zingiber, allium, cepa, calx, & granum Gnidium, quod *Kellershalsz* Germanicè vocamus. *Acria.*

Salsa, Græcis ἁλμυρὰ, incidunt, tergent, tenuant, liquāt, mordent, condiēdo seruant, & à putredine vindicant, conturbant, subuertunt ventriculum, & ad vomitum impellunt, desiccant, citra apertam aut caliditatē aut frigiditatem, sitim exiccant, exasperant, radēdo expurgāt, & aperiunt. Plura supra cap. 52. *Salsa.*

Acida, Græcis ὀξέα, vulgo acetosa, mordēdo cōstringūt, & refrigerāt, penetrant, incidunt, extenuant, diuidūt, tergent, farctu liberant, perpurgant citra excalfactionem. Suntq; in natura *Acida.*

tenui, frigida & ficca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ ſunt tantum acida, ſunt præcipuè frigida, vt ὀξαλίς, quæ vulgo acetoſa, & Germanice *Suer amper* nominatur: quia hæc purè hunc ſaporem habet. Eſt & ſpecies mali punici verè acida. Alia quædam ſunt mixtæ qualitatis, vt acetū, quod eſt ſubacre: quia etſi frigidum eſt, tamen retinet obſcurum calorem ex vini corruptione: inde fit ſubacre, ſed tamen dominatur frigiditas. Cùm enim exhalant aëreæ partes, & reliquæ manent terreæ, dilutæ aquoſa tenui parte, fit Acetum ſua natura frigidum. Acida ſanguinis atque rubræ bilis feruorem compeſcunt, &, vt lib. 4. Synopſ. ad Euſtathium filium. cap. 29. Oribaſius atteſtatur, cùm in ventriculo ſuccum craſſum inueniunt, eundem incidendo aluum ſubducunt, & ob eam cauſam fæces liquefaciunt. At ſi purum ventriculum inueniant, eum magis ſupprimunt. Corpus infrigidant ac deſiccant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant. Neruis etiam ac neruoſis omnibus nocent. Appetentiam tamen cient: quia humores vitioſos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione non vrente irritant vētriculum. Ex inſipidis quædam magis nutriunt, nempe quę proprius ad ęqua

lita-

litatem accedunt, quædam verò me-diocriter calfaciunt, aut refrigerant: Quæ sanè si multa etiam humiditate prædita fuerint, humectantium: sin verò siccitas in eis exuperet, exiccātium ordini adscribenda veniunt. De his omnibus plura Galen. in libris de simp. medic. facul. præsertim lib. 5. capite. 25. Paulus lib. 7. ca. 1. Aëtius lib. 1. capite. 1. Rhazes li. 3. ad Alman. cap. 1. Serapion sermo. 2. de tempe. simp. Auicenna lib. 2. Cano. tract. 1. cap. 3. Mesues libro. 1. Theoremate. 1.

¶ De vippa. Caput LIIII.

Bis duo Vippa facit, mundat dentes, dat acutum
Visum: quod minus est implet, minuit quod abundat.

Hic quatuor recensentur commoda Vippæ: Primò dentes mundat. Panis enim, vino imbutus diutius circa dentes moratur, atque eam ob causam facilius etiam fæculentam materiam ipsis obhærentē absterget ac cōsumit, quàm vinum per se sumptum. Deinde visum acuit. Malos enim fumos, qui è ventriculo cerebrum petunt, suaque permistione spiritus visiuos obscurant, reprimit: adeoq; materias prauas Vippa.

stomacho inhærentes concoquit, incidit, & deorsum pellit. Tertiò cruda cõcoquit: quia os ventriculi leni quadam adstrictione claudens concoctoriam facultatem roborat, plurimumque alimenti corporibus exhibet. Quartò verò vitiosorum humorum multitudinem minuit. Eos enim concoquit, incidit, exiccat & deorsum expellit: idque maximè, si panis assatus prius, aut super prunis exiccatus fuerit. Quin eodem etiam modo superfluè cõcocta ad *συμμετρίαν* reuocat. Porro Vippa Germanicè dicitur, *een VVijnsoppe*, Gallicè, *vne Soupe au vin.*. De ea Hermolaus Barbar⁹ ca. 95. li. 5. corollarij in Dioscoridē ita scribit: Erat veteribus ientaculum, buccea ex vino, quod genus Barbari, à vino & pane vippam vocāt. De quo Athenæus lib. 1. Deipnosophistῶν sic ait: *πρωϊνὸν ἔμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν, διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προσίεσθαι ψωμούς*, id est, matutinum edulium siue ientaculum, quod nos *ἀκρατισμὸν* vocamus, propterea quòd panis buccellæ mero tingantur. Lege de eodem Plutarch. in Symp.

¶ *De diæta. Caput LV*

OMnibus adsuetā iubeo seruare dietam.

Quod

Quod ſic eſſe probo, ni ſit muta
re neceſſe.
Hippocrates teſtis, quoniam ſe
quitur mala peſtis.
Fortior hæc meta eſt medicinę,
certa diæta,
Quam ſi non cures, fatuè regis,
& malè curas.

Quum primus præcipuuſque nō ſolū morbi cuiuſuis curandi, ſed ſanitatis etiā tuendæ ſcopus, vt in libro, qui de facilè parabilibus inſcribitur, capi. 28. & in præſagio experientia confirmato ca. 5. & in lib. de attenuāte victus ratione ca. 1. Galenus adſerit, in exacta victus ratione conſiſtat: operæpreciũ fuit de ea etiam hic aliquid præſcribi. Præcipitur ergo in primis, vt ſeruetur conſueta diæta. Per quam ſane adminiſtratio ſex rerum non naturalium modò intelligenda venit. Et ratio quidem eſt, quod tranſgreſsio à conſuetudine noceat nocumento magno. Conſuetudo enim eſt altera natura: quia, vt libro. 1. cap. 11. rhetoricorum ad Theodecten, & li. 7. ca. 10. Ethicorum, & ca. 2. de memoria & reminiſcentia, ab Ariſtotele ſcribitur, cōſuetudo eſt eorũ, quæ vt ſæpè, ſiue vt plurimũ fiunt: natura eorũ, quæ vt ſemper. Sæpe autem & ſemper ſunt ſibi inuicē pro-

Diætis. *Conſuetudo.*

propinqua. Quod est ergo diu adsuetum, in naturam ferè transiuit: quemadmodum igitur naturam custodire oportet, ita & consuetudinem, si laudabilis fuerit. Et quemadmodum consueta cibi & potus administratio, eadẽ ratione & aliarum rerum non naturalium obseruanda est. Vnde si quis consuetus multum laborare velit hanc consuetudinem immutare, ocioque indulgere, minúsve laborare, vel aliud laboris genus adsumere, idque alio & tempore & modo, ille procul dubio multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo ac potu, somno & vigilia, repletione & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus consuetudinem obseruare decet, & maximè quidem si sit laudabilis, vel ab hac non multum declinet, siue medium etiam locum inter bonam ac malam obtineat: respectu nimirum illius ad quod fieri debet permutatio. Porrò quanta sit vis consuetudinis, vel inde colligas, quòd debiles & senes consuetos labores facilius ferãt, quàm fortes atque iuuenes inconsuetos: quod profectò lib. 2. aphoris. 49. Hippocrates etiam hisce verbis confirmat: Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis, fortibus, atque iuuenibus facilius

ferit. Quod dicit, inquit Philotheus, tale est: Sunt duo, hic quidem senex, ille autem in consistenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem seni cōtingit rectè fodere, illi autem qui est in consistenti ætate, nō rectè; seni quidem ob consuetudinem rectè, quamuis sit imbecillus, iuueni autem non rectè, cùm non adsuetus sit. In vniuersum enim oportet cognoscere fortiores aliis fieri partes quæ exercentur, & hac de causa solitos labores facilius sustineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de omnibus ratiocinari. Deinde vero, malam pestem, hoc est, maximum periculum ex repentina consuetæ diætæ permutatione sequi, cōfirmatur autoritate magni Hippocratis: nempe ex. 2. lib. de vict. rat. in morb. acut. aphoris. 21. & 22. vbi sic inquit: Atqui facile est hoc addiscere, quod simplex victus cibi ac potus, ipse sibi ipsi semper similis, securior omnino est ad sanitatem, quàm si quis repentè ad alium meliorem, magnam mutationem faciat. Nam & his, qui bis in die cibum sumunt, & his qui semel, repentinæ mutationes noxas ac ægritudines inducunt. Et eos sanè qui prandere nō assueti sunt, si pransi fuerint, statim infirmos facit hoc, & toto corpore graues, & debiles, & pigros,

Mutatio subita nocet.

&c. Aelianus quoque ab initio libri 5. de varia historia, Tachi cuiusdam exemplo, admodum disertè nobis significauit, quàm periculosa sit repentina diætæ permutatio. Tachos Aegyptius, inquiens, donec vsus est vernaculo victu, & frugaliter vixit, omnium hominum fuit suauissimus. Postquàm vero ad Persas venit, & in illorum luxum delapsus est, cùm non posset ferre insolentiam ciborum, vitam in dysenteria transegit, & luxuriam cũ morte commutauit. Quanquam autem nõ sanis tantum, sed ægris quoque adsueta victus ratio diligenter obseruanda præcipiatur, haud tamen rarò incidit eius permutandæ necessitas: quando nimirum illaudabilis existit, ita vt, nisi permutetur, perniciosæ inde consequantur ægritudines. Talis autem eorum est, qui prandium aut cœnam prauis terminare solent alimentis. Eiusmodi igitur consuetudinem necessariũ est corrigi ac permutari, non quidem subitò, sed paulatim & ordinatè. Omnis enim subita permutatio vehementer nocet, maximè si à consueto ad inconsuetũ trãsitus fiat. Hinc est quod in libro de natura hominis, ita scriptum reliquerit Hippocrates: Detrahendi sunt cibi ac potus, quibus vti consueuerunt, idq; paulatim facere oportet. Nã

si quis citò diætam permutet; periculum est etiam à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quinetiã laudabilem victus rationem interdũ mutari necesse est, quo, si quando necessitas inciderit, natura non offendatur insolentia, nouitateque, neque renuat neque recuset. Nã qui omni diætæ sese adsuefacit, minus læditur, cùm ad insueta transire cogitur. Eadem in aliis quoque rebus non naturalibus ratio est. Quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui lib. 2. aphori. 50. ita scriptum reliquit: Quę ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt; insuetis minus molestare solent. Oportet igitur ad insueta permutari. In cuius quidem sententiæ explicatione Philotheus inter cætera sic inquit: Cũ enim quodq; ipsorũ factũ sit peculiare, minus lædit, quãuis ex sua natura molestũ sit, si nõdum in consuetudinem venerit. Verbi causa, solitus est aliquis manna comedere, hic si ad bonũ cibũ sumendum conuertitur, læditur, cùm adsuetus non sit: adsuetus est aliquis aquæ potioni, si præter consuetudine bibat vinum, offenditur, quoniam cõsuetudo cõtemnitur. Oportet igitur ad insueta permutari, vt, si necesse sit, ea, quæ offeruntur, ferre possimus. Vtentẽ enim copioso nutrimẽto,

oportet etiam parum cibi quandoque assumere, vt, si contingat, ferat etiam illius vsum. Hinc est, quòd Cornelius Celsus lib. 1. ca. 3. in hunc etiam modũ scripserit. Nimis ociosa vita vtilis non est, quia potest incidere laboris necessitas. Neq; etiam ex nimio labore subitum ocium, neque ex nimio ocio subitus labor sine graui noxa est. Huc igitur respiciens Hyppocrates rectissimè consulit, consuetudinem esse mutandam. Proinde non temerè à Plutarcho in libro de tuenda bona valetudine, in hunc modum scribitur, Exacta illa & vehementer ad vnguem, vt dici solet, obseruata vitæ ratio, simul & corpus formidolosum reddit, ac periculis obnoxiũ, & animi frãgit vigorẽ. Quocirca cauere quisq; debet, quẽadmodum li. 4. ca. 10. ad Alman. Prudentissime Rhazes monuit, ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam deinceps ipsum obseruare necesse sit. Exempli gratia: Si quis vno cibo consuetus sit vti, vel aliquo potu, vel omnino ab eis abstineat, vel dormire, vel moueri, vel egerere, Venerive indulgere consuescat: & ab aliquo istorum impetu se irritetur, maximum incurret nocumentum, si ab eis abstinuerit. Quapropter quisq; corpus suum debet ita præparare, vt caloris & frigoris patiens

Consuetudo varianda.

esse

esse possit, & ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & vt somni & vigiliarum horas, atque mansiones & domos sine læsione permutare queat. Fortassis enim ex necessitate idipsum quandoque facere cogetur: Poterit autem commodè, si consuetudinem non obseruet ad vngem, sed interdum ad insueta trãseat. Porrò quo tempore, quóve modo consuetudo mutãda sit, copiose admodum docent, Galenus libro. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 2. de Sanita. tuen. & lib. 8. cap. 9. method. meden. Cõciliator different. 98. & Hieronymus Cardanus lib. 1. tract. 6. Contradictione. 2. Tertio demum loco traditur, fortiorem ac potiorem medendi metam esse, certam diætam: Quam sanè si medicus curare noluerit, ac aliã quãdam, eamq; non satis commodam administrauerit, stultè ægrum regere, ac male curare meritò dicetur. Sciendum est autem, apud Galenum hæc alimentorum genera inueniri, copiosum, medium, tenue. Copiosum est sanorũ cibus, qui nõ solùm vires cõseruat, sed etiam auget. Medium ad sanos etiam spectat. Nam vires quidẽ cõseruat, nõ tamen auget. Tenue. i. quod vires quidem comminuit, eatenus tamẽ vt non exoluantur. Hoc ab autoribus in multas partes diuisum est, nempe in

tenuè simpliciter, in tenuè exquisitè, in tenuissimũ citra adiectionem, & in tenuissimum in extremo. Tenuè simpliciter per pauca, aut ea quæ parũ nutriunt, edulia fit, cuiusmodi est ptisanæ succus, mulsa, & sorbitio ex alica. Tenuè exquisitè, vbi ptisanæ succus exigua sumitur quantitate. Tenuissimũ citra adiectionẽ, per mulsam aquã, siue melicratum fit solùm. Tenuissimum verò in extremo, per solam mediam ad iudicationem vsq; progreditur. Copiosum autem vel est, vbi tota ptisana sumitur, vel copiosius, vbi pisces, oua, & ius carnium: vel copiosissimum, vbi caro. Medium autẽ horũ est, vt panis lotus, vel placenta. Sani homines nõ solùm conseruandi, sed augendi etiam sunt, propterea alimẽtum copiosum illis competit. Qui verò ægritudine longa laborãt, vires augere nõ debent, sed bene conseruare: aliter vsque ad finem nõ sufficerent, propterea hi medio victu cibãdi sunt, qui etiam sanis conuenit, in quibus vires augere nõ cupimus, sed illas solùm cõseruare animo est, quas etiã in lõgo morbo totis virib⁹ seruare studem⁹. Quũ verò ægritudo breui terminatura est, si quarto die finire debeat, aliquid dare non est opus, iuxta illud Hippo. lib. 1. apho. 6, Extremis morbis extrema exquisi-

te remedia optima sunt. Imò si vires sufficerent, & in septimo terminatura esset; nihil penitus dandum esset, nisi post illum terminum. Hac de re plura & cognitu non indigna reperies apud Hippocratem libro.1. apho.4.5.&.6. & ibidem apud Galenum & Philotheum in comment.

¶ *De administratione diætæ.*
caput LVI.

QVale, quid, & quando, quã
tum, quoties, vbi, recta
Debent hęc medico in victus ra
tione notari,
Ne male conueniens ingredia
tur iter.

Sex circunstantias medico in præscribenda victus ratione cõsiderandas esse, hoc in loco traditur. Prima, quale: hoc est: cuius qualitatis cibus exhibendus sit: quia in calida ægritudine cibus frigidus, in frigida calidus, in humida siccus, in sicca verò humidus cõuenit. Corpus tamen quod secundũ naturã est, similẽ semper victum postulat: quemadmodum quod præter naturam est, contrarium. Siquidẽ quod naturaliter se habet, custodire: quod præter naturã est, tollere oportet. Sed de hoc plura Galenus cum alibi

sæpè, tum maxime in arte medicinali cap. 86. & lib. 1. cap. 10. de Sanitate tuend. & lib. 8. cap. 9. metho. meden. Secũda, quid id est, cuius substãtiæ: Athletis enim ac rusticis, ijsque, qui quamlibet actionem fortem ac vehementem obeũt, cibus exhibendus est crassus ac durus: quia facultatem concoctoriam possint fortem: neque tenuis substantiæ cibus, velut est caro pullorum, caporum, vitulorum, agnorum, hœdorum, & similium, ipsis cõpetit: quippe quæ in ipsis vel adureretur, vel, quàm par est, citius conficeretur, ita vt sæpius ob id cibari cogerentur. Nõ temerè igitur inquit Glossa delectabilis in l. Seruis vrbanis, in principio. ff. de leg. 3. Rustici non debent vti pane albo, vel pullis, aut alijs delicatis cibarijs: sed pane grosso, caseo, cæpis, & fabis. Porrò nobilibus atq; ocio deditis hominib⁹ tenuis substãtiæ cib⁹ magis cõgruit: quippe q virtutẽ cõcoctricẽ habeant debiliorem, q̃ vt crassos cibos, eiusmodi sunt salsæ suũ atq; boũ carnes, & pisces sole, aut vento, aut fumo indurati, superare queant. Pari modo & in ægritudinib⁹ acutis tenuiore vtendum est diæta, quàm in chronicis. i. longis, sicuti quartanis. Tertia, quando .i. quo potissimũ diei tempore cibus adsumi debeat: in sanis enim
con-

consuetudo maximè obseruanda est. Vnde hominibus mane surgentib9 & bis tantũ in die cibũ sumẽtibus, æstate quidẽ prãdendũ est hora decima, vel paulo ante, neq; differendũ donec propinquet meridies, vt qui maximum æstũ importare soleat: Cœnãdum hora sexta, vel pauló post. Hyeme verò iisdem ob somni prolixitatẽ prandendũ est hora vndecima vel duodecima: Cœnãdũ hora septima, vel pauló post: sed ita tamen, ne quid præter consuetudinem fiat. Quinetiam in ægris cibãdis tẽporis habẽda est ratio, præsertim in febricitantib. Siquidem in ipsis paroxysmis, vel nõ multò ante futuram accessionẽ à cibis abstinẽdum est: quod nimirũ naturã, quæ circa morbi materiã tum occupata est cibus oblatus distrahat atq; adeò humores morbũ efficiẽtes adaugeat. Neq; immediatè post paroxysmum cibus dãdum est, quippe quẽ facultas à febris intẽperie deiecta nondũ superare queat. Quapropter tã diu ante sequentis accessionis initium exhibendus est, vt priusquã ea appropinquat, decẽter in ventriculo coquatur, & ad inferiores partes descendat. Idq; in illis potissimũ ita obseruandũ, quibus virtus adhuc satis valida existit. Iis vero quibus vires prosternuntur, dãdus est cibus quocunq; tẽpore,

etiam in vigore. Cuius rei testis est Galenus, qui lib. 1. aphor. comment. 9. ita scribit. Aliquando in ipso etiam morbi vigore, vbi Symptoma aliquod interuenerit robur naturæ dissoluẽs, nutrire cogimur. Quod idem copiosius etiã monstrat libr. 10. ca. 3. & 5. metho. meden. Hæc omnia de paroxysmo Stephanus Atheniensis in primũ li. Galeni ad Glauco. cõmen. 39. multò clari⁹ in hũc modũ exponit: Sciendũ sanè est, naturã egere semper alimẽto, quod basim ac sedẽ illius, ꝙ digestum est, ipsi repleat. Sed hoc ipsum alimentũ præcipuè dandũ est, quãdo ipsum concoquere, ac conficere potest. Concoquit autẽ quãdo pura ac integra est; nec à febris caliditate vexatur. Quare in interuallo dãdũ id est. Si enim in accessione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta est, ipsum superare non potest. Alimentũ autẽ non concoctũ materia fit febris. Et hoc est, quod Hippocrates li. 1. aph. 11. ait. In accessionibus subtrahere oportet: nã addere nocuũ est. Dãdum igitur est alimentũ interuallis. Sed hæc dici possunt in intermittentibus. In continuis verò quid vtiq; quis faceret? neq; enim in his inuenire licet remissum ac quietũ tẽpus, verũ continua est febris. Tamẽ in his etiã fit μεταπτῶσις... i. febris deminutio, quę interual-

uallū imitatur: tūc alimentū dandū est, nō quādo accedunt. Hæc ille. Plura & ad præsentē speculationē maxime facientia habētur apud Brudū Lusi. li. 2. ca. 9. de victu febricitantiū. Quarta, quantum. i. quātitas sumēdi cibi. Quæ profectò in æstate, vt supra ca. 19. diximus, minuēda est: quòd tū ob immodicas resolutiones calor innat⁹ debilior existat. Hyeme verò augenda, proptérea q̀ cōcoctoria facultas id temporis ob frigus ambiētis roboretur. Quinta quoties, in die videlicet cibus exhibendus sit. Est enim æstate quā hyeme, autūno, aut vere, sæpius exhibendus, sed minori quātitate. Pari modo facultate cōcoctoria debili existēte, sæpè sed parua quantitate dandus est. Eadem verò robusta existente, dandus est quidem quantitate magna, sed rarius. Sexta, vbi, id est, quo in loco: cibus enim neq; in loco frigidiore, neque calidore sumendus est, sed temperato.

¶ De Caule. Caput LVII.

IVs caulis soluit, cuius substantia stringit,
Vtraque quando datur, venter laxare paratur.

Hic agitur de caulibus: per quos nihil iam aliud intelligendū, quàm vul-

gare illud olus, quod *Blaucoolē* appellam9, Gal. *des choux*, Hisp. *Verça*, κράμβη Græcis, Latinis verò brassica dicta: atque hoc vel ex Martiale discere licet, qui xeniorum libro, eos caules per nitratam aquam virides conseruari ait:

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules,
Nitrata viridis brassica fiat aqua.

Recensentur autē hoc loco tres ipsorum facultates: Quarum prima quidē est, decoctū eorū, & maximè primæ ebullitionis, ventris soluendi vim obtinere: In folijs nanque & exteriorib9 partibus nitrosa quædā & abstersoria inest qualitas, quam sanè, cùm debiliter admodū inhæreat, modica elixatio in aquā facilè deponit, eique potentiā adijcit purgatoriā. Atque hinc adeò fit, vt ius primæ decoctionis aluū excellētius, quàm secūdæ, deijciat. Nitrosa enim illa & abstersoria qualitas exquisitè per primā segregatur, atque in aquā deponitur. Secunda est, corpus ipsum siue substantiā cōmuni siccantiū ratione ventrē sistere magis: quā ad deijciendū incitare: quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur substantia terrena sicca, quæ sumpta ventrem adstringit, idque multò magis si non bis duntaxat, sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quantò exquisitius in

aquam

aquam succum suum deposuerit, tātò & illi quidem maiorem purgandi vim adijciet, & reliquam sui substantiam, quę velut oleris ipsius caro est, restringentem efficiet. Eadem est ratio in beta, atque adeò in omnibus fermè quibus sapor aut acris, aut nitrosus, aut salsus inest. Quippe & lenticula ipsa, tametsi satis magnam abstringēdi potentiam gustu refert, tamen eiusmodi quid sortita est. Nam & huius decoctum, ventris soluendi vim obtinet. Verùm hic succus etiam, si degustes, perspicuam misturam repræsentat, tā quam si nitroso austerum quid cōmisceas. Sed & conchularum maris, cæterorumq; ferè ostrearum succus planè tum salsus est, tum ventrem soluendi vim obtinet: quamuis eorum caro ventrem reprimat. Tertia est vtrunq; nēpè decoctum atque substantiam simul ventris subductionem efficere: cùm enim vires suas ita retineant, abstergere etiam, & intestina ad expulsionem irritare, consentaneum est. Lege hac de re plura apud Galenum libro .3. de simpl. med. facul. cap. 14. & lib. 1. cap. 3. & 25. & lib. 2. cap. 44. de alimen. facul. proditum quoque est, Brassicam naturali quadam facultate vino aduersari, & curare temulentiā: Vnde quærit Aristoteles. 1. Sec. proble. 17. Quid est *Conchulæ Ostreæ.*

Brafsica temulentiam curat.

cur brafsica fedet crapulam? Nonnulli respondent, hoc euenire folitum, quod ex vſu eius fumi eleuentur admodum craſsi, qui cũ vini vapores incraſſent, ad cerebrum aſcendere etiam prohibent. Ariſtoteles tamen aliam adſignat cauſam, nempe quod quicquid humores vinoſos vndiq; & omni ex corporis parte ad ſe in aluum trahit, & corpus refrigerat, tollat crapulã. Braſsica autem eſt huiuſmodi. Ergo braſsica curat crapulã. Minor probatur, quia per ſuccum eius humores, qui vinoſi crudiq; tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipſa verò ſubſtantia frigida, ſtyptica, ac terrea, ſuprà in ventriculo remanens corpus refrigerat, quo fit, vt tenues humores ad veſicam labantur. Cùm igitur humor vtrinq; educatur, corpusq; refrigeretur, rectè per conſequẽs à crapula liberatur. Euenit adhæc, vt cùm humores deorſum ſe trahunt atq; excernunt, flatum etiam ſecum deducant: qui, ſi per vinũ liceat in caput ſe efferens grauitatem creat, & crapulam: ſin autem deorſum ſe vertit, corpusq; ob cauſam prædictam refrigeratum eſt, dolor crapulæ omnis tollitur. Quin & ipſa braſsicæ folia, quemadmodum libro. 2. de compoſ. medic. local. cap. 1. Galenus atteſtatur, calida macerata, capitiq; circumpoſita

ac

ac obligata, naturaliter ebrietati resi-stunt. Porrò brassica, quæ edendo est calfacit & siccat primo absceßu. Prauum & melancholicum succum procreat. Aestiua tamen peior est quã hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Græcis etiam κράμβη dicta censetur, quasi κοράμβλη, quod pupillas oculorum quas illi κόρας vocant, obtundat, hebetetque. Somnum per contraria insomnia interturbat. Stomachum male habet, parumque nutrit: at si cum pingui carne coquatur, plurimum noxæ atque vitij amittit. Vrinam ac menses ciet, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnificè defectiones vocis iuuat: & si vulneribus imponatur, ea glutinat, dolosa malignaque vlcera, & induratas inflãmationes sanat. Plura Dioscorides libro.2.cap.146. Plinius lib. 20. cap.8. Galenus locis suprà citatis. Simeon Sethi in Syntagmate. Rhazes libro.3. cap. 18. ad Alman. & Auicenna. 2. Canno. capite. 142.

¶De Malua. Caput LVIII.

Dixerunt maluam veteres, quòd molliat aluum.
Huius radices rasæ soluunt tibi fæces.

Vuluam mouerunt, & fluxum sæpè dederunt.

Hic agitur de facultatibus maluæ: Et primo quidem versu, qui ex lib.2. cap.36. Aemilij Macri huc adscitus est, veteribus Latinis Maluam ab emolliē da aluo sic dictam esse, traditur. Cuius sanè rei testis etiā M. Varro, qui Maluam quasi moluam, quòd aluum molliat, dictam esse contendit: quippe quæ clysteribus infusa, vel in cibo accepta, ventrem facilè moueat. Quinetiā Græcis μαλάχη, ab emollienda aluo, nomen traxit. Siquidem ipsis μαλάττειν mollire significat. Antiqui enim ea in acetarijs cum lactuca ad subducendā aluum vtebantur. Vnde Martialis lib. 10. Epigrammatων:

Exoneraturas vētrē mihi villica maluas
Attulit, & varias, quas habet hortus opes.

Et alibi:

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Cæterum hoc olus facilè subducitur, non modò propter humiditatem, verumetiam propter genuinam viscositatem, & potissimum quando quis cū oleo & garo copiosam ipsam sumpserit. Atq; ob id inter quatuor etiam émolliētia, quorum decocto in clysteribus ad induratarum fæcum eductionem

nem passim vtimur, primum locum sibi vendicauit. Porrò duplex malua est: Vna quidem floribus sanguineis, altera verò candidis, & in hac quàm illa maior emoliendi vis inest.

SECVNDO deinde versu innuitur, radices maluæ rasas, fæcibus educendis esse accommodas: & maximè quidem si, inde, perinde atque è radicibus mercurialis, βάλανοι, id est, glandes, siue suppositoria fiant.

TERTIO demũ versu, Maluam menses ciere dicitur, quod & ipsum sanè ob manifestam humectendi facultatem ac genuinum lentorem præstat. Insessione namq; vterum emollit, ita vt venæ eius ab acri sanguine promptius fundantur. Quinetiam menses prouocare certo se experimento didicisse Platearius adserit. Folia maluæ trita cum folijs salicis, omnibus emplastris commodiora sunt. Nam & inflãmari non sinunt, & sanguinem sistunt & recens vulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contusis medentur. Phalangiorum quoque & reptilium plagas curant folia eiusdem, si cepas & porrum triueris, eisq; miscueris, ac imposueris. Si quis verò syluestris maluæ succo cum oleo illinatur, à vespis & apibus non pungetur: sed & qui punctus iam est, succo opem sentit, &

folia

folia maluæ contusa & imposita simi-
liter percussum ab illis sanant. Simili-
ter autem curat malua illita, lichenas,
& occulta fœminarum vitia. Succus
verò eius auribus instillatus, dolorem
aurium sedat. Cum melle acceptus
thoracem pulmonemq; iuuat, & rau-
cam vocem lenit, hepaticos sanat, &
comitiali apprehensos resipiscere fa-
cit. Eodem modo & nephreticis & is-
chiadicis auxiliatur. At verò decocti
ipsius potatum, difficultatem emitten-
di vrinam emendat, lapides conterit,
somnum conciliat, facilemq; partum
præstat. Prodest etiam erosionibus ve-
sicæ, & intestinorum, vuluæ, sedisque
clystere infusum. Malua illita inflam-
mationes lenit, eaque, quæ indurata
sunt, emollit. Plura Dioscorides libro
2. capite. III. Plinius libr. 20. cap. 21. Ga-
lenus lib. 7. de simpl. medic. facul. capi-
te. 95. & libro. 2. de aliment. facult. ca-
pite. 42. Constantinus Cæsar libro. 12.
de agricultura cap. 12. & Simeon Sethi
in Syntagmate.

¶ De Mentha. Caput LIX.

MEntitur mētha, si sit depel
lere lenta.
Ventris lumbricos, stomachi
vermesque nociuos.

Men-

Menthã eo nomine non esse dignan-
dam, nisi alui etiam lumbricos & sto-
machi vermes enecandi atq; expellen-
di facultatem obtineat, hoc loco adse-
ritur. Amarum enim quiddã in se ha-
bet & acerbum, & amaro quidem, non
secus atque absinthium, lumbricos in-
terficit: acerbitate verò si cum oxycra-
to bibatur, recentes sanguinis reiectio-
nes reprimit. Exhibendum autem de-
coctum eius, velut absinthij quoque,
& non substantia. Est enim, vt si quę a-
lia herba, tenuiũ partium, gustu acri,
& facultate calida, ex tertio nimirum
ordine excalfacientium, & secũdo sic-
cantium. Quare medicamento po-
tius, quàm alimento ipsa vtimur. He-
par enim frigidum & ventriculum iu-
uat, corroborat & stomachum, & con-
coctionem facit, sedat quoque singul-
tum, & vomitum phlegmaticum atq;
sanguineum. Prodest quoque ad cor-
dis morsus, & appetitionem suscitat.
Mediocriter item ad Venerem excitat,
id quod omnibus accidit, quæ humi-
ditatẽ semicoctam & flatuosam conti-
nent: Aperit'q; iecinoris ac splenis ob-
structiones. Verùm hac vesci ad satieta
tem non oportet: quoniam sanguinem
extenuat, & serosum facit, & ipsum in
flauam bilem permutat: dein efficit vt
sanguis, qui maximè est tenuium par-
tium,

tium, discutiatur, & crassus ac melancholicus relinquatur: atque idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Cõtrita cum sale, & morsui rabiosi canis imposita, medicamentum fit salubre: Arida verò trita, & post cibum sumpta, ad concoctionem facit, & lienosos iuuat. Cum vino pota difficulter parienti succurrit. Ferunt etiam quod mansa lippienti imposita, fiat remediũ: quodque eius decoctum absorptum, confestim sanguinem è faucibus eiicientes sanet. Coire lac densariq; in caseũ non patitur, si folia potionibus lactis immergantur. In summa, stomacho vtilis est, & in condimentis peculiarem gratiam habet. Huius semen ventrem purgat, & pulmonẽ lædit. Plura Dioscorides libro.3.cap.35. Plinius lib.20. cap.14. Galenus lib.6. de simp.med.facult.cap.136. Simeon Sethi in Syntag. & Auicenna.2.Cano.cap.495.

¶ *De Saluia.* *Caput LX.*

CVr moriatur homo, cui saluia crescit in horto?
Contra vim mortis nõ est medicamen in hortis.
Saluia confortat neruos, manuumq; tremorem

Tol-

Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Saluia, castoriumq́ꝫ, lauendula, primula veris.
Nasturt. Athanas. hæc sanat paralytica membra,
Saluia saluatrix naturæ conciliatrix.

Permagnam esse vtilitatem Saluiæ hoc loco traditur: Ac prima quidē versu par modū dubij quæritur, qui fiat, vt homo moriatur, cui saluia crescit in horto? ad quod ita respondetur secundo versu: Quanquam medicina in hortis reperiatur, quæ corporis putrefactioni resistat, humiditatemq́ꝫ custodiat naturalem, ne citius quàm par est dissipetur, nulla tamē inuenitur, quæ moriēdi necessitatem è medio tollat. Et hoc est, quod Auicenna. 3. 1. capite singulari ait: Ars quidē sanitatis tuendæ nos à morte securos non facit, neque corpus à foris incidentibus nocumentis munit, neqꝫ vnumquodq́ꝫ corpus ad vltimam vitæ longitudinem, quæ est secundum hominem absolutè, perducit. Sed de duabus rebus securitatē præbet: Putrefactionē enim penitus excludit, & humiditatē defendit naturalē, ne iusto citius resoluatur.

SECVNDO loco tres referuntur ſaluiæ effectus: ac primo quidẽ, quòd neruos roboret: Siquidem manifeſtè calfacit, & leniter adſtringit: humorum igitur copiam, quæ nerui impediti relaxabantur, exiccat, refrigeratosq; que recalfacit. Deinde, quòd manum

Manuum tremor.

tremorẽ tollat: Nam quicquid neruos roborat ac calfacit, tremorem etiã tollit. Tremor enim ex neruorũ imbecillitate & frigiditate potiſsimùm accidit. Atq; hãc ſanè ob cauſam ſenes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac potibus ſuis folia ſaluiæ imponere ſolent. Tertio, q acutam remoueat febrem: cuius hãc adſignaueris cauſam, nempè quod humores exiccet, adeóq; putrefactionem, quàm acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò ſaluia temperamento eſt, euidenter excalfaciente & exiccante, atq; eam ob rẽ per ſe in victus ſalubris ratione non temerè vſurpanda. Attamen cùm neruos excellenter roboret, dupliciter ea homines in ſanitatis tutela vti conſueuerunt. Aut enim inde parãt ἐμβάμματα, id eſt, intinctus, quemadmodum oſtẽdimus ſuprà capite. 22. appetentiam ita reuocantes ei, cui ventriculus crudis, inconcoctis, ac prauis humoribus refertus fuerit. Aut vinũ ex ea etiã confi-

Saluiatũ vinum.

ciunt, Saluiatũ ipſis appellatũ, q in mẽ-

ſæ

ſæ principia potiſsimũ expetitur. Hoc cum ſibi qualitatẽ quandã à ſaluia calidã ſimul ac adſtringentem, aromaticamq; & exiccantẽ adſciſcat, tremulis, paralyticis, & epilepticis mirè cõferre putandum eſt: præſertim ſi poſt purgationẽ ex epoto medicamento modicè ſumatur. Quin & ventriculũ, cerebrũ: neruos ac reliquas quoq; corporis partes præ humiditate laxas, exiccat ac roborat, idq; per hyemẽ maximè. valet contra renũ, veſicæ, & laterum dolores, reiectiões ſanguinis, tuſsim, rupta, & vulſa. Difficili vrinæ auxiliatur, & ſuppreſſos menſes proritat, ſed immoderatius, quocirca grauidis non niſi cum timore exhibendum eſt, quippe quòd partus facilè enecet, & abortus faciat. Vaporoſum eſt admodum, facileq; caput ferit, & citò inebriat: quare caput debile habentibus, quibusq; plurimum moleſtię catarrhus exhibet, ab ipſo in roborando ventriculo cauendum eſt: ne, dum vni parti auxiliũ quęrunt, reliquas offendãt. Imò verò nec aliàs immoderatiꝰ eo vtendũ eſt, neq; ad depellendã ſitim, neq; ad deferendum permiſcendúmve cibum: quippe ꝙ vniuerſum ita cibum ad extremam promptiſsimè caliditatem ac ſiccitatẽ perduceret. Primùm enim per ſe calidum & ſuccum eſt vinũ, deinde verò,

& saluia sat strenuè excalfacit, desiccatq;, & tenuium est partium: quare quod inde fit vinum, ad immodicam haud dubiè caliditatem ac siccitatem inclinabit, atq; ob id sanitatis tutelæ minus conuenit: vt quod ingestum cibum præmaturè atq; ante perfectam eius concoctionem è ventriculo ac hepate ad cerebrum facilè & neruos deferret, obstructionemq; omnis putredinis matrem in humano corpore excitaret. Plura de hoc Magninus capite 21. part. 3. regiminis sanitatis, & Ioan. Michaël Sauonarola, in maiori prac. trac. 2. cap. 4. rubri. 15. Duplex porrò saluia passim in hortis spectatur: Vna magnis, latis, & asperis foliis, quę Germanis *groote oft breede Sauie* dicitur: Altera verò foliis minoribus, cõtractioribus, & leuioribus, quã iidem *Cleyn oft edel sauie* vocant. Græci, quòd ipsa herba retorrida semper & exucca appareat, communi vtranq; appellatione nuncuparunt ἐλελίσφακον, quòd quasi in tabem, vel siderationem redacta videatur.

Saluia. TERTIO loco sex enumerantur medicamẽta simplicia παραλύσει curãdę accõmodatissima: nempe saluia, Castorium, Lauendula, Primula veris Nasturtium, & Athanasia. Hæc namq; omnia proprietate quadam membra

paralytica curant ac sanant. De Saluia quidē ex modo dictis satis cōstat: quippe quæ genuina caliditate & siccitate sua pituitosum humorē, quo nerui obstructi resoluebantur, facilè consumat, adeoq; neruis ipsis robur addat: Castoriū calfacit siccatq; cū extenuādi viribus eximijs, quibus prçter alias actiones etiā neruorū, qui ex copia humorum malè habent, affectibus, nempè tremori, stupori, conuulsioni, & paralysi, congruit, & refrigeratos facilè recalfacit, & extrinsecus applicatum, & potui datū, idq; ita, vt nullum aliā offendat particulam, etiā si mediocriter febris affligat, quemadmodum in veternis & cataphoris, sed & mensibus retentis proficit, & secundas expellit. Iuuat etiam, si quis suffitū eius in prunis impositi inspiratione hauriat, maximè affectus in pulmone aut capite consistentes. Frigidæ quoq; surditati, & auribus ob crassos flatulentosq; spiritus dolentibus præclarè opitulatur, ad lentis magnitudinem cū oleo nardino infusum. Oleum prӕterea castorij non minus contra frigidos neruorum & iuncturarum affectus omnes valet, quàm castorium ipsum: præsertim si post materiæ euacuationem applicetur: residuum enim consumit, neruos roborat, paralysi, conuulsioni, ac

Castorium.



tetano medetur, & acerrimos rigores, & frigora febrium, si spina dorsi eo linatur, sedat. Porrò Castorium testiculus est animalis ancipitis vitæ, quod κάστωρ à Græcis, à Latinis Fiber, à Germanis verò *een Bever*. Gallis, *vne bieuere* appellatur. De quo Dioscorides lib.2.cap.23. Plinius libro.8.cap.30. & libro.32.cap.3. Galenus lib.11.cap.11. de simp. med. facul. Paulus lib.7. & Auicenna.2. Cano.cap.125. Lauendula excalefacit & exiccat ordine secundo completo, vel tertio inchoante, viribus à nardo Celtica non longè recedentibus. Confert omnibus cerebri ægritudinibus à frigido prouenientibus, conuulsis, resolutisq; auxiliatur: ventriculum roborat, & iecur ab infractu liberat: quin & obstructos lienes iuuat: vterum calfacit, & menses & secundas educit. Primula veris calida est & sicca, neruos roborat, conuulsioni, tremori, apoplexiæ, paralysi, cæterisque neruorum atq; articulorum vitijs frigidis & humidis auxiliatur: atq; inde arthritica etiam à nonnullis, & herba paralysis appellatur. Primula veris autem dicitur, quòd scilicet verè inchoãte mox erũpat, Germanicè *Sluetelbloemen*. Gallicè *Bouillon*. Hispanicè *Gordolobo*. Per nasturtium Sisymbriũ aquaticum hic intelligitur, quod riguis gaudet,

Lauendula.

Primula veris.

Nasturtium.

det, & in fontium riuis discurrentibus, comite Sio nascitur, folijs primo exortu rotundis, cùm verò adoleuerint, erucæ modo dissectis: odore ac sapore satiuo nasturtio proximis, atque ob id καρδαμίνη à nonnullis, id est, nasturtium nominatur. Germanicè *Kersse.* Gallicè *Cresson alenois.* Hispanicè *Mastuerço.* Ea herba cum sicca est, tertij est ordinis excalfacientiū & deficcātium: cum humida & viridis, secūdi: crassos & pituitosos humores extenuat, incidit, & resoluit: qua ratione neruos à phlegmate purgat, paralysisq; causam aufert. Atq; hinc sanè præcipiunt medici, vt in quadragenaria illa Ecclesiæ abstinētia, ꝑpter phlegmaticos cibos, qui per id tēpus mādi solent, nasturtia quoq; subinde exhibeātur. Athanasia, tanacetum etiā vocatur, & Germanicè *Athanasia.* *Bynoet.* Gall. *Armoyse.* Hisp. *Artemisia, fia,* ꝙ filicis ferè effigie in aquarū ripis nascatur, vel alio nomine *VVormcruyt*, ꝙ lumbricos è ventre pellat, siue foris imposita, siue intrò in corpus assumpta. Ea parthenij species quædam existit, purgandiq; phlegmatis facultate prædita est, neruos caliditate sua exiccat, lūbricos, & materiā, vnde illi generātur, ex ventre pellit. Plurimū igitur Galli primis sanctū post Pascha dieb⁹ athanasia cū ouis ꝓfrixa ad phlegmatis

per ieiunium quadragenarium ex esu piscium collecti eductionem vtuntur: ne scilicet inde lumbrici in corporibus aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam vtuntur ad ventriculi & alui flatus discutiendos: item ad frangendos renũ calculos, & ad ciendam vrinam. Vltimo tandem versu traditur, Saluiam sic dici, quòd ad multa sit salutaris, præcipuè ad fœcunditatem.

¶ *De Ruta. Caput LXI.*

Ma.li.1. cap.12. NObilitas rutæ hæc, quòd lumina reddat acuta.
Auxilio rutæ vir quippè videbis acutè.
Cruda comesta recens oculos caligine purgat.
Ruta viris minuit Venerem mulieribus addit.
Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit astum.
Cocta & ruta facit de pulicibus loca tuta.

Quatuor hic recensentur facultates rutæ: Ac prima quidem, quòd acutam reddat videndi aciem: *Visus.* commanducata enim vt testis est Dioscorides lib. 3. ca. 45. & post eum Auicenna. 2. Cano. cap.

cap.578. mirè opitulatur oculis, qui hebetudinem sensere. Præstat idem & succus eius cum succo fœniculi & melle inunctus. De hoc nonnihil quoque suprà cap.13.& infrà cap.79.

Secunda, quòd coëundi desiderium in viris minuat, augeat verò in mulieribus. Nam cùm ex tertio sit ordine excalfacientium & siccantium, flatus strenuè discutit abolet'q;, & semẽ virile, quod tenuè admodum & aëreũ est, resiccat, ac prorsum ne esse quidẽ permittit. Ex quo sanè Veneris appetitum in viris cohibet: sed in mulieribus semen aquosum & frigidum calfacit, incidit, & extenuat, quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia, quòd astutiam siue calliditatem, id est, apprehensionem & medij alicuius in subtili causa facilem inuentionem, vsurpantibus conciliet. Calfactione enim ac resiccatione extenuantur, & acuuntur spiritus, fouetur & illustratur ingenium.

Quarta, quòd decoctum ipsius, si domus eo respergatur, pulices depellat eos enim, vt vno ore medici testantur acrimonia sua necat, & graui odore fugat. Pamphilus apud Constantinum Cæsarem lib.13.ca.15. de agricultura, longè plura aduersus pulicũ molestias remedia enumerat. Scrobem, *Contra pulices.*

inquit, facito, & rhododaphnas cōtu-
sas in ipsum mittito, isticq; omnes con
current. Absinthiū, aut cucumeris syl-
uestris radix, aqua marina rigata ac
respersa, pulices necat. Disperdit autē
ipsos punitus Melanthium aqua mace
ratum ac respersum. Aut conyzæ co-
ctæ decoctū irroratum. Disperdit eos-
dem similiter semen sinapis & rhodo-
daphnes, ambo feruefacta & in domo
respersa. Calcem viuam cribrato, &
postquàm locum verreris inspergito,
indeque necabuntur. Idem continget
ex amurca pauimentis assiduè irrora-
tis. Cyminum item syluestre tritum
ac aqua mixtum, & semitris cucumeris
syluestris dragmæ decem tritæ, & in
aquam demissæ, indeque domo resper
sa, pulices crepare faciunt. Item chamæ
leæ radix, & populi nigræ folia tusa
& aqua macerata, & tribolus ex aqua
cocta. Pulices etiam muria acris resper
sa, & aqua marina enecat. Quòd si in
media domo quis peluim deponat, &
circulum machæra penitus ferrea cir-
cumscribat, & reliquam domum, præ-
Pulicum remedia. terquàm locum circumscriptum, cre-
more staphidis agriæ aut lauri folio-
rum tusorum conspergat, aut etiā mu-
ria, aut aqua marina cocta, omnes pu-
lices in peluim congregabit. Fictile
quocq; vas defossum, ita vt labra æqua-
lia

lia pauimẽto habeat, & adipe taurino olitum, omnes pulices in sese congregabit, etiam eos, qui adhuc in palliis delitescunt. Sub lecto paruulũ scrobẽ facito, & in ipsum sanguinem caprinũ mittito, congregabitq; pulices isthic, & ex aliis vestibus ad se illiciet ac vocabit. Cæterùm ex amphimallis & densissimis tapetibus, in quibus plurimi pulices delitescunt, eximi ac euocari posſint, si sic in vrna aut dolio ipse sanguis caprinus deponatur. Hactenus ille. Auicenna. 6. 4. Tract. 3. cap. 11. de effugatione pulicum hoc amplius addit: Quando, inquit, domus colocynthidos infusione aspergitur, saliunt pulices & fugiunt: & similiter ex decocto rubi. Referunt quidam, quòd si lignũ adipe erinacei oblinatur, isthic pulices statim omnes concurrent. Fugantur quoq; suffitu sulfuris. Est etiamnum herba quædam vulgaris notitiæ, Arabice dicta Chichuanu, id est, herba pulicum, quæ in ciuitate Chairi puluerizata in lecto circa dormiẽtes ponitur, & ex odore illius inebriantur, stupidique fiunt pulices, & non lædunt. Porrò nihil æque disperdit pulices, ac graueolentia, velut ruta, mentha, mentastrum, & lupulus, præcipuè tamen fimus & vrina equi. Enecat pulices seminis rapi decoctum inspersum.

Quin & taurini cornus suffitu pulices fugari perhibentur. Fama est, inquit Dioscorides libro quarto, cap. 65. si psyllium virens domum importetur, non sinere in ea pulices gigni. Postremò verò nihil tam accommodum est comprehendendis pulicibus, quàm lecto imposita recens & candidissima lanugo xylina, quam Germanicè *Boo wolle, ost cotten*. Gallicè *Du cotō*, Hispanicè *Algodō* vocamus. In ea namque congregati facillimè capiuntur. Plura Rhazes libro. 8. capite. 8. ad Almansorem.

De cepis. Caput LXII.

Sunt Macri lib. 1. cap. 7.

DE cepis Medici nō consentire videntur,
Fellitis non esse bonas, ait ipse Galenus,
Phlegmaticis verò multum putat esse salubreis.
Non modicum sanas Asclepius adserit illas,
Præsertim stomacho, pulchrūque creare colorem.
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agi-

Agitur hoc in loco de Cepis. Ac primo quidem dicitur, medicis de natura earum nondum satis constare. Nã ipsorum quidam phlegmaticis ex vsu esse tradunt, quidam vero minimè. Galenus lib. 2. de alim. fa. ca. 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis verò prodesse ijs attestatur verbis: Abstinendum ab assiduo vsu omnium acrium, ceu ceparum, porri, & allij, & potissimùm cùm is, qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solus enim qui vel succum pituitosum, vel crudũ & crassum ac lentum aceruârint, cibi eiusmo di sunt accommodati. Siquidem cepæ vt. 2. Cano. cap. 122. Auicennæ placet, in tertio calfaciunt abscessu, sed Galen. lib. 7. de simp. med. fac. ca. 58. quartum excalfacientem ordinem ipsis adsignat. Quo fit vt calidis, quales cholerici cùmprimis existunt, vehemẽter officiant. Rhazæ verò lib. 3. ad Almansf. cap. 18. superfluos humores, & phlegma in stomacho generãt. Quod de illis maximè intelligendum, quæ crudæ manduntur. Earum nãq; essentia crassarum est partium, & mali succi. Porrò per fellitos, quemdmodum Cornarius noster in ca. 7. lib. 1. Macri disertè admodũ monuit, biliosos hoc loco accipere oportet, id est, τοὺς χολώδεις, sicut phlegmaticos pituitosos,

Deinde verò cepas phlegmaticis multum prodesse traditur. Corpus enim calfaciunt, humoresq; crassos ac glutinosos in ipso coaceruatos concoquunt, attenuant, incidunt, & detergunt. Quin eadem etiam ratione stomacho frigidis, crassis, ac glutinosis humoribus grauato vtiles sunt, & ad validũ colorem, veluti testis est apud Plinium libro. 20. capite quinto Asclepiades, proficiunt. Neque enim fieri potest, vt viuidus ac floridus sit faciei color, vbi ventriculus crudo, pituitoso, ac prauo succo refertus fuerit. Tertiò demum loco adseritur, contritarum ceparum succo pilos, siue crines locis glabris ac denudatis restitui, si eo sæpius perfricentur: & maximè quidem si ex densatis infractisq; meatibus, & materiæ sub cute detentæ corruptela glabrities euenerit. Cepæ enim caliditate sua meatus aperiunt, materiamq; prauam sub cute detentam non solùm digerunt ac resoluunt, sed meliorem etiam in locum eius substituunt. Quapropter alopeciæ succo earum conuenientissimè perfricantur. Celerius enim, vt Dioscorides lib. 2. cap. 145. Galenus loco paulò antè citato, & Alexander Trallianus lib. 1. cap. 2. testantur, quam Alcyoniũ pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem,

Cõtra caluitiem.

quem

quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari. Capitis porrò decor capilli sunt: Cepæ præterea semen genitale gignunt, & Venerem stimulãt, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitant, sed largiora cibo capitis dolores faciunt, sitim mouent, fastidium pariunt, ruborem faciei inducunt, saliuam multam generãt, & rationẽ, vt aliqui ferunt, lædũt. Succus illarum cum melle illitus, oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis, & incipiẽtibus suffusionib⁹ auxiliatur. Quinetiam canis morsibus idẽ cum aceto, ruta, & melle illitus cõfert quare hi quoq; duo versus à quibusdam hic additi sunt:

Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si tritæ cum melle prius fuerint et aceto.

Plura de his supra cap. 13. diximus, cùm de alliis ageremus.

¶ *De Sinapi. Caput* LXIII.

Est modicum granũ, siccũ, calidumq; Sinapi,
Dat lachrymas, purgatq; caput, tollitq; venenum.

Duo hoc in loco potissimũ agũtur: Primò nanq; perpusillum illud granũ quod σίνηπι aut νάπυ Græci, Latini

 verò

vero sinapi vocant, ad calfaciendum desiccandumq́; efficax esse traditur. & hoc quidem Galeno lib. 8. cap. 5. de simpl. med. facul. teste, in quarto abscessu. Deinde verò tres eidem adsignantur facultates.

PRIMA, quod lachrymas eliciat: excelleti enim caliditati sua humiditates, quæ in cerebro sunt, attenuat, incidit, liquefacit, & dissoluit, illis itaque fluentibus, simul etiam lachrymæ prosiliunt.

Caput purgare. SECVNDA, quod caput purget: cõmanducatũ enim pituitas capitis per os ducit & purgat. Quinetiam tritum, naribusq́; admotum, sternutamenta ciet, quibus meatuũ ostructiones tolluntur, & cerebri vitia expelluntur: eaq́; ratione comitialibus & apoplecticis mirificè succurrit.

TERTIA, quod venenũ tollat suffitũ nanq; ac incensum, serpentes fugat, ad eorundem quoq; & scorpionũ ictus cum aceto tritum magna vtilitate illinitur, fungorũq́ue venena discutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate & flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita contracti sunt, præterea & podagris à pituita factis. Officit verò visui & calido capiti, ac iecori. Cõcoctionem & distributionem ciborũ crassarum

rum partium adiuuat. Minuit quæ in ventriculo sunt humiditates. Illitum lepris, eas in meli⁹ mutat. Linguas etiam humiditate grauatas siccat. Si cum melle sumatur, tusses resoluit. Cum caricis verò illitum ischiadicis & lienosis vtile est: trahit enim quę intus sunt, ad corporis superficiem. Plura Dioscorid. li. 2. ca. 148. Plinius lib. 30. ca. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De viola Purpurea. Caput. LXIIII.*

CRapula discutitur, capitis dolor, atque grauedo, *Mac. li. 1. cap. 29.*
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Hic tres referuntur effectus nigræ purpureęque violę: Primus, quod crapulam siue ebrietatem dispellat ac sedet: *Ebrietas.* Cuius sanè rei duæ adferri solent rationes. Vna quidem, quòd temperatum, suauem, & cerebrum confortantem spiret odorem: cerebrum verò roboratum ac validum ebrietas nō tam facilè, quàm imbecillum, tentet. Altera, quod cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeoq; vini vaporem infringat, & sic ebrietatem dissoluat. Secundus, quod κεφαλαλγίαν, id est, capitis do- *Caput.*

lorem discutiat: & hoc quidem fit à causa calida, nempe à flaua bile, ortum habuerit: hanc enim purgat, & ab ea calorem extinguit. Horum effectuũ meminit Plinius libro. 21. capite. 19. vbi de violæ viribus differit his verbis: Violæ purpureæ crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactuve discutiunt. Meminit etiam Simeon Sethi in Syntag. Violę, inquiens, dolores capitis, qui fiunt à flaua bile, sopiunt potę & odoratę. Tertius, quòd curet caducos .i. comitiali morbo correptus, à symptomate accidenti ac casu. Hoc habetur apud Dioscoridem libr. 4. capite. 121. Cæterùm is nõn simpliciter hoc de purpurea viola tradit, sed de parte ea, quæ in flore purpurea existit, vel purpurascit. Sic enim scribit: φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους μεθ' ὕδατος ποθὲν, συναγχικοῖς βοηθεῖν, καὶ ἐπιληψίαις ταῖς ἐπὶ παίδων. Id dest, dicit id quod in flore purpureum est, cum aqua potũ anginis, & comitialib⁹ puerorũ morbis auxiliari. Videtur itaque accipiendũ esse de altero flore, q in medio violæ instar capillamentorũ inest. Sunt enim quidem flores, dicit Theophrastus libro. 1. capite. 21. de historia plantarum, διανθεῖς, id est, duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, velut rosa, & lilium, & viola ni

Epilepsia

gra. Lege doctissimas Iani Cornarij annotationes in caput vigesimum nonum, libri primi Macri. Quinetiā Plinius loco iam citato id ipsum sic tradidit: Id quod purpureum est ex ijs, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Eiusq; rei hæc adsignari potest ratio, quod cerebrum violæ fragrantia roboret, ita vt à paruis nocumentis minimum lædatur, & sic in epilepsiam non facilè incidat. De Violis plura Galenus. lib.6.capite.150.de simpl.med.faculta. Rhazes libro.3.ad Alman.ca.21. Auicenna 2. Cano.cap. 726. & Mesues libro.2.Sect.1.capite.11. de simp.purg.

¶*De Vrtica. Caput LXV.*

AEgris dat somnum, vomitū quoque tollit & vsum. *Ma.lib.2. cap.2.*
Illius semen colicis cum melle medetur,
Et tussim veterem curat si sæpè bibatur:
Frigus pulmonis pellit, ventrisque tumorem.
Omnibus & morbis ea subuenit articulorum.

Hic

Hic septem recensentur facultates Vrticæ.

Somnus. AC PRIMA quidẽ quòd somnũ ægrotantibus accersat: Crassos namq; & pituitosos humores, quibus natura grauata somno destituebatur, extenuat, incidit, & priuatim expurgat.

Vomitus. SECVNDA, quod vomitũ simulque vsum ei⁹ tollat: Lentã enim & frigidã materiã, qua stomachũ imbuente nausea ac vomitus plurimũ suboriri solent, incidit, exiccat, & dissoluit.

Colica. TERTIA, quod colicis medeatur doloribus: nam extra hoc, quòd crassum pituitosumque humorem incidit & extenuat, crassos quoque, & flatulẽtos spiritus, qui exitum non habentes colicos excitant cruciatus, discutit & expellit.

Tussis. QVARTA, quod veterẽ curet tussim, Crassos enim viscososque humores è pectore pulmoneq; educit: qua ratione orthopnœæ quoq; & lateris doloribus prodest, & maximè quidem si semen eius cũ melle delinctum, quemadmodum. 2. Can ca. 725. in eum propè modum scribens Auicenna attestatur. Quando cũ ptisana, siue aqua hordei, decocta bibitur, vitia pectoris extrahit, & folia ei⁹ cũ aqua hordei decocta thoracem à lentis, crassisq; humoribus expurgant, sed semen cum melle de-

delinctum ad omnia efficacius est.

QVINTA, quod frigora pulmonis pellat: humores nãq; frigidos ac pituosos caliditate sua incidens simul & extenuans ex pectore pulmoneque educit.

SEXTA, quod ventris tumorem discutiat atque sedet. Crassos enim ac flatulentos spiritus, quibus venter distentus in tumorem attollebatur, dissipat atque resoluit.

SEPTIMA, quod omnib⁹ articulorũ doloribus, arthriditi nimirũ, ischiadi, & podagrę subueniat: prçcipuè quidem, si prouenerint à lenta, crassa, ac frigida materia: eã enim vrtica calefacit, incidit, & extenuat. Ad hæc, vrtica flatuosum etiam quiddam obtinet, quo & Venerem extimulat, & maximè vbi cum passo aut musto semẽ eius bibitur. Eodem modo potũ & vuluæ ora patefacit, vrinam ciet, renũque doloribus medetur. Vẽtrẽ modicè subducit, ipsa duntaxat abstersione, ac veluti titillatione, nõ purgatione crudum ac pituitosum humorem educẽs. Ducit fœminis præterea menses foliorum vrticæ decoctum, addita exigua myrrha, potum. Cauendum tamen ne linguam œsophagonque lædat nimium enim exurit: quod cõmodè quidẽ fieri poterit, si post sumptionem eius Podagra.

pa-

parum olei rosacei absorbeatur. Est autē vrtica cū semine suo calida in principio tertij, sicca verò in secundo licet semē minore paulò, quàm herba ipsa, siccitate participet. Plura Diosco. libr. 4. cap. 94. Plinius lib. 22. cap. 13. Galen. lib. 6. de simp. med. facul. cap. 13. Paulus lib. 7. Rhazes libr. 3. ad Alman. cap. 28, & Auicenna loco citato

¶ *De Hyssopo.* *Caput* LXVI.

Ma. li. 2. cap. 5.

Hyssopus purgans herba est
è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cū melle coquenda iugata.
Vultibus eximium fertur præstare colorem.

Hic agitur de hyssopi virib⁹: Quod quidem desiccat, & excalfacit ordine tertio, sed & tenuium est partium. Pituitam manifesto experimento expurgat, facitq; ad pituitosos tum cerebri, tum neruorum affectus, quod non modo mundet, sed roboret quoq;. Quin & pectus, & pulmonem detergit, præsertim senibus, quorum pectora lenta, crassaq; pituita referta sunt: quo fit, vt decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, potumque peripneumonicis, diuturnæ tussi, suspiriosis à capite in subiectas partes destillationibus, & orthopnoicis

pnoicis auxilietur. Ascarides reliquosque intraneorum vermes pari modo sumptum enecat. Idē facit, si cum melle delingatur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex aceto mulso epotum, crassum humorem per aluum extrahit. Ad subducendam aluum cum ficis viridibus detritis mandiṫur: vehementiusque addita iri, nasturtio, aut irione, deijcit. Mesues exibet cum iure, aut manna mistum, vel cum melle, aut vuis pasis purgatis, vel scilla coctum. Cutis in corpore colorē floridum efficit. Lieni, & aquæ inter cutem cum fico nitroq; emplastri modo imponitur. Inflammationibus quoq; ex vino illinitur. Cum feruente aqua impositum sugillata discutit. In anginis cum ficorum decocto optimè gargarizatur. Decoctum cum aceto, dentium dolorem in collutione sedat. Hyssopi vsus inflationes, auricularū præsertim, vaporis suffitu discutit. Cibi appetentiam inuitat, visum acuit, menses & vrinam ciet, & febrium horrores excutit. Vinum decoctionis eius vterum à superfluitatibus purgat & abstergit. Plura Dioscorides lib. 3. cap. 30. Auicenna. 2. Cano. ca. 365. & Mesues. lib. 2. sec. 1. cap. 18. de medic. simp. purgantibus.

¶ *De chærefolio. Caput LXVII.*

Mac. li. 1. cap. 22. APpositum cancris tritũ cũ melle medetur.
Cum vino potum lateris sedare dolorem
Sępè solet, tritam si nectis desuper herbam,
Sæpè solet vomitum, ventremque tenere solutum.

Enumerantur hoc in loco tres facultates chęrefolij. PRIMA, quòd tritũ & cum melle appositum cancrum curet. *Cancer.* Est autem Cācer tumor durus, melancholicus, inæqualis rotundus, venosus, id est, venas habens in circuitu turgidas, & exaltatas: liuescens, siue fuscus, & colore magis, quàm inflammationes, nigricans: calidus, sed non adeò, vt inflammationes: subito accrescens, ægros maximè fatigans, & perpetuo ferè dolore affligens, Græcè καρκῖνος & καρκίνωμα dicitur. Hanc autem appellationem huic morbo indiderunt tam Græci, quàm Latini, à cācro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur venę, cancrorum pedibus, à glomere illo corporis descendentibus, persimiles. Nonnulli verò inde sic nuncuparunt, quod difficilimè ab his partibus, quas ob-

obſederit, euellatur, quemadmodum cancer aquaticus animans. Hic enim loco, quem ſemel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quod hic tumor cancri animalis colorem repræſentat, nempe ſubnigrum. Plura de hoc Paulus lib. 4. ca. 26. & Ioannes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. inſtit.

SECVNDA, quod cū vino potū, lateris dolorē ſedet. Tormina quoque vētris mitigat. Craſſas em̄ inflationes vnde dolores iſti proueniunt, diſcutit. Præterea ſtomachi atq; aliorū etiā viſcerū flatus diſsipat, obſtructioneſque tollit: ad quæ quidē omnia vinū quoque per ſe ſumptum ſingulare eſt. *Tormina.*

TERTIA, quod vomitus aluiq; profluuia ſiſtat. Calfaciendi enim & exiccandi vi materiam eorum diſcutit atque conſumit, & maximè quidem ſi à frigido & pituitoſo ſucco oriantur. Vrinam & menſes ciet, lateris, renum ac veſicæ dolores tollit, cū melicrato exhibitum. Porrò chærefoliū, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba eſt, quàm quæ vulgo noſtrati *Keruel*, corrupta, vt apparet, ex chærefolio voce, appellatur. Cæterum medicamēta, quę hic de cherofolio produntur, neque apud Plinium, neque apud vllum alium authorē Grçcū reperiuntur, ſed ex Plinio illo recentiore, & longè poſt *Vomitus.*

Galenum autore omnia transsumpta sunt. Nam is hæc verba de ipso tradit, Chærephillon cãceratis medetur lateris dolores ex vino mitigat. Quidã illud doleo incoctũ ἀκόποιν, ad soluendã frigoris iniuriam, miscuerunt. Ex aqua mulsa pituitam resoluit. Ex aceto lumbricos & tænias perimit, vrinam ciet, menstrua pellit. Tritum cum cera & axsigia vetere parotidas discutit. Lege doctissimi viri Iani Cornarij annotationes in caput. 22. lib. 1. Macri. Ad hæc succus siue stillatitius chærefolij liquor potus cum carbonibus tiliæ, & lapide ex cancrorum capitibus exempto, sanguinem ob casum, percussionem, vel contusionem in grumos concretũ, certo experimento dissoluit, & renum calculos frangit.

¶ *De Enula campana. Caput LXVIII.*

Ma. lib. 1. cap. 20.

ENula campana reddit præcordia sana.

Cum succo rutæ succus si sumitur eius,

Affirmãt ruptis quod prosit potio talis.

Hic duæ referuntur facultates herbæ, quam ἑλένιον Græci vocant, Latini Helenium & Inulam, Barbari Enulam,

lam, Officinæ Enulam campanam, & Germanicè, *Alantvvortel*, Galice, *de l'aulnée*, Hispanicè, *Ala*.

PRIMA, quod curet ac roboret precordia: quo nomine iã extra in homine intelligenda veniunt, nempe os ventriculi, membra spiritus, & quæcũque cordi propinquiora sunt. Et hoc sanè radice potissimũ efficit. Ea enim calida & sicca atq; odorata est cũ excremẽtitia humiditatė, quapropter eclegmatis cum melle temperata crassos ac lentos humores pectori pulmoniq; infractos educit, tussi, ortopnϾæq́ue prodest. Omnis iræ dolorisq́ue obliuionẽ inducit, cor exhilarat ac roborat. Ex ea vinum etiam conficitur, ꝙ νεκ]αρίτης Grecis dicitur. Hoc contra stomachi & pectoris vitia, & cordis ex humiditate & frigiditate imbecillitatem efficax est, excrementa in venis sanguini permista, per menses, ac vrinas expellit. SECVNDA, ꝙ succus eius cum rutæ succo permistus herniosis, hoc est, ruptis, quibus intestina in scrotum deuoluũtur, admodũ opituletur, & maximè quidẽ si hernia ex flatuũ multitudine euenerit. Eos eñ rutæ atq; helenij succus discutit. Radix præterea helenij stomacho prauis succis referto vtilis est in passo condita, obstructionesq́; iecoris atq; lienis tollit.

Vinum enulatum.

Trita, potaq; ad cructas excreationes singularis est, & serpentium morsibus medetur. Ruptis ac conuulsis omnib. confert. Folia eius ex vino cocta vtiliter illinũtur frigidis ac diuturnis partium affectibus, eiusmodi sunt nonnullæ coxarum passiones ἰσχιάδας vocant, & exiguę assiduæq; articulorum quorundam præ humiditate procidẽtiæ ac luxationes. Plura Diosco. lib. 1. cap. 27. Gale. lib. 6. ca. 114. de sim. med. fac. & Auicen. 2. Cano. cap. 240.

¶ *De Pulegio. Caput. LXIX.*

Mac. li. 2. cap. 4.

CVm vino nigram cholerã potatã repellit,
Appositam veterem dicunt sedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegij recensentur effectus: prior quidem, quod atrã bilem cum vino expurget: eiusque rei testis etiam est Dioscorides. lib. 3. cap. 30. Atram, inquiens, bilem per aluum exigit.

Alter vero, quod peculiari proprietate quadam antiquã curet podagram Crassos enim viscososque humores, vnde podagra generari plurimum solet, vehementer calfacit, decoquit, extenuat, & emolitur. In tertio namque ordine calidum & siccũ esse statuitur, qua-

quapropter podagricis etiã per se subuenit, impositũ vsque dum rubescat locus. Vi pollere corroborandi, ex bona fragrantia eius satis liquet. Aperit quoque, attrahit, & consumit, ratione tum essentiæ, tum qualitatum. Potum menstrua, secundas, ac partus eijcit. Pulmonis vitia ex melle & aloë potum extrahit, & conuulsis auxiliatur. Capitis dolores impositum leuat. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstusque iniuriam, & à siti traditur. Nauseas, stomachiq; erosiones ex posca permulcet. Bibitur in vino vtilissimè contrà serpentium morsus. Defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum. Siccatum præterea crematumq;, & in puluerem tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflãmationes omnes sedat. Cũ cerato varos extinguit. Lienosis cum sale vtiliter illinitur. Decoctum eius ablutas prurigines mitigat: & eadem vtilitate insidentibus fœminis prodest inflationes, durities, & muliebrium locorum cõuersiones corrigens. Plura Dioscor. loco citato, Plinius lib. 20. cap. 14. Gale. lib. 6. cap. 93. de simp. medic. facult. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De nasturtio. Caput LXX.*

Mac.li.1. cap.11. ILlius succus crines retinere fluentes
Illitus adseritur, dentisque leua re dolorem.
Licheuas succus purgat cũ melle perunctus.

Hic agitur de hortis familiari herba, nasturtio, quod *κάρδαμον* Græci vocant, Germanicè *Kerss*, Gallicè, *Cresson alenois*, Hispanicè, *Masuerço*. Et referuntur tres ipsius facultates.

PRIMA, quod succus eius siue stillatitius liquor, capiti illitus, aut potus etiam capillorum defluuia sistat. præsertim si ex densatis infarctisq; meatibus orta fuerint. Crassos enim & pituitosos humores calfacit; incîdit, & extenuat.

SECVNDA, q̄ dentiũ curet dolorẽ, præcipuè si à frigida materia prouenerit. Eã enim nasturtium discutit.

TERTIA, quòd succus eius cum melle illitus lichenas.i.impetigines, siue squamas cuti adhærẽtes, abstergat. Nascũtur eæ ex phlegmate potissimũ salso, sed nasturtium intus assumptum omne phlegma pellit & expurgat: nã & mel quoq; insigniter abstergit. Nasturtij semen adurentis, seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxẽdicis, & capitis dolores, atq;

adeò

adeò quodcunq; aliud rubrificationẽ postulat, eo perinde atque sinapi excalefaciunt. Miscetur quoque remedijs. quæ exhibentur asthmaticis, tanquam scilicet id, quod crassos succus valenter incidere valeat, velut & sinapi: nam per omnia ei simile est, Stomacho aduersatur, aluum turbat, ventris lumbricos pellit, lienem imminuit, partus exanimat, menses cit, & venerẽ stimulat. Illitum cum melle lienẽ extenuat, fauos expurgat: Serpentium venenis potum resistit, atque eos suffitu fugat: carbunculos ad suppurationẽ perducit & rumpit: Coxendicibus cum polenta commodè ex aceto illinitur: tumores inflãmationesq; discutit. Furunculos cum muria illitum emittit. Vomitum flauæ bilis citat, eandemque per inferni educit. Tradunt nonnulli, nasturtiũ vim vigoremq; animi suscitare, ac proinde eos, qui ipsum esitauerint, ingenio ac mẽte promptiores fieri. Lege Plinium lib. 19. cap. 8. & Erasmi chiliades in prouerbio, ἐσθιε κάρδαμον. Porrò & herba arefacta similem semini vim possidet. Humida verò adhuc, & viridis propter aqueæ humiditatis admistionem, multo semine inferior est: adeoque tunc mordacitas eius moderata est, vt cum pane ea vti liceat, ceu obsonio. Plura Dioscorides libr. 2.

cap.149. Plinius lib.20. cap.13. Galenus lib.7. cap.8. de simp. medic. facult. Simeon Sethi in Syntag. & Auicen. 2. Cano. cap.513.

¶ *De chelidonia caput LXXI.*

Mac. li.1. cap.29. CÆcatis pullis hac lumina mater hirundo
(Plinius vt scripsit) quamuis sint eruta, reddit.

Notatu dignũ est, quod hic ex Plinio de chelidonia refertur: nẽpe ipsam pullis hirundinum visum restituere. Locus est lib.25. cap.8. vbi sic scriptum reliquit: Animalia quoq; inuenêre herbas, inprimisq́; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorũ in nido restituunt visum, vt quidam volunt, etiã erutis oculis. Meminit eiusdẽ etiã lib.8. ca.27. hisce verbis: Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstrauêre, vexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen, vt lib.2. ca.176. Dioscorides testatur, sibi videtur vendicasse, quod aduentu hirundinũ exoriatur, & discessu emarcescat. Sunt qui narrant hirundines excæcatis pullis, admota herba, visum restituere, inquit idem. Hinc cognitum est, succum eius hominũ oculis quoq; mederi, vtiq; in quibus crassum quiddã in pupilla colligi-

ligitur digestione atque discussione indigens. Hinc igitur edocti medici chelidoniam omnibus ferè oculorũ remedijs provisus claritate admiscere solẽt. Herba est nota, crocei succi, cuius inuentionẽ hyrundinibus ob id quoq; attribuũt, ꝙ pulli earum sæpius, quã volli aliarũ auiũ cæcitatẽ incidãt. Hirũdinũ eñ stercus chelidoniæ oppositũ prę stat: excæcat namq;, si calidum in oculos decidat, & præcipuè matrũ. Quod etiã sacræ testãtur literæ, Nã Thobi. 2. seniorem illum hoc stercore excæcatũ fuisse legitur. Cor. C. lib. 6. cap. 6. fabulam putat, per patentes oculos herba restitui, qui per se sanescant. Chelidonia tertij est ordinis absoluti iam, idq; tũ in calfaciẽdo, tũ in siccãdo. Attrahit igitur, discutit, & cõsumit. Radix trita & in vino decocta caput, columellamq; frigidorum humorum à capite descendentiũ multitudine laxatam, ac linguæ radici atque faucibus incumbentem, expurgat, si exurgentem inde fumum infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniso, & vino albo pota, medetur regio morbo, & vlceribus quæ serpunt, imposita cum vino, aut mãducata dentium dolorem sedat. Plura Galenus libro. 8. capite. 172. de simp. med. facult.

¶ *De Salice.* *Caput* LXXII.

Mac. li. 1. ca. 16. & li. 2. ca. 35. Idem li. 4. cap. 11.

AVribus infusus vermes succus necat eius.
Cortex verrucas in aceto cocta resoluit.
Huius flos sumptus in aqua frigescere cogit
Instinctus Veneris cunctos acres stimulantes.
Et sic desiccat, vt nulla creatio fiat.

TRIA hoc loco de Salice traduntur. PRIMVM, quòd succus eius auribus instillatus vermes interficiat; & maximè quidem, si is sit ex folijs, & cortice expressus. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum. Idem quoque cum rosaceo in calyce punici calefactus, aurium doloribus & saniei medetur.

SECVNDVM, quòd cortex eius in aceto decoctus, verrucas pellat. Hãc rem Dioscorides lib. 1. cap. 117. sic tradidit: Corticis cinis admisto aceto maceratus, illitu clauos, & callos tollit. Est enim vis eius admodum desiccatoria, sed ita tamen, vt morsu abstineat, habet verò etiã quandam adstrictioné. Auicenna ca. 541. secundi Can. eundem effectum portulacæ quoque tri-

tribuit. Ex ea, inquiens fricantur verrucę,& eradicat eas non qualitate, sed naturali quadam facultate.

TERTIVM, quòd flos salicis cõceptꝰ prohibeat,& hoc certè ob vim desiccatoriã,& adstrictionem. Hoc ipsum autem ἀσυλληψίαν ἐργάζεσθαι Dioscorides dixit, hoc est facere vt mulier non concipiat. Nõ autem solùm mulierum conceptus prohibet salicis semen, siue fructus, siue flos, velut hic appellatur, sed etiam instinctus Veneris omnes cõgelat ac resiccat, etiam in viris, vt generare nequeant. Atque hoc ipsum Democritus quoque apud Cõstantinum Cæsarem libro.11.capite.14. tradit his verbis: Qui fructus salicis appellatur, pabulo pecorum admixtus, ipsa pinguefacit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine steriles facit ex quo & Homerus ὀδυ.κ.ait:

κλῆτροις αἴγειροίτε καὶ ἰτέα ὠλεσίκαρποι.

Hoc est:

Et populi & salices plantæ fructum perimentes.

Verùm Theophrastus lib.3. ca.1. de historia plantarum, & Plinius libro. 16.capite.26. vocem ὠλεσίκαρπος non sic accipiunt dictam ab Homero, vt significet fructuum ac seminum humanorũ perditionem, sed ipsius arboris.

 Pli-

Plinij verba hæc sunt, Ocissimè autē salix amittit semē, antequàm omnino maturitatem sentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: secutaq́ ætas scelere suo interpretata est sententiā, quādo semē salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Hæc ferè Ianus Cornarius in cap.11. lib.4. Macri. Didymus antiquissimus Homeri interpres, ita ex Theophrasto de salice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πινόμενος ἀφανίζει τὴν γονὴν τῶν ἀνθρώπων. Id est, Fructus salicis potus geniturās hominum demolitur. Plura de Salice Galenus li.6. pe simp.med.facul.ca.55. & Auicenna.2.Cano.ca.686.

¶ *De Croco. Caput LXXIII.*

COnfortare crocum dixerūt exhilarando.

Artus defectos reficitq́, hepar reparatqúe.

Hic agitur de proprietatibus quibusdam Croci: Ac primo quidem corpus roborare dicitur, eiqúe lætabundam quandam conciliare alacritatem iucunditatémve, præcipuè si quis eo modicè vtatur. Immoderatius enim sumptus, pōdere nimirum triū drachmarum, letalis est.

DEINDE vero membra defecta.i.

de-

debilia ac prostrata reficere, inquéue vigorem suum restituere, traditur. Superat enim in eo calfaciens & qualitas & facultas, vt tota eius essentia secũdi sit ordinis excalfacientium, & primi exiccantium: proinde concoquendi, maturandi, emolliendi, aperiendi, & discutiendi vim quandam habet, adiuuante scilicet & paucula quadam adstrictione. Cor non parum exhilarat, ipsumquúe adeo, ac simul etiam hepar, atq; alias corporis partes, ob insidentem nimirum adstrictionem, ita corroborat, vt non facile dissolui queant, obstructionesqúe tollit. Quinetiam stomachum moderato calore suo firmat, eiusqúe tum concoquendi, tum distribuendi facultatẽ adiuuat. Immodicè tamen illo vtendum nõ est: quippe qui ita nauseam facilè moueat, & cibi in appetẽtiã, Græci ἀνορεξίαν vocãt, efficiat siquidem aciditatem in ventriculo extinguit, quæ præsertim appetentiam excitat. Siccando mediocriter dispositionibus pectoris pthisicis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum facilem reddit, eius'q; instrumenta corroborat. Nam si vsus ipsius mediocris fuerit, facilem respirationem, & amabilem coloris bonitatem facit: sin verò citra mondum, pallorem inducit, cerebrum infestat, capitis dolorem

commouet, sensus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impositus vehementer inebriat, adeoque exhilarat, vt insaniam maximè alacrem lætabundám ve pariat. Si quis verò ex passo biberit, crapulam non sentiet. Additur in potiones, quæ interaneorum causa tēperantur. Pituitosa vitia & lethargica sanat. Somnum conciliat. Venerem stimulat, menses & vrinam ciet. Mulieribus difficulter pariētibus, in potu duarum drachmarum pōdere exhibitus, partum accelerat. Illitus cum humano lacte visum abstergit, & oculorum fluxiones cohibet. Aurium remedijs vtilissimus est. Vergentes ad ignem sacrum inflammationes inunctus lenit. Vuluæ sedisque cataplasmatibus vtiliter induitur, Plura Dioscorides libro.1.capite.25. Plinius libro.21.capite.20. Galenus libro.7.de simplic. medicament. faculta. capite. 57. Simeon Sethi in Syntagmate. Serapion capite. 173. simplicium, & Auicenna libro.2. Can. capite.129.

De porro. caput LXXIIII.

Red-

Reddit fœcundas māsum per sæpè puellas, *Mat. li. 1 cap. 6.*
Manentemquíe potes naris retinere cruorem,
Vngas si nares intus medicamine tali,

Duæ hoc in loco porri referuntur proprietates: Ac priori quidem, quód imprægnandi facilitatem vtentibus mulieribus pariat: atque ne abortiant grauidæ prohibeat. Quod sanè magni etiam Hippocratis autoritate Plinius libro. 20. capite. 6. in hunc modum scribens confirmat: Hippocrates & sine alia mixtura dari iubet, vuluasquíe contractas aperiri putat. Fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Idquíe non in cibo tantùm, siue potu, sed illitum quoque & foris admotum, præstat. Coquitur enim in aceto & marina aqua coma eius, decoctoquíe illo insidentium fœminarum præclusi durati quíe loci vtiliter fouentur. Folia quoque porri muliebres locos, qui nimio humore madescentes fœtū haud continere valent, egregiè purgant. Item ex abortu profluuia sistit, poto succo cum lacte mulierum.

ALTERA, quòd sanguinẽ è naribus erumpentem sistat: & maximè quidem succus eius cum acetō, addito thure, aut manna, vel galla, aut mẽtha. Idem quoque sanguinem reijcientibus cum gallæ aut thuris farina, vel acacia, auxilio est. Quinetiam potæ seminis drachmæ duæ cũ paribus myrti baccis veteres sanguinis ex pectore reiectiones sanant. Acrimoniam enim quandam habet porrum, & adstringendi aliquam vim, sed semen acrius est. Plura suprà cap. 13.

¶ *De pipere. caput LXXV.*

Qvod piper est nigrum, non est dissoluere pigrum.
Phlegmata purgabit, concoctriceḿq; iuuabit.
Leucopiper stomacho prodest tussiqúe, doloriqúe
Vtile, pręueniet motum, febrisqúe rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, lõgo scilicet, albo, & nigro. Et fructus quidem, vt lib. 8. cap. 42. de simp. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodũ germinantis arboris, longum piper est, quare etiam maturo humidius, humiditatis eius

indi-

iudicium est, quòd facilè repositū perforetur, ac nō protinus mordicet, sed pòst paulò incipiat, verùm plusculum duret. Fructus veluti acerbus immaturusq́, album est piper, nigro quidem acrius. Nā illud iam quasi super assatū est, & superexiccatum. Longum quidē piper, μακρὸν Græci, album λευκὸν, nigrum μέλαν πέπερι vocant. Sanè prioribus duobus versibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

PRIMA, quod in dissoluendo nō sit pigrum, hoc est, crassos, glutinosos ac frigidos humores, flatuososq́ spiritus egregiè discutiat. Valenter enim tū excalfacit, tum desiccat, ordine nimirum tertio completo.

SECVNDA, quòd phlegmata expurget. Viscidam enim pituitam, quæ in interiore corpore, nempè in thorace pulmone, & intestinis residet, concoquendo atque extenuando dissipat expellitq́.

TERTIA, quod plurimum adiumenti concoctoriæ adferat facultati: Hoc ipsum Dioscorides etiā lib.2.ca.15 iis confirmat verbis: Somnū, inquiēs, & appetentiam cibi conciliat, concoctionem adiuuat: vtunturq́ ob id eo ad intinctus. Porrò ad eum vsum melius est longum: quippe quod Galeno lib.4.cap.10. de Sanitate tuēda, teste,

flatuosi spiritus crassitudinem soluit; & quæ in præcordiis pigra cessant, ad ventrem depellit, & cõcoquendis quæ sumpseris subuenit.

Posterioribus duobus versib⁹ quinque albi piperis referuntur vtilitates.

PRIMA, quòd stomacho cõferat: ipsum enim, vt Galenus eodem quo ante loco testatur, supra duo reliqua genera roborat.

SECVNDA, quòd linctu potúque tussientibus opituletur: præsertim si ex frigido & crasso humore tussis euenerit: eum nanque piper album calfacit, incidit, & dissoluit. Pari modo & cunctis aliis frigidis, & à pituita ortis pectoris vitiis succurrit.

TERTIA, quòd dolori subueniat: id'que intelligendum, vel de dolore pectoris, vt iam dictum est, vel de dolore flatuoso: Potum enim cum melle & recentibus lauri foliis. flatuosos spiritus & tormina discutit.

QVARTA, quòd præsumptũ febriũ accessiones, siue exacerbationes, παροξυσμοὺς Græci vocant, auertat: & hoc quidẽ in febribus frigidis: Earum nanque materiam excalfaciendo quodã modo dissipat & expellit:

QVINTA, quòd febriũ horroribus circuitu repetentibus, siue potu siue illitu subueniat: Neruos enĩ & mus-

culos caliditate sua vehementer roborat, & in eis residentem materiã consumit. Hinc est quod lib. 3. cap. 1. Macer in hunc modum cecinerit:

Quodque mouere solet frigus periodica febris
Cõpescit, febris si sumitur ante tremorẽ.

Quod. 2. Cano. cap. 556. ijs verbis Auicẽna innuere etiã voluit, inquiens: Fricando fit iniunctio ex ipso cum vnguento, & confert rigori. Eiusq; rei exempla sunt apud eundem. 1. 4. trac. 2. capite. 12. Et hæ certè facultates non albo tantũ piperi, sed & reliquis quoque gneribus conueniunt. Liberalior piperis vsus, quemadmodum est apud Aristotelem Sect. 1. problemate, 44. vrinas prolicit, parcior autem aluum deijcit: è contrario verò scammonia. Piper caliginem, quæ oculis obuersatur, absterget. Serpentium morsibus auxiliatur. Anginæ eo & melle conuenienter perunguntur: Cũ vua passa manducatum pituitam à capite elicit. Strumas cum pice discutit. Vitiligines ex nitro emaculat. Plura Plinius libro duodecimo capite septimo, & Serapion capite. 357. de simplic. medic. facul.

¶ *De grauitate auditus. Caput LXXVI.*

ET mox post escā dormire,
nimisq; moueri,
Ista grauare solent auditus, e-
brietasq;.

Hic tria recensentur, quibus audi-
tus prægrauari solet.

PRIMVM, cibus quē somnus sta-
tim excipit, & maximè quidem si ven-
triculus eo distentus fuerit. Hic enim
concoctionē impedit, & cruditates gi-
gnit. Ex inconcoctis verò ac crudis in
vētriculo cibis viscosi, crassi, & flatuo
si suscitantur fumi: qui in caput subla-
ti, cùm exitū nō inueniant, auditorios
obstruunt meatus, auditūq; grauant.
De hoc nonnihil etiam supra ca. 3.

SECVNDVM, motus, siue labor
vehementior illico post ingestū cibum
susceptus: Cuius causam Galen⁹ in cō
mentario περὶ ευχυμίας, κ, κακοχυμίας
cap. 5. hanc esse tradit, Nam sicuti, in-
quit, bonæ valetudini ante cibū exer-
citatio maximum adfert commodum,
sic qualiscunq; sumpto cibo motus no
xius admodum est. Alimentū enim ex
ventre antę cōcoctionem in diuersas
corporis partes distribuitur, ꝓpterea-
que crudi humoris copia per venas ag
geritur. Vnde crassi etiam ac flatuosi
spirit⁹ sur sum elati, meatus auditorios
obturant. Idem quoq; li. 6. de sanitate
tuen-

tuenda cap.8.iis testatur verbis. Non leue incommodum nonnullis accidit, cùm repleti cibo se exercitant. Nonnullis enim & caput impletur vaporibus, & in iocinore aut põderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq; percipitur. Et lib.1.cap.9.de alimen.facul. Carnes inquit, inanitæ rapiunt ex ventre succum non modò semicoctum, sed nonnunquàm etiam omnino crudũ atque incoctum, cùm cibo sumpto operibus sese reddiderint: ob eamq; causam ij grauissimis morbis postea prehenduntur, & ante senectam intereunt.

Stare tamen post comestionem, vel suauiter deãbulare, quo cibus ad fundum descendat vẽtriculi, multum expedit & confert, ob bonam ciborum concoctionem. Idq; vulgato etiam hoc comprobatur versiculo:

Post cœnã stabis, aut passus mille meabis.

TERTIVM, ebrietas. Nã ex calidi vini temperatura multi omnino vapores ac fumi ad auditus ὄργανον prõptè deferuntur, qui, cùm exitum non inueniant, spiritum eius insitũ perturbant, & audiendi difficultatem, Græcis βαρηκοίαν καὶ δυσηκοίαν appellatam, pariunt. Neq; verò auditui solum, sed visui quoq; ac reliquis sensuum instrumentis omnibus ebrietas nocet,

quem-

quemadmodũ .4.3.cap.2. Auicenna ijs testatur verbis: Ex eis quidem, quæ nocent auri, & reliquis sensibus, sunt nauseosa satietas, & repletio, & propriè somnus super repletionẽ. In nonnullis exemplaribus hic etiam versus adscriptus habebatur:

Balnea, sol, vomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem, siquidem & hæc auditum grauare, & aurium sonitus generare. 4.3. capite. 11. autor est Auicenna. Oportet, inquiens, vt omnes isti vitent solem, balneum, motum laboriosum, vomitum, clamorem, coitum, & repletionem, & vt leniant naturas suas.

De tinnitu siue sonitu aurium.
caput LXXVII.

Motus, longa fames, vomitus, percussio, casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum caussat in aure.

Septem hoc in loco enumerantur sonitus, siue tinnitus aurium causæ.

PRIMA, mot⁹, immoderatior scilicet. Humores enim & spiritus vehementiore atque inordinato corporis motu concitati, crassos ventososq; generant flatus, quibus sursum vergenti

bus

bus cum facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimum sanè ob ventosi flatus in auditorio meatu commotionem nasci solet.

SECVNDA, fames, siue longior vltra consuetam edendi horã abstinentia. Cuius Auicen. 4.3. cap. 9. hanc tradit esse causam: Nẽpè quòd humores per corporis molem dispersi ac quiescentes longiore fame exagitentur. Natura enim cibo, in quem agat, destituta, ad humores conuertitur, eosq; resoluit & commouet.

TERTIA, vomitus violentus & multus. In hoc enim motus accidit vehementior, quo humores exagitati sursum ad caput feruntur, quo fit vt oculi nonnunq; ac facies rubescant, visusque debilitetur, nonnunq vero vapores ac ventosi flatus ad auditoriũ pertingãt organum, tinnitumq; excitent.

QVARTA, prægressa plaga, siue percussio sphęrulæ capitis, & maximè qua parte aures sitę sunt. Innato enim auditus aëri vehementius inde exagitato spiritus accedit. Siquidem membro aliquo læso, quemadmodum in lib. de renũ affec. dignot. & cura. ca. 12. Galenus testatur, spiritus statim & sanguis, qui sunt naturæ vehicula, eo cõcurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

QVIN-

QVINTA, casus præsertim supra caput. Cuius eadem cum præcedente ratio est. Quinetiam humores in corpore ex quolibet casu vehemēter exagitantur.

SEXTA, ebrietas, & maximè quidem ex largo vini potu. Inde enim caput fumis repletur ac vaporibus, qui ad auditorios meatus vergētibus, innatus eorum aër commouetur, & sonitus quidam excitatur.

SEPTIMA, frigus immodicum. Eo enim auditus organū, & naturalis cerebri calor debilitantur, vt flatuosos generent spiritus, quibus ad aures penetrātib. tinnit⁹ facilè elicitur. Neq; ob dictas solū causas, sed ob alias etiā non paucas sonitus in auribus fiunt; Nempe ob flatuosum spiritum in capite generatū ac commotum. Ex sonitu saniei, quæ in ipsa fortassis aure genita est: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermium in auditorijs meatibus sæpenúmero eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientis cōmotionē: sicuti in febribus ferè & paroxysmorū principijs contingit: Aut ob superfluā in corpore repletionē, præsertim in capite. Aut ex lēta & crassa materia in ventosos flatus resoluta: Aliquando ob pharmacorum auricularium vsum sonitus quidam

etiam

etiam fiunt. Qui in febribus sonitus fiūt, minimè interturbādi sunt, vt plurimū enim statim sedātur. Plura Galenus lib.3. de cōpositione Pharmacorū secundum locos cap.1. de sonitu in auribus. Serapion tract.2.ca.12. de surditate, & Auicenna loco iam citato.

¶ *De visus nocumentis.* *caput* *LXXVIII.*

BAlnea, vina, Venus, ventus, piper, allia, fumus,
Porrum cum cepis, faba, lens, fletusq́; sinapi,
Sol, coitusq́;, ignis, labor ictus, acumina, puluis,
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Vnum & viginti numero hic referuntur, quæ noxam oculis important. AcPRIMVM quidē Balneū, idq́; tā humidum, quàm siccum, hoc stupha Barbaris, Latinis Aëreū dicitur: Illud verò Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porrò nomine vtrunque oculis officit. Primum quidem immodicè excalfaciendo temperaturas eorum destruit. Natura enim, velut supra ostendimus, frigidi sunt & aquei. Deinde verò tenuiores humiditates, qui-

quibus visiui, in quo ignei temperantur, refocillanturque spiritus, resoluit & exiccat. Atque hinc adeò prope Rhenum, vbi plurimus vtriusque balnei vsus est, non pauci possim occurunt cęci, quemadmodum in Hollandia ob inordinatam victus rationem multi leprosi.

SECVNDVM, vinũ, & maximè quidẽ si immodicè bibatur. Cũ enim, caput vt sæpius iam dictum est, vaporibus ac fumis repleat, non oculos tãtùm ac visum, sed reliquos etiam sensus omnes immoderatiore vsu hebetare putandum est.

TERTIVM, Venus, immodica scilicet hãc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes vno ore prædicant. Cuius causam Petrus Aponensis Sectione.4. problematum Aristotelis, comment.3. hanc esse tradit: Nempe quòd coitu auferatur id, quod cõmodum est oculis, humidum scilicet aqueum & subtile, quo spiritus fulciuntur visiui. Oculus enim, vt lib.5.cap.1. de generatione animalium, & alibi sæpius Aristoteles adseruit, humidus est & de natura aquæ. Iam verò euulsis atque euacuatis humidis, partes superiores necessario exiccantur. Quo fit, vt oculi, qui humiditate vigent, à sua decedant natura, hebetioresque fiant. Me-

ritò

ritò autem humiditate vigent, nisi e-nim ea sustentarētur, per igneos facilè spiritus, qui in frequenti sunt motione, exarescerent. Atque hinc sanè constat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, visusq; aciē hebetari: Humores enim deorsum trahuntur.

QVARTVM, Vent⁹, & præcipuè Austrinus: De quo lib. 3. apho. 5. Hippocrates. Νότοι, inquit, βαρυήκοοι, ἀχλυώδεις, καρηβαρικοὶ, hoc est, Austri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Auster enim natura calidus & humidus est, ac magna ex parte pluuias & tempestates adferr, quare etiam τὰ τῶν αἰσθήσεων ὄργανα ἀπροσβέννυσι quēadmodum Philotheus ait, id est sensuum instrumenta implet & obtundit. Cæterum vox ἀχλυώδεις bifariam interpretari potest. Primùm, vt ad austeros ipsos referatur, qui caliginem aëris efficiunt. Iis enim flantibus aër fit turbidus, crassus, caliginosus, & tenebrosus. Secundò, vt ad oculos ipsos potius hæc vox referatur, qui flantibus austris caliginosi redduntur, minusque acutè vident. Vt enim reliqua omnia sensuum instrumenta nō satis probè suo funguntur munere, sic etiā oculi ipsi ab austro

caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario.1. in.1.epidem.Statu.1.apho.8.

QVINTVM, piper: Hoc enim cũ impensius exiccet, acres omnino vapores frequenti esu generat, qui vbi ad caput ascenderint, oculos mordicant & exiccant.

SEXTVM, Allium: quod acrimonia sanè & vaporibus, quibus caput rẽplet, oculos offendit. Suprà cap.13.

SEPTIMVM, fumus: qui certè ꝙ mordacissimus sit, niniumq́; exiccet, infestissimus est oculis. Aristoteles problem.22.Sect.31.

OCTAVVM, porrũ: hinc enim crassi ac melãcholici generãtur fumi, qui sursum elati, oculorũ aciẽ hebetẽ faciunt, si quis eo frequentius vtatur. Suprà cap.13.

NONVM, cepæ: horum namq́; esu acres similiter ad caput submittuntur fumi, qui non visum tantùm, sed vt quidam volunt, rationalem etiam animæ partem lædunt. Simeon Sethi.

DECIMVM, faba: flatuosum eñ crassumq́; & melancholicũ generat fumum, qui horrenda & terribilia parit somnia, mentem perturbat, ingenijq́; aciem obtundit, & spiritus visiuos obtenebrat. Galen.lib.1.de alim.fac.cap.26.& Simeon Sethi in Synt.

VNDE-

VNDECIMVM, lens: Ea visum integrum & inculpatũ hebetat, ipsum immoderatè exiccans. Gale. libro. 1. de aliment. facul. cap. 25.

DVODECIMVM, fletus: præsertim immodicus: Hic enim cùm recentricem oculorum facultatem imbecilliorē reddat, visum vehementer oblædit & sanam oculorum aciem nimio plus siccando hebetat.

DECIMVM ET TERTIVM, sinapi: quod acrimonia sua visum efficit debiliorem.

DECIMVM ET QVARTVM, conspectus Solis: Et hoc quidem ob excellentē eius splendorem ac nitorem, quibus visum destruit, manifesta constat experientia & ratione: Sensibilium enim exuperationes, vt li. 2. de anima. cap. 12. Aristoteles adstruit, sensuum instrumenta corrumpunt. Quod quidem Galenus etiam lib. 10. de vsu part. cap. 3. in hunc modum scribens approbat: Solem ipsum, inquiens, si quis oculis inconniuentibus velit intueri, oculos celeriter pdet: multiq; in Solis defectibus, cùm eũ affectũ, qui Soli acciderat planius nosse cuperent, fixis oculis Solē intuentes, imprudentes prorsus fuerunt occæcati. At enim per niuē iter facere quã oculis sit perniciosum, si minus Xenophõti credis, experien-

tia tibi discere id licet: Sin verò naturalius quidpiam audire sustines, vbi ellychnium ardés, aut aliam quamuis flammam in sole luculento constitueris, cernes eam protinus marcescere, atq; etiam si propè quamlibet flammã magnam ellychnium posueris, vel aliam quamuis flammam minorem, repente extinguetur: cũ quæ minor lux est à maiore vincatur semper ac dissipetur. Lege eundem etiam lib. 1. de causis sympto. cap. 6.

DECIMVM ET QVINTVM, Coitus: & maximè quidem intempestiuus ac immoderatior. Hunc enim paulò antè capiti, oculis, omnibusq; sensuum instrumentis, plurimum nocere ostendimus.

DECIMVM SEXTVM, Ignis, Cuius frequens inspectio & splendor vehementer exiccat oculos, visumque debilitat. Quo fit, vt fabri ferrarij, & quicunque artes suas, quibus se suosque sustentant, ad ignem exercent, rubros ferè & debiles habeant oculos.

DECIMVM ET SEPTIMVM, Labor: immodicus scilicet. Is enim sanguinem efficit licciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totã cutem indurat, ergo vel eam, qua pupilla integitur. Itaque vis illa conspi

ciendi

ciendi cooperitur, & delitescit. Aristoteles problem. sect. 31.

DECIMVM ET OCTAVVM, Ictus siue percussio capitis, & maximè quidem qua parte oculi sunt. Cum enim sanguis inde, sicuti praecedente capite ostendimus, ad oculos rapiatur, accidit vt spiritus visiui perturbentur, adeoque visus ob id debilitetur, & apostema nonnunquam generetur.

DECIMVM ET NONVM, nimius acrium rerum vsus: cuiusmodi salsamenta nonnulla existunt quae fumorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

VIGESIMVM, puluis, siue ambulatio per loca puluerulenta: puluis enim ad oculos pertingens visum maximè obscurat.

VIGESIMVM PRIMVM, immodicae vigiliae, quae non oculos tantum, sed totum etiam corporis habitum impensius exiccant, & extabefaciunt.

AD HAEC, nocet oculis quaelibet repletio: & quicquid naturam exiccat, quicquid item sanguinem conturbat, siue ex rebus sit salsis, siue acribus, siue etiã aliis: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodã modo se habet: confert enim quatenus ventriculũ expurgat,

nocet verò quatenus cerebro insidentes materias commouet, adque oculos defluere facit. Quòd si necessarius fuerit, cum facultate à sumpto cibo prouocandus est. Sõnus quoq; superfluus, quiq; repletionem mox subsequitur, infestus admodum est oculis. Sic quoq; copiosa sanguinis detractio. Potissimũ verò, quæ per frequentem cucurbitularũ affixionem celebratur. Plura Auicenna.3.3. trac.1.cap. 5.&.3.3.tract. 4.cap.4.

¶ *De corroborantibus visum, Caput LXXIX.*

FOeniculus, verbena, rosa, & chelidonia, ruta.
Subueniunt oculis dira caligine presſis.
Nam ex istis aqua fit, quæ lumina reddit acuta.

Quinq; hoc loco recensentur herbæ quarum succo & stillatitio liquore, siue aqua, visus reficitur ac recreatur.

PRIMA, foeniculus: succus nanq; caule & foliis expressus, siue distillatus, quemadmodum lib. 3. ad Alman. cap. 47. Rhazes testatur, & nos suprà cap. 49. abundè ostendimus, ad excitandam oculorum aciem præstantissimus habetur.

SE-

SECVNDA, Verbena, siue, Verbenaca: περιστερεῶνα, καὶ ἱερὰν βοτάνην Græci, Germani verò *Ysercruyt* vocãt. Huius stillatitius liquor semel aut bis oculis quotidie admotus, ipsorum vitijs mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remedijs plurimum misceri solet. Semen eius, vt in Pandectis Syluaticus refert, cum succo fœniculi impositum, oculos emundat.

TERTIA, rosa: Cuius aqua refrigerando, & adstringendo oculorũ potissimùm fluxiones cohibet, animaléq; spiritum ac visum corroborat. Succus recentibus folijs expressus Dioscoridi lib. 1. cap. 12. ad oculorum circumlitiones reconditur.

QVARTA, chelidonia: Huius succus claritati oculorum vtilissimus est, quemadmodum satis superq; ostendimus suprà cap. 71.

QVINTA, ruta: herba vulgo cognita, quæ visus aciem exiccat, grauesque oculorum dolores emplastri modo imposita cum polenta mitigat. Plura suprà capite. 61.

De dolore dentium sedando.
Caput LXXX.

SIc dentes serua, porrorũ collige grana.

Vre cum hyoscyamo simul, vte re iure decenti.
Per sic chonion & fumum cape dente remotum.

Remedium hoc in loco traditur efficacissimum ad sedandum dentis ex erosione dolorem: Quod constat seminis hyoscyami albi, & porri singulorum partib. iiij. & seminis cepæ partibus ij. S. Primũ optime præmundato dente, semina simul cõburantur, exurgentemq; hinc fumum æger admittat, infundibulo adhibito, ad affectũ dẽtẽ. Lege de hoc plura apud Aginetã li. 3. cap. 26. Aetium lib. 8. ca. 33. Auicen. 7. 3. ca. 19. & Mesuen de ægritudinib. oris, titulo, de vermibus dentium. Hyoscyami natura est ἀνώδυνος, quæ doloris leuamentũ adeò præstat, vt vix percipi quidem amplius possit; Fumus verò seminũ porri atq; cepæ, Auicen. 2. Can. cap. 547. teste, accommodatissimus est necãdis ejiciendisq; vermibus, qui in erosis nonnunq̃ dentibus intolerabiles cruciatus excitant. Hyoscyamus, & libro. 4. cap. 64. à Dioscor. describitur, frutex est caules emittens crassos. folia lata, oblõga, diuisa, nigra, hirsuta: flores è latere caulis ordine prodeunt tanquã punicorũ cytini, scutulis septi seminum plenis, vt papaueris. Ger-

manicè *Bilsentruyt*. Gallice. *Iusquiame*. Hispa. *Veleño*, ἡ ῥίζα αὐτῆς ὄξει ἑψηθεῖσα, ὀδονταλγίας ἐστὶ διάκλυσμα: i. radice eius in aceto elixa, vtiliter in dolore dentes colluuntur. Quod Macer etiã lib. 2 cap. 35. hisce versibus confirmat:

Ore diu tepidum si contineatur acetũ,
Quo sint decoctæ radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porrò χώνιον, quod in emboti locũ substituimus, ἀπὸ τῆς χώνης diminutiuum est, & significat infundibulum.

¶ *De raucedine vocis. Caput LXXXI.*

NVx, oleum, frigus capitisq́;, anguillaq́;, potus,
Ac pomum crudum faciunt hominem fore raucum.

Sex causæ raucedinis hic recensentur.

PRIMA, Nux: ea enim cum vehementer exiccet, vocẽ exasperat, gruũq́; clangoribus similem efficit.

SECVNDA, Oleum: & maximè quidẽ quod ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim glutinosa quædã pars dum in ore continetur, ad asperã delabitur arteriam, ipsamq́; diutulè inhærendo stringit & exasperat. Omne prætere a oleum in biliosis corporibus

prompte accenditur, quare vocalem sæpe arteriam ipsis exasperat, raucedinemq; parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipsum etiã de caryino, quod è nucibus conficitur iuglandibus, intelligi potest.

TERTIA, frigus capitis: Ipsum enim caput comprimit ac stringit: quo fit, vt humores, q sunt in cerebro, deorsum ad asperã arteriam defluant, eamque immodicè humectando raucedinem excitent.

QVARTA, anguilla: De ea satis supra cap.31. dictum est.

QVINTA, potus: nimius scilicet, & maxime quidẽ, si instante nocte, atque hora somni exhibeatur. Asperam enim arteriam immodicè rigat & humectat: quæ ex medicorum omniũ sententia potissima raucitatis caussa est.

SEXTA, pomum crudum: quo nomine quilibet fructus crudi intelligendi hoc in loco veniunt. Quaten⁹ enim crudi existunt, phlegmatis generant multitudinẽ. Quod si immaturi præterea ac styptici fuerint, fauces exasperant, raucedinem'q; pariunt. Plures caussas raucitatis enumerat Auicenna, 10.3. Trac.2. cap.1.

Rheumatis remedia. Caput LXXXII.

Ieiun⁹

Ieiuna, vigila, caleas dape, tuque labora,
Inspira calidum, modicum bibe comprime flatum.
Hęc bene tu serua, si vis depelle rerheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus:
Si ad fauces, branchos, si ad nareis esto coryza.

Hic septem enumerantur rheumatis remedia.

PRIMVM, fames siue ieiunium: per hoc enim ipsius consumitur materia. Fames enim vt apho. 39. libro. 7. Hippocrates adserit, corpora exiccat. Et hoc quidem ex accidenti. Nam cùm famescimus, si in fame perseueremus, naturalis calor, qui nunquam cessat, pabulo, in quod agat, destitutis, carnium humiditatem exiccat. Quare rheumatis quoque materiam concoquendo ac difflando consumit.

SECVNDVM, vigiliæ: quę & ipsæ sane cùm totum corporis habitum, quemadmodum lib. 7. cap. 6. methodi meden. & comment. 28. lib. apho. Galenus testatur, sufficienter exiccent, rheumatis etiam causam, nempe cerebri humiditates, necessariò cõsumũt,

vaporumque copiam ad caput transmitti prohibent.

TERTIVM, cibi calidi: præsertim si a frigida materie ῥεῦμα initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac [illegible].

QVARTVM, labor; Hic enim, sicuti lib. 2. de dieta Hipp. asserit, suapte natura superflua demit. Cui deinde hanc adfert causam: nempe quod corpus siccet. Corpora enim laborantium calefiunt, quibus calefactis attenuatur & depurgatur id quod in ipsis superfluum est: sed reuera hoc est, quia calor ille exiccat.

QVINTVM, calidi aëris inspiratio. Et maxime quidē si ex frigida materia sit rheuma. Ea nanque per calidi aëris attractionem incalescit ac maturatur.

SEXTVM, moderatio potus. Nā & hæc corpora, perinde ac fames, exiccat: adeoque rheumatis materiam maturando dissipat atque consumit.

SEPTIMVM, cohibitio, siue retentio spiritus. Ea frigido potissimū auxiliatur catarrho: frigefactas nanque pectoris particulas, Aëtio lib. 8. cap. 54. teste, calfacit, materiamque catarrhi pituitosam ac frigidam concoquit, dispergit atque consumit. Galeno lib. 3. cap. 3. de sanitate tuen. ἡ τοῦ πνεύματος κατοχὴ

καὶ κατάληψις dicitur. His amplius oportet vt is qui catarrhum patitur, caput suum moderato calore continenter foueat, & à frigore, Boreali præsertim, tueatur: & maximè quidem post diutinos Austri flatus. Siquidem caput, vt comment. 12. lib. 3. apho. Galenus scriptum reliquit, repletum est in calida atq; humida Austrina constitutione. Frigidis autem Septentrionis superueniens, ceu manus quędã extrinseca capiens ac premens cerebrũ, velut si spongiam quandam exprimit illam quæ in ipso cõtinetur, humiditatem. Hæc verò delata aliàs ad alium locũ, ex ijs qui faciles sunt ad patiendum, multos generat morbos. Minimè tamen sub dio solaribus radijs nudũ exponendum est, neq; ad luculentũ ignẽ diutius commorãdo excalfaciendum. Eo nanq; modo rheumata augentur. Multam quoq; ciborum ingestionem, præsertim vaporosorũ, ac vini potum fugiat: imò verò quoad fieri potest, famem ac sitim toleret. Caueat etiã à potu aquæ glacialis ac niualis. Præterea supinum cubitum vitet, ne peccans humor in posteriorem partem & dorsalem medullam deferatur. Ea enim pars quum manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculũ est, ne ad neruos penetrans conuulsionẽ aut pa-

ralysin generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumq; potest vigilet: quoniã est radix curæ. Hæc ferè Rhazes lib. 9. cap. 14. ad Almanso. & Auicenna. 5. 3. trac. 1. cap. 13.

Vltimi duo versus differentiam inter catarrhum, branchon, & coryzam continent. Rheuma autem nomen est generale ad quemlibet materiæ defluxum ἀπὸ τ῀ ῥέω, quod est fluo. Eius species, siue membra sunt catarrhus, brãchus, & coryza, de quibus supra ca. 3.

Porrò rheumatis generatio imbriũ generationi similis est, quemadmodũ lib. 2. de partibus animalium cap. 7. Aristoteles docet. Cùm enim ex terra vapor exhalat, effertur'q; in sublime à calore, vbi supernum aërem subierit frigidum, consistit: denuò in aquam propter refrigerationem conuertitur, atq; in terrã defluit. Fluxiones etiam sic ex capite oriuntur in iis corporibus, quibus cerebrum frigidius est, quàm temperamentum modicũ postulet. Cùm enim alimentum per venas sursum respirat, vbi excrementum ob eius loci vim refrigeratum est, fluxiones pituitæ, saniei'q; mouet. Hactenus Aristoteles.

¶ *De curatione fistulæ. Caput LXXXXIII.*

Auris

AVripigmentũ, sulphur misce memento,
His decet apponi calcem, coniunge saponi,
Quatuor hęc misce, commixtis quatuor istis
Fistula curatur, quater ex his si repleatur.

Medicamentũ hoc in loco pro fistulæ curatione describitur longè optimum quod, vt præter quotidianã experientiam recentiorum ferè omnium scripta testantur, neminem vnquã fefellit. Nẽpe vt fistulis infundenda collyria, siue penicilla, ex auripigmento, hoc est, arsenico, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exiccandi, discutiendi, abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem cumprimis necessaria est.

Auripigmentum, siue arsenicum, facultatis est causticæ, siue vrentis, id'ꝑ tam cõbustum, quàm vstionis expers. Discutit, attrahit, erodit, consumit & emundat. Crustas cum vehementi vredine & violento morsu excitat. Reprimit quæ excrescunt. & capillos euellit. Quod verò sublimatum est, cancrum, lupum, esthiomenon, noli me tan-

tangere, fistulam, & omnes tales pessimos morbos, prima die occidit, & extirpat.

Sulphur. Sulphur substantia tenue est, calfaciendi & ipsum vim obtinet, celeriter concoquit, attrahit, detergit, & discutit.

Calx. Calx omnis communiter habet feruidam vim, erodit, vrit, & ignium modo crustas inducit. Calx vero in aqua elota absque morsu desiccat: at si bis terque, aut amplius abluta fuerit, plane mordacitatis expers cõstituitur ac strenuè absq; mordacitate exiccat.

Sapo. Sapo, qui Graecis etiam σάπων dicitur, est pingue illud album, siue nigrum, quo vestes mulierculae lauant, abstergunt, & emundant. Calfacit quidem & desiccat, sed reliquis paulò remissius, aptissimus est ad emolliẽdos tumores in σκίῤῥον induratos. Q. Serenus Sāmonicus prima longa extulit cap. 11.

Attrico sapone genas purgare memẽto.

Fistula. Porro fistula (quę Graecis σύριγξ nominatur) arctus oblongusq;, & callosus est sinus, aliquatenus indolens, assiduè & periodicè, id est, secundum diuersa tempora, siue lunationes, vt vocant, fluens. Qui magna parte ex abscessibus parũ dextrè curatis oritur, sed & ex aliis nonnũquã vlcerũ generibus

ribus, ac sinubus perperã curatis, nasscitur. Hæc aũt nomen accepit ab arundinearũ fistularum tralatione. Quandoquidẽ in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinũ cauitatibus similis. Plura Corne. Celsus lib. 5. capi. 8. Paulus Aegineta libro. 6. capite. 77. Auicenna. 4. 4. tract. 4. capite. 11. & Ioannes Tagaultius libro. 3. chirurg. instit. capite. 18.

¶ De doloribus capitis. caput LXXXIIII.

SI capitis dolor est ex potu, lympha bibatur,
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis, vel frons æstu tribulentur,
Tẽpora, fronsque simul moderatè sæpè fricentur,
Morella cocta necnon calidaque lauentur,
Istud enim credunt capitis prodesse dolori.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis. PRIMVM, si cuipiam ex vini, vel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu, dolor accidat capitis, vt is in potu aqua vtatur frigida. Ea

Ea nanque frigiditate ac crassitudine sua impedit, ne fumi ex eiusmodi potu sursum euecti cerebrum petant ac ledant.

SECVNDVM, si cupiã vertex capitis, siue frons nimio calore æstuet, vt ei tempora & frons moderatè primum fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.

PORRO Morella, siue Maurella, vt diserte admodum Ianus Cornarius in cap. 34. lib. 2. Macri exponit, dicitur solatrũ Officinis appellatũ, ab atrum acinorum colorem Mauros referente: Græci στρύχνον κηπαῖον, Latini verò Solanum vocant hortense, Germanicè, *Nachtscaye*, Gal. *Morelle de iardin*. Notum est omnibus, vtunturque ad omnia ea, quæ refrigerari adstringique postulant. Potest enim hæc duo ordine secundò, Galenò lib. 8. cap. 144. de sim. med. facul. teste. Folia per se trita & imposita capitis dolores sanant. Dioscorides lib. 4. cap. 66.

De quatuor anni temporibus.
Caput LXXXV.

TEmporis æstiui ieiunia corpora siccant.
Quolibet in mẽse & confert vomitus, quoque purgat

Hu-

Humores nocuos, ſtomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Æſtas dominantur in anno.
Tempore vernali calidusq́ꝫ aër madiduſqúe,
Et nullũ tẽpus melius eſt phlebotomiæ.
Vſus tunc homini Veneris cõfert moderatus,
Coporis & motus, ventriſqúe ſolutio, ſudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas.
Æſtas more calet ſicca, & noſcatur in illa
Tunc quoque præcipuè choleram rubram dominari,
Humida, frigida ſercula dẽtur, ſit Venus extrà,
Balnea non proſunt, ſint raræ phlebotomiæ,
Vtilis eſt requies, ſit cum moderamine potus.

Plurima hiſce verſibus comprehenduntur. Ac PRIMVM quidem, quod ieiunia corpus p æſtatẽ validiſsimè exiccent. Aeſtas enim cùm calida ſit & ſicca,

ea, necessariò talem etiam vim, nempe calidam ac siccam, in corpore exercet. Cutem igitur efficit rariorem, poros aperit, sudoremque elicit: Quo fit vt humoribus largè discussis ac cõsumptis corpus vehementer exiccetur. Superueniente autem insuper & ieiunio, magis omnino exarefieri necesse est. Naturalis siquidem calor, vt capite. 82. ostendimus, humido destitutus cibali, in propriam agit carnium humiditatem, ipsamque exhaurit & exiccat. Fames enim corpora siccat.

SECVNDVM, quod vomit⁹ singulis mensibus semel aut bis prouocatus, plurimum tuendæ sanitati adferat emolumenti. Ventriculum enim à bile & pituita, cęterisq; prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atq; hoc quidē de Hippocratis consilio constat. Nam in lib. de salubri diæta ita scriptū reliquit. Meli⁹ est, vt is qui singulis mēsibus vomere cõsueuit, cõtinuo biduo hoc agat, quàm interpositis quindecim diebus: ita enim secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidē sententia in libro etiā de insomnijs repetitur. Galenus quoq; li. 5. de vsu partiū ca. 4. hãc Hippocratis sententiam ijs confirmat verbis: Rectè igitur veteres medici vomi-

tus à cibis in singulos menses reperi præcipiebant, alij quidem semel, alij vero bis. Oēs autem hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres, atq; abstersorias deligere consulunt, vt pituita omnis è ventriculo purgetur, neq; prauo succo corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam supra cap. 15. Cur vero arte vomitū interdum moliri oporteat, Auicen. 4. 1. ca. 13. hanc potissimū adsignat causam: Nempe quod ventriculo à natura nihil ordinatum sit quo irritante sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis, quæ descendens ipsa facile & abstergit & emundit. Idem eodem in loco quàm plurima etiam vomitus recenset cōmoda, si quidem recte fiat, & vomēs suapte natura facile ferat.

AC PRIMVM quidem, quòd capitis grauitatem tollat: idq; maximè si ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac membris inferioribus sursum vergente contracta sit: sin verò à proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, vt qui grauitatem augeri magis soleat.

SECVNDVM, quod visus aciē subtiliorem reddat: præsertim si visus ob vaporum copiam è ventriculo sursum ascendentem obscuratus fuerit; alias enim offendit potius.

TERTIVM, quòd nauſeoſam auferat ſatietatem: humiorem enim in ventriculi ſpacio innatantem, ac nauſeam excitantem, euacuat.

QVARTVM, quòd illi etiã, ad cuius ventriculũ flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregiè opituletur: eam enim per ſuperiora exturbat.

QVINTVM, quod ſtomachi ſubuerſionem atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorũ eſu contractum ſubmoueat.

SEXTVM, quòd ἀνορεξίαν, id eſt, appetentiæ amiſsionem, & corruptum ipſius ventriculi deſiderium, quo nimirum acria ſolum, aut acida, aut pontica appetuntur, curet. Vomitus namque eiuſmodi affectionem cauſas omnes remouet: remotis verò cauſis, effectus quoque tolli neceſſe eſt.

SEPTIMVM, quòd corporis ex humorum redundantia laſsitudini cõueniat: euacuata enim materia vires corporis omnes alleuantur & recreantur.

OCTAVVM, quod renum ac veſicæ vlceribus ſuccurrat, materiã namque eò corruentem ad oppoſitam abducit partem.

NONVM, quòd lepræ auxilietur: & maximè quidem ſi cum vehementi vomitiuo, quale veratrum cumprimis exi-

existit, eliciatur. Hoc enim lepræ materiam eradicatu difficilem è remotis locis subducit. Quinetiam primæ concoctionis errata corrigit, quo fit, vt & reliquæ concoctiones absolutiores fiant. Lepræ enim origo est ex concoctoriæ facultatis corruptione.

DECIMVM, quòd corporis colorem ex vitioso aliquo humore deprauatum emendet: ipsum enim à cute alio deriuat.

VNDECIMVM, quod epilepsiam ex ventriculi cum cerebro sympathia obortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepsia accidebat, è ventriculo expellit.

DVODECIMVM, quod ictero, illi præsertim, qui ab obstructionibus initium ducit, medeatur: vehementiore siquidem vomendi conamine obstructionum materiæ à locis, quos obsidebant, auertuntur. Ad hæc materia etiam pituitosa, quæ eiusmodi ferè parit obstructiones, vomitu educitur.

DECIMVMTERTIVM, quod asthmati subueniat: causam enim eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calfaciendo superfluitates absumit, vnde asthma gignebatur.

DECIMVMQVARTVM, quod tremorem atque paralysin curet: harum

enim

enim passionum materiam aufert.

DECIMVMQVINTVM, & magna & nigra vlcera in extremis partibus, & impetiginem, materiam diuertendo curet.

QVANQVAM verò vomitus hic prouocatus dictorũ cõmodorum omnium sit autor, cauendum tamen vnicè erit, ne is qui valere & senescere volet, vt vomat quotidianum habeat. Nam eius frequentia assiduusq; vsus, stomachum sentinam & lacunam facit omnium superfluitatum. Præterea surditatem etiam inducit, visui obest, thoracis pulmonisque venas disrumpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maximè si non ex ventriculi vitio orti sint. Cæterum in eliciendo vomitu summa diligentia considerandum medico, qui ad vomendum faciles, quique difficiles futuri sint. Difficulter enim vomentes, ad vomitiones non sunt cogendi, sed per inferiora potius purgandi. Difficulter enim vomentibus, vbi eos ad vomendum vrseris, venarum quæ in thorace sunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum sunt mediocriter carnosi, & augusto thorace præditi. Contrà verò faciles & idonei, qui tenues gracilesque natura sunt, & amplum obtinent thoracem.

Auicenna 4. 1. cap. 14.

Quæ

Quæ singula Hippocrates libro.4. aphorismo.6.&.7.ita scribens confirmat: Graciles,& ad vomendum faciles, per superiora purgare conuenit. Qui verò ad vomēdum difficiles sunt & mediocriter carnosi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptissimum est æstas, vtpote in qua biliosi potissimum humores generantur, qui facilè sursum feruntur, & per vomitum sine negocio eijciuntur. Quod Hippocrates etiam libro.4.aphorismo.4. ita scribens confirmat: Aestate quidem superiores magis ventres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare conuenit. Neque obstat quod Hippocrates in libro de diæta salubri aphorismo.15. contrarium adstruere videatur: sex hybernis mensibus vomere vtile esse tradens: & Celsus libro.1.ca.3. vomitum vtiliorē hyeme quàm æstate esse scribat: quòd vterq; in ijs locis de pituitæ vacuatione, quæ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, necesse est vt illam vomitibus expurgemus. Verùm vniuersum corpus si purgare instituamus, æstate per superiorem ventrem, hyeme per inferiorem, vt est in aphorismis relatum, purgabimus. Quid multa? vniuersum corpus æstate per

per ſuperiora & vomitum magis pur-gandum, hyeme verò per inferiora. Pituitam verò in ventriculo tãtum coaceruatam hyeme, vomitu eijcere nihil prohibet, imò plurimum confert. Porrò quid ex eis quæ per vomitum quouis tempore eijciuntur prædicere liceat, Hippocrates libro ſecundo prognoſtic. aphoriſmo.18. & ſequentibus, & poſt eum in ſuis commentarijs Galenus, abunde docuerunt. Lege plura apud Leonhartum Fuchſium ca.30. methodi perueniendi ad medicinam.

TERTIVM ex ijs, quę in prǽſcriptis notantur verſibus, eſt, quòd quatuor ſint anni tẽpora, Ver ſcilicet, Aeſtas, Autumnus, & Hyems. Et inter hęc ver, licet per ſe ſit omnis exceſſus plane in medio, quemadmodum libro.1. de temperamentis capite ſeptimo, Galenus teſtatur, reſpectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidum. Hoc tẽpus ſanguini mittendo accommodatiſsimum eſt: ſiquidem æquale eſt, atque adeo neque nimis calidum, neque ſupra modum frigidum: vt rectiſsimè ab Hippocrate libro ſeptimo aphoriſm.54. dictum ſit: Quibus ſanguinem è venis detrahere confert, ijs Vere ſanguinem mittere prodeſt. Hoc itẽ tẽpore ſanguis in corporibus augetur. Cõuenit aũt vt in Ve

re, ad imminuendam repletionem, Venus, motus, ventris solutio, sudor, & balnea sint moderata. Hoc etiam tempus, vt libro sexto aphorismo. 47. Hippocrates testatur, aptum est corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

QVARTVM, quòd æstas calfaciat atq; exiccet, ac proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur δυσκρασίαν, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis vtendum est frigidis ac humidis: abstinendum à Venere, & crebris balneis. Nam & hæc exiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paruus motus: quies enim humectat, motus exiccat. Potu vtendum moderato, præsertim frigido: superfluã nanque frigidi potus sumptionem, ob pororũ apertionem, subita nonnunquam corporis infrigidatio, vel paralysis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors cõsequitur. De anni temporibus plura diximus suprà cap. 19. & 56.

¶ De numero ossium, dentium, & venarum in humano corpore. Caput LXXXVI.

OSsibus ex denis, bis centenisque nouenis,

Constat homo, denis bis dentibus & duodenis,
Ex tercentenis decies sex quinquequé venis.

Traditur hoc in loco, quod in vniuersum sint ossa, dentes ac venæ humani corporis. Ossa quidem fiunt è semine, cùm id quod est crassissimum, à calido vrente induratur, sicut lapides coquuntur à calido vrente. Sunt autem ossa veluti truncos sustinens reliquum corpus. De quorum numero haud parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta ea esse & nouendecim asseritur. Ioannes Tagauitius excellentissimus nostri æui Medicus, ducenta & quadraginta sex hoc disticho complexus est:

Adde quater denis, bis centum, senaque habebis
Quæ sis multiplici conditus osse semel.

Ossa.

Nonnulli. 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Alman. ducenta & quadraginta octo ea esse, Galeni autoritate probat. Cũ omnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint, prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui subscribit etiam vulgatissimus hic versiculus:

Ossa ducentena, atque quater sunt & duodena.

SE-

SECVNDO deinde loco dicitur, hominum inesse. 32. dentes: & hoc quidẽ in corpore bene constituto, vt quælibet maxilla, tam superior, quàm inferior, sexdecim dẽtiũ sit capax. Quaterni primores, siue aduersi, ϕμεῖς & τομικοὶ Græcis nominãtur, itẽ γελάσινοι, quòd inter ridendum retegantur, Latini incisores, siue incisorij, quia cibum in os primò allatum confringãt & incidant: singulis tantùm radicibus nituntur. Horum verò lateribus adiacẽt in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus similes (vnde κυνόδοντες vocati) cinguntq; tomicos ex omni parte, quorũm munus est, morsu diuidere escas, atq; eas discriminare. Simplici radice constant, quemadmodum incisorij. Sed caninorũ, qui superiores sunt, longissimas habent radices, vt ad oculorum orbem ferè pertingant, neruisque qui labri superioris motores, ab oculorũ regione per superius foramen emergũt admodũ vicini sint. Vnde fit, vt altero ex his dẽtibus auulso, periculũ nõnunquàm immineat, ne parte aliqua offendãtur oculi, quapropter vulgo dentes oculari dicti. Magnum, dũ nascuntur, dolorẽ infantulis infligũt, & si quãdo defluxio à cerebro in eam gingiuæ partem insederit, in quam implantantur (vel natu grandioribus)

Dentes.

totius genæ & oculi dolorem pulsatorium, non sine febre suscitant. Intimis porro dentibus atteritur cibus, iis maxillaribus, siue molaribus nomen est inditum, Græci γομφίους & μύλας, siue μυλίτας vocant, quod cibos iam incisos & confractos à prioribus dentibus, molant & comminuant; asperi enim sunt, duri, & ampli, vt incisa à tomicis, & confracta à caninis, in læuorem exactum terant. Sunt autem viginti: superius quidem decẽ, in vtroq; latere caninorũ siti, totidemq; inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplici radice, interdum etiã quadruplici nituntur: alij verò duplici, & nonnunquam triplici: præsertim qui duo ex iis aduersi & anteriores magis sunt: tertius enim perraro huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes, qui sunt omnium reconditissimi, ac propemodum gingiua operti, Græcis σωφρονιστῆρες, quod scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & ὀψίγονοι, id est, serotini, & κραντῆρες, quod ætatem perficiant & compleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus, siue sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent, vnde Hippocrates in lib. de carnibus, sic scriptũ reliquit: Quin & in quarto

Dentes molares.

ſeptenario dentes enaſcuntur, pleriſque hominibus duo, qui ſapientiæ dẽtes appellantur. Interdum etiam ad octogeſimum annum, teſte Plinio libr. 11.cap.37. Plura Galenus in lib. de oſsibus, cap. 5. & lib. 11.cap.8. de vſu part. Auicenna prima.1.doct.5. ſum.1.cap.5. Andreas Veſalius lib.1.ca.11. de humani corp. fabric. Carolus Stephanus.li. 1.ca.11. de diſſectione, & Leonhartus Fuchſius parte.1. epitomes de humani corp.fabrica lib.1.cap.14.

Tertio demum loco traditur, humanum corpus conſtare ex trecentis & ſexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda eſt.

¶*De quatuor humoribus humani corporis. caput LXXXVII.*

QVatuor humores in humano corpore conſtant,
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholicis, Aqua cõfertur pituitæ,
Aër Sanguineis, ignea vis Choleræ.

Hic de humoribus, qui ad humani corporis conſtitutionẽ neceſſariò concurrunt, cumprimis agitur. Sunt au-

tæ ij numero quatuor: sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis, siue melancholia.

Deinde ostenditur, quodnã eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melãcholia frigida ac sicca est, & terræ respondet. Pituita frigida & humida existit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus est atque humidus, & confertur aëri. Flaua bilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sanè vulgatis hisce versiculis maiores nostri innuere etiam voluerunt:

Humidus est sanguis, calet & vis aëris illi.
Alget phlegma, humetque, illi sic copia aquosa est.
Sicca calet cholera, & sic igni sit similata.
Frigens sicca melancholia est, terra adsimilata.

Sanguis omnium humorum facilè præstantissimus est: vel quod materia sit spirituum, in quibus consistit vita, & omnis actio, naturalis scilicet, vitalis, & animalis. vel quod vitæ principijs conformis existat. Est enim temperatè calidus ac humidus: vel certè quòd præcipuus ipsius vsus sit, vt nutriat. Ex eo enim omnes particulæ cor-

corporis, vt multis in locis testatur Galenus, nutriuntur. Et vt verbo dicam, Sanguis naturæ thesaurus & vitæ fomes est : vt quo affatim effuso, mors subinde sequatur. Hinc sanè est, quod Moses. 17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem Anima Hebræis vitam. Hanc cùm dicit in sanguine esse, vult sanguinem vehiculum esse vitæ. *Sanguis.*

Phlegma secundum probitatis locũ sibi vendicat. Hic humor, vt testis est comment. 30. libri de natura hum. Galenus, in prima ciborũ mutatione generatur. Colore autem albus existit, & concoctione in sanguinem mutatur. Quapropter quũ sit veluti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum quod pituitam expurget proprium instrumentum natura machinata est. Quippe in vẽtriculo generata pituita, quia fertur simul cum ijs, quæ ex cibi potusq; humoribus in iecur distribuuntur, concocta iã sanguis euadit. Quod autẽ pituita in venas fertur, animali etiã ex vsu est. Desiderat itaq; talis humor non vtique euacuari, sed in corpore manens alterari. Quod verò in intestinis relinquitur, à bile ex iocinore in ea defluente abstersum, cõmodissimè ac celerrimè per sedem eijcitur, *Phlegma.*

vt lib.5.de vsu part. corpo.huma.cap. 4.fusius Galenus ostendit. Porro excrementum, quod à cerebro destillat, veluti Galenus lib.2. de natural.facul. cap.vltimo attestatur, propriè non recte appellatur pituita, sed Græcè βλέννα καὶ κόρυζα, Latinè Muccus.

Flaua pallidáve bilis, sic à colore, q est flauus pallidúsve, appellationem accepit, simpliciterque Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter naturam capite.10.teste, χολὴ dicitur. Reliquas vero omnes biles, cum coloris adiectione nominant. Generatur autem bilis in hepate, ibidemq; cum sanguine miscetur. Necessarium autem fuit, vt ab ea sanguis purgaretur, ne scilicet totius corporis color ab ea, haud secus quā in ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam sedem machinata est, vesicam nimirùm quæ iecori subest, & bilem ex eo ad se per conuenientem meatum trahit. Vsus autem bilis flauæ est, vt intestina à pituitosis excrementis repurget, & abstergat. atque eorundem excretionem adiuuet. Ad intestina autem defertur bilis per meatum duodeno insertum.

Atra bilis naturalis veluti fæx ad sedimentum sanguinis est, ideò, colore, quod nomen satis indicat, nigra. Hæc autē, si volumus exquisitè loqui,

Galeno sec.6. aphorismo. comment. 53. attestante, nondum atra bilis nominari debet, sed melancholicus humor. Necesse verò est ab hoc humore expurgari iecur, ideoque instrumentum, quo ille expurgetur, natura lienem condidit. Qui si minus quàm oporteat, melancholicum humorem ad se trahit vt inde sanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam perspicuum omnibus sit, eum humorem in iecore generari, à quo tandē in lienem transfertur. Vsus autem atræ bilis naturalis est, Galenus libro .5. de vsu part. huma. corpo. capite.4. attestante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipsa enim cùm acerba & acida sit, ventriculum intendit, & in seipsum contrahit, & exquisitè comprehendere cibos cogit ac retinere, quousque plene concoquantur.

Verùm enimuero cùm exacta humorum cognitio vtilissima cū primis sit, & oppidò quàm necessaria, de ipsis latinis nonnihil dicemus.

Sanguis igitur vt comprehensum est, humor est calidus & humidis ex temperatiore parte ipsius chyli progenitus. Et hic quidem duplex est, iuxta neotericorum diuisionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, est humor calidus & humidus, substantia quidem mediocris, colore verò multum rubens, odore autem & sapore dulcis, mitis, ac benignus.

Verùm non naturalis ille dicitur, qui ab isto nuper descripto deflexit, degenerauitq; intra tamen suæ latitudinis terminos: quos si transgreditur, non iā sanguis, sed alius humor venit appellādus. Hoc autem (sanguinem in quā degenerare à propria sua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in se, hoc est, ratione sui, permutata propria eius substantia, citra alterius admistionem. Altero modo, per alium, seu ratione alterius. Et per se quidem adhuc bifariam, nempe, vel quia eius substantia crassior est, aut tenuior quàm debeat: vel quia aduritur, & quod ex eo tenuius est, in flauam bilem mutatur: quòd verò crassius, in atram, idque absq; separatione. Alterius verò ratione sanguis fit non naturalis, quādo alius humor illi permiscetur. Quod multifariā cōtingere potest prout scilicet variæ species bilis, pituitæ, aut melācholię, cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariā à naturali etiam differt. Ac primò quidē substantia: crassior enim est, & turbidior, cùm ipsi miscetur melancholia,

tenuior cùm flaua bilis, aut aquositas. Secundò, colore: pituitę nanque ratione declinat ad albedinem: flauæ bilis ad pallorem: melancholiæ verò ad nigredinem. Tertiò, odore: fœtet enim cui humores admisti sunt putridi: omnino verò expers odoris est, cui crudi. Quartò, sapore: flauæ bilis nanque admistione ad amaritudinem: melancholiæ ad aciditatem, pituitæ verò ad insipiditatem vergit. Auicen. 1. 1. doct. 4. cap. 1. & Ioannes Tagaultius libr. 1. institu. chirurg. cap. 6.

Phlegma quod Latini pituitam vocant, in generatione humorũ sanguinem consequitur, maiorque eius portio est in corpore secundùm sanguinem, quàm aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humid⁹, substãtia crudus, colore vergens ad quandã albedinem, sapore verò, & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinẽ. Hæc certè cõcoctione in sanguinẽ mutatur: est enim potestate iã sanguis, sed nondum exquisitè concoctus. Est quoq; modus quidã pituitæ dulcis, quæ non existit valde frigida: imò si cum corpore conferatur, paucæ admodũ frigiditatis videbitur esse particeps: sin verò cũ sanguine ac flaua bile, nõ modo frigida, sed natu- *Phlegma*

raliter etiam alba erit. Dicitur autem dulcis, extenso nimirum hoc nomine ad omnes sapores, qui delectationem gustui pariunt: Alias enim naturalis pituita ἄποιος καὶ ὑδατώδης, id est, qualitatis expers, insipida, & aquosa, hoc est, aquę sapori valde assimilis est. Huic natura, vt dictum est proprium instrumentum, veluti flauæ bili, & melancholiæ, machinata non est, sed simul cum sanguine fertur, vt in ipsum opportuno tempore facile commutari queat: similitudinem enim ipsi finitimam iam atque propinquam habet. Huius quidem pituitæ duplex est necessitas, & vna vtilitas. Ac prior quidē necessitas est, vt in hoc iuxta membra sit, quo facultates eorū calidrtate sua naturali in ipsa concoquenda ac distribuenda operentur, ex eaque tempore indigentiæ nutriantur, cū proprio videlicet alimento, quod est sanguis mitis ac benignus, ob retentionem aliquam massæ sanguineæ, destituta fuerint: eam enim à ventriculo nonnunquam atque hepate ex accidenti quopiam retineri contingit. Altera necessitas est, vt sanguini misceatur, ipsumque adeò membris phlegmaticæ constitutionis, siue temperaturæ, quale cerebrum cum primis existit, atque spinæ medulla, à Galeno νωτιαῖος μυελός, ab

Arabibus verò Nucha, appellata, nutriendis accommodat. Horum namq; sanguini pituitā actu admisceri oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit. Vtilitas porrò eius est, vt articulos ac membra, quæ in continua sunt atq; iugi motione, humectet: vt scilicet melius inuerti possint: quia vbi non sint partes humectatæ, sed siccæ, difficiles sunt ad motum & ne per calorē, qui ex motu & collisione proficiscitur, penitus exiccentur. Non naturalis pituita, est ea, quæ à modò descripta degenerat, intratū suæ latitudines terminos, quos si forsan pertrāseat, non iam amplius phlegma, pituitáve, sed alius humor dici debet. Contingit aūt bifariā pituitā ipsam à ppria sua natura degenerare. Vno quidem modo in se, quando scilicet in propria suiipsius substantia, citra alterius admistionem permutatur. Quod sanè multifariam contingit. Alia enim iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est, crassitie ac tenuitate partium suarum diuersa apparet: eaq; à similitudine muccilaginis, quæ è seminibus quibusdam extrahitur, muccilaginosa dicitur. Alia in substantia secundùm sensus iudicium æqualis apparet, cū reuera tamen in partibus suis sit diuersa: eaq; pituita est cruda: quæ in ventriculo

lo potissimùm atque intestinis colligi-tur. Ac illam quidē, quę in ventriculo residet, Hippocrates in lib. de salubri diæta, singulis mēsibus bis vomitu expellere præcipit. Ad alteri⁹ verò excretionem, quæ in intestinis congeritur, à natura constitutum est, vt flaua bilis è vesicula fellis, quæ χοληδόχος Græcis dicitur, ad ieiunium, reliquaq́; inferiora intestina deferatur, eaq́; à pituitosis excrementis repurget, & abstergat, ipsorumq́; expulsionē iuuet. Hæc eadem interim in venis quoque, senū præsertim, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem, coaceruatur, ibidemq́; diutius hærendo augetur ac crassescit: Cuius molestiam cùm vlterius natura non ferat, ipsamq́; per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibilibus quod melius est, repellitq́; à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eaque ignobilia, & præcipiuè ad tibias: quo naturaliter alioquin ob grauitatem suam tendit. Eaq́; causa tibię senum inflantur nonnunquam, adeoq́; in tumorem attolluntur, vt pressæ digitis fossulam repræsentent: & maximè quidem appropinquante nocte. Idē euenire nonnunquam pinguibus etiā atq́; obesis solet, quiq́; humidioribus oblectātur alimētis. Alia pituita tenuis valdè est, & aquosa,

quosa, aquæ nimirũ paululum admo-dum densatæ similitudinem quandam præseferens. Qualis quidem in saliuis haud raró ac sputis illorum visitur, qui cibos minus bellè conficiunt, quiquie largius bibunt. Consueuit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares destillare. Hæc eadẽ per decoctionẽ indurata, pituita euadit crassa aut mucilaginosa. Pituita alia crassa admodũ est & alba: cuius quidem quod tenue erat ob diurniorem in iuncturis moram, euanuit: crassum verò inspissatũ ac conglutinatum mansit, ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, vt Ouidius testatur, ferè incurabilis. Sic enim lib. 1. de Ponto elegia. 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia verò pituita densa & crassa est, colore, & lentore, ponderéq; fuso ac liquefacto vitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores vitrea appellatur. De qua copiosè admodum Galenus libro. 2. capite. 7. de sanita. tuenda, & libro. 1. capite. 8. de Sympto. caufis. & libro. 2. capite. 6. de different. febr. & libro. 2. cap. 5. de locis affect. & libro. 12. capite. 8. methodi med. Altero modo pituita efficitur nõ naturalis, per admistionem. Quando scilicet

scilicet alius quispiã humor illi extrinsecus accedit, verbi gratia, vel sanguis vel bilis flaua, aut atra. Si sanguis pituitæ permisceatur, hæc dulcis efficitur, fiuntq; ex ea, sicuti in libro de multitudine cap. 17. Galenus testatur, somnolenti. Si crudi humores, insipida & aquosa: quæ propter infirmam concoctionem in corporibus redundans cibi fastidium parit, perindeq; ac dulcis pituita aperte somniculosos facit. Si flaua bilis, salsa: hæc mordacior certe, sicciorq;, ac leuior cæteris pituitæ generibus inuenitur: nam flaua quoque bilis mordax, sicca, & leuis est. Quæ quidem ex sapore sputi facilè iudicari potest, & in corporibus intemperantium, qui fortia vina bibunt, & salsis vescuntur cibis, nascitur copiosius: ac inde perniciosi oriuntur catharri: Lõgiori tempore in ventriculo residens intolerabilem nonnunquam excitat sitim. Diutius verò huc illuc per intestina discurrens, ipsa exulcerat, dysenteriamq; generat & tenasmon. Si melancholia pituitæ permisceatur, ea acida efficitur, sæpiusq; in imbecillo ventriculo, quàm in aliјs corporis partibus reperitur: melancholia enim naturalis defertur ad vos ventriculi, vt coctionem eius adiuuet, famemq; ac naturalem appetẽtiam inuitet, Ea igitur

sub-

subsidendo nonnunquam pituitæ misſcetur ipsamq́; reddit acidã. Quæ ex acido certè ructu iudicari facilè potest: fiũtq́; ex ea in corporibus redundante famelici. Quinetiam pituita per se non nunquam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris ad mistionem: nempe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, non secus ac dulcibus fructum quorundam succis solet. Primùm enim illi feruent atque ebulliunt, deinde acescunt. Postremò verò pituita quædã melancholiæ ponticæ admistione, pontica etiam efficitur, minus sæpe tamen ob eius melancholiæ raritatem inuenitur. Talis autem melancholia oritur quãdoque ex vehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cùm nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur: neque fortis, qui coquendo in sanguinem mutet) congelascit, & ad terream nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ χολὴ Græcis dicitur, vulgo autem Cholera, est humor calidus & siccus, ex tenuiori & calidiori parte chyli, vel ex sanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus po- *Bilis.*

testa-

testate: substantia quidem tenuis, colore verò flauus, aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, seu flauitiem: sapore verò exactè amarus, non autem acutus, siue acris, vt quidam malè affirmârunt. Hæc quidem in hepate generata, in duas statim distribuitur partes. Vna cum sanguine ad venas defertur: altera ad κύστιν, id est, vesiculam fellis trasmittitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum eo transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membri, in cuius temperatura conuenientem flauæ bilis partē esse oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas requirit. Galenus libro quinto de vsu part. human. corp. capite. 6. de pulmone. Iuuamenti verò vt sanguinem, quo commodius per angustos venarum meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem reddat. Quæ verò de ea colata ad cystin fellis transit, ob necessitatem itidem ac vtilitatem eò transmittitur. Necessitas autem, vel est ratione totius corporis, nēpe vt ipsum à pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: vel vnius cuiusdam mēbri vt nimirū vasa fellis nutriat. Vtilitatis verò duo sunt iuuamenta, vnum, vt intestina ab inhærentibus fæcibus &

vis

viſcoſo phlegmate abluat & expurget: alterũ, vt inteſtina & animuſculos pungat atque irritet ad excernendum, quod ipſis noxium ineſt. Propterea, quando porus, qui à veſica fellis ad inteſtina protenditur, obſtructus eſt, malè habent inteſtina in expulſione excrementorum, & colica ſæpè accidit paſsio.

Nõ naturalis verò bilis dicitur, quę à prædicto humore verè billioſo degenerauit, intra terminos tamen ſuæ latitudinis continetur, quos ſi egrediatur, nõ iam bilis, ſed alius humor reputabiutr. Hoc autem (bilem inquã egredi limites ſuæ latitudinis) contingit bifariam: vno modo (vt ſic dicatur) per ſe, & in ſe. Altero modo, per admiſtionem. Per amiſtionem quidem bilis efficitur non naturalis, ſeu præter naturam, cùm alius humor illi extrinſecus accedit. Et hoc quidem fit multifariam. Alia enim eſt, cui pituita admiſcetur: quæ, quod frequentius generari ſoleat, nota & famoſa, ſiue maioris famæ vulgo appellatur: hinc ſæpè tertiana notha oritur. Alia verò eſt, cui melãcholia admiſcetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem, ſiue cholera maioris famæ duplex eſt, citrina & vitellina. Quando enim bilis naturalis cum pituita tenui & aqua miſcetur,

appellatur bilis citrina: quando verò cum crassa pituita miscetur, vitellina bilis appellari solet, quod ouorum vitellis, tum colore, tum crassitudine sit similis. Et hæc quidem vitellina rursum duplex est, sicuti vitellorum ouorum duplex est color. Quidam enim magis alijs albicant, alij rufiores videntur. Bilis autem quæ rufioribus est similis, per assationem fit. Minoris quoque famæ bilis duplex. Aut enim cholera naturalis miscetur atra bili ex bilis naturalis assatione facta, & hæc est peior: aut miscetur bilis naturalis cũ humore melancholico naturali, qui in hepate cum alijs humoribus generatur, & hæc est melior: color eius ruber est, sed non clarus, neq; floridus, imò sanguini, qui in venis est, similior. Bilis verò non naturalis per se, & in se, id est, secundũ propriã suã substantiam alia quidem in hepate sæpius generatur per adustionem eius: quod tenuius inest in sanguine. Crassũ enim in melancholiam vertitur. Alia verò in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis, sed corruptis: vel ex alijs humoribus in venis generatur. Et hæc quidẽ duplex est. Vna porracea, prasinam etiam vocant, quæ porri virorem præfert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Adustio enim in cholera vi-

tellina efficit nigredinem, qua cum ci-
trinitate mista, generatur viriditas.
Altera est æruginosa, quæ eruginis
colorem initatur, & gignitur ex por-
racea, quando eousq; aduritur, donec
humiditas eius exiccetur, & ob siccita-
tem albescat. Et hæ duæ extremæ qui-
dem malæ sunt, sed æruginosa peior.
Auicenna loco supra citato, & Ioannes
Tagault. lib. 1. cap. 8. Institut. chirurg.
Melancholia, si in vniuersum definia- *Melancholia.*
tur humor est frigidus, & siccus, ex
crassiore ipsius chyli portione proge-
nitus, Hæc quoq; duplex est, naturalis
scilicet, & non naturalis.

Naturalis, est boni sanguinis fex, ac
veluti limosa quædam superfluitas,
hoc est, crassior quidem sanguis, cu-
ius color niger est, sapor verò acerbus
vel acidus, vt vomentibus eum non ra
rò innotescit: hæc in hepate quidē &
in massa sanguinaria (in qua humo-
res vniuersi continentur (generata in
duas statim deducitur partes. Vna e-
nim cum sanguine ad venas defertur,
altera ad lienem trahitur. Quæ quidē
cum sanguine defertur, necessitatis &
iuuamenti causa cum ipso transit. Ne-
cessitatis quidem, vt sanguini per-
misceatur pro nutritione membro-
rum, in quorum temperatura conue-
nientem melancholiæ partem esse o-
por-

porter iuxta mensuram, quā materiæ necessitas exigit, sicuti sunt, lien, ossa, et omnia membra terrestria. Vtilitatis verò, siue iuuamenti, vt nimis fluidam illam sanguinis tenuitatem eousque restringat, firmet, ac condenset, dum inde nutriendorum membrorū pars solida fiat. Requirit enim sanguis in hisce animalis particulis nutriendis crassitudinem quandam.

Altera pars, nempe crassior, magisque terrea, quæ nō satis commodè à naturali calore alterari potuit, ob necessitatem pari modo ac vtilitatem ad lienē seiungitur. Necessitas autem, vel est ratione totius corporis nēpe vt ipsum à melancholica superfluitate expurgetur, vel vnius cuiusdam membri, nimirum vt lienem nutriat. Vtilitas verò eius est, quòd ad os ventriculi profluens, inuentas ibidem humiditates exprimat, non aliter quàm mulierculæ lac mulgendo è vaccarum vberibus solent. Et huius quidem vtilitatis duo sunt iuuamenta: Vnum, quod contrahat ventriculum ac constringat: & cùm acerba sit atque acida, non modo non lædat actiones eius, sed multo magis etiam promoueat. Nam ventriculū intendit ac contrahit in seipsum, cogitque cibos ad vnguem circumplecti, ac retinere quousque fuerint concocti.

cti. Alterum, quod acredine sua commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autẽ virtus excitata fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illam facit famem ob id igitur succus melancholicus vtilis in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à modo descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediatur, non iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Eius quatuor differentiæ notę communiter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus, qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur, in propria sua essentia torretur, adurit urve, & putrescit, fitque bilis atra exquisitè. Talis enim vt lib. 14. cap. 9. Therap. metho. & libro de atra bile cap. 3. & comment. 21. lib. 4. apho. Galenus ait, ex humore atro supra modum adusto cõflatur, habetq; splendidum aliquid, veluti bitumen, & pix. Hæc autem (verè inquã atque exquisitè atra bilis nominata) acida est, & in terram effusa velut acetum feruet, & ipsam fermenti ritu

ele-

eleuat, tum omni animanti iniucunda, adcò, vt ne mures quidem ipsi, aut muscæ eam gustauerint, non magis quidem, quàm copiosum salem in quo nullum animans vitam peragit, vt mare quod mortuum appellatur, indicat. Porrò tum gignitur huiusmodi nigra bilis, cum ille veluti sanguinis limus (quam melancholiam naturalem diximus) diutius moratur in corpore, & neq; per aliquem sensibilem effluxum neq; occultũ excernitur: verùm transmutatur, corrumpitur, & putrescit. Siquidem hic humor, vbi amplius incaluerit, aut propter putredinem, aut febrem inflammantem, nigram efficit bilem, inquit Galenus libro.14.cap.9. metho.meden. Quæ quidem frigida est, quia terrestris, sed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum, apparetq; dum per aluum (vt contingit aliquando dysentericis) excernitur, splendidior, ac nigrior, ipso sanguine crassiore, & nigriore, quem humorem melancholicum appellamus. Splendet enim veluti mortui maris bitumen, quod Iudaicum vocant.

Secunda species seu differentia bilis atræ nõ naturalis est, quæ ex adustione aliorum humorum nascitur, vt illa quæ fit ex flaua bile vehementer vsta.

Quæ etiamnum tantæ est malitiæ, vt & terram radat, & eam, more bilis exquisitè atræ, in altum attollat. Sed & muscæ ipsam, non secus, quàm verè nigram bilem, refugiunt. Si sanguis quoq;, aut pituita in corpore vehementer incaluerint, & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor non naturalis per adustionem dictus, vt voluit Auicenna. Verùm duæ istæ postremæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus comm. 29. libro 3. prędict. Hipp. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua bile vehementer assata generatur, deteriorem esse quam eã, quæ ex crassiore sanguine generationẽ habet: qui subsidenti in dolio vini fæculę, aut amurcæ hoc est, fæci olei proportione respondet. Hæc enim mitior est, sed potissimum, quoties traxit nondum in animali moram, cum aliquo colore abundanti præter naturam. Verùm priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primò in vitellinam, secundò in porraceã, tertiò in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non naturalis est, quæ originem sortitur à lapidosa quadam cõcretione, vt cùm ab imperitis medicis vel chirurgis erysi-

pelata, & inflammationes (quas Græci φλεγμονὰς vocãt) aut quiuis alij tumores ex naturalibus humorib. procreati, admotis extrinsecus præsidijs, nimis vehementer refrigerantur, adstringũtur'q; vel cum ijsdem tumorib' ea quæ valenter nimis trahunt, digeruntq; medicamenta, applicãtur. Tũc enim toto, quod in eis subtilissimũ erat, dissipato, id quod reliquum est (nẽpe crassius) plus iusto desiccatum, lapidis duritiem consequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholia non naturalis differentia exurgit, quando aliius humor ipsi melancholiæ naturali permiscetur. Quod dũ fit, dulcoratur, ac mitescit magis, nisi dum alterutra bilis adusta, huic commiscetur. Siquidẽ tũc vel acescit, vel amarescit, & erosionis non modicæ particeps efficitur. Auicẽna loco ante citato, & Ioan. Tagault. lib. 1. ca. 14. institu. chirur. Plura Ioannes baptista Montanus in 1. 1. doct. 4. capite. 1. Auicennæ, & Leonhartus Fuchsius cap. 11. meth. perueniendi ad Medicinam.

¶ *De temperatura, siue complexione Sanguinea. Caput LXXXVIII.*

NAtura pingues isti sunt atq; iocantes,

Rumoresq́ nouos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacch⁹ delectãt, fercula, risus.
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnib⁹ hi studijs habiles sunt, & magis apti.
Qualibet ex causa non hos facilè excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeiq́ coloris.
Cantans, carnosus, satis audax, atq́ benignus.

Signa, quibus sanguinea tẽperatura facilè dignosci queat, hic recensentur.

AC PRIMVM quidem, quòd sanguinei sint pingues: quod de pinguitudine ꝓpriè dicta minimè in hoc loco accipiendum est. Ea enim, sicuti Gale. li.2.cap.9.de temp. & post eum Auicẽna.2.1.doct.3.cap.3.attestãtur, ex habitus frigiditate gignitur: sed de pinguitudine ad mediocrem corpulentiam, siue carnis abundantiam extensa, quam ἰνσαρκίαν Græci vocant. Siquidem rubræ carnis cum decenti firmitate abundantia calidæ ac humidæ, hoc est, sanguineæ tẽperaturę nota est. Quibus enim plus est carnis rubræ,

ij virtutem assimilatiuam habent potentem, & sanguine abundant: quippè quæ, Galeno loco iam citato teste, vigeant inualescántq; calido atq; humido: Corpulentia, inquit, siue abundantia carnis & sanguinis copia nascitur. Cùm enim calori intra debitos fines manenti boni sanguinis accedit copia, necesse est, vt corpulentia sequatur. Idē innuere etiam his verbis Auicenna voluit. Corpus carnosum absq; multo adipe & pinguedine, est calidum & humidum, id est, sanguineum.

SECVNDVM, φ sanguinei sint vel iocantes, vt qui multa iucunditate, magnoq; iocandi lepôre amicis ac familiaribus suis risum subinde moueāt: vel læti, hoc est, alacri & erecto animo idq; maximè ob spirituum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

TERTIVM, quòd facetiarū, iocosarumq; fabularum, & nouarum rerum auditione, eandem ob causam, mirificè capiantur.

QVARTVM, φ proni admodū sint in Venerem: Nimia enim Venus ac intempestiuum eius desiderium fit ob multitudinem genituræ, quæ ex sanguinis copia potissimum nascitur.

QVINTVM ET SEXTVM, quòd conuiuia appetant, vino suauiter

indulgeant, & cibis gaudeant optimis atq; exquisitissimis: scilicet similibus; & quibus seruari possint: seruantur enim similia similibus.

SEPTIMVM, quòd ridibũdi sint, hoc est, facilè rideant: quod Hippocratis etiã testimonio confirmatur, qui in libro de præparatione hominis, ita scriptum reliquit: Quibus concessum est puriore sanguine frui, frequenter ij rident, & florida facie apparent, omnes colore venusto.

OCTAVVM, quòd hilares sint ac læto vultu: idq; ob viuidum maximè ad floridum colorem & venustatẽ corporis: hæc enim omnia sanguinem qui temperatus est, consequuntur.

NONVM, quòd blanda plerunq; & auditu iucunda verba ab ipsorum ore profluant: quod & ipsum vtiq; ob sanguinis benignitatem euenire putandum est. Οἷαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κράσεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

DECIMVM, ꝙ ingeniosi, hoc est, artibus quibuslibet addiscendis idonei sint: nimirum ob vigorem & insitam ingenij ex sanguine vim, siue docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus, ita scripsisse videtur: Opinor inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quàm sanguinem.

VNDECIMVM, quòd nō facilè excandescant, præcipitesq; in iram ferantur: reprimit enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυθυμίαν efficit. Vnde eleganter sanè flauæ bilis frenum ab Auicenna. 4.1. capite.20. dicitur.

Postremis duobus versibus non solùm ex iam dictis repetuntur quædā, sed adducuntur etiam alia nonnulla.

QVORVM PRIMVM quidē est, quod sanguinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

SECVNDVM, quòd amorib⁹ sint dediti.

TERTIVM, quòd hilares sint & iucundo ac læto vultu.

QVARTVM, quòd ridibūdi. Quę omnia sanguinis benignitate eueniūt.

QVINTVM, quòd rubei sint coloris: Humor enim cuti colorem adfert, quemadmodum lib.1. apho. comment. 2. Galenus adserit. Et Auic. 2.1. doc.3. cap.3. Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligēdum maximè de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodā nitore commistus sit: & nō qualis in faciē eorū visitur, q fortia portāt vina, & in cibo salsis atq; acribus vtūtur specieb⁹: nempe rubeus fuscedine quadā permistus:

ftus: hic enim lepram portendit.

SEXTVM, quòd cãnonib⁹ & musicis delectentur harmonijs; quippè quæ & ipsæ, autore Theophilo Citharœdo apud Athenæum lib. 14. Δειπνο. perinde atque sanguis tẽperatior, εὐήθειαν, id est, bonos ac candidos mores pariant. Μέγας γὰρ θησαυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε, καὶ γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς καὶ τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει.

SEPTIMVM, quòd sint corpulenti.

OCTAVVM, quòd sint audaces: idque ob sanguinis caliditatem.

NONVM, quòd sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis, & benignus.

De temperatura Cholerica, siue biliosa. Caput LXXXIX.

Est humor choleræ, qui cõpetit impetuosis,
Hoc genus est hominum cupiens præcellere cunctis.
Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes.

Hirsutus, fallax irascens, prodi-
gus, audax.
Astutus, gracilis, siccus, croce-
que coloris.

Biliosæ temperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

ACPRIMA quidē, quòd biliosi, siue cholerici, quos χολώδεις Græci vocant, prompti admodum sint ad operationes: sed impetu animi potius quàm cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent calorem, qui impetum & agilitatem ad motiones præstat. Hinc 2.1.doct.3.ca.3 ita ferè ab Auicēna scribitur: Cùm operationes plenè ac perfectè naturali cursu procedunt, temperaturæ æqualitatem indicant: cùm verò ad superfluos immittantur motus, caliditatis exuperantia significatur.

SECVNDA, quòd ambitiosi sint & honorem cupidi, primasque in conciliis ac cōsessibus expetāt cathedras, adeoque præferri omnib. velint: Perinde atque ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsaque locū sibi quærit in arce. Exuperans enim ille calor animos ad insolentiam plerunque & arrogantiam excitat atque inflammat.

TERTIA, quod celeris sint mentis ingeniique, & facile discant: ob calidam nimirùm & subtilem cerebri substan-

tiam,

tiam, quæ formas citò ac facilè suscipit. Hinc non temerè mentis acumen & prudentiam à bilioso humore proficisci, commentar. 4. de natu. humana Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem cap. 12 artis medicinalis, & Auicennã loco aliquoties iam citato.

QVARTA, quod edaces sint, & multiuori: primum enim fortem habent calorem cõcoquentem, tum ipsis etiam plus per omnem cutem digeritur, & in ambiẽtem aërem euacuatur, quàm aliis corporibus.

QVINTA, quod citò adolescat, & corporis incrementum consequantur: validissimum enim habent calorem innatum: hic verò omnes actiones naturales adauget, ergo vel ea, qua corpus ad summum incrementũ (ἀκμὴν Græci vocant) perducitur. Galen. comment. 14. aphor. lib. 1. & lib. 5. cap. 8. de simplic. medicamen. facul.

SEXTA, quod magnanimi sint, illatasq; iniurias iniquo animo ferentes à se ppulsare statim conetur, idq; maxime ob caliditatis exuperantiam. Parũ enim ab vnaquaq; re pati posse, caliditatem significat, inquit Auicenna.

SEPTIMA, quod largi, benefici, ac liberales sint præsertim in eos, vnde honores se cõsecuturos sperant.

OCTAVA, quod summa petant, id est, ad summos semper dignitatum ac honorum gradus affectent viam.

NONA, quod sint hirsuti: Calida enim & sicca intemperies, sicut Galenus lib. 2. cap. 6. de tempera. testatur, hirsuta est, verũ & in summo: Quippe per omnẽ cutem difflatur semper aliquid à calido, quod secum etiam interim humoris nonnihil ad cutẽ aufert, vnde pili generentur. Quomodo autẽ haec generatio fiat, copiose admodum ibidem docet.

DECIMA, quod versuti, fallaces, & deceptores sint.

VNDECIMA, quod praecipites sint in ira, acerbe nonnunquam vehementer exexcandescant, & irascantur: ob animosae nimirum facultatis vehementiam, magnũ caliditatis excessum facilem bilis commotionem, & caloris in corde feruorem. Lege Galenum cap. 29. & 33. artis medicinalis lib. 2. cap. 16. de sanita. tuen. & in lib. de causis morbo. cap. 3.

DVODECIMA, quod sint prodigi, in eos potissimũ, à quibus se ad summos dignitatum gradus promouendos sperant.

DECIMA TERTIA, quod audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimũ enim in corde caloris habent, Galeno lib.

lib.2.cap.12. de temperament. teste.

DECIMA QVARTA, quod sint acuti, & hoc sane ob flauę bilis tũ caliditatem tum mobilitatem.

DECIMAQVINTA, quod graciles, id est, macilenti ac raræ sint corpulentiæ: ob exuperantem nimirũ & immodice difflantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Galen. comm. 6. lib. 4. apho.

DECIMASEXTA, quod sicci sint, id est, macri ratione.

DECIMASEPTIMA, ꝙ crocei sint coloris, id est, pallidi aut flaui. Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est affectum, pituitosum abundare succum indicat: sicubi pallidius aut flauius, biliosum: ita sicubi adrubicũdius quàm pro natura est mutatum, sanguinis abundantiã subesse significat, sicubi adnigrius, nigram superesse bilem ostendit. Ita Galen. lib. 4. cap. 7. de sanit. tuen. Lege eundem commen. 2. lib. 1. apho.

¶ De temperatura Phlegmatica, siue pituitosa. Caput XC.

PHlegma dabit vires modicas, latosq́ʒ, breuesq́ʒ
Phlegma facit pingueis, sanguis reddit mediocres.

Ocia nō studio tradunt, sed corpora somno.

Sensus hebes, tardus motus pigritia somnus.

Hic somnolentus, piger, & sputamine plenus.

Est huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegmaticæ. PRIMA, quòd phlegmatici viribus sint infirmis ac inualidis: cum enim phlegma frigidissimum ac humidissimū sit omniū, quæ in animali habentur, mobilitatē caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes, magna ex parte obtūdit ac debilitat, & occasione quidem frigiditatis torpidū pigrumq; corpus de naturæ actiones omnes reddit. Humiditatis verò ratiōe neruos omnes relaxat, languidosq; facit: quo fit, vt phlegmatici, in quibus hic humor præualet, in omnibus motibus voluntarijs pigritiam sentiant.

SECVNDA, quod sint lati, sed breuioris staturæ: ob debilitatē em caloris innati corpus in longum extēdi non potest, porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.

TERTIA, q pingues sint & obesi,

nimis

nimirum ob frigiditatem & humidi=tatẽ. Adeps enim vel pinguedo super=flua frigiditatis & humiditatis exces=sum significat, & temperaturam cor=poris phlegmaticam. Quicquid enim in sanguine pingue, leue, & tenue est, id in calidioribus corporibus alimen=tum quoddã calido fit: in frigidiorib. seruatur. Cumq; id venæ extra se trãs=miserint, vbi in frigidas particulas in=cidit, quod genus membranæ sunt, in ijs concrescit, & in adipem siue pingue dinem conuertitur: Galen. libro. 2. ca=pite. 6. de tẽpera. Sequitur deinde, san=guineos esse staturæ mediocris. Quicũ que enim corporum habitus & tempe rati natura sunt, & mediocri exercita=tione vtuntur, hos necesse est εὐσάρκους esse, id verò est, mediocri omnino cor=poris habitu.

QVARTA, quòd ad ocia, quàm studia propensiores sint: instrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigi=ditatem. Galenus lib. 3. de sympto. cau=sis. cap. 3.

QVINTA, quod sint somnolẽti, idque ob multam cerebri humiditatẽ & frigiditatem. Frigiditas tamen mi=norem vim ad procreãdum somnum quàm humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinal.

SEXTA, quod tardi ac hebetes sint

in genio: quemadmodum enim mentis celeritas, ἀγχίνοια Græcis dicta, & discendi facilitas, quam εὐμάθειαν iidem vocant, à caliditate & siccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis, nempe à frigiditate & humiditate, exordium suscipiunt. Galenus cap. 12. 16. 18. & 22. artis medicinal.

SEPTIMA, quod tardi sint mot⁹ & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione, frigidi enim proprium est non mouere: humidi verò relaxare.

OCTAVA, quod sint pigri.

NONA, quod sint somniculosiores: quorum omnium causæ ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus repetuntur notæ prædictæ cum quibusdam aliis.

PRIMA, quod sint somnolenti.

SECVNDA, quod pigri ac tardi sint ad quamlibet operationem.

TERTIA, quod multi sputi frigiditas enim improbè concoquit ac digerit. proinde multa in corpora excrementa relinquit.

QVARTA, quod sensibus minimè vigeat: Galen⁹ cap. 21. artis medic.

QVINTA, quod sint pingues.

SEXTA, quod album habeant faciei colorem, de quo satis in præcedenti capite, nempe. 89.

¶ *De temperatura Melancholica.*
capui XCI.

Restat adhuc tristis choleræ
substantia nigræ,
Quæ reddit prauos, pertristes,
pauca loquentes.
Hi vigilant studijs, nec mẽs est
dedita somno,
Seruant propositum, sibi nil re
putant fore tutum.
Inuidus, & tristis, cupidus, dex
træq; tenacis,
Non expers fraudis, timidus, lu
teique coloris.

Signa melancholicæ tẽperaturæ hoc in loco referuntur. Ac PRIMVM quidem, quod melãcholici sint praui, hoc est, malis, feris, ac perditis moribus, vt qui eò mœstitiæ facilè inducantur, vt mortem desiderent, iugularíq; se opotẽt, & odio prosequãtur oẽs quotquot viderint. Gale. lib. 3. de loc. affect. ca. 7.
SECVNDVM, quod tristes admodũ sint, insidiasque sibi tendi in omni vita suspicentur. Ob turbidos nimirũ & tenebricosos, qui ex melancholico humore procreantur, spiritus. Quẽadmodum enim puri ac tenues spiritus lætitiam, ita ècontrario turbulenti ac crassi tristitiam contrahunt.

TER-

TERTIVM, quod taciturni sint, & paucorum verborum: vt enim caliditas garrulitatem, sic frigiditas taciturnitatem & silentium generat.

QVARTVM, quod ad bonarũ artium studia apti, habiles, atque accommodati sint, propter solitudines nimirum, & secreta quæ ferè petũt loca. Nã vt li. 2. epistola vltima Horatius ait.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes.

Eandem sententiam sic extulit Ouidius lib. 1. eleg. 1. Tristium:

Carmina secessũ scribẽtis & ocia quærũt.

Hinc est, quod Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopœmenem ita scriptum reliquerit: Non insaniam, sed quandam excellentem mentis sanitatem vir ille declarat, dũ neq; liberorum, neq; vxoris, neque cognatorũ, neq; rei familiaris, neque omnino alicuius curã gerit, sed & diu & nocte apud seipsum cõsistit, & priuatam vitã degit, plerunque in antris & solitudinibus, aut sub arborũ vmbris, aut in mollibus herbis, aut apud frequẽtia aquarũ fluenta. Contingũt igitur talia plerunque atra bile percitis. Taciturni enim aliquando sunt, & solitarij, ac deserta amãtes, & rerum familiarium conspectum auersantur, alienũ putan-

tes. Nec verò dissimile verò est, etiam his, qui circa disciplinas versantur, ab vna erga sapientiam adfectione, alias curas exclusas esse. Lege Aristotelem problemate.1 sect.30. Ciceronem lib. 1.Tuscul.quæstio.& Quintilianum li. 10.cap.3.

QVINTVM, quod breuib⁹ admodum minimeque profundis pertententur somnis. Nam ad somnum creandũ calidum adesse humorem opus est: hic enim concoqui expeditè potest, indeque ad caput vapores surriguntur, à quib⁹ subinde somn⁹ inducitur. Quod si deest, exiguusq; humor, aut concoctu difficilis inest, somnus non oritur. Qua de causa post cibum somnolentissimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos vero & vehementer æstuantes insomnia tenet. Alteros, quia refrigeratus humor penit⁹ est. Alteros, quia nullus est, aut certè minimus. Horribilia etiam visa melãcholicis per quietẽ obijciuntur, quibus maturius è somno excitantur. Galenus libro.1.cap.8. de sympto. causis. Et Cælius Rhodiginus libr.16.cap.36.&.37. lect. antiq.

SEXTVM, quod constantes ac stabiles admodũ sint in rebus gerẽdis, ægerrimeque dimoueantur ab eo quod menti semel hæserit, adeoque difficulter etiã, siquãdo offendãtur, in veterẽ

gra-

gratiam restitui possint: Et hoc certe siccitatis occasione: quæ non sinit propositum facile immutari.

SEPTIMUM, quod nihil sibi tutum fore putet eoque semper timeat: Hinc est quod Galenus lib. 2. ca. 7. de sympt. causis ita scriptum reliquerit. Illud quod ab Hippocrate perhibetur, omnibus melancholiæ speciebus commune esse videtur. Si timor & mœstitia multo tempore durant, melancholicum huiusmodi symptoma est. Sunt enim omnes sine causa mœsti. Nec si roges quid ob rem mœreant, reddere causam possint. Timent autem eorum nonnulli, tum mortem, tum alia quæ minime sunt timenda. Non desunt & qui mortem vehementer expetant. Cæterum quod ex atra bile, cum principium rationalis animæ occupauit, timor, mœrorque, ac mortis expectatio accidant, nihil mirum. Siquidem etiam eorum quæ extra corpus sunt, nihil videmus quod nos perinde terreat ac tenebræ. Ergo cum tenebræ rationalis animæ parti sunt circumfusæ, necesse est hominem timere: vt qui semper vna cum corpore suo timoris causam circumferat. Quod enim nobis extrinsecus fit, altissimis tenebris circumdatum nobis aërem ad tempus aliquod occupantibus, id melancholiæ vitio laborantibus, ab inte-

Lib. 6. apho.
apho. 23

teri

terno,& ipso corpore contingit: scilicet vel ipsa nigra bile cerebrum occupante, vel aliqua melancholici halitus exhalatione, veluti in morbo quē flatuosum & hypo chondriecon vocant. Idem libro tertio, capite septimo, de locis affect. iam citatam sententiam ijs ferè repetit verbis. Differūt autem inter se melancholici. Nam omnes timent, mœrent, vitam damnant, odio habent homines, sed non oēs mori cupiunt. Etenim hoc ipsum nōnullis melancholiæ caput est, quòd mortem pertimescunt. Quosdam etiam alieno admodū, atq; extraneo videbis animo: vtpote qui simul & mortem mutuant, & tamē mortem sibi cō sciscant. Proinde rectè videtur Hippocrates omnia ipsorum accidētia in duo hæc coēgisse, metum & mœstitiam. Mœstitia nimirū eos inducit, vt odio prosequantur omnes, quotquot viderint nunquā non tristitiam præseferentes: ac terrentur, vt in tenebris pueri, atq; ex adultis indocti. Sanè quemadmodū externæ tenebræ omnibus ferè hominibus pauorem inducunt, nisi vel audaces admodū vel edocti fuerint: sic atræ bilis color, mētis sedē tenebris similē reddēs, timorē efficit. Etenim summis tū medicis, tū philosophis in cōfesso est, & humores, & omnino corporis

tem-

temperantiam animæ actiones variare posse. Postremis duobus versibus repetuntur quædam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

PRIMVM, quod sint inuidi: Est enim inuidia tristitiæ species.

SECVNDVM, quod tristes.

TERTIVM, quod auari.

QVARTVM, quod tenaces.

QVINTVM, quod fraudulenti.

SEXTVM, quod valde timidi.

SEPTIMVM, quod lutei, id est, terrei, siue fusci coloris sint: Color enim purè fuscus, qui viriditati propinquus est, melancholiæ dominium ostendit, teste Rhaze libro.2.capite.1.ad Almansorem.

¶ De coloribus. Caput XCII.

His sunt humores, qui præstant cuique colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus.
Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus.

INDICIA REDVNdantis sanguinis

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus,

In-

Inflantur genæ, corpus nimirũ
quẽ grauatur,
Est pulsusquẽ frequens, plenus,
mollis, dolor ingens,
Inprimis frontis, fit constipa-
tio ventris,
Siccaquẽ lingua sitis, sunt sum-
nia plena rubore,
Dulcor adest sputi, sunt acria
dulcia quæq;.

Hic cuiusq; temperaturæ ex colori-
bus indicia præscribuntur: Phlegma-
tici enim coloris sunt albi: biliosi, pal-
lidi, siue flaui: sanguinei, rubri: Melan-
cholici verò fusci: qui propriè, Galen.
libro. 14. capite. 9. Therapeu. method.
teste, color est inter rubrum & nigrũ
medius. Sed de his omnibus in præce-
dentibus satis iam dictum est.

SECVNDO loco tredecim tradũ-
tur notæ redundantis sanguinis.

PRIMA, rubor faciei: ob ascẽsum
enim sanguinis, omnia quæ circa ca-
put sunt, rubicundiora apparent.

SECVNDA, oculorum prominẽ-
tia: calor namquẽ exuberantis sangui-
nis ipsos dilatat ac flatu distendit.

TERTIA, genarũ inflatio: cuius
eadem est ratio.

QVARTA, vniuersi corporis ex-
di-

distentione grauitas: Natura enim, cũ contentum humorem moderari nequeat, corpusque multitudine grauatum sustinere minus valeat, supplantatur ac deiicitur.

QVINTA, pulsus creber: propter caliditatem, quæ sanguinis multitudinem sequitur.

SEXTA: pulsus plenus, ob calidorum & humidorum vaporum copiam.

SEPTIMA, pulsus mollis: nimia enim sanguinis exuberantia arteriæ emolliuntur.

OCTAVA, dolor capitis, & maximè quidem circa frõtem: ob sanguinis in plexu reticulari, vt quibusdam placet augmentum.

NONA, ventris constipatio: nimia enim caliditate fæces exiccantur & indurantur.

DECIMA, siccitas linguę: ob eandem causam.

VNDECIMA, vehemẽtia sitis: orificium enim stomachi præ nimia caliditate exiccatur.

DVODECIMA, somnia plena rubore. Nam quæ in somnis visuntur, agiq́ putantur, magna ex parte corporis affectionem, humorũq́ naturam, plenitudinẽ, defectum, ac qualitatẽ testãtur. Nam qui ægrè se moueri putãt, aut grauia onera portare, aut in ca

re

se impediri, quã se efficere somniant, animalẽ facultatẽ ex plenitudine, aut crassitie, aut viscositate humorum, deprauatè habere cõijciendũ est. Contra qui se vel volare, vel currere ocissimè credunt, humores paucos eosq́; leues minimeq́; excremẽtosos habere verisimile est. Et qui nocturnas Veneris imagines patiũtur, genitali semine abũdare. Ad eundem modum qui in locis fœtentibus, sordidis, ac immundis se volutari putant, illos in corpore materiã putrem, corruptamq́;, ac grauiter olẽtem habere suspicio est: quemadmodum contra qui in locis odoris se esse autumant, materiã probam, suauiterque olentem, & qui accensus ignis apparet, hũc à flaua bili infestari. Cui verò fumus, aut caligo, aut profundæ tenebræ, ab atra bili: Imbres autem frigidum humorem abundare testantur, nix verò & glacies, & grando, frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorũ cristas habere, aut rufa quædã, sanguinem exuperare. Luctatorẽ qui sibi visus fuit in sanguinis solio stare, & vix super eminere, multo sanguine abundare Galenus coniectauit, & euacuatione opus habere. Hæc ferè Galenus comment. 3. in libr. 1. epidemio. apho. 1. & in libello de dinotione ex insomnijs. Lege & Razen lib. 2. capite. 24.

ad Almanso. & Auicennam.2.1. doct. 3.capite.7.

DECIMATERTIA, dulcedo sputi: propter sanguinis dulcedinem. Rhazes libro.2.capite.20, ad Almanforem.

INDICIA EXVBERANTIS Cholerae siue flauae bilis.

Accusat choleré dextrae dolor, aspera lingua,
Tinnitus, vomitusq; frequens, vigilantia multa.
Multa sitis, pinguisq́ue egestio, tormina ventris,
Nausea fit, morsus cordis, languescit orexis.
Pulsus adest gracilis, durus, velox q́ue, calescens.
Aret, amarescitq́; incēdia somnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazen lib.2. ca.1.ad Almanforem, & Auicennā.2.1. doct.3.cap.7.

INDICIA REDVNDANtis Phlegmatis.

Phlegma supergrediens propri as in corpore leges,
Os facit Insipidum, fastidia crebra, saliuas.

Costa-

Costarum, stomachi, simul occi
pitisq; dolores.
Pulsus adest rarus, tardus, mol
lis quoque inanis,
Precedit fallax phātasmata som
nus aquosa.
Rhazes lib.2.cap.23.ad Almansorē,
& Auicenna.2.1.doct.3.cap.7.

INDICIA ABVNDANTIS
Melancholiæ.

Humorum pleno dū fæx in cor
pore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus tenu-
isq; vrina
Sollicitudo, timor, tristitia, som
nia terra.
Coacescunt ructus, sapor & spu
taminis æquè,
Leuaqúe precipuè tinnit vel si-
bilat auris.
Rhazes lib. 2. cap.22. ad Almansorē
& Auicenna.2.1.doct.3.cap.7.

¶ *De Phlebotomia, ac primo quidem de ætate phlebotomiæ. Caput XCIII.*

DEmus septenus vix phlebo
tomon petit annus.

Spirit⁹ vberiorq́ exit per phleb
botomian,
Spiritus ex potu vini mox mul
tiplicatur,
Humorumq́ cibo damnum len
te reparatur.
Lumina clarificat, syncerat
phlebbotomia
Mentes & cerebrum, calidas fa
cit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum,
ventremq́ coërcet,
Puros dat sensus, dat somnum,
tædia tollit.
Auditus vocem, vires producit
& auget.

De venæ sectione, quã φλεβοτομίαν Græci vocant, iam agitur: Ac primò quidem huic rei accommodata ostenditur ætas, annus nimirũ decimusseptim⁹, vel, vt alijs placet, decimusquartus: Pueris nanq; vsq; ad quartumdecimum ætatis annum sanguis mittendus non est. Carnẽ enim habent tenerã & facilè perspirabilem. Quod Galenus libro. 9. capite. 17. method. meden. ijs testatur verbis: Puerorum, inquit, substantia omnium facillimè digeritur, ac dissipatur, propterea quod est

oma

omnium humidissima. Nullius verò quæ frigidissima existit. Quo minus vacuātis præsidij eget, quum habeat ex seipsa vnde naturaliter vacuetur. Idem etiam lib. 11. cap. 14. eiusdem operis de synocho loquens confirmat. Si in puerum incidat, qui quartumdecimū annum hactenus nō attigit, mitti illi sanguis non debebit, propterea quod tantillis, cùm præsertim calidi ac humidi sint, plurimū corporis substantiæ quotidie defluat, ac digeratur. Ita quòd ex incidenda vena moliendum nobis fuerat, id vltro nobis ex curati corporis natura præstatur. Quanquam Auenzoarus memoriæ dederit, se filiolo trimo venam dissecuisse, atq; hunc à morte tali remedio liberasse. Quòd si corpus decimumquartū annū excesserit, æstimandum est qualisnā eius natura sit, nū gracilis, & spissa, & dura, & copiosi sanguinis, an contra. Atq; ita in priori missionē sanguinis adhibebis: in secunda nequaquā. Senibus quoque post septuagesimum annū, si multi sanguinis fuerint, viresq; robustas habuerint, ac morbus ita iubeat, venam secabis. Quod si in hac ætate constitutis, vires parum validæ sint, & sanguine non admodum abundēt, in totum ab huiusmodi euacuatiōe arcēdi sunt. In his enim cum, Galeno lib. 4. cap. 10

de sanitat. tuen. teste, sanguis bonus exiguus fit, crudi vero humores plurimi, incisa vena bonum sanguinem emittit: malum qui in primis maximè venis circa iecur, & quod mesenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco vnicum innuitur ex phlebotomia incommodum: nempè quòd vberior per ipsam exhaletur spiritus. Quod certè Galen. in libello de sacrificatione his ostendit verbis: Venam incidere sæpe in anno, minimè commodum puto. Nam vnà cũ multo sanguine vitalis spiritus excernitur. Hoc autẽ frequentius consumpto, & tota corporis moles perfrigeratur, & omnia animalia opera peius fiunt. Frequentior igitur venæ sectio maturam senectam, & hanc morbis grauioribus obnoxiam reddit. Cuiusmodi sunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralysis, & apoplexia. Impensius enĩ refrigerato natiuo calore, humidoq; primogenio imminuto, viscera languescunt, cruditas dominatur, quæ tot malorum causa fit atque origo.

Tertio versu traditur remedium reparandorũ spirituũ, potus nimirum vini. Hoc enim ex omnibus celeriter ac subitò nutrientibus velut suprà ca. 8. & 11. ostendimus, principẽ obtinet locum.

cum. Quin ex cibo quoque, vt quarto docetur versu, spiritus recuperantur, sed lentè, hoc est, tardius. Vbi sciẽdum cùmprimis, quòd exhibendus sit à venæ sectione cibus concoctu facilis, optimi succi, ac plurimi nutrimenti, velut oua sorbilia, & eiusmodi. Eo moderatius tamen, vt li. 7. ca. 21. ad Almansorem Rhazes præcipit, primo ac secundo die vtendum est, quippe concoctoria facultas sanguinis eductione debilis, multũ superare cibum nequit. Hinc Isaacus in diætis ita fermè scriptum reliquit: Cibus ipsis minuendus, sed potus augendus, respectu nimirum cibi, & non consuetudinis: imò verò quàm ante phlebotomiam minus bibendum est, quod virtus cõcoctrix debilior adhuc sit, quàm vt copiam eius ferat.

Quarto demùm loco vndecim moderatæ atque tẽpestiuæ phlebotomiæ enumerantur commoda.

PRIMVM, quod visus aciem roboret, clarioremq; reddat: imminutis enim & detractis per phlebotomiã humoribus, quorum effumatione oculorum claritas obscurabatur, visus necessariò roboratur ac reficitur.

SECVNDVM, quod cerebrũ expurget, integritatem menti restituat, & ingenij excitet aciem: idq; consimilem omnino ob causam.

TERTIVM, quod medullas excalfaciat: superfluas nanque humiditates, quarum confluxu infrigidabãtur, absumit.

QVARTVM, quod viscera, id est, interiora expurget. leuata nanque quæ corpus nostrũ regit natura, exonerataque sanguine, quo velut sarcina premebatur, haud ægre crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

QVINTVM, quod vomitꝰ & alui profluuia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna. 4. 1. cap. 20. ita scriptum est: Phlebotomia propterea quod ad diuersum trahit, naturam secundum plurimum retinet. Vbi tamẽ silentio prætereundum non est, quod in alui profluuio cubiti vena incidenda veniat: vt quæ citissime conspicuã nonnũquam adferat vtilitatem: quòd si contra feces, nẽpe in pede, nihil omnino profuerit. Accidit tamẽn aliquando, vt aluus venæ sectione fluida magis fiat, idq; duobus maximè modis. Vno quidem, quod naturæ onere per phlebotomiam sublato, virtus roboretur, adeoq; alias haud rarò incitet euacuationes. Altero vero, quando alui profluuium oritur ex retentricis facultatis imbecillitate. Ea enim venę sectio

ne augetur: quo fit, vt venter magis proritetur.

SEXTVM, quod sensus efficiat puriores, euaporationem enim ad caput vnde sensus turbantur imminuit.

SEPTIMVM quod immodicis cõferat vigilijs: siquidem humorum exundantiam, vnde acres subinde atque diuersi sursum feruntur fumi, sumnũque impediunt, euacuat.

OCTAVVM, q᷑ tædia, id est, nimiam corporis grauitatẽ, segnitiemque, siue lassitudinẽ tollat, leuat nãque corpus nostrũ regit naturam, exoneratq; homorũ multitudine, quibus velut onere quodã grauissimo premebantur. Melancholia quoque, quæ præcipua quædam tædiorum ac grauitatem causa existit atque origo, vnà cũ sanguine educitur, quippe fæx eius est & sedimentum.

NONVM, quod audiendi difficultatem corrigat: imminuit enim redũdantiã humorũ, vnde, crassi ac flatuosi sursum euecti spiritus auditorios obturant meatus.

DECIMVM, quod voci conferat: subtrahit nanque superfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodice irrigata raucas edebat voces.

VNDECIMVM, quod vires reficiat augeatq;, siquidẽ corpore humorũ

exonerato multitudine, vires recreantur & augentur.

Quibus menſibus conueniat, quibuſue noceat phlebotomia.
Caput XCIIII.

TRes inſunt iſtis, Maius, Se
ptember, Aprilis,
Et ſunt Lunares, ſunt velut
Hydra dies.
Prima dies primi, poſtremaque
poſteriorum,
Nec ſauguis minui, nec carnibꝰ
anſeris vti.
Sit ſenium atq; iuuenta licet, ſi
ſanguis abundat,
Omni mẽſe probè confert inci
ſio venæ.
Hi ſunt tres menſes, Maius, Se
ptember, Aprilis,
In quibꝰ eminuas, vt lõgo tem-
pore viuas.

Tria hoc in loco traduntur.

AC PRIMVM quidẽ, quòd tres menſes ſint lunares, nempè Maius, Aprilis, & *September*, ipſiſque dies quidam inſint, quibus venam incidere ne-

nefas habeatur. Maij scilicet primus & reliquorū trigesimus. Idque vulgo quidem ita creditur, cum reuera fictū, atque à veritate alienum sit. Siquidem & his ipsis diebus, modò constellatio non deterreat, venam secare nihil impedit. Vanum item ac errore plenum &, quod de anserum esu subiungitur, magisque sortilegio tribuendum, vel tractum forte à Iudæorum consuetudine.

SECVNDVM, quod senibus, æquè atque iuuenibus singulo quoque mense, modò in venis sanguis abūdet, ac morbus ita iubeat, sanguinē subtrahere fas sit: vt in quibus non facilè digeratur dissipeturq́ꝫ substantia, & boni sanguinis adsit copia,

TERTIVM, quod phlebotomia pro conseruāda sanitate administrāda sit in aliquo horum trium mensium: in Aprili scilicet, aut Maio, aut Septēbri differenter tamen. In Aprili enim ac Maio, iecoraria incidenda venit, ob exundantem nimirum sanguinis copiam: est enim tempus vernum. In Septembri vero lienaris: siquidem per id tempus, cùm sit autumnale, atra bilis nonnullis plus cæteris colligitur.

¶ *De impedimentis phlebotomiæ. Caput XCV.*

Frigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea post coitum, minor ætas, atque senilis.
Morbus prolixus, repletio potus & escæ.
Si fragilis, vel subtilis sensus stomachi sit.
Et fastidit tibi non sunt phlebbotomandi.

Duodecim hic recensentur impedimenta phlebotomiæ.

PRIMVM, frigida hominis natura: quippe quæ venę sectione augeatur. Fundamētū eñ caloris innati sanguis est: hoc igitur per phlebotomiam imminuto, & calorem innatum imminui, totumque corpus grauiter refrigerari, necesse est. Galen. cap. 6. de curan. rat. per san. missio.

SECVNDVM, regio impense frigida. Hæc enim largam vacuationem, qualis phlebotomia est haud sustinet: ꝙ corpus, detracto cū sanguine natiuo calore, satis antea refrigeratū, magis subinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio venę sectionem tolerat: ꝙ sua caliditate vires dissoluat, ac humores discutiat. Tēpus etiā anni in mittēdo sanguine expendendū, nū scilicet

cali-

calidum sit, aut frigidum. In frigido enim tēpore corpus refrigeratur, ideoque sanguinis missionē impedit. Quid enim attinet corpus antea abunde satis refrigeratum, sanguinis detractione magis refrigerare? In calido tēpore improbè vacuati syncope & resolutione intereunt. Quippe calor ambientis è corpore foras euocatum spiritū digerit, resiccatq; corporis habitū, & imbecilliorē reddit. Quocirca tum omnino à sanguinis missione abstinendū erit. Quod Galenus lib. 11. cap. 14. metho. medendi his verbis cōfirmat: Et omnino quidē non mittes in tempore æstatis, & regione æstuosa, & cœli statu calido ac sicco. Proinde eadem est temporis, quæ regionis conditio.

TERTIVM, dolor ingēs: sub quo & nimia corporis inflammatio cōprehenditur. In his enim secta vena multam seditionem, & agitationem in humoribus excitat: phlebotomia nimirū attrahente ac vacuante humores, dolore verò atque inflammatione contra nitentibus, atque rapientibus. Siquidē dolor omnis & calor attrahūt, influxūque humorū efficiunt, quo fit vt inflāmatio augeatur, & natura magis debilitetur. Et hoc quidem vbi tēperatior & artificialis fuerit phlebotomia. Si verò aceruatim, vel ad

animi deliquium vſque fiat, in prædiꝫ ctis caſibus plurimũ affert emolumẽꝫ ti. Quippe hoc præſidio feruentis ſanꝫ guinis copia in maximis inflãmatioꝫ nibus educitur, & laborans phlegmoꝫ ne pars refrigeratur. In vehementiſsiꝫ mis aũt doloribus ideo ſanguinis miſꝫ ſio confert, quod ſanguinis confluxũ, dolorem retundendo, inhibet. Acceꝫ dit, quod excretoria facultas cauſam dolorem excitantem eijcere properãs, phlegmonem interdum excitet. Quũ enim primis ſuis conatibus nihil proꝫ fecit, vehementius aggreſſa quod infeꝫ ſtat expellere, ſanguinis aliquid ex ſuꝫ perpoſitis partibus in afflictam ſimul exprimit, vt copioſe libro.13. methodi mend. capite.3. Galenus oſtendit. Quapropter ne id accidat, ſanguinem mittere expedit. Et hęc fuit intẽtio Gaꝫ leni comment.23. libro.1. aphoriſ. vbi ſic ſcriptum reliquit: In ardentiſsiꝫ mis febribus ſi vſq; ad animi defectioꝫ nẽ ſanguis mittatur, ſtatim totius corꝫ poris habitus refrigeratur, & febris extinguitur. In maximis verò doloriꝫ bus nullũ maius noui remediũ, quàm vſque ad animi defectionem euacuaꝫ re. Lege plura apud eundem libro.9. metho.med.cap.4. & in lib. de curan. rat. per ſang. miſsionẽ. cap.11. & Leonꝫ hartum Fuchſium capite.28. methodi

perꝫ

peruenìendi ad medicinam.

QVARTVM, balneũ: & maximè quidem διαφορητικὸν, id est, resolutiuum. Hoc enim, cùm Galeno in libro de vtilitate respirationis cap. 7. teste, spirit⁹ ex toto corpore euacuet, adeoque vires debilitet, phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repente euacuare periculosum est, inquit Hippocrates libro. 2. aphor. 51.

QVINTVM, coitus: post quẽ prohibetur incisio venæ, quod is corpus iamdudum plus æquo excalfecerit, vires deiecerit, ac debilitarit. Porro quonam modo Venere vires dissoluantur, disertè admodum Galenus lib. 1. de semine. capite. 25. ijs domonstrat verbis: Circa tẽpus, inquit: concubitus, testes ex venis seminarium humorẽ, quantũ eius in ipsis cõtinetur, trahunt. Est autem modicus hic, & roris similitudinem sanguini ammixtus: huiusmodi autem ille opus habeat. Violenter igitur eo, per testiculos vtpote potentiori facultate præditos quàm venæ sunt, detracto, venæ ipsæ rursus à suprapositis reuellũt, hæ vero rursus ab his quæ deinceps sitæ sunt, deinde hæ rursus à vicinis: atque hoc fieri non cessat, donec ad omnem corporis particulam transsumptio perueniat, adeo vt omnes totius animalis partes pro-

prio alimento euacuentur. Reuellit enim semper id quod perfectè est euacuatum, ab eo quod plus habet, velut violenter eripiens. Hoc igitur quum semp fiat, & omnia velut in choro inter se mutuo participẽt, in tantũ sanè omnia vasa ac partes totius animalis euacuari necesse est, donec fortissima ex omnibus pars expleatur. Neq; verò solã seminariam humiditatẽ ab omnibus animalis partibus auferri continget hoc tẽpore, sed etiam spiritum vitalem. Nã & hic ex arterijs vnà cũ seminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum est, immoderato coitu vtẽtes imbecilliores reddi, à toto corpore vtroq; syncerissimo ablato, accedente insuper voluptate, quæ ipsa per se sufficiens est vitalem firmitatem dissoluere, adeò vt iam quosdã ex nimia voluptate ac iucunditate mortuos esse constet. Quę omnia Marsilius Ficinus lib. 1. de sanitate tuen. cap. 7. ijs etiam confirmat verbis. Venereus, inquit, coitus, si vel paululum vires excesserit subitò exhaurit: spiritus præsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat: labefactat stomachum atq; pręcordia, quo malo nihil ingenio aduersius esse potest. Cur nam Hippocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit? nisi quia mentem, quæ sacra est, percellit,

tantumq́ ob est, vt Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid spermatis suprà quàm natura toleret, coitu profluat, obesse magis, quàm si quadragies tantundem sanguinis emanârit, vt non iniuria prisci Musas atque Mineruam virgines esse voluerint. Plura de hoc lege apud Galenum capite. 86. artis medicinalis. Paulum Aeginet. libro. 1. capite. 35. & Aëtium lib. 3. cap. 8.

SEXTVM, ætas vel maior vel minor quàm phlebotomia requirit: qualis est infantię, & senij. Horum omnium meminit Auicenna. 4. 1. cap. 20. in eum fermè modum scribens: Cauere debes à venæ sectione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutiuum, & post coitum, & in ætate, quæ est minor. 14. annis, quantò plus poteris, & in ętate senum quantò magis poteris: nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorum, & venarum amplitudine, & earum repletione, & colorum rubedine: hos namque ex adolescentibus & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamen secundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes cum pauca minutione.

SEPTIMVM, morbus prolixus: virtus enim temporis tractu exoluta non tolerat venæ sectionem, vt quæ à morbo plus satis iā debilitata phlebotomia facilè exhauriretur. Galenus de curan. rat. per sang. miss. cap. 20. Idem Auicennā etiam loco citato cōfirmat. In corporibus, inquiens, quę prolixas perpessa sunt ægritudines, abstinendum à venę sectione, nisi sanguinis asfuerit corruptio, quæ ad hoc te perducat, quoniam tunc sanguinis subtractione vteris.

OCTAVVM, nimia potus repletio.

NONVM, largior cibi ingestio: sub qua inconcoctio siue cruditas etiam comprehenditur: causa horum omniū est, vt ex Auicenna. 1. 1. doct. 6. ca. 3. colligitur, quod tria sint materiam attrahentia, loca scilicet innanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur si sic affectis mitteretur, venæ proprio & commodo destitutæ nutrimēto, quod nondū in vētriculo ac hepate concoctum est, attraherent. Hoc itaq; in membra raptū nō corrigeretur. Siquidem tertia concoctio, vt Galenus autor est, non emēdat erratū secundæ, nec secunda primæ. Atq; interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines prouenire necesse est. Tanto igitur

tur tempore differenda est phleboto-
mia, quantum satisfacere tum ad eorũ
concoctionem, tum vt excrementa de-
scendant, videbitur.

Præstiterit tamẽ in intemperãtib⁹,
vinosisq́ue, ac ventri gulæq́ue deditis, vt
cap.6.lib. de curan. rat. per sang. miss.
Galeno visum est, à venæ sectione in
totum abstinere: vt quos neque purga-
tione, neque sanguinis missione magno
perè adiuueris. Nam per vitę intempe-
rantiam, crudorum humorum copiã
ocissimè colligunt: verùm his ne ma-
num quidem admouere tentandũ est.
Quorsum enim attinet, apud vulgum
infamare præsidia, quæ multis fuere
saluti? Galenus libro.11.capite.9. me-
tho. meden.

DECIMVM, fragilitas, id est, de-
bilitas virtutis: quippe sanguine misso
virtus semper iis extremè cõcidit, nec
postea reuocari, colligiq́ue potest. Ga-
len. cap. 6. de curan. rat. per sang. miss.
& lib.21. cap.14. meth. meden.

VNDECIMVM, os vẽtriculi su-
pra modum sensile: sub quo imbecillũ
etiam comprehenditur, & quod ama-
ra bili redundat: ob hæc enim multi in
venæ sectione ante iustam vacuationẽ
per initia statim animo destituuntur.

Porrò os ventriculi magno sensu
præditum esse, ex eo maximè cõiicitur
in-

inquit Auicenna, quòd acria mordaciaq; citra offensionem non facile trãsglutiat. Imbecillitatem arguit deiecta cibi potusq; appetentia: Amaræ verò bilis redundantiam, oris amaritudo, nauseaq; perseueranter, & bilis frequẽtiores vomitus ostendunt. Hæ itaq; indicationes à sanguinis subtractione dehortantur. Siquidem humores venæ sectione exagitati, sic affectis ad os ventriculi haud rarò, ceu ad consuetum locum confluunt: sed cùm id mẽbrum debilius iam sit, quàm vt tali humorum cõfluxui resistat, multa omnino sanguinis missione contrahunt mala. Et hæc vna causa est, cur multi ex ipsis animo linquãtur. Bilis namq; in stomachum refusa, morsu suo cor nonnunquam ac cerebrum iis συμπάθειαν, id est, consensum, trahit, syncopenq; parit, quandoq; verò subitam etiam adfert mortem. Galenus libro 9. cap. 5. metho meden. & Auicenna loco citato.

DVODECIMVM, nausea: in hac enim si sanguis mitteretur, venæ exhaustæ prauã illam ac nauseosam ad se facilè attraherent materiam. Neq; ob dictas solùm causas, sed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abstinemus.

Ac primò quidem ob αἱμοῤῥοΐδων men-

mensiumq́; fluxum. Quod certè Galenus lib. 9. ca. 5. metho. meden. ijs inuere verbis voluit: Si tempore, inquit, mittendi sanguinis menses moueri contigerit, siue etiam hæmorrhois sit reclusa, si inspecto fluentis impetu, ipse satis fore videbitur qui solus, quod requiris, vacuet, naturæ rem omnē permittes: sin minus, tantum ipse detrahes, quò ex coniunctis ambobus perficiatur ꝙ postulas. Nonnunquam tamen reuulsionis etiam causa in immodicis sanguinis è naribus, vtero, sede, aut thorace, eruptionibus, venę sectione citissimè conspicuā adfert vtilitatē. Deinde ob corporeę constitutionis raritatem, hoc est, humidam calidamq́; temperaturam. Eius enim substantia celerrimè in ambientem dissipatur, alias in halitum sensibilē, alias in perspirationes quæ visum fugiant, sed ratione deprehendantur: Itaq; etiam huius causa aut prorsus venam non secabimus, aut parum detrahemus. Gale. lib. 9. cap. 17. metho. meden.

Tertio, ob lentorem ac cruditatem humorū: Hæc enim venæ sectione augentur. Vnde in diutinis morbis sanguinis missione vtendum non est: ne cruditas scilicet augeatur, virtus debilitetur, & morb⁹ eousq; ꝑducatur, vt nequaq̄ postea curari queas. Hinc præ-

opi-

cipit Auicenna, vt in morbis chroni-cis pharmacia venæ sectioni præmitta tur, & non contra, licet vtraque opus habeant ægrotantes.

Cruditas porro humorum duabus potissimum de causis accidere solet. Primum quidem ob aggrauantem hu morum copiam: quæ innatum calorẽ velut suffocando in tantum debilitat, vt ipsos euincere postea nequeat. Et in hac phlebotomia vti licet, quemadmo dum idipsum Alexander Trallianus libr.9.cap.2. in curatione Anasarcæ his cõfirmat verbis. Omniũ curatio à va-cuatione incipienda est, sed Ascitis qui dem dicti, aut Tympaniæ à sola purga tione. Cui autem Anasarca nomen est, ea venæ sectionem interdum requirit vt quæ ex sanguine frigido nascatur. Ac frigiditatis quidem ratione illa nõ indiget, sed quoniã copiæ detractio na turam leuat, vt hæc minorem illã effe-ctam facilè superet, non alienum, sed rationi consentaneum est hic quoq; ve næ sectione vti. Videmus enim quod etiam ignis externus, cùm à lignis vi-ridibus propemodum extinguitur, re-focillatur rursus, si illa, quæ ipsum suf focabant, auferantur. Deinde verò ob caloris innati debilitatẽ vt in homini-bus frigidæ naturæ, quales à diutino morbo cõualescentes cumprimis sunt

&

& senes: his phlebotomia ex vsu non est. Subtracto enim sanguine, q fomes natiui caloris ac vitæ thesaurus est, necesse est, vt corpus vehementius refrigeretur, humorumq́; cruditas augeatur. Sanguis igitur ipsis, vt humores cõcoquat & euincat, relinquendus est. Quinetiam post χολέραν, diutinos vomitus, διάῤῥοιαν, inediam, vigilias labores vehementiores, & vno verbo, post omnia quæ corpus impensius calfaciunt, exiccantq́;, ac vires dissoluũt, à venæ sectione abstinendum, vt copiose admodum docet Rhazes lib. 7. cap. 21. ad Almans.

¶ *Quæ circa venæ sectionem obseruanda.*
Caput XCVI.

HÆc facienda tibi, quãdo vis phlebbotomari,
Vel quando minuis, fueris vel quando minutus.
Vnctio, siue lauacrum, & potus fascia, motus,
Debent non fragili tibi singula mente teneri.

Quinque in sanguinis missione obseruanda esse hoc loco traditur: & ex ipsis alia quidem prius, quàm vena tũdatur, quædã interea dũ sanguis emittitur,

ritur, nonnulla verò eo iã subtracto.

PRIMVM, vnctio: alias enim mẽbrum incidendæ venæ oleo irrigatũ fricamus, vt tẽpore ei⁹ sanguis reddatur fluxilis: Interdum ipsi etiam φλεβοτόμῳ, siue scalpello olei nonnihil allinimus, vt inflictũ dolorem mitiget. Quandoq; verò & vulneri olei cuiusπiã parũ illinimus, quo nimirũ cicatrix ce tardius obducatur, humoresq; in venis relicti liberius expirent, & mali fumi discutiantur.

SECVNDVM, potus: & præcipuè quidem vini. Hoc enim cùm in ipsa sectione, si syncope obuenerit, tum post eam etiam ad boni sanguinis generationem, spirituumq; recuperationem conuenientissimè exhibetur. Suprà cap. 8. & 10.

TERTIVM, lauacrum, id est, balneum, quo certe per biduum aut triduum ante & post sanguinis missionẽ vti conceditur, nequaquam verò eodẽ die. Ante quidem in illis, quos crassorum humorum copia aggrauari suspicio est: hos enim balneum incidit, mobilesq; facit, ob eandem etiam causam paululũ dimoueri ante phlebotomiã conuenit, & assumere nonnihil syrupi acetosi. Eodem quoq; tempore membrum incidendę venę fricandum est, vt humores è propinquis venis ad lo-

locum sectioni destinatũ alliciãtur, & ad exitũ properent. Post verò emissionem sanguinis valet ad humorũ vaporumq́; reliquias discutiendas. Verùm eo supersedere in ipso die oportet: cutem enim nimis reddit mollē quo fit vt plagæ facillimè cedat, quod non est citra periculum.

QVARTVM, facię, hoc est, ligaturæ, ex pãnis scilicet lineis. easq́; tam ante, quàm post venę sectionem admĩnistrari oportet. Ante quidem & vt inde venæ incrassescãt, conspicuæq́; magis flant, & vt humores ad constitutũ incisioni locum facilius prolectentur. Post verò, ad sistendũ reprimendumque fluxum.

QVINTVM, motio siue inambulatio, moderata nimirùm ac trãquilla: eaq́; & ante, & post venæ incisionem, vti cõuenit: ante quidem, vt humores dissoluãtur, extenuenturq́;: post verò ad dissipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud vulgum inualuit cõsuetudo, vt venæ ieiuno ferè ac vacuo incidantur sthomacho: sed hoc ipsum doctorib. quibusdã minus ꝓbatur, vt quibus cõducibilius esse videatur, vt ouũ molliculũ siue sorbile, cũ haustulo vini prius exhibeatur, idque circiter horã nonam, vel decimã ante meridiē, ac cõfestim deindę vena incida-

datur: Natura enim stomacho existente vacuo, ne alimento destituatur, sanguinē pertinacissimè retinet. Contrà vero, pauculo, eoq; exigua mole plurimum nutriēte, cuiusmodi vinum & oua sorbilia cumprimis habentur, ingesto cibo, eundem facillimè exire patitur.

Porro quod ad diei, in quo fit venæ sectio, tempus attinet, sciendum sanguini mittendo conuenire maximè tēpus matutinum, sic tamen vt nō protinus excitis è somno, sed horam vnam antea vigilantibus vna secetur. Quibusdam etiam posteaquàm rerum solitarum quidpiā obierūt, siue in ludo literario, siue in officinis, siue in foro, siue in ædibus, sanguinē auferre expedit. Aegris autem nullum est venæ sectionis præscriptum tempus, quamobrem nec per noctem sanguinē mittere iis, si morbus sic experat vereatis. Sic Galenus in lib. de curan. rat. per sang. miss. cap. 11. & 20. & in præsagio experientia comprobato cap. 4.

ANNOTATIVNCVLA.

Vt vocem phlebotomiam versus ferant, geminato vbique bb. phlebbotomiam in hoc opere legere oportet.

De quibusdam phlebotomiæ effectibus. Caput XCVII.

Exhi-

Exhilarat tristes iratos placat amantes
Ne sint amãtes, phlebbotomia facit.

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus.

PRIMVS, quòd cõtristatos exhilaret, ac lætos reddat.

SECVNDVS, quòd animos irato torũ placet, reconcilietq́ꝫ. Ac vtriusq́ꝫ quidem causa est, quòd hæc maximè fiat, cum sanguini admiscetur multũ flauæ bilis, illa vero cùm multum melancholię: sed horum humorum vterque vna cum sanguine per phlebotomiam educitur: ergo &c.

TERTIVS, quod præcaueat, ne amantes ob rabidos quosdam appetitus ad insaniam adigantur: humores enim à capite ad partes subiectas reuellens expellit.

Ob quinque porrò causas venæ sectio adhiberi solet. Quarum vna tantùm directa est, reliquæ verò omnes indirectæ.

Directa sanè adhibetur sanguinis vacuandi causa: sed cùm is vtilis sit naturæ, probè hanc administrari conuenit, sic vt ꝙ inutile naturæ sit emittat. Fit autem sanguis naturæ inutilis bifariam, vel cùm propriam qualitatẽ ad

vnguem non seruat, nec amplius nutrire sicut prius, cùm vtilis esset, potest vel ita multitudine creuit, vt aut vires premat, aut tum venas, tum arterias, vel distendat, vel findat, vel obstruat. Ac in his quidem misio sanguinis vtilis est, ceu vacuantium præsidiorum vna. Differenter tamen adhibẽda est: siquidem in sanguinis multitudine copiose detrahere, in reliquis verò pauca vacuatione vti oportet. Hinc est quod libro.9.capite.10.metho.meden. Galenus in eum propè modum scriptum reliquerit: Si sanguis vitiosus in corpore fuerit, paulatim quod vitiosum est vacuare oportet, & paulatim inuicem quod salubre est, pro eo reponere. Vocant medici eiusmodi vitiosi succi curationem Græcè ἐπίκρασιν. Cui subscribit Alexander etiam Trallianus lib.9.cap.2.ijs verbis: At hoc nõ vna vice faciundum est, ne vires deijciantur. Etenim quamuis id quod vacuatur, recrementitium est, tamen vniuersa ac subita mutatione magis offendit. Satius igitur est paulatim & tutò euacuare, quàm festinando perturbandoq; vnà cum morbo etiã ægrũ è medio tollere. Atque hinc certè liquet, ꝗ peruerse phlebotomia abutantur, qui vitiosum sanguinem studiose auferunt tam diu, dum bonus effluere cœperit:

tùm vniuersus fortè sanguis citius corrupturus sit; quàm bonus appareat. Paucam igitur esse decet, &, vt Galenus præcipit, in eiusmodi casibus ante venæ incisionem ἐπικράσει vtendum est, hoc est, cibus exhibendus est probum generans sanguinem: quo nimirum in vitiosi locum bonus succedat: ac paulò post sanguis extrahendus est modicus. Et quidem directa dicitur phlebotomia: quòd per se fiat, ad euacuationem illius, quod per se venæ sectione euacuari debet, nempè ad multitudinis humorum, siue sanguinis euacuationem: principaliter tamen, secundùm quod cum eo sunt alij humores.

Reliquæ. 4. dicuntur indirectæ: & administrantur vt humorum vehementiorem impetum ad diuersam reuocẽt partem, vel ad latera deriuent.

PRIMA adhibetur ob magnitudinem morbi, siue vehementiorem apostematis cuiuspiam inflammationem. Nam in apostemate vehementis inflãmationis, in febribus, & doloribus maximis, non inuenitur excellentius remedium, quàm sectio venæ, teste Galeno lib. 1. apho. comment. 23.

SECVNDA, vt materia alliciatur ad locum, per quẽ euacuãda est: vnde in mensium atque hæmorrhoidum

ſuppreſsione ſaphena aperienda eſt, quemadmodum in libro de curã. rat. per ſang.miſsio.cap. 9. in hunc ſcribẽs modum Galenus atteſtatur: Plenitudines à ſuppreſsis menſibus ortas, omnino per crura euacuabis, ſiue venam ſecare oporteat, ſiue ſacrificare. Sectæ enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationem aſſolent.

TERTIA, vt humores deriuẽtur ad partem oppoſitam loco, ad quem ſua ſponte rapiuntur: & hoc quidem vt materia à mẽbro, in quod cõfertim ingruit, auocetur reuellaturq́ꝫ, & ꝓpterea in immoderatiore menſiũ fluxu ſecamus baſilicam, id eſt, interiorem cubiti venam, quæ hepatites etiam vocatur, vt reuulſa materia ad locum oppoſitum à fluxu ſuo diuertatur.

QVARTA, vt portiuncula materiæ quapiam per venæ inciſionem euacuata, natura reſiduũ euincere valeat. Atqꝫ ita tandẽ venã incidere cõuenit, vbi repletio in corpore fuerit, ne generetur apoſtema, virtute ſcilicet imbecilliore exiſtente, quàm vt vniuerſam illam humorum redundantiam ſimul moderetur ac regat. Ideo portiunculã eius emittimus, ne ob naturæ impotentiã imbecillitatemq́ꝫ in debiliores partes ingruens, inibi abſceſſus, aut tumores præter naturam excitet.

¶De

¶ De Sciſſuræ quantitate.
Caput XCVIII.

FAc plagam largã mediocriter, vt citò fumus
Exeat vberi⁹ liberiusq́ cruor.

Hic vnicum habetur præceptum de ſiſſuræ quantitate in venæ ſectione: nẽpè vt ea mediocriter ſit ampla: quo nimirum craſsior ſanguis ac fumi liberius exeant. Fiſſura enim ſtricta exiſtẽte tenuior ſanguis dũtaxat effluit, craſſo intus remanente. Vbi hoc quoque ſciẽdum, ꝙ in venæ ſectiòne aliquãdo amplũ, nonnunquã verò arctũ infligere vulnus oporteat. Et amplũ quidem tribus maximè de cauſis. Primò cum humores ſunt craſsi, & craſsior ſanguis educendus eſt: vt facilius exire queat. Hinc melãcholicis etiã amplũ infligendũ eſt. Secundo, ob tẽporis ac regionis frigiditatẽ: per eã enim humores craſſeſcunt: quare per hyemẽ, ſic neceſsitate iubente, amplo potius vtendum eſt vulnere. Tertiò, ob redundantiam humorum: qui melius certè amplo quam arcto euacuantur vulnere. Cõtra verò arctum vulnus magis conuenit, cùm virtus imbecilla eſt: ne ſcilicet immodicè ſpiritus excernãtur, & calor innatus extra modum debilitetur. Eadem habenda eſt ratio in calido tempore,

& cum sanguis subtilis ac tenuis euacuatur.

¶ *Quæ in venæ sectione consideranda.* *Caput XCIX.*

SAnguine subtracto, sex horis est vigilandum,
Ne somni fumus lædat sensibile corpus.
Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus nec carpas protinus escas.

Tria in venæ sectione consideranda esse, hoc in loco traditur.

Somnus. PRIMVM, vt is, cui vena secta est, non dormiat illicò post phlebotomiā nisi sex adminus horæ præterierint: ne fumi scilicet, quos somnus efficit, sursum ad caput euecti, cerebrū offendant. Possunt tamen & aliæ adsignari causæ. Ac prima quidem, ne æger vertendo sese inter dormiendū supra mēbrum voluatur, in quo vena secta est, itaque læsionem percipiat. Secunda, ne inter dormiendū humores trāsfluant in partem ex scalpelli ictu dolentē, inibique apostema generent. Siquidem partes dolentes, vt capite. 95. artis medicinalis, & in libro de curan. ratio. per sang.

sang.miss.cap.7.Galen.asserit, natura solent fluxionē suscipere: & præcipuè quidem in somno. Auicenna verò hāc adfert causam,nempe quòd ex dormitione phlebotomiæ propinqua, plerunq; accidat in membris confractio. Dū enim huc & illuc inordinato atq; inopinato voluuntur, reuoluunturque motu,fasciç dissoluuntur,quo fit, vt retectæ, & adhuc à recenti sectione hiantes plagæ immodicam nonnunq̄ sanguinis vim inscientibus effundant: quod,quàm sit vitæ discrimini cōiunctum,nemo est qui ignorat. Adhæc fumida quoq; excrementa per somnum intrò rursum ad principalia reuocātur membra,Quinetiam spiritus,sanguis, & calor venæ sectione ad exteriora pellectati, somno ad centrum retrahuntur: atq; ita certè haud rarò, cū ob venæ sectionē excitatam commotionē, tum somni quoq; retractionem,ebullitio in humorib. contingit, ac inde febris tandem accenditur. Satis igitur liquet, cōfestim à venæ sectione nō esse dormiendū: præsertim si interea nihil dū cibi ingestū fuerit: q; si verò à cibi sumptione in vnā atq; alteram horā, imo & in pluscu1as (si ita patitur animus)somno indulgeatur,nihil,aut parum admodū offendit. Siquidē exagitatio humorum tātò temporis spacio

ad plenum contrahi sedarique potest. Satius tamen fuerit à somno abstinere aut certè, si qua necessitas dormire omnino cogat, q̃ breuissimo vti somno, adhibita semper cautione quadã, ne discinctæ fasciæ ægrotãtes in vitæ discrimen adducãt. Nõnulli hãc quoque adsignant causam, nempe q̄ materia per somnum crassescat, cõfractioq; in membris eueniat, perinde atque in quartanæ typo ob materiæ crassitiem frigiditatemq; solet. Tum nerui præterea atq; lacerti frigidi sunt: fumus igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundũ corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur, qui sic refrigeratus & crassior effectus, frigiditatem quoque & crassitiem, siue confractionem cum membris communicat. Simile nanque à simili facile afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda veniunt.

SECVNDVM, ne venę sector profundam nimis incutiat plagam, ita vt scalpello neruũ, aut arteriã venæ iunctã attingat. Nerui enim punctura ob sentiendi præstantiam, ob idq; quod cum principio pars hæc continuitatẽ habet, promptè dolorem accersit, quẽ necessario comitatur humorum defluxio,

xio,hanc excipit phlegmone,quam ex necessitate deinde, non solius quidem puncti nerui, sed totius instrumenti consequitur conuulsio, & inde acerbissima tandem mors, vel ad minus membri, vtpote brachij,aut digiti &c. amissio. Quod Cornelius Celsus lib. 2.cap.10.ijs etiã verbis significare voluit.Iuncta est, inquiens, vena arterijs his nerui. Ita si neruũ scalpellus attigit,sequitur neruorũ distentio,ea quæ hominẽ crudeliter cõsumit. Lege Galenum cap. 92. artis medic.& lib.1.ca.2.de motu musculorum, & lib.6, ca.2. metho.medendi.Porrò ex arteriæ punctura fluxus sequitur sanguinis arterialis difficillimæ curationis.

TERTIVM,ne is, cui vena secta est protinus à missione sanguinis cibum sumat,sed expectet dum humorũ exagitatio sedetur,ne cibus nondum concoctus ad subueniendum mẽbro læso cũ sanguine simul attrahatur. De hoc Galen.lib.4.ca.20.de sanit.tuenda.

¶ *Quæ post Phlebotomiam vitanda. Caput C.*

OMnia de lacte vitabis ritè minutus.
Et vitet potũ phlebbotomat° homo.

Frigida vitabit, quia sunt inimica minutis,
Interdictus eritq; minutis nubilus aër.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus sæpè nociuus.

Hic quinq; ab incisa modò vena cauenda esse præcipitur.

Lacticinia. PRIMVM, Lac & lacticinia omnia. Siquidem ex humoribus venæ sectione agitatis ac cōmotis sæpè in ventriculum nonnihil transfluit. Lac igitur quod per se alioqui corruptioni obnoxium est, sumptum, dictisq; humoribus admistum, facilimè omnino & corrumpitur, & dulcedinis ratione in concoctum ac crudum ab inanitis venis attrahitur, Suprà cap. 7.

Potus. SECVNDVM, Pot⁹: quippe qui & ipse pari modo incōcoctus facilè ab ijsdem abripiatur. Suprà cap. 95.

Frigida. TERTIVM, frigida omnia, tā intrò sumenda, quàm foris admouēda. Eiusmodi autem cùmprimis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea frigida, ambiētis nos aëris frigiditas, vestium exilitas, super petram nuda sessio, capitis ac pedum frigiditas.

Hinc

Hinc enim corpus, calore nimirũ innato, plus satis iam venæ sectione imminuto, præter modũ refrigeraretur.

QVARTVM, ne is, cui vena secta est, versetur siue ambulet in aëre turbido ac nebuloso. Hic enim est qui, vt suprà cap. 14. ostẽdimus, sanguinem melancholicum efficiens, animam contristat. Sed versetur potius incedatq; in aëre lucido, claro, atq; sereno. Inde enim spiritus recreantur omnes, & iucundissima quadam voluptate distracti ad similem protenduntur. *Nebulæ.*

QVINTVM, vt idem temperatã amplectatur quietem, motionemque vitet. Hæc enim humores venæ sectione agitatos, magis adhuc commouet, & vires vsquequaque debilitat: illa verò commotionem contrahit ac sedat. *Quies.*

Sunt qui tradent, cauendum etiam esse à falitorum piscium vsu, postquam vena alicui incisa est: ἀλφοὺς τε γὰρ πολλάκις καὶ ψώρας ἀπογεννῶσιν, id est, vitiligines enim & scabiẽ sæpenumerò gignunt. Simeon Sethi in Synt. de piscibus.

Qibus morbis & ætatib⁹ phlebotomia conueniat, & quantum sanguinis quoque tempore detrahendum. Cap. CI.

PRincipiò minuas in acutis,
perper acutis,
Ætatis mediæ multum de san-
guine tolle.
Sit puer atque senex tollet vter-
que parum,
Ver tollat duplum, reliquum tē-
pus tibi simplum.

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

PRIMVM, vt in principio acutorũ & peracutorum membrorum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligētia, sciendum initiò, peracutum morbum esse duplicem. Exquisitè peracutum, qui vltra quartũ non producitur diē. Hunc recentiores Medici, barbaram sectantes medicinam, perperacutum vocare solent. Non exquisitè peracutũ, cuius vigor in septimo futurus est. Hi itaque morbi cùm breues sint, ac statim summos .i. maximos obtineant labores, neque inducias concedant, illicò per initia curandi sunt. Iidem porrò, quòd à calidis magna ex parte humoribus sanguine nimirum & flaua bile nascantur, venæ sectionem potissimũ exposcunt. Hinc non temerè Hippocrates libro .4. de vict. ratio. in morb. acut. apho. 19. ita scriptum reliquit: In

acutis morbis sanguinẽ detrahes, si ve-
hemẽs morbus videatur, florueritq́ꝫ æ-
grotanti ætas, & viriũ adfuerit robur.

SECVNDVM, quod in ætate me-
dia, siue florẽti, ab anno mimirùm. 30.
ad. 45. vel. 50. copiosius, quàm in alijs,
sanguis detrahẽdus sit. Etenim hic cor
pus solidũ esse incipit, quod nequaquã
tantum sanguinis, quantũ solebat, in
se traducit, sed plus solito in venis re-
linquit. Quo fit, vt ei⁹ subtractio incre
mentum non impediat, neque virum
robur dissoluat. Corpus nanque in ea
ætate neque augeri sensibiliter, nec im
minui, sed veluti stare videtur.

TERTIVM, quod senibus ac pue-
ris parũ sanguinis detrahendum sit,
vt per pueros intelligamus etiam eos,
qui pubertatis, hoc est. 14. ætatis annũ
excesserunt. Nam vsque ad pubertatis
initium, tota illa ætas pueritiæ mollis
est, & tenerior, quã quæ phlebotomiã
toleret: quoniam licet cõcoctio & nu-
tricatio in ijs liberalis, tamen spiritus
& sanguis modicus, vtpote, qui conti-
nuè, atq; affatim in corpus transsumi-
tur, neque natura citra inopiam illius
vacuationem sustinere potest. Nam e-
sto, quòd natura nostra in solidis ha-
bitet, tamẽ ad immodicã oẽm euacua-
tionẽ labefactatur, aut interit. Puber-
tas ergo primum sanguinis missionẽ

tolerat. Hic igitur pro mutatione naturæ sanguinem mittere licebit, neque tamen id facere decet affatim, sed admodum breuiter.

Porrò per senes eos inaudire oportet, qui adhuc in prima atque secunda senectute consistunt. In his enim audacia mittēdi sanguinis pauiatim descrescit, adeo vt in decrepitis, hoc est, post 79. annum ob virtutis imbecillitatem vix liceat. Plura Galen. in. 4. lib. Hippocra. de vict. rat. in morbis acu. commenta. 19. & ibidem etiam Hieremias Thriuerus Brachelius.

QVARTVM, quod dupla sanguinis portio, respectu nimirùm reliquorum temporum, vere detrahenda sit. Tunc enim sanguinem maximè crescere in corporibus nostris, apud oēs medicæ scriptores in confesso est. Cæterùm quod ad primum præceptū attinet, regulæ nōnullæ circa sanguinis missionem obseruandæ sunt.

Ac prima quidem, vt ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus eñ vt ca. 87. artis medic. & cōment. 22. li. 4. aphoris. Galenus adserit, naturæ minister est. Sed natura ipsa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc sunt humores, vllam vacuationem instituit. Ergo nec medicus ipse in principio morbi dum adhuc omnia cruda

sunt,

ſunt, vacuationem vllam molire debet. Cruda enim cùm vacuationi non obediant, grauia ea de cauſa ſymptomata excitant. Galenus comment. 22. lib. 1. aphoriſ.

Fallit tamẽ hæc regula in tribus caſibus: Primo, quando noxij humores turgent, hoc eſt, ſua ſponte concitati ad excretionem nos adducunt: tum enim in principio etiam morbi nondũ coctis humoribus vacuare licet, ne ſcilicet humores parum ſtabiles, & ab vna parte ad aliam ſine ordine moti, ad principem aliquam partem decumbãt. Raro aũt accidit, vt humores mobiles ab vna parte ad aliã trãsfluãt, ſed plerunq; ſunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideóq; nõ eſt in principijs morborũ vacuandum, niſi rariſsimè, hoc eſt, quãdo humores turgẽt. Hinc nõ temere. 4. 1. ca. 20. & 22. 3. tract. 2. ca. 7. ab Auicen. præcipitur, vt in principijs morborũ venæ inciſio penitus dimittatur, vt quæ ſuperfluitates extenuet, vt per corpus fluãt, ac ſano ſanguini permiſceãtur, non extrahat tamen quod extrahi neceſſe erat: quo fit, vt poſt tẽporis interuallum phlebotomiã repetere oporteat, interim eodem die interim poſtridie. Atque hinc profecto vires nimium debilitantur.

Secundò, in materiæ multitudine:

His

Hic enim circa principia quandoque, quemadmodũ cõmen. 29. li. 2. aph. Galenus testatur, venæ sectionem, nonnunquã verò & purgationem adhibere oportet, quo minorẽ iam factam materiam natura possit concoquere.

Tertiò, in morbi magnitudine ac vehemẽtia, vt in magno vehementissimoq́ue doloris apostemate licet nõ sit multa in corpore materia, scilicet antecedens. Nã repellendus humor est ne apostema citius, quàm par est, creper, aut aperiatur. Venæ igitur sectio, vt magna hæc & praua symptomata euitẽtur, circa initia statim adhibenda est. Quod Galenus lib. 13. cap. 20. metho. meden. ĩjs innuere verbis voluit, inquiens. Itaq; incidenda in talibus affectibus vena statim ab initio, si modò eã valens virtus sit, vt sine noxa missionẽ sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorũ, quę de secanda vena retulimus, sicuti vel crudi humores copia vel puerilis ætas, vel anni tẽpus, vel regio, in qua sit extremus calor, aut frigus. Non solùm asit in morbis acutis, atq; adeò inflammationibus, verumetiã in vulneribus & contusionibus particularum, præsertim nobiliũ, sanguis ex opposita parte mittendus est, vt inflãmatio prohibeatur, etiãsi sanguis modicus fuerit.

SECVNDA, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, velut in crisi: vt in qua neq; venæ sectio, neque alia qua alia vacuatio tentanda sit: ne materia scilicet diuertatur à loco, ad quem natura ipsam, vt excernatur, pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiã tentandũ est: rectéq; cõmen. 29. lib. 2. aph. Galen. præcipit, vt morbo iã cõsistente, neque venæ sectio, neque purgatio adhibeatur, quod coctiones morborũ tunc maxime fiant, quæ melius in quiete, q̃ motu perficiuntur. Cæterum sicut se habet status ad integrum morbum, ita & paroxysmus respectu dierum ἀπυρεξίας, id est, intermissionis: quemadmodum igitur in statu non est vacuandum, ita nec in paroxysmo.

TERTIA, ne phlebotomia circa initia statim morborũ fiat, quãdo crisis adhuc remota est. Sanguis enim insiti caloris fundamentum est, ipsum nimirũ sustinẽs, licet cor generet & spiritus deferat, sed sanguis est fundamentũ eius ex ipso enim vt materia natiuus calor gignitur, per sanguinis igitur subtractionem calor, qui coquere materiam morbi debebat, vacuatur: quo fit, vt morbus in longum protrahatur, viriumq; robur deiiciatur, vt timendum sit, ne ob morbi diuturnitatem,

tem, ac virium imbecillitatem natura succumbat.

QVARTA, ne in corpore, cui stercus multũ inter intestina cohibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria enim sunt, velut supra cap. 95. ostẽdimus, attrahẽtia: loca scilicet inanita, mẽbrorũ caliditas, ac totius corporis habitus. Venæ igitur sanguinis missione exhaustæ è membris rursum propinquis attrahunt, quemadmodũ & Meseraicę è ventriculo: quo fit, vt aluus magis cohibeatur, & materia in venis contẽta corrumpatur. Meseraicę enim humiditatem è stercore penitus exugentes ipsum exiccant. Proinde molli clystere, aut subiecta glande, æger prius vacuandus est, ne venæ putridam quãpiam superfluitatum essentiam ab intestinis venentur attrahantq́. Galen. in præsagio experientia confirmato capite. 5.

QVINTA, ne frequens ac multa phlebotomia fiat. Hinc enim circa senium multi ac mali generãtur morbi, sicut est epilepsia, apoplexia, & paralysis: siquidẽ ob sanguinis & caloris imminutionem multæ generantur phlegmaticæ superfluitates, quæ dictas tandem ægritudines excitant. Hinc non temere vulgo dici solet: Qui in iuuentute phlebotomiam exercẽt, hoc

est,

est, sanguinis missione citra necessitatem sæpius vtuntur, senectutem deflebunt.

SEXTA, ne venæ sectio adhibeatur mulieri, cui menses fluunt, aut vterum gerenti. Vterum gerenti quidẽ ne abortiat: Calor enim cibum cõcoquẽs venę sectione diminuitur, & alimentũ fœtui subtrahitur, & maximè quidem si is auctior fuerit. Nam fœtus ex mensibus nutritur, cùm autem non inueniat vnde nutriatur, fame conficitur, & mouetur, & dissoluitur, exciditque ex naturalibus vinculis: magis autem hoc contingit, si maior sit fœtus, nam maiori indiget alimento. Non inuenit aũt ipso sanguine misso. Plura de hoc Leonhartus Fuchsius cõmen. 31. lib. 5. apho. Hippocra. Cui verò mẽses fluũt, naturaliter scilicet, & secundùm reuolutionem mensis vena secãda non est, nisi in immoderatiore fluxu, nempè ad reuellendam materiam. Sed quando naturaliter & secundum debitum naturæ cursum erumpunt, naturæ res omnis permittenda est. Suprà capite, 95.

SEPTIMA, ne phlebotomia fiat post immodicam ventriculi perturbationem infrà & suprà factam, quam χολέραν Græci, Latini choleram etiam appellant, barbarãn sectantes me-

medicinam, Cholericam & choliricam passionem nominant. Cùm enim venę sectione humores commoueantur, timendum ne per hoc biliosus humor in ventriculum trasfluens, ipsum inflammet. Plura suprà circa finem capitis. 95.

Postremò videndum etiam est, quibus hominibus phlebotomia conueniat: Cui sanè rei regulæ etiam nonnullæ ponendæ sunt.

ACPRIMA quidē, quòd hominibus delicatis, ociosis, desidiosam vitam agentibus, valdè corpulentis, & multum nutriente cibo vtentibus, potissimum conueniat.

SECVNDA, quòd illis etiā, qui sanguine abundāt. Quod quidem per vrinæ crassitiem cognoscitur: abūdantia enim sanguinis eā efficit crassam, flauæ verò bilis tenuem.

TERTIA, quod ijs quoq; ex vsu sit, qui melancholico abundant succo: vnde multa melācholia naturali cum sanguine per corpus discurrēte, quòd ab ea sanguis in hepate ad amussim nō depuretur, purgationē antecedere debet phlebotomia, sequi verò purgatio. Duplex porro melancholia est naturalis scilicet, & non naturalis. Quando naturalis abundat, cum sanguine simul discurrit, quare ad eius euacuationem,

nem primum quidem venæ sectio adhibenda est: ab eodem enim calore, tẽperata nimirum, sanguis & melancholia generantur: deinde vero post temporis aliquod interuallum, nẽpe post concoctionem, purgatio phlebotomię succedet.

QVARTA, quod illis cùm primis etiam conferat, in quibus periculum est, ne ob humoris redundantiam in corpore accidat calfactio, ebullitio, & conturbatio. Nonnulli tamen per hãc regulam sæpenumero falluntur. Quãdo enim calfactionem aliquam percipiunt, humorum ebullitionem adesse suspicati, venæ sectione statim vtuntur, cũ ex flauæ bilis feruore & incensione hoc interim accidere etiã possit. In qua sane tantũ abest, vt calfactio & ebullitio per venæ incisionem cohibeatur, vt magis etiam incitentur et augescant. Phlebotomia enim humores cõmouet, vt maiore deinceps impetu per corpus discurrant. In tali igitur casu phlebotomia vtendum non est, nisi sit ex humorum redundantia: quod quidem ex sudoris multitudine dignoscitur, & præcipuè cũ is matutino tẽpore oboritur. Aliqui enim non sudant, nisi cùm euacuatione opus habent.

QVINTA, q᷑ venę sectio illis potissimũ adhibenda sit quibus vires adhuc

huc firmæ sunt, quiq; sanguineę & nō frigidæ ac siccæ sunt tēperaturæ. Hinc Rhazes libro.7.ad Almanso. capit.21. Corpora, inquit, quæ venas habēt amplas & conspicuas, quæq; hirsuta sunt, & colore inter rubrum fuscumq; medio adolescentium nimirum, iuuenū, & senum nōdum decrepitorum, phlebotomiæ præsidia magis tollerare possunt. Pueris verò & infirmis vena secanda non est, nisi maxima incumbente necessitate.

Quæ membra, quoq; tempore venæ sectione vacuanda.
Caput. CII.

VEr Æstas dextras Autūnus
Hyemsq; sinistras.
Quatuor hæc membra, hepar,
pes, cepha, cor, euacuanda.
Æstas hepar habet, ver, cor, sic
quę ordo sequetur.

Hic ostēditur, quæ mēbra, quoq; tēpora per phlebotomiā sint vacuanda.

ACPRIMO quidē dicitur, vere & æstate venas dextræ partis esse secandas: dextrę scilicet manus, brachij, vel pedis. Sed autumno ac hyeme sinistras: sinistrę nimirum manus, brachij vel pedis. Vere enim crescit atq; augetur in corpore sanguis, æstate vero fla

na bilis: quo fit vt in vere ac æstate vacuandæ sint venæ quæ sanguine & flaua bile magis abũdant tales autẽ cùm primis sunt venæ dextre. Siquidem in dextra corporis parte situm est membrum sanguificationis, nempe hepar, & χολοδόχος, id est, folliculus flauæ bilis. In Autumno verò humor generatur melancholicus, qui aceruatur etiam, nec dissoluitur per hyemẽ: vnde autumno & hyeme illæ venæ potissimũ secandæ sunt, in quibus melancholia magis dominatur, suntq; venæ sinistræ. Nã in sinistra corporis parte situs est lien, receptaculum melancholiæ.

SECVNDO deinde loco traditur quatuor hęc mẽbra, nempe κεφαλὴν. i. caput, cor, pedem, & hepar, vacuanda esse iuxta quatuor anni tempora. Cor quidem vere, hepar æstate, caput hyeme, & pedes autumno.

¶ *De commodis ex sectione Saluatellæ. Caput CIII.*

EX saluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, hepar, pect⁹, vocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Sex commoda hoc loco recẽsentur

se

sectionis venæ, quam saluatellam vulgo vocant. Ea inter digitum medicum & medium frequẽter admodũ & sępissimè inciditur. Alius incisionis eius locus est, vt vulgus autumat, inter medicum & auricularem.

ACPRIMVM quidem eius cõmodum, quod lienem expurget.

Lien.

SECVNDVM, ꝗ iecur emũdet.

TERTIVM, quod pect⁹ purificet.

QVARTVM, quod vocis auferat incommoda.

QVINTVM, quod à nocumẽto tueatur, ac conseruet præcordia: quo nomine os ventriculi, membra spiritus, & quæcunq; cordi vicina, hic intelligenda sunt.

SEXTVM, quod nõ naturalẽ cordis dolorem tollat: ac ratio quidẽ omnium est, quod huius venæ sectio, vt latius paulò post declarabitur, ab omnibus illis locis sanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelligentia, primo quidem sciendũ est, aperiri nõnunquam venas, nõnunquam verò arterias. Verùm propter difficilem fluxus arteriæ compressionem, arterias medici incidere metuũt, quippe cum si quis in secunda fortè vena arteriam vulnerârit, ægrè statim sanguinis eruptionem cõpescat, ac vbi res optimè cadat, ad cicatricẽ perducta diuis

uiſione,tamen ἀνεύρισμα,hoc eſt, arteriæ inciſæ dilatatio exiſtat,teſte Galeno in lib.de curat.per ſang.miſsio.cap. 21.&.22.Difficilis porrò eſt fluxus arteriæ compreſsio,partim quidem ab arterialis ſanguinis feruorem . Hic enim prõptiſsimè mouetur,arteriamq́; dilatando aperit : quare ſanguinis eiaculationem in arteriæ inciſione admodũ iuuat.Partim verò, quod motus arteriarum,vt lib.2.cap.20. de ſanit. tuen. Galenus atteſtatur , nunquam intermittatur,quo fit vt ipſarũ vulnera tardius etiam curentur . cùm vtiq; quietẽ requirant ea,quæ ſenanda ſunt.Gale.lib.5.ca.8.meth.med.& cõmẽt.6.lib. 6.apho.Prodeſt autem arteriæ inciſio, quando corpus redundat ſanguine tenuiore, aut flatuoſo, aut feruidiſsimo. Sedes enim ſanguinis ſubtilis ac tenuis,vnde calor naturalis & ſpiritus procreantur, & item flatuoſi , in arterĳs eſt. Quin feruidiſsimus etiam ſanguis qui à calidiſsimo membro , corde ſcilicet, perficitur , inq́ue ſingula corporis membra digeritur, in arterĳs cõtinetur . Craſsioris verò , quo membra nutriuntur, receptaculum in venis eſt. Sanè verò quæ Galeno occaſio extiterit ſecandæ arteriæ,ipſæ cap.22.de curandi rat. per ſang. miſſ.edifferit. Monitus, inquit , per quædam inſomnia,

quorum duo perspicuè mihi visa sunt, accessi ad dexteræ manus arteriam inter indicem ac pollicem sitam, sivique fluere donec sponte sanguis resisteret: nam ita somnium præceperat. Effluxit autem nõ tota libra. Subitò itaq; diuturnus extinctus dolor est, in illa maximè parte fixus, qua iecur septo transuerso committitur. Mihi quidem hoc ætate iuuenili euenit. Administer Dei Pergami, diutino lateris cruciatu laborans, liberatus est arteria in summa manu incisa, aggressus & ipse illud insomnij monitu.

Secundo verò loco sciendum, quod venæ sectio multis admodum mẽbris adhiberi soleat. Aliquando quidẽ brachio, siue manui magnæ, nonnunquã paruæ, quandoque pedi, interdum naso, aliquando fronti, nonnunquam labijs, quandoque linguæ siue palato, nonnunquã angulis oculorũ frontem versus. Quinq; venæ secandæ veniunt in manu magna, per quã intelligitur apud Medicos totum brachium cum summa manu, vt per pedem totũ crus, hoc est, quicquid ab ischio vsque ad plãtas pedum est, quemadmodum docuit Rhazes lib. 7. ad Alman. cap. 21. & Auicenna. 4. 1. cap. 20.

Vna vocatur humeraria siue humeralis, Græcè ὠμιαῖα, quòd per humerũ

in manum feratur: vel exterior, quoniam cubiti exterius latus perreptat: Vel κεφαλικὴ, id est, vena capitis.

Altera interior cubiti vena, quæ ἡπατῖτις Græcis dicitur, Latini iecorariam & lienarem: hodie facientes medicinam Basilicam vocant.

Tertia Media, quam nonnulli & alio nomine non ineptè communē, vel cardiacam, vel nigram, vel matrem, nuncupant. Barbari verò Medianam appellant.

Quarta axillaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta funis brachij, quę est ramus cephalicæ descendentis. In minori fiue summa manu est Sceilen, siue Saluatella. Et ita in manu sex venæ secandæ veniunt.

Cephalica incidenda est, vbi superiores pectore partes, facies nimirùm, aut caput malè afficiuntur: quare confert passionibus capitis, vt hemicraniæ, maniæ & similibus. Galenus capite decimosexto, de curan. ratio. per sangu. missio. *Cephalica.*

Basilica à partibus statim euacuat, quæ infra ceruicem sunt, verbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut ventriculo. *Basilica.*

Communis situ & compositione inter duas iam dictas media est. Nā ea ex *Mediana.*

fissione vtriusque oritur. Est etiam in vacuando media: vndique enim vacuat, ab inferioribus nimirũ partibus infra ceruicẽ, à collo, & supra collũ. Vnde exquisitissima omniũ humorũ & vniuersalis toti corpori per huius venæ sectionẽ fit euacuatio. Vniuersalis quidem, nõ, vt quibusdã placet, quod à corde oriatur, sed quod sit ramus cephalicæ & basilicæ. Sanguinem igitur è cephalica detracturus, ea non apparente, mediam potius quàm basilicam secabis. Quod si nec Basilica se ostenderit, ad mediam potius, quàm ad cephalicam confugies.

Saluatella. Saluatella siue salubris, Sceilen Auicen. 1.1. doct. 5. sum. 5. ca. 4. appellatur, & est vena sub annulari & medio digito exporrecta. Verùm aliàs subinde apud Arabes & Barbaros illam Sceilen vocari obseruatur, quæ iuxta brachiale ab humerariæ ramo axillaris venæ propagine constituitur, cui eadem quæ axillari medicorũ vulgus nomina imponit, hanc quoque saluatellam & salubrem vocans. Hæc obstructo hepate in dextra manu, liene verò in sinistra incidi solet. Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet. Porrò manus illius cui hæc vena secatur, in calidam aquam ponenda est, donec locus infletur, & leuiter ex-

tumeat, conſpicuusq; fiat: ſecta autem iam vena, iterum in aquam ponenda eſt, ideo vt ſanguis cito eiaculetur, ſi eius eruptio debilis fuerit, ſicuti ſolet in pluribus eorum, quibus per hãc venam ſanguis extrahitur, & ne ſanguis in ore venæ coagulatus ilico reſtringatur. Cùm autem ex ea, quantum volueris, emanarit, parum olei ac ſalis imponendum eſt, ne iuſto citius vulnus cicatrice obducatur. Rhazes libro. 7. capite. 21. ad Almanſo. & Auicenna. 4. 1. cap. 20.

Axillaris ramus eſt baſilicæ, & apparet in curuatura brachij verſus inferiora: de hac idem quod de baſilica iudicium eſt. *Axillaris*

Funis brachij ſimilis eſt cephalicæ: eſt enim ramus eius. Quanquã autem venæ ſectione, quemadmodũ idipſum à Galeno & Auicenna adſeritur, vniuerſalis è toto corpore fiat euacuatio, non tamen ex omnibus venis æqualiter, ſed tantum ex communibus, vt viſum eſt. Licet etiam venæ è toto corpore vacuent, non tamen æqualis in omnibus eſt timor. Imo cephalica Rhazæ eſt ſecurior, baſilica verò & cardiaca magis timendæ, quanquam hæc quàm illa minus.

Cephalica omniũ minus eſt noxia, ꝙ nullus neruus, nulla arteria, nullus

etiam tendo sub ea vena procurrens sectionem impediat.

Cardiacæ siue medianæ incisio admodū difficilis ac periculosa est, propter subiacentem neruum, ac tendinē: maximè si in ipso brachij sinu profundius incidatur. Periculum id ἀνεύρισμα, vt paulò ante dictum est, Græci vocant. Nam is est præcipue locus difficilis, qui tamen quotidie administratur.

Basilica inter cæteras eius loci periculosissimam habet sectionē: tum propter arteriam, quæ subiacet, tum etiam propter incertum & varium neruorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxiū reddunt: præsertim in interiore brachij plexu, qui minus carnosus est.

Sceilen, siue Saluatella, non est periculosa, sed tamen subtilis, vnde conuenit, vt in sectione eius manus in aqua calida detineatur, quo expeditius erūpat sanguis.

Pedis venæ. In pede tres venæ sunt, ischiatica scilicet, saphena, & vena poplitis, quas incidere consueuimus sanguinem deorsum reuulsuri, vt in mensium prouocatione.

Sed in hoc vena poplitis iuxta Auicennæ sententiam, efficacior est saphena, aut ischiatica: propinquior enim est

est vtero, vnde melius ab ipso deorsum trahit.

Saphenæ sectio à renibus, ab vtero, testiculis, & virga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio, siue à coxa renibus, & membris versus exteriorem partem sitis melius trahit. Iuuamentum sectionis eius magnum est in ischiade, podagra, varice, & elephantiasi.

Saphena ab vtero trahit, & mēbris versus interiorem partem sitis, licet eiusdem venæ sint rami: menses prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

In media fronte inter duo supercilia sita est vena, cuius incisio confert grauitati capitis, & præcipuè illi, quæ est à parte posteriori, & antiquis faciei vitiis, nēpe morpheæ, impetigini, scabiei, & oculorum affectibus, incisa tamen prius cephalica. *Frontis. Venæ.*

Est in naso quoque vena, in cuius incisione collum sudariolo stringere oportet, donec capitis partes intumescant, & vena conspicua fiat. Idē etiam in sectione venæ frontis faciendum. *Nasi.*

Inter labra item & gingiuas venæ sunt, quæ propter oris, aut gingiuarū abscessus scindi solent, cephalica tamē prius incisa. *Labiorū.*

In palato venę sunt quatuor, quarū incisio cōfert fluxioni rheumatis ad dē

res, ac in eis dolorem excitantes. Suntque omnes conspicuæ, & incidendæ potissimum post concoctam materiã.

Oculorũ. Sunt quoque venæ quædã in angulis oculorũ lachrymalibus frontẽ versus, quæ inciduntur in passionibus oculorũ, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, secta prius cephalica.

Linguæ. Præterea venæ quæ sub lingua conspiciuntur, possunt in multis affectibus incidi, præsertim in angina, secta tamen prius cephalica.

Temporũ Quinetiam in temporibus iuxta aures venæ sunt, quæ inciduntur propter vertiginem, hemicraniam, vehementem capitis dolorem, & ægritudinem diuturnam, sed hæc incisio, vt in lib. de genitu. & in li. de aëre, aquis, & locis Hippocrates autor est, hominem reddit sterilem. Quibuscunque, inquit, iuxta aures venæ sectæ sunt, hi coëunt quidẽ, & genituram emittunt, verùm modicam, & debilem, ac infœcundam. Nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures in spinalẽ medullam procedit. Ipse autẽ genituræ meatus, cicatrice sectioni inducta, obstruitur. Et proceres Scytharum, incisis iuxta aures venis, sterilescere affirmat. Auicenna eas iuueniles vocat.

In collo etiam venæ sunt quas Græ

τὰς σφαγιτίδας, Latini iugulares, id est, venas faucium & gutturis, Arabes Guidez, Barbari Subeticas, Apoplecticas, & somni venas appellãt, quòd pressę ligatæ, & cõplicatæ, afferant κάρον, i. somnum veternosum, & torporem quendam apoplecticum. Vulgo, *den iuden grieff* vocare solent. Hæ inciduntur, cũ anhelitus in principio lepræ maximè constringitur coarctaturq́, & in principio fortis anginæ, in asthmate acuto, in raucedine vocis, in abscessu pulmonis, in dyspnœa, quæ est ex multo sanguine calido, & in ægritudinibus splenis ac laterum. Plura in libro anatomiæ viuorum Galeno adscripto, capite. 28. & apud Rhazen & Auicennam locis citatis.

DE RATIONE VICTVS SALVTARIS post incisam venam, & emissum Sanguinem, ad Armatum Epigramma Anastasij.

Venā Armate tibi medici incidēre, timēti
Nescio venturi qualia damna mali.
Nūc quo vita modo fuso peragēda cruore,
Sitq; diæta tibi qualis habēda, rogas.
Illi morborum dicant Armate periti,
Hæc nō est nostra falce metēda seges.
Nō missum facis, & cupio ex te audire diserti
Atq; aliquid tua quod Pieris ornet, ais.
Accipi quādoquidē nugas ad seria ducis,
Quæ facias, octo versibus, octo dies.
Prima cœna die sit misso sanguine parca,
Lux abeat lætis aucta secunda modis.
Tertia sed placidæ debetur tota quieti:
Quarta & quinta sibi mollius esse volunt.
Balnea sexta petit: mox septima colligit auras,
Fertq; vagos circū rura nemusque pedes.
Octaua amplex⁹ dilectæ cōiugis, & quæ
Antè fuit, vitam restituisse solet.

Victus

VICTVS ET CVLTVS RATIO, EXposita quatuor in singulos menses versibus, Per Ioachimum Camerarium.

IANVARIVS.

Mẽsis amat tepido Iani decurrere victu,
Et refici grato sæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet secta cruores,
Sed calida fas est mergere corp⁹ aqua,

FEBRVARIVS.

Februa olus, volucresq́ue cibis odère palustres,
Ipseque mortifica febre timenda solẽt.
Pharmaca tunc hauri, tunc scinde in pollice venam,
Et calido multum flumine mẽbra foue.

MARTIVS.

Martius humores & terræ & corporis auget,
Tunc ratio est puri magna tenẽda cibi.
Dulcia tum prosunt acri condita sapore,
Pharmaca nõ prosunt, venã aperire nocet.

APRILIS.

Frigore vim lẽte renocat telluris Aprilis.
Tunc etiã est tenuis perq́; forata cutis.
Tunc intus sunt aucta magis, suntq́; omnia plena:
Soluere se venter, vena aperire iubet.

MAIVS.

Omnia iam florent, iã formosissimus annus,
Iamq; sibi cuncti mollius esse volunt.
Balnea nunc cole, nũc sit pharmaca sumere cura,
Et tibi nunc misso sanguine vena fluat.

IVNIVS.

Iuni9 & gaudet gelidis, et pascitur herbis
Viuifico humori tunc inimica fuge.
Letitia & recreet tũc mentẽ blanda voluptas,
Affligat corpus nec medicina tuum.

IVLIVS.

Aëris ignifluos intendit Iulius æstus,
Hoc breuior somno tẽpore dãda quies.
Balnea vitentur, nec venã tangere ferro,
Nec dominæ petulãs accubuisse velis.

AVGVSTVS.

Ipse etiam Augustus somnum restringit & escas,
Et Veneris cupidos gaudia ferre vetat.
Pharmaca nemo bibat, laceret neq; corpora ferro,
Nec gelidas intra delicietur aquas.

SEPTEMBER.

Poma dat & gratos September ab arbore fructus,
Tunc etiam presso pascere lacte capræ.

Phar-

Pharmaca nil prohibet tūc sumere, scindere venam,
Nec tuus externū vitet aroma cibus.

OCTOBER.

Octobri offertur venatio, vina, volucres:
Vtere, nec dubites non tenuisse modū.
Sic tamen vt ne oneres nimio præcordia victu,
Cūq; modo studeas nō tenuisse modū.

NOVEMBER.

Esse salutaris perhibetur mulsa Nouēbri,
Gingiber & dulci fissile melle natans.
Tū neq; sæpe laues, Veneris neq; sacra frequentes,
Ante senex tempus ne videare suum.

DECEMBER.

Iuxta mense focū calidis vtare Decēbri,
Tunc iaceāt mēsis gramina nulla tuis,
Incidas capitis defensi à frigore venenā,
Cinnameoq; tuus fragret odore calix.

LOCI ALIQVOT DE MOderatione cibi & potus, item somni & vigiliarum.

1. Modus organorum hortatur ad temperantiam. Cùm enim immodicè onerantur, non potest coctio perfici. Et vitia primæ coctionis deinde non possunt corrigi in aliis coctionibus. Quare cibo immodico ingesto, cùm

fit malus chylus, etiã postea fit insuaue nutrimentum, & corpus vitiosis humoribus impletur.

2. Traditur vtilissima regula: Vitiũ prioris coctionis nõ potest corrigi in posteriore. Quare, cũ ventriculꝰ nõ facit suũ officium, nunquam fiet ex crudo chylo sanguis bonus. Ideò intẽperãtes, qui nõ cõcedunt otiũ primæ coctioni, replẽt corpus vitiosis humoribus, fiunt pallidi, & prosternũtur vires ventriculi ac deinde hepatis.

Labores, cibi, potus somni, omnia sint, moderata.

3. Sæpe citatur dictũ Hippocratis, in quo cõplexꝰ est & res vtiles corpori, & earũ modũ & ordinẽ: μόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, πάντα μέτρια. Primũ locũ tribuit labori, qui propter multas causas præcedere cibos debet. Excitatur enĩ calor, superfluitates cõsummũtur & expellũtur, ꝙ vtile est antequã ingerãtur alij cibi. Vt enim, si ad focũ calfacias aquam, & iã feruenti infundas frigidã, rursus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cũ rursus cibi ac potꝰ ingeruntur crudi: Id cauere iubet Aphorismꝰ, τὰ μὴ καθαρὰ σώματα, ὅσῳ ἂν τρέφῃς, μᾶλλον βλάψεις. Sunt autem vtiliora exercitia, in quibus agitãtur brachia, & thorax panditur, vt discutiantur superfluitas in pectore & pulmone, & motus, calorq́; diaphragmatis ventriculo prosunt. Post cibum cauendi sunt om-

Non pura corpora, quantò plus nutries, tãtò plus lædes,

omnes vehementiores motus corporis & animi, cauenda & vocis intētio. Tribuenda est enim quies ventriculo amplexo iam cibum, qui cùm agitatur, non potest integrè concoqui. Motus enim aperit orificium, vbi exhalant calor & spiritus: aperit & pylorum, vbi crudus chylus ante tēpus effunditur. Ac interdum subitum exitium afferūt illi vehementiores motus post cibum. Nec quisquam est, qui nō experiatur, sibi tales contentiones nocere. Itaque videmus natura etiam pecudibus hūc sensum inditum esse, quietem vt amēt postquam pastæ sunt. Qualis est autē immanitas, homines prorsus contemnere ordinem à natura institutum, vtilem vitę & conseruandis non solum ventris, sed etiam ingenij viribus? Est etiam quædam diligentia, quæ eruditos decet, cibi & potus discrimina considerare, qui iuuent aut offendant corpus, vt calidis & siccis minimè prosunt calida aromata, & pleniora vina. Ad somnum conciliandum prosunt lactucæ & cibi ex amygdalis facti. Obseruet igitur quisq; qualibus cibis opus habeat. ¶ *De Somno.*

4. Cōducit quis ad recreandas tres virtutes: Ad rigationē cerebri, ad generandos spūs, & ad perficiendū officiū vētriculi & hepatis. Verè igit Ouidi⁹:

Is quoque qui gracili cibus est in corpore somnus. Et Vergilius.

——*fessos sopor irrigat artus.*

Nam cũ coctio rectè perfecta est, omnib. mẽbris distribuitur nutrimẽtum, ꝙ membra irrigat, gignũtur spiritus, qui nouas vires addunt, & tamẽ æstus corporis ipsa quiete mitigatur: perfunditur etiã corpus quadã vitili & suaui rigatione ex cerebro. Recipit & cerebrũ vires, vnde fiũt nerui viuaciores.

¶ *De ordine cibi & somni.*

5. Nec inanes suauiter dormiũt, nec immodico cibo onerati: Balneæ antecedant cœnas, à cœna exiguum sit interuallum ad somnum. Molli ambulatione cibus ex orificio ventriculi descendit, & orificium clauditur. Deinde quies gratissima est ventriculo, ac primum in dextro latere cubandum est, ne hiet os ventriculi. Fit igitur collecto calore in somno coctio, prohibetur cruditas, conseruatur calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequitur & virium & coloris bonitas. Nec dubium est, certissimam esse perniciem virium corporis & ingenij, extendere vigilias post cœnam in multã noctem. Quia non tantum cruditas sequitur, sed dissipatur calor naturalis, languescit virtus ventriculi, gignitur san-

sanguis impurus, corpus vitiosis humoribus repletur, sequitur aut κακοχυμία, aut macies, accedunt pallor, cõturbatio spirituum, debilitas cerebri. Quare assuefacienda est iuuentus, nõ modò ne conuiuia producat in multã noctem, sed etiam, vt lucubrationes omittat principio noctis, nec temp⁹ ad quietem diuinitus constitutum omnibus animantibus, transferat ad exitiosos labores.

6. Est etiam opus animi tranquillitate. Nam dolor cordis, item sanguinis ac spirituum æstus in metu, mœstitia, ira, nimis intenta cogitatione, impediunt cerebri quietem, nec sinunt cor vacare huic actioni naturali.

POLYBVS DE SALVBRI VICTVS RATIONE PRIVATORUM, Ioanne Guinterio Andernaco interprete.



Riuatos hanc viuendi rationem sequi oportet. Hyeme plus esse, minus bibere conuenit. Sed potioni vinum quàm meracissimũ, esui panis exhibẽdus est. Carne potius Hyeme.

assa modicè oleribus vtendum. Huiusmodi nanq; alimentis corpus & siccũ & calidum euadet.

Vere. At Vere potioni adijciendum, sed paulatim tamen & dilutius bibendum est. Cibo demendum, eoq́; molli, pulte videlicet magis quam pane, magis oleribus vtendum est. Eadẽ lege transeundum paulatim ab assis ad elixa.

Aestate. Aestate verò cibo minus duro, & elixis, & oleribus tum crudis, tum coctis, potione multa corpus eget, cauendum tamen, ne magna subito dictorũ fiat mutatio. Eo tẽpore aptissima sunt pulticula mollis, caro elixa, potio q̃ dilutissima. Atq; hæc ita obseruãda sunt vt corpus molle sit, & frigidum. Nã in calido anni tẽpore, & sicco, exuritur, squalidũq; redditur. Itaq; his rationib. tueri oportet. Pari autẽ modo ex Vere in Aestatem, sicut ex Hyeme in Ver cõstituere, cibis demendo, adijciendoq́; potioni. Rursus ex Aestate in Hyemẽ traducere, dum annus absoluatur, expedit.

Autumno. Per Autumnũ cibo paulò pleniore, & sicciore vti licet, minus, sed meracius bibere. Quemadmodũ, vbi Hyẽs bona contigerit, meraca etiã magis & exigua potione, cibo pleniore & vehementer sicco vti. Ita enim hoc frigido admodũ & humido tẽpore optima valetus

letudine frueris, minusq; frig⁹ senties.

Quod ad habitus & ætates attinet: plenis mollibus, rubicundulis ob temperaturæ humiditatē siccior victus ex vsu est. Gracilib⁹, duris, rufis, & nigris humidior. Nā huiusmodi corpora sicca sunt. Iuuenibus autē rarior & humidior, quorum ætas sicca est, & corpora magis induruerunt. Senibus magna ex parte siccior aptus est: Siquidem humidi molles & frigidi sunt. Proinde habita & ætatis, & temporis anni ratione, vitæ modū instituere oportet, qui præsentibus & calori, & frigori cōtrarius existat. Sic enim potius sani degemus. Per hyemē celeriter ambulandū, æstate conquiescendum est, aut nō in sole ambulādum. Obesis cita ambulatio, gracilibus lenta conuenit. Per æstatem frequenti balneo, hyeme raro vtendū est, idq; magis tenuibus, quam plenis. Eo quoq; tempore corpus veste pura, per æstum vili lacerna velandum est.

Obesi qui graciles fieri cupiunt, labores vniuersos ieiuni subibunt, & sudantes adhuc, nec dū refrigerati cibū assument, vinum temperatum, & non perfrigidū prius bibent: epulæ, sesamū atq; id genus alimenta dulcia sunto, eaq; copiosa. Sic enī vel paucissimis bellariis saturātur. Semel die cibus assumptus,

ptus, rarum balneum, lectus per æstatem terra, hyeme durum cubile, sine vestibus obambulatio, quãta maximè fieri potest, conducit.

Qui tenues se implere volunt, præter alia, quæ plenis contraria facient, modicè ieiuni exerceri debent.

Vomitu verò, & ventris deiectione à medicamento petita sic vtẽdum est: Sex hybernis mensibus vomere vtile est. Nam & pituitæ plus, & capitis grauitas subest. Adhæc dolor precordia exercet. Deiectionis æstate vsus est. Tũ enim æstus biliosum corpus reddit, grauitates lumbos fatigant, & genua calore infestantur, ventris oriuntur tormina, & distorsiones. Iam verò superiores corporis partes per inferiores purgandæ sunt. Deiectio autem plenioribus & humidioribus à medicamento magis salso: siccioribus autem, & tenuioribus, & imbecillis à pinguiore, crassioreq́; petatur. Pingue igitur & crassum est lac, aqua & cicere cocta, atq; hoc genus alia: tenue & salsum oleũ, aqua marina, reliquaq́; huiusmodi.

Vomitus prouocãdi hoc pacto sunt Crassiores ieiuni, & cursu, citaq́; ambulatione exercitati medio die vomere debẽt. Potui sumant, hyssopi sesquicyathum, aquæ congio intriti, eumq́; totum bibãt, aceto saleq́; adiecto, quò

edul-

dulcescat. Primum lentè, mox citius potandum est. Tenuiores, magisq́; imbecilli à cibo vomitum ita mouebunt. Loti calida, meri cyathos tres bibent, dein epulas varias assument, verùm sine potione; neq; post has bibendum est, nisi tanto interuallo, quāto stadia quatuordecim expedias; post vinis tribus commistis vtendum est, austero, dulci, & acri. Primùm meracius & modicè paulatimq́; bibere, postea dilutius, liberalius, & citius conuenit. Qui vomere bis in mense vult, melius consulet, si biduo cōtinuari, quàm si post quintumdecimum diē vomuerit. Alij secus faciunt. Qui post epulas vomere volunt, Vel quibus aluus astricta est, his omnibus die sæpius variosq́ue cibos esse, tum vina bina, aut terna bibere expedit. Quibus vomitus non est vtilis, venter autem sanus est, his contraria superioribus conueniunt.

Pueris calida lauatio longo tempore apta est, vinum dilutius, neq; omnino frigidum. Hoc autem exhibēdum est, quod ventrem minimè attollit perturbatque, & inflationes parit. Quæ omnia conducunt ne consiciētur, sed maiores coloratioresque fiant.

Mulieribus siccior victus ex vsu est, Etenim cibus siccus, potio meracior, carne mollibus idonea est, ad hoc secun

cundis, & fœtui nutriendo potior est.

Qui corpus exercent, per Hyemem currere & colluctari debēt. Aestate lu-ctandum modicè, currēdum nihil est. In frigore multa ambulatio conuenit. Qui cursu fatigantur, luctari debent. Qui ex luctu fatigationem sentiunt, iis currendum est. Quibus exercitatis ventris pro fluuia oboriuntur, & cru-da incoctaq́; deijciuntur ijs exercitio-rum pars tertia, ciborū dimidia pror-sus demenda est. Quippe venter eorū copiam continendo non est. Ad hoc panem quàm maximè assum ex vino esse oportet, bibere verò nimis quam modicè, sed meracius. Semper autem post cibum conquiescere, qui semel die tunc assumēdus est. Hac enim ratione venter sibi commissa maximè confo-uet, mutatq́;. Accidunt huiusmodi pro fluuia potissimum ijs, qui ex victus consuetudine carnem densam acqui-sierunt. Nam venæ densiores alimen-ta nō recipiunt. Atqui tales in eodem habitu subsistere diu non posiunt, sed in alterutram partem declinant.

Qui rariores cute sunt, & hirsuti magis, carnis esum ex facili admittūt, labores magis sustinent diuq́; bono corporis statu fruuntur. Qui cibos po stero die eructant, & præcordijs do-lent, ijs veluti crudis adhuc cibis, diu-

tius

dus dormiendum est. nouum genus laboris subeundum est. Vinum meracius, largiusq; bibere oportet, cibis vti paucissimis. Quippe constat ventriculum imbecillitatis frigorisq; vitio ciborum copiam concoquenda nõ esse. Qui siti premuntur, parcius edent, minusque laborabunt, vinum dilutum, simul & frigidissimum bibent. Quos dolores viscerum infestant, vel ex labore vel alia quadam ambulatione sine cibis recreandi sunt, modica potio conuenit, maximeq; ea quæ moueat vrinam, quo venæ ex visceribus prodeuntes, repletæ non distendantur. Nam hinc inflationes febresque oriuntur.

FINIS.

SANITATIS TVENDAE METHODVS,

In gratiam omnium, qui minus exercentur, tam ex optimis autoribus, quã ratione ac fideli experientia, carmine elegiaco per D. Georgium Pictorium VVillinganum, doctorem Medicum, & apud Cęsaream curiam Ensishemij superioris Alsatiæ archiatrum, diligentissime in vnum conscripta.

DE AERE PRIMA RE non naturali.

Caput 1.

BIs ternas numerat, genuit quem Corduba princeps
Res sine quis sanus viuere nemo potest.
Harum prima datur circundans corporis artus
Aër qui reliquas vincere quippe solet.

Canon.

Affectans igitur multos numerare Decēbres.
Aëris attentet cum ratione situm.

Aër frigidus vitandus.

Atq; nimis gelidum fugiat, dum torpida membra
Hic facit, obledens pectoris ima quoq;.

Et calidus.

Fit

Et calidum Veneris, seu Martis sydere ta-
ctum,
Debilitas talis, nanque diaphoresi.

Temperatus eligendus.

Eligat ast medium, nullis fœtoribus au-
ctum
stagna, lacusq; putres, stercora quique
cauet.

Aër malus corrigendus.

Excessum poterit, si non vitare, solerter
corrigat hunc artis cõlimitata manus.

Qua arte corrigendus.

Et gelidus quum sit, tepeat prunis sine fu
mo.
Si caleat, mutent hunc rosa, mirtha, sa-
lix.

Qua arte quoq; fœtidus.

Sicque paludoso fimo, seu stercore fœtens,
ardens Vulcanus noxia damna leuat.

Aër bonus & malus.

Exin quisque notat, poterit quòd noxius
aër
Damna dare, & salutis commoda mul
ta quoque.

DE CIBO ET POTV SEcunda re non naturali: in primis tamen de canonibus cibando notandis decem.

Caput. II.

Canon primus.

Non est mandendum sano, nisi sciuerit antè
Ingestos ventrem deuacuasse cibos.
Nam damnum credat, quo vix præsentius angit,
Quando indigestis additur esca cibis.

Fames cauenda.

Neque cibum tardet, dum vult curasse salutem,
Nam vacuus venter phlegmata crassa trahit.

Cibus bene masticandus.

Si bene comminuunt dentes modò fercula sani,
Dixerit immensum concelebrasse bonū.

Qui cibi præmittendi.

Escas perfaciles coctu præmittere cautus.
Debet, sed duras vltima mēsa habeat.

Cibi delectus habendus.

Non comedat quicquid cupidi vis improba suadet
Ventris, sed debet prælimitare cibos.

Non diu ad mensam sedendum.

Duplicium dirum præstat, semperq; cauendum,
In mensa longam continuasse moram.

Quando parcè sumenda cœna.

Cœ-

Cœnam continuet paruam, cùm Syrius ardet.

Nox istud signat nam breuitate sua.

Quando largè sumenda.

Maiorem sunto sole ingrediente Sagittas,

Quum nox sublustri longior esse solet.

Quid ante & post cibum faciet.

Ante cibum anisum, confecta cydonia pro sunt

saccaro, post mēsam, caseus atq; recēs.

Dentium habenda ratio.

Si cupias dētes saluos, tu collue lympha

saepe etiā gelida, maximè post epulas.

DE PANE. Cap. III.

Non minus Cereris calidum permittat ad escas

Sanus, fermento sed bene congenitum.

De pane opiro.

Est quidem opirus facilis laborantibus, atque

Proritat is aluum, nec bene membra fouet.

Panis de simila.

Furfure sed mundus sanos hic pascit & aegros.

Ac faciles aditus membra ad alenda trahit.

DE CARNIBVS QVADRUPEDUM. Cap. IIII.

Quæ caro eligenda.

Nutritiua caro est, lateris sed portio dextri
Plus confert mensæ, gratior estq́; cibus.

De pingui & tosta.

Exitus est facilis pingui, sed nutrit edentẽ
Parum, tosta quidẽ vix bene digeritur.

De bubula & caprina.

Bos reddit duram, cunctis quos cocta polenta
Nutrit proficuam, sed caper inutilem.

De carne suilla.

Sus calidam & vdam, multum ventriq́; rebellem,
Ni iuuenis fuerit, quæ solet esse bona.

De hœdina & agnina.

Hœdus fert primas, agni magis humida semper
Est caro, sed stomacho fit leuis ista bono.

De veruecina.

Veruex qui paucos viduatus testibus annos
Enumerat, mensæ conuenit ecce satis.

De vitulina.

Exornet vitulus magnatum prandia fortis
Vuida, cui sapido iuncta tepore caro est.

De aprina.

Dat

Dat aper in hyemem catulis modò captus edacem
Carnem, quã condit nigrior ecce piper.

De capreolina.

Succi est optati iuuenis capreolus, atque
Fomentũ optatum dat maculosa fera.

De damulina.

Damula iam primùm matris ab vbere rapta,
Est lautis semper gloria magna cibis.

De bubulina.

Bubulus est minax inter pulmenta Luculli.
Non teneat laudẽ, sed iuga dira ferat.

De ceruina.

Si timeas nigrã bilem, vitasse memento
Alipidem ceruum, maximè si vetulus.

De leporina.

Impiger atque lepus sanguen subinde comestus,
Furua equidem bili commaculare solet,

De vrsina.

Mellinorax vrsus capræ instar semper olentis
Producit carnem, perniciosa fera

De cuniculina.

Gaudet in effoßis habitare cuniculus antris.

Fercula qui præbet fermè imitata gluten.

De carne herinacei.

Est stomachum pascens herinaceus, ilia mollit:
Conuenit ictericis, laxaque membra iuuat.

De gliris carne.

Glis hyemem totam dormit, sed capta nigella,
Interdicta gulæ est, noxia nanque vorat.

Lupi caro.

Atque lupos Zephyri populus transmittit in orbem,
Mensæ qui truces commoda nulla ferunt.

Castoris caro.

Amphibius castor gulosos condecet omnes,
Nanq; nihil sanos corroborasse potest.

Lyncis caro.

Lynceas mãmosas Nilotica terra tuetur,
Ex illis nullus prandia certè parat.

DE ANIMALIVM QVADRUPEDUM PARTIBUS. Cap. V.

Quadrupedum effodias oculos, cerebella volucrum,
Vda nimis, calidũ ni piper addis, erũt.

De

De collo & iecore.

Colla iecurque calent, collum sed fortius humet
Gallina, anser, anas; mollius hepar habent.

De pedibus & alis.

Pes placet anterior, sed nō minus ala probatur:
Inest nanq; illis maxima temperies.

De renibus, pulmone, ventre & corde.

Nos volucrum aëreos renes laudare conamur,
Pulmonē, ventres, siccaq; corda nihil.

Et de alijs volatilium partibus.

Pectore anas, teneris alis gallina probatur:
Anseris bis tumidum, si sapis, adde iecur.

DE CANIBVS VOLATILIVM Cap. VI.

De galli carne.

Gallus qui Veneris furtiua incendia tractat,
Ingratam carnem continet ac aridam.

De carne caponis.

Ast cybeles gallus, viduatus testibus, iste
En pariet turpi fercula prima gulæ.

De carne gallinæ.

Inter cristatas ouorum certè parentes
Nigra tenet primas, humiditate bona.

De carne anseris.

Et calidam & siccam reddit fluuiatilis anser
Carnem, quam ventri credimus esse malam.

Anatis caro.

Anseribus magis ardet anas, præstantior alis
Narratur, stomachum sed grauat ipsa bonum.

De eadem

Tota quidem ponatur anas, sed pectore tantùm
Et ceruice sapit, cætera redde coco.

De carne columbi.

Et stomacho ignito multùm nocet ecce columba.
Poplitibusq; ægris, ni iuuenis fuerit.

Turturis caro.

Horreat & mensas turtur cythareius ales.
Nam medicas artes condecorasse solet.

Palumbi torquati caro.

Inguina torquati tardant, hebetantque palumbi.

Non

Non edat hanc volucrem, qui cupit esse salax.

Perdicis caro.

Et regum lautis ornat Sodomitica perdix
Cœnas, quæ didicit prima fouere iecur.

Phasiani caro.

Atque phasim cunctas volucres superare putamus.
Nam leuis est stomacho, gratior estque cibus.

Ciconiæ caro.

Est in Germanos concepta ciconia luxus.
Ipsa licet pascat, qui nocuêre cibos.

De ibidis carne.

Sufficit & meriti, sat est quòd mantica mollis
Ibidis inuentum est, prandia fugat auis.

De pauone.

Antonius laudat cerebrum, Vitellius atque
Aulus pauonis, sed Clepatra quoque

Gruis caro.

Grus cum Pygmeis certe, deseratque culinas,
In se nanque tenet fercula nulla gula.

De carne alaudæ.

Et galeata quidem est bona, si præpinguis alauda,
Datq; salutiferas ad tua pocla dapes.

De turdi carne.

Igneus ardor inest, languentibus ægris
Ingratus, gratum quem verò bacca facit.

meruli caro.

Est pingui merulo maior, mihi gloria credas
Quàm turdo, carnem nam tenet ipse leuem.

Cothurnicis caro.

Cothurnix quamuis sit in regalibus ingens
Delicium, tamen est sensibus ipsa mala.

De ficedula.

Ficedula sine & vescantur dulcibus vuis,
Aut raptæ cantent stridula voce melos.

De passere.

Ardet in sicco passer, durissimus ales:
Si cupis esse salax, is cerebella dabit.

De luscinia.

Artis contextum cantat luscinia pernox:
Sit igitur cantrix regibus ipsa suis.

De

De hyrundine.

Vernalis volucris nidos suspendit hyrundo
Ad nos, sed fugiat prandia nostra procul.

De psitaco.

Psitacus ille plagæ viridis regnator Eoæ,
Condidicit per se dicere Cæsar aue.

Caro sturni.

Auditas didicit sturnus modò reddere voces
Igniti & nocui, sed mihi credere cibi est.

De carne corui.

Ut coruus nescit magnatum visere cœnas,
In cruce quærit prandia lauta sibi.

De cornicis carne.

Quæque refert viuax iterata vocabula cornix,
Nec satiat raucam carnibus ecce gulam.

De vulture.

Est volucris, vultur dicunt, quam nosse cadauer
Tres luces, præbet fercula nulla tibi.

De bubone.

Ignauus bubo dirum mortalibus omen,
Mandat in vmbrosis fœtida quæque locis.

De carne mergi.

Mergus anus dictus, quòd se mergendo cibare
consueuit, carnes anseris instar habet.

De conficiendo sapore ad carnes ex herbis.

Sume apium, porrum, coriandrum, semen aneti
Cum tostis nucis, adde selina, thimum.

QVIBVS AROMATIBVS Pro sanitate conseruanda vtendum. Cap. VII.

De cinanomo.

Cinama iactat Arabs multùm redolantia, nanq;
Et iecur & renes, putreque pectus alunt,
Tædia matricis tollunt, tremulosque lacertos
Confortant, ventrem & corroborare queunt.

De pipere.

Est calidum in quarto siccum piper atq; secundo,

Quòd

Quòd neruos siccat, phlegmata quodque trahit.
Quodque acuit stomachum algentẽ, quòd tormina ventris
Tollit sed caueas, si tibi bilis inest.

De croco.

Si mala sunt capiti segnes turbantia somnos,
Dant rubei flores pharmaca magna croci:
Atque croco gaudet venter, seu tristia corda,
Hocque ede, si risus expetis aßiduos.

De zinzibere.

Ignitum stomacho algenti fit zinziber ingens
Antidotum, siccat phlegmata crassa simul:
Hoc odisse Venus potuit, sed soluere ventrem
Vsque solet, condit zinziber atque dapes.

De nuce muscata.

Glandes muscatas fert India certè rubentes,
Vesica his patula est, has fluida aluus amat:
Et stomacho, iecori, viciato spleni, & ocellis

Subueniunt, glandes & caput ecce iuuant.

Gariophilum

Deiectum stomachum reparant gariophila multum,
Aethiopes donant quæ tibi larga manu:
Hæc bene calfaciunt præcordia, termina ventris,
Excludunt flatus, quum malè vulua tumet.

DE SEMINIBVS ET BACcis quæ ars culinaria pro sanitate obseruat.

Cap. VIII

Cuminum

Obseruat sanus campestria grana cumini,
Nam stomachum & lumbos fortificare queunt:
Atque remollitum subducere certè papillum
Vrinæ norunt, trita sed exhibita.

Fœniculum

Et maratri semen fœtæ cũ lacte capellæ
Absumptum, ventris turgida quæque leuat.
Cunctantisque moras dissoluere protinus alui

Fer-

vertur & elumbis comminuit lapidẽ.

Anisum.

Et facit anisi semen, si caumate languet
Cor sanum, mansum pellit & iliacam,
Cum vino tepido compescit tormina ventris
Hoc guttur raucum comprobat atque nimis.

Coriandrum.

Frigida vis multum coriandri dicitur esse,
A cœna sumptum hoc conuenit ecce satis:
Xenocrates scripsit totidem cessare diebus
Menstrua quot mulier antea grana vorat.

Papauer.

sperma cum vino bibitamque papaueris albi
Dicitur hoc fluxus stringer posse malos:
Somnum dat facilem semen, compescit iniquam
Tussim, sed lædit turgidulos oculos.

Sinapis.

Exacuit sensus, purgat quoque phlegma sinapis,
Sternutamentis si modo iuncta fuit:

semi-

Semina, Pythagoras inter quae maxima dixit,
Extulit haec multum, dummodo parcè sumas.

De iuniperi baccis.

Iuniperus baccas profert, tutissima cunctis
Pharmaca, gustarunt toxica quive virus.

De baccis lauri.

Menstrua subducunt, lapidemque epota resoluunt
Fructus laurini, pectora mundificant.

DE HERBIS PRO SANITATE VSUALIBUS.

Cap. IX.

De mentha.

Vim calidam siccamque gradu fert mentha secundo,
Quam stomachus languens maximè adesse cupit:
Et quam concretum lac soluere dicimus omne
In mammis duris si superimposita est.

De ruta.

Ruta quidem occultum fertur resecare venenum.
Quod Mithridates ponticus esset docet.

Hoc

Hoc neruos, schiasimq; iuuat, febribusq; medetur,
Et confert luscis maximè luminibus.

De lactuca.

Vtilis est stomacho lactuca, remollit et aluum:
Candidulum ac semen somnia vana lenit:
Tempore quum vernat, vel quum bene Syrius ardet
Gratior est eadem, sed Venus ipsa perit.

De spinachia.

Spinachiam comedas si mollem, proijce primum
Ius, stomachus poterit sic minus esse mala.
Hæc lenit in primis multum præcordia dura,
Et fert clamosis commoda pleureticis.

De caule.

Caulis Romana, Græcorũ braßica lingua
Dicitur, hæc ventris posse lenire moram:
Atque oẽs narrant caligine lumina tergi
Eius qui caulis comedit ecce comas.

De capare.

Caparis & folio, flore, & lactare palatum
Dicitur, & splenem posse iuuare satis:

Atq;

Atque iecur clausum valeat reserare potenter,
Vesicæ & patulas reddere posse vias.

De boragine.

Herbula quam Græci dixerunt mellisophilon
Borragini nostri, dentibus antidotum est.
Lumina purgari caligini Plinius inquit,
Illius succo perlita si fuerint.

De saluia

Saluia miscetur vino, pota querelis
Prodest sic iecoris, menstrua sicque leuit.
Trita venenatos iuuat & superaddita morsus,
Estque salus tremulis saluia poplitibus.

De sansuco.

Exornat quoque sansucus perfectè culinas.
Herba quidem mollis, sed bene grata cibis.
Quæ tumidis reserat multum spiracula ventis,
Hanc cui sit matrix ægra puella colat.

De serpillo.

Serpillum miscere cibis languentibus est
mos,
Compescit ventris tormina nanque ma
la,
Aegroti capitis solet & sedare dolores,
vrinas ducit, menstrua purgat item.

De bethonica.

Bethonica immodicum vētres sedare do-
lorem
Dicitur à cœna si modo sumpta fiet:
Plinius hanc inquit, qui secum gesserit
herbam,
Illi nec poterunt vlla venena dari.

De arthemisia.

Ad mensas reuocant arthemin certe se-
cundas
Fœmineas, etenim menstrua cocta du-
cit:
Vrinam potata ciet, lapidesq́; repellit,
Pellit abortiuum subdita fœmoribus.

De marrubio.

Marrubij varios compescit potio morbos
Pectoris, hoc tussim sanat & asmati-
cos:
Accelerat partus duros, pellitque secun-
das,
Et iuuat ictericos, vulnera mūdificat.

De portulaca.

Paeonias artes si vis negligere spernas
An-

Andrachnen, stomacho quæ solet esse mala:
Feruorem solis tamen hæc comesta nocere
Non sinit æstiuum, Plinius vt docuit.

De absinthio.

Constat terribiles absinthia posse dolores
Pellere citrinos ecce potata iuuant:
Atq; iuuant stomachum mira virtute solutum,
Anginam pellunt, fastidiumque leuant.

De aneto

Assiduè bibitum visum nocet, & genitale
Claudit iter, ventri nec bene conueniet:
Vlcera sed fertur membri curare virilis,
Et dare quòd nutrix munera lactis habet.

De eruca.

Si condituris cocus hanc admisceat herbam
Erucam, multum præstat aroma cibis.
In venerem lentos roborat, quæ certè priapos,
Quæ tussim pellit, cum bene mansa fuit.

DE RADICIBVS ET TVberibus mensæ adhibendis.

Caput. X.

De raphano.

Raphanus in dentes, caput, & bona lumina seuit.
Atque hinc ventriculus nauseat aßiduè
Hic facit, ac olidos ventris quoq; maximè bombos,
Estq; potens virus pellere letiferum.

De rapa.

Rapa quidem calida est, & corpus reddere potest
Obesum, felix humiditate sua:
Ast ventris bombos, nisi vitare laboras,
Adponas rapis pinguia iura tuis.

De cepis.

Fellitis non esse bonas (ait ipse Galenus)
Cepas, phlegmaticis sed bene proficuas,
Affirmant omnes mansas inferre saporem,
Et tremulis membris reddere posse robur.

De allio.

Allia qui manè ieiuno sumpserit ore,
Hunc infecta nequit lædere lympha quidem:

Vul-

Pulmonis varias coctum cum lacte querelas
Proscribit tumidos, & iuuat hydropicos,
Radicem betæ comedas super igne perustam,
Non animam reddent allia sumpta grauem.

De tuberibus.

Insint conuiuijs madentia tubera rore
Mixta sint in nostris, vt Venus ipsa iocis:
Sunt faciles stomacho, sunt adducentia chymos
Vsque bonos addas si piper in copia.

De fungo.

Lepra quidem terræ est, credas mihi, fungus, & iste
Vrinæ velox impedit ecce nias,
Et facit vt sanguis corruptus corpora tāgat
Vdus qui nimium febricitare docet.

DE LEGVMINIBVS AD cultum popinariū conferētibus Caput. XI.

CANON.

Omnia (crede mihi) flatuosa legumina semper
Cortice deposito sunt magis apta tamen.

De faba.

Humorem crassum fabas progignere cō-
stat:
Hanc fuge si placidæ somnia coctis a-
mas.

De cicere.

cortice postposito cicer in iecur atque lie
nem,
Vesicam & reserat, sed facit hoc vene-
rem.

Lens.

Datque melancholicos tibi lens, mihi cæ
de liquores,
Et neruos duros reddere quippe po-
test.

De lupino.

Lumbricis mors est, pleno iecori atque lu
pinus,
Et præsentis opis renibus esse potest.

De oriza.

candida si iungas studiose & amygdala
lacti,
Ad mensam lautam tunc & oriza fa-
cit.

De milijs.

Atque melancholicos faciunt in corpore
rores,
Vendicat hæc vilis, sed sibi rusticitas.

De auena.

Scri-

Scribit Oribazius Iuliani Cæsaris altus
Autor, vt auenas qui malè viuit edat.

DE LACTE, BVTYRO, CASEO, SALE, OLEO OLIUARUM, MELLE & OUIS.

Caput. XII.

Lac nocuum capiti est, putridis & febribus, istud
Sed præstat capræ, post ouis, inde bouis.

De butyro.

Lac dabit aërei tibi condimenta butyri,
Quod facit vt sapiant fercula cuncta tibi.

De caseo.

Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constringatur, terminet ille dapes.

De eodem.

Caseus ad fundum stomachi bene fercula trudit,
Vim digestiuam nec minus ille iuuat.

De eodem

Si nouus impinguat, siccat vetus, attamen ambo
Et capiti & stomacho, pectoribusque nocent.

De eodem.

Si

Si stomachus languet, vel si minus appetit ille,
Vit gratus stomacho, conciliatque cibos.

De sale.

Exornat regum mensas sal, cætera vincit
condimenta cibos sal facit esse bonos.

De oleo oliuarum.

Absque oleo lactuca quidem condita, saporem
Insipidum præbet, mollit & hoc stomachum.

De melle.

Pectoribus, stomacho frigenti, aptissima mella
flaua quidem, vt narrant, sunt magis apta gulæ.

De ouis quæ optima.

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona sunt oua, paruula, longa noua.

Oua tremula.

Mollia pectus alunt, tussim sedantia raucam,
At durata time, nec diuturna placent.

DE SECVNDARVM mensarum apparatu.

Cap. XIII.

De malis.

Corda iuuant flammis agitata, at noxia ventri
Mala quidem neruis hæc nocuisse patet.

De pyris.

Et vacuum ventrē astringunt modò pyra, repletum
Soluunt, iliacam sed peperisse valent.

De persicis.

Persica sicca tenent ventrem quæ mollia soluunt,
Ardenti stomacho sunt bene fida eadem.

De prunis Damascenis.

Prunaque conueniunt, quæ mittit clara Damascus,
Nanque solent duri soluere ventris onus.

De prunis.

Astrictam soluunt aluum, sed pruna repescunt,
Prandia prima quidem, dum calor esse solet.

Cerasa.

Acria confortant stomachū, si sole perusta
Cerasa, Lucullus quæ intulit Italiæ.

De ficu.

Si noua sit ficus, nocua est: nam fluxibus apta,

Nar-

Narratur, siccæ ni sociata nuci est.

Cydonia.

Ad finem mensæ confecta cydonia prosunt,
Nam stomachi claudunt claustra benigna tui.

Cydonia.

Cùm tibi cecropio confecta cydonia melle
Ponuntur, ventrem claudere certè queunt.

De auellana.

Pontica nux capiti nocet, & tardissima ventri est,
Maximè quæ vmbrosis nascitur in corilis.

Arbita, sorba, mespila.

Arbuta, sorba tenent fluidos, & mespila ventres,
Si vacuus stomachus sumpserit illa simul.

Amygdala.

Feruet & emollit, si dulcis, amygdala amara est
Asperior, mensas nesciat illa tuas.

Pinea.

Intestina fouet, neruis, rubeoq; lapillo
subuenit, & Veneri pinea grata deæ est.

De nuce communi.

Nux caput obtundit, linguam conuulnerat, & nux
Pulmonẽ lædit, sed virus omne necat.

De castanea.

In caput ventres castanea fertur echino
Tecta superbire hæc, nam calet igne nimis.

De malis punicis.

Dulcia sunt madidi roris, sicci acria poma
Punica, pulmoni hæc sunt mala, at illa bona.

De malis punicis.

Acribus est gelidus, feruescens dulcibus humor,
Dulcia gustantem peruomuisse volũt.

De vuis.

Quam nigram gustes, quæ sit tibi gratior vua,
Néve inflet soles sit remorata duos.

De vua passa.

Passa iecur roborat, facit & quod fætida ventris
Merda tibi nimiũ non graue põdus erit.

De prunis syluestribus.

Frigida sunt, vomitumq́ue tenent syluestria pruna.

Mul-

Multum condensant vbera longa quoque

Poma nerantia.

Omnibus ecce nerantia sunt gratissima odore,
Dulcia confortant, pectoribusque fauent.

QVALITER ET QVALE VINUM PRO SANITATE CUSTODIENDA BIBENDUM. CAP. XIIII.

De modo bibendi.

Sæpe bibas, semperque parum, si viuere sanus
Ipse cupis, pocla fraxima sunt bezoar.

Quæ virtus sit vino.

Corda iuuant vini calices, subitamque reportant
Letitiam, vinum si moderate bibas.

Vinum quod optimum.

Si tibi delectum vini præscribere tentas,
Subrubeos primas crede tenere cados.

De vino albo.

Hinc albo palmam tribuunt, sed maximè claro
Aetatis mediæ, nam noua musta nocent.

De forti vino.

Fortia disturbant, nimiumq; fruentia vina

Sensu , corrumpunt ventriculumque bonum.

De musto.

Impedit vrinam mustum, cit stercora vētris,
Hepatis emphraxim destruit atque bonam.

De aqua.

Potus aquæ lædit ventrem , facit atque cruores
Crudos,sic princeps Corduba quem genuit.

De dulci vino.

Sunt nutritiua plus dulcia candida vina,
Sed iecur obturant, non benè tuta gulæ.

De vino roris marini.

Phtisicis antidotum est vinum de rore marino
Cōfortat visum,cuncta venena fugat.

De vino boraginato.

Dat tibi borago vinum quod curat amentes,
Cardiacam tollit,lætitiamque facit.

De vino enulato.

Si bibitur , mouet vrinas ex enula Bacchus,
Tussim compescit,pectoribusq; valet.

De

De vino ex hyssopo.

Ex hyssopo latices patientibus ecce catarrhum.
Proscribunt, pectus mundificare queunt.

De vino saluiato.

Saluia cum vino iecoris potata querelis
Prodest, & purgat menstrua sola nimis.

Canon de vinis.

Ex herbis vinum caput ad, post fercula gustes,
Ad iecur & renes, venter inanis amat.

DE RE TERTIA NON Naturali, quæ est motus & quies. Cap. XV.

Latonidis ni fortè cupit gustasse liquores
Sanus, phyliridespocula quæque tenet:
Sedulus accingat corpus pro temporis vsu,
Hæc exercitium post posuisse velit.

Exercitij vtilitas.

Augens innatum recreat, quod certè calorem,
Et gratam nostris viribus addit ipse.

Ante cibum ambulandum, pòst quiescendum.

Ante cibos igitur moderatis greßibus vti
Conuenit, à mensa sed iuuat ipsa quies.

Tempore æstiuo & hyemali quid.

Ambulet à cœna sole ingrediente leonem,
Eligat & focum, dum bene capra nitet:
Quod motus valeat Peligni carmina vatis,
His verbis pandunt, quódve quies valeat.
Cernis, vt ignauum corrumpant ocia corpus, Libro primo de Põto. Epist. 4.
Vt capiant vitiũ, ni moueantur aquæ.
Quod caret alterna requie, durabile non est,
Hæc reparat vires, fessaque membra iuuat.

DE QVARTA RE NON naturali, somno & vigilia Cap. XVI.

Excessus somni nocet.

Exceßum somni fugiat, qui corpore salnus

Esse

Esse cupit, morbos seu pepulisse graues.

Somnus sit septem horarum.

Et septem horarum somnum sufficere credat,
Qui mentem & corpus corroborare queat:
Longior humectat cerebrum, torpedine corpus
Inficit, & frequens rheumata multiplicat.

Quando longior esse possit.

Ast prælibatas si quis cognouerit escas
Duras, tunc somnus longior esse potest.

Pronus & supinus lædunt.

Vt pronus lædit somnus, sic atq; supinus,
In dextram facilis, sed bene proficitur.

Neque vacuo, neque repleto stomacho dormiendum.

Et dormire super vacuum mirificè ventrem
Lædit, repletum nec petit atque sopor.
Primùm virtutes nam destruit ecce benignas,
Sed subeth aut phrenesim cõgenerat aliud.

Qui longo somno perfrui queant.

Hos iuuat immensum somnus, quos arida crasis
Nutrit, sed pingues plus vigilasse iuuat.

A mensa non dormiendum.

A mensa somnus caput aggrauat, & facit illud
Rheumate farciri conueniente iecur.

Somnus pomeridianus nocet.

Cumque pari spacio collucent vesper & ortus,
Abstineat somno, qui valuisse cupit.

Crebræ vigiliæ damno sunt.

Et velut excessus somni mala damna ministrat,
Sic vigilem nimium damna tulisse patet:
In medio est igitur virtus, tenuêre beati
Nam medium, medium pensitat ipse Deus.

DE REPLETIONE ET inanitione, quinta re non naturali. Cap. XVII.

Lampade Phœbea iam prætereunte leonem,
Cumque pares horas enthea libra tenet.
Aut quando in tignis nidum suspendit hyrundo,

It marium & pellex Attica plorat itin.

Tempore veris minuendus sanguis.

Incidere venas, & ventrem soluere prodest.

Congenitus superet ne malè corpus humor.

At bene notandus situs est membri atque figura,

Gaudent nam antidoto singula membra suo.

Cor stomachi per vomitum.

Cor stomachi vomitu purgandum est, pectore ano,

Tempore non gelido, sole nitente canem.

Hepar per intestina purgatur.

Intestina volunt proscribere, mittit hepar quod

Asinus, mictū sed bene gibbus amat.

Cerebrum per nasum.

Per nasum cerebrum purgatur, siue palatum,

Pectus per tussim, per leue palmo sputum.

Intercutanea per scarificationem.

Atque diaphoresi ferroque vel igne latentem

Chymū pingamus, quē tenet ipsa cutis

Bombi ventris non retinendi.

At olidos ventris bombos exire iubemus
Inclusi morbos, qui generare solent.

DE COITVS MODERAti vtilitate. Cap. XVIII.

Coitus moderati commoda.

Spumigenæ Veneris quandoque incendia prosunt,
Si non excessus damna tulisse velit.
Nam tumidos renes curant, calor intimus inde
Firmatur, multum sydereumq; caput
Expellit curas, iram contundit, amantem
Reddens audacem mox satiata Venus.

DE BALNEIS ET BALneandi methodo. Cap. XIX.

Thermæ malè affectis bonæ.

Balnea morbosum recreant sulphurea corpus,
Ast eadem sanum pertimuisse velit.

Quãdo pingues & obœsi balneãdi.

Corporis obasi, vacuo si ventre saburra,
Sed tenues pleno rectè lauare solent.

Balneum gelidum & tepidum.

Si gelida ingrederis roboras (mihi crede) calorem
Balnea, sed tepida sunt fugienda tibi.

DE

DE FRICTIONE CVM membra non mouentur. Cap. XX.

Frictio motum supplet.

In cunctis natura potens sapit, ægra moueri
corpora cùm nequeunt, frictio prompta subest.

Frictionis vtilitas.

Sensus quæ nutrit, calor ex qua crescit amicus,
Et firmat melius languida membra simul.

DE ACCIDENTIBVS Animi, Sexta re non naturali. Cap. XXI.

Qui cupit Aboicæ vatis complerier annos,
Delicias tractet, gaudia, mille iocos,
Lætitias, risus, ludos, dulcesq; cachinnos,
Nam sanum exanimant ira, metusq; graues.
Nodosas rerum causas ac alta relinquat,
Necq; velit mentem sollicitasse nimis.

Spiritus tristis exsiccat ossa. Prouer.

FINIS.



INDEX VERSUUM SIVE PRINCIPIOrum cuiusque Capitis.

Prior numerus Caput, posterior folium designat.

¶ A.

Accusat choleram dextræ dolor, aspera lingua fol.240
Adde pyro potum nux est medicina veneno cap.39.fol.144
Aegris dat somnum, vomitum quoq; tollit & vsum cap.65.fol.188
Al ia,ruta, pyra & raphanus cum theriaca nux cap.13.fol.75
Anglorum Regi scribit schola tota Salerni cap.1.fol.1
Appositum cancris tritum cum melle medetur cap.67.fol.190
Auribus infusus vermes succus necat eius cap. 72.fol.195
Auripigmentum,sulphur,miscere memento cap.83.211.

¶ B.

Balnea, vina, venus, venter, piper, allia,fumus cap. 78.fol.203
Bis duo vippa facit,mūdat dentes,dat acutum cap.54.fol.167

¶ C.

Cæcatis pullis hac lumina mater hirū(do ca.7.fo.194
Caseus est gelidus,stipans,crassus quoque durus cap.37 . fol.138
Confortare crocum dixerunt exhilarando cap.37.fol.196

Cor-

Corpora plus augent tibi dulcia candida vina cap.11.fol.72
Crapula discutitur capitis dolor atque grauedo cap.64.fol.187
Crassos humores nutrit ceruisia, vires cap.46.fol.151
Cum vino nigrã choleram potata repellit cap.69.fol.192
Cur moriatur homo cui saluia crescit in horto cap.60.fol.178
¶D.
DE cœpis medici non consentire videntur cap.62.fol.184
Denus septenus, vix phlebotomon petit annus ca.93.fol.241.
De qua potetur stomachus non inde grauetur cap.18.fol.93
Dixerunt maluam veteres, quod molliat aluum cap.58.fol.176
¶E.
EGeritur tardè cor, concoquitur quoque durè cap.48.fol.156
Est modicum granum siccum, calidumque sinapi cap.63.fol.186.
Est humor choleræ qui competit impetuosis cap.89.fol.232
Est porcina caro sine vino peior ouina cap.25.fol.106
Ex magna cœna stomacho fit maxima pœna cap.5.fol.24
Ex saluatella tibi plurima dona minuta cap.103.fol.264
Extu-

Exhilarat tristes iratos reddit amantes cap. 97.fol.230
Emendat visum, stomachũ confortat anisum cap.50.fol.159
Enula campana reddit præcordia sana cap.68.fol.191
Et mox post escam dormire, nimisq; moueri cap.76.fol.200
¶ F.
FAc plagã largã mediocriter vt cito fumus fol.90.cap.222
Fœnicul⁹, verbena, rosa & chelidonia ruta cap.79.fol.206
Fons, speculum, gramen, hæc dant oculis releuamen. 12
Frigida sunt laxant, multum prosunt tibi pruna cap.41.fol.147
¶ G.
GIgnit & humores melius vinum meliores cap.16.fol.89
¶ H.
HAec facienda tibi quãdo vis phlebotomari cap.96.fol.251
Hi sunt humores qui præstant cuique colores cap.92.fol.238
Hi feruore vigent tres, salsus, amarus, acutus, cap.53.fol.163
Humorum pleno dum fæx in corpore regnat fol.241
Hyssopus purgans herba est è pectore phlegma cap.66.fol.189
¶ I.
Ieiu-

IEiuna, vigila, caleas dape, tuq; labora cap.82.fol.209
Ignari medici me dicunt esse nociuum fol.139
Illius succus crines retinere fluentes cap.70.fol.143.
Impedit vrinam mustum, soluit cito ventrem cap.26.fol.197
Inciditq;, lauat, penetrat, mundat quoque serum cap.36.fol.137
Inter prandendum sit sæpè, raroq; bibēdum ca.32.fol.130.& ca.38.fo.141
Ius caulis soluit cuius substantia stringit cap.57.fol.174

¶ L.

LAc phthisicis sanū caprinū, postque cameli cap.34.fol.134
Lenit & humectat soluit sine febre butyrum cap.35.fcl.136
Lotio post mensam tibi confert munera bina cap.23.fol.102
Lucidus ac mundus sit rite habitabilis aër cap.14.fol.83
Lumina mane, manus surgens gelida lauet vnda cap.2.fol.7

¶ M.

MEntitur menta, si sit depellere lenta cap.59.fol.177
Motus longa fames, vomitus, percussio, casus cap.77.fol.201
Multiplicant mictum, ventrem dant mespila strictum cap.44.fol.150

¶N.

NAtura pingues isti sunt atq; iocā tes cap.88.fol.229.
Nausea non poterit hæc quē ve= xare, marinam cap.21.fol.98
Nobilitas rutæ hæc quod lumina red dat acuta cap.61.fol.182
Non acidū sapiat ceruisia, sit bene cla= ra cap.17.fol.92
Nutrit triticum & impinguat, lac, ca= seus infans cap.9.fol.59
Nux, oleum, frigus, capitisq; anguil= laq; potus cap.81.fol.208

¶O.

OMnia de lacte vitabis rite minu= tus cap.100.fol.257.
Omnibus assuetam suadeo serua re dietam cap.55.fol.168
Ossibus ex denis, bis centenisq; noue= nis cap.86.fol.217
Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura cap.8.fol.52

¶P.

PAnis nō calidus nec sit nimis in= ueteratus cap.24.fol.102
Persica cum musto vobis datur ordine iusto ca.42.fol.148
Persica, poma, pyra, & lac, caseus & ca= ro salsa cap.7.fol.38
Phlegma supergrediēs proprias in cor pore leges fol.240
Phlegma dabit vires modicas, latosq; bre=

breuesq; cap.90.fol.234
Pisum laudandum nunc sumpsimus ac reprobandum cap.33.fol.131
Post pisces nux sit, post carnes caseus adsit fol.142
Potus aquæ sumptus comedenti incommoda præstat cap.27.fol.108
Principio minus in acutis perper acutis cap.101.fol.238
Prouocat vrinam mustum, cito soluit & inflat cap.45.fol.151.

¶ Q.

QVale, quid, & quando, quantum, quoties vbi recta ca. 56.fo.172
Quatuor humores in humano corpore constant ca.87.fol.219.
Quatuor ex vento veniunt in ventre retento cap.4.fol.21
Quod piper est nigrum non est dissoluere pigrum cap.75.fol.198

¶ R.

RApa iuuat stomachum, nouit producere ventum cap.47.fol.154
Reddit fœcundas mensum persæpe puellas cap.74.fol.198
Restat adhuc tristis cholerę substantia nigræ cap.91.fol.236

¶ S.

SAluia cum ruta faciunt tibi pocula tuta cap.20.fol.98
Saluia sal vinum, piper, allia, petroselinum cap.22.fol.100

Scro-

Sanguine subtracto sex horis est vigilandum cap.99.fol.232

Semen fœniculi pellit spiracula culi ca.49.fol.158

Screpha tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt cap.43.fol.149

Si capitis dolor est ex potu lympha bibatur cap.4.84.fol.212

Si nocturna tibi noceat potatio vini cap.15.fol.86

Si pisces molles sunt magno corpore tolles ca.30.fol.121

Si vinum rubrum nimium quandoq; bibatus cap.12.fol.74

Si cruor emanat, spodium sumptum cito sanat cap.51.fol.160

Si cerasum comedas tibi confert grandia dona cap.40.fol.145

Si tibi deficiant medici, medici tibi fiant.5.

Sic dẽtes serua porrorum collige grana cap.80.fol.207

Sit breuis aut nullus tibi somnus meridianus cap.3.fol.15

Sunt nutritiuæ multum carnes vitulinæ cap.28.fol.112

Sunt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba cap.29.fol.112

¶T.

Temporibus veris modicũ prandere iuberis cap.19.fol.94

Temporis æstiui ieiunia corpora siccant

cant

cant cap.85.fol.212
Tres insunt istis, Maius, Septēber, Aprilis, cap.94.fol.244
Tu nunquam comedas, stomachum nisi noueris esse cap.6.fol.31

¶ V.

VAs condimenti pręponi debet edenti cap.52.fol.161
Ver, æstas dextras, autumnus, hyēsq; sinistras cap. 102.fol.240
Vina probantur odore, sapore, nitore, colore cap.10.fol.69
Vocibus anguillæ prauæ sunt si comedantur cap.31.fol.128.

FINIS.